

המראות הצובאות
פירוש אלשיך
למגילת
שיר השירים

מאת
רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת
ירושלים תשע"ט

התוכן

3.....	הקדמת המחבר מוהר"ם אלשיך ז"ל
5.....	פרק א
43.....	פרק ב
57.....	פרק ג
67.....	פרק ד
86.....	פרק ה
103.....	פרק ו
111.....	פרק ז
127.....	פרק ח

אלשיך שיר השירים

הקדמת המחבר מוהר"ם אלשיך ז"ל

יבן החכם ותרבה הדעת לנבון אשר עיניו פקוחות על כל דרכי תורת ה' תמימה, הרואים את כבוד והדר כל כתבי הקדש. כי גם כי יחד כולם קדושים בתי הנפש והלחשים ונבון לחשים, הקורא ופושט כמלא היסט, יבין לאשורו בהלו נרו על כל קוץ וקוץ הלכות תלי תלים, מסובלים מגודלים יקרים מפנינים, פנים מפנים שונים, הלא על כל אלה יקראו מלא כי יש ויש על מסילת דרך פשטיותן גבוה מעל גבוה, סגולת הלת מאורי ביאורי סודות רמים ונשאים, מפלאות תמים דעים.

אכן לא להן תעגנה עקבות רגלי פעמי דלים מלכת בדרך פשוטן אשר ירוץ קורא בם, כי היא גם היא דרך ישרה תופע נהרה ועץ חיים היא למחזיקים בה. ואשר כיד ה' הטובה שולח את ידו לאכול פריה וטובה, יאכל גם מעץ החיים, כי חיים הם למוצאיהם פירותיהם ופירי פירותיהם. כי גם דרך הלזו מהלך שבילי הדעת תכילנו, ולשון מקרא קדש לישנא דקרא יסבלנו.

אמנם ספיר גזרת אמרי נועם המגילה המהוללה הלזו, ואמרי ספר אהבת כלולותיה עם פרי מגדיה, וכל מיני בשמיה, והתאנה חנטה פגיה. ומה טובו דודיה, כלליה ופרטיה, בראש הומיות, תקרא אליכם אישים אקרא סולו סולו פנו דרך מסילת מדרך כף רגל פשטי אמרי, כי בסתר דברתי, דרשוני וחיו.

אך אמנה, נועם שיח סודה לא יאכלו ממנו נא, עד יערה עלינו רוח ממרום, ויצא כברק חצו ונבואה מרום קצו. כי יפעת מאורת מנורת זאת המגילה, וגלה סגולה ותהילה היא העולה מעלה מעלה, על גפי מרומי מהלך שבילי צפוני סודות. ושאלו נא וראו, מי עמד בסוד ה' יבוא עד תכונת פנת יקרת פני זיוה הודה והדרה, עלה יעלה על שלחן מלך מלכי המלכים, לדרוש ולתור בחכמתה, והיא בהיכלי מלכו של עולם.

על כן אנכי אנכי תולעת ולא איש, שנה שנה בהגיע תר לדרוש ולתור בימי מועד, אשר יושר השיר הזה בחצרות בית אלוהינו בשבתות ה' שמר"ח ניסן ועד אסרו חג, אשר שם שאלונו עבדי ה' העומדים בבית ה' דברי שיר לדרוש להם, ויהי לבי נדון בקרבי באמור אלי, איזה הדרך יסכון עלימו משכיל.

אם אמרנו דרך הפשט, לא זה הדרך בחר לו יה, ודעת קדושים בשיר השירים קדש קדשים, כי הלא ממשל משלים הוא, כמאמרם ז"ל שלא סילת שלמה מכל חכמתו כי אם שיר השירים לישראל. ואחשבה בכוונתם, כי השיר הלז בערך יתר דברי חכמתו, כסולת נקיה בערך הקמח בלתי מנופה. כי בכל אמרי יתר חכמתו, ימצא במ פשט עם דרך סוד כדרך קמח שלא רוקד אשר בו קמח סולת, אך השיר הזה משולל פשט, כי כולו סולת הוא הסוד.

ובכן נאמר, כי זאת תהיה כוונת מאמרם ז"ל, **כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים**, כי הלא כמו זר נחשב יעדיף על שירת התורה. אך הוא, כי בכולם יש בחינת קדש סתם שכולל כל הבחינות, וזה קדש של קדשים הוא הסוד בלבד. ואם אמרנו, נעמיק נרחיב נגלה סוד ונדרשנו עמוק עמוק מי ימצאו. ואשבה משומם, לבי סחרחר סחור סחור לכרמא, ולא ידע מה. אז אמרתי אני אל לבי, לבי לבי מה לך נרדם, קום קרא אל אלוהיך, ירצך, יבין לך מהלכים בין שני הדרכים, וממחציתם תקח דרך ישר אשר לא תעלה במעלות צפוני סורה, ולא תרד מטה מטה דרך פשטה, כי אם לא למעלה ולא למטה, תבחר ותקרב דרך אחר, אחוז מזה ומזה.

וייטב בעיני הדבר, ואתנה את פני להבין במקרא דרך ידורך הדורך בו בעקבות פעמי פשטי הכתובים, ברמז הרומז במ. ועל בלתי דברי בו בסתר סוד מעמקי ים שעשה שלמה, באשר ה' עמו, כי אם בנגלה על שולי נפתולי גילי סודו, כי אמרתי אשר מהעמק שוה יפרח כשושנה אלקטה נא ואבריח העמקים, על כן קראתי לזאת **שושנת העמקים**.

הנה כל מפרש בים המגילה הזאת, נפשו אותה ויעש לו נושא, ולא תהיה לו כנושא אשר נשא זולתו, כי אם איש לדרכו פנו מזה ומזה, לא ראי זה כראי זה. על כן אמרתי, אלכה לי אל הגדולים, כולו תנאי וכולו אמוראי, ואבחר דרכם ואראה. והנה הצד השוה שבהם, כי זאת המגילה אות היא לעולם אל התחברות אשר בינו יתברך ובין בני ישראל. אז אמרתי, אף אני אביא על פי דבריהם מורם מהם כיוצא בהם, וחברה לי יחדו דרך אשר דרך בו הצניף הטהור מאור גלותו מאיר עיני חכמים ועיני כל ישראל **רש"י** ז"ל, כי יהיו דברי השיר הקדוש הזה בין המלך מלכו של עולם ובין העם כדרכם.

אך בפרטות עלינו ועל דורותינו אסירי התקווה באורך הגלות הלזה האחרון. ועל הגומל לחיבים טובות מבטן גוחי, שמתי מבטחי, יודיע דרכיו למשה, אבטח עליו והוא יעשה, כי הוא צורי וגואלי, תומך גורלי וזה החלי.

פי המדבר **משה** בן לאדוני חיים **אלשיך** ז"ל מתושבי גליל העליון.

פרק א

א שיר השירים אשר לשלמה :

ב ישקני מנשיקות פיהו כי-טובים דדיך מיין :

ג לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על-כן עלמות אהבוך :

ד משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך

נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוך :

ה שחורה אני ונאווה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה :

ו אל-תראני שאני שחרחרת ששזפתני השמש

בני אמי נחרו-בי שמני נטרה את-הכרמים כרמי שלי לא נטרתי :

ז הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים

שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך :

ח אם-לא תדעי לך היפה בנשים

צאי-לך בעקבי הצאן ורעי את-גדיתיך על משכנות הרעים :

ט לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי :

י נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים :

יא תורי זהב נעשה-לך עם נקדות הכסף :

יב עד-שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו :

יג צרור המר דודי לי בין שדי ילין :

יד אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי :

טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים :

טז הנך יפה דודי אף נעים אף-ערשנו רעננה :

יז קרות בתינו ארזים (רחיטנו) [רהיטנו] ברותים:

אומר כי המגילה הזאת הלא היא ויכוח בני הגולה הגולים בגלות החיל הזה המר והנמחר, אשר יתווכחו עם ה' אלוהיהם, חברה שלמה המלך ע"ה ברוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, להודיע חיבתו יתברך אליהם ואהבתם אליו, בל יאמר אומר עזבם הקדוש ברוך הוא וה' שכחם באורך הגלות הלז, או יאמר, אין זה כי אם רוע לב בני ישראל אשר שכחו מעשיו יתברך ועזבו בריתו, ועל כן גם ה' מאסם ובהם געלה נפשו חלילה, על כן ראה והתקין אמרי ספר המגילה הזאת.

והמשיל את ישראל אצלו יתברך לבת מלכים כלילת יופי נאה וחסודה, אהובת מלך גדול מלא חכמה וכליל יופי. ויראה בשביה ויאהבה, **והיטב הנערה בעיניו ותישא חסד לפניו מכל הנשים**, ויצא למלחמה על שונאיה ויפרקה מצריה, **ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה**, ויאהבה כנפשו. והיא גם היא אהבתו, לשמו ולזכרו תאוות נפש, ובהגיע עת דודים אהבת כלולותיה, הגישה אליו ויתעלסה באהבים ויחבק אותה וינשק אותה וירו דודים, כי נפלאה אהבתו אותה מאהבת נשים.

ויהי כי ארכו הימים, ומצא בה ערות דבר כי התנית אהבים עם אחד מהסריסים, ויקצף המלך מאד, **ויצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי המלך** לשלחה מביתו ולבלתי השיב אותה עד ימים או עשור. אכן לא כרת בינו לבינה ולא כתב ספר כריתות אליה, רק שלחה מביתו והלכה נעה ונדה מבית לבית ומחצר לחצר ולא מצאה מנוח לכף רגלה, ובטלטוליה וקורותיה זכור תזכור אהבת כלולותיה, עבדיה ואמהותיה אשר היו לפניה, ומה טובו דודיה, ודמוע תדמע באומרה איכה נחשבת לנבלי חרש הושלכתי כמשמים ארץ מבית מנוחתי וארמוני מלכותי ונפש דודי בחלה בי. על כן נשבר לבה בקרבה, כי ניתנה שוממה כל היום דווה, ונכספה וגם כלתה נפשה לחצרות אדוניה. ואמריה תאמר מי יתנני כירחי קדם אשר אהבני אישי **בהלו נרו עלי ראשי**.

וגם המלך זכר את אשתו **ואת** אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, ויאמר בלבו, למה זה תגדל מרות חטאה לפני, והנה הסריס ההוא לא ירע ולא ישחית וגם היטב אין אותו, ולמה תגעל נפשי באשת נעורי אשר אהבתי לי, והיא גם היא מאסה באשר בחרה וקשרה אהבה באישה הראשון. אז המלך במלאת ימי נדותה אשר נדה אותה מלפניו, שב אפו ממנה ויבן לה בית ויהי עמה כמשפט הראשון, ותשמר האשה מן היום ההוא והלאה משוב אל חטאה אשר חטאה.

אכן ברוב הימים לקחה לה מדות רעות, ותתגנה בעיניו על רוע מידותיה ומאוסה במוסר השכל, וישב ידו שנית להדפה ממצבה ולהורסה ממעמדה אל מעונות אריות והררי נמרים, ותהי למרמס זה דורס ואוכל וזה טורף ושואג פורק אין מידם, והיה כאשר תנוס מפני הארי ופגעה הדוב, ואם אל עיר תיאסף ונשכה הנחש.

ובפעם הזאת השנית לא הזכיר קצבת ימי ריחוקה, מרוב שיחו וכעסו על שנותה באיוולתה ותעבור רצונו זה פעמים. אכן עודנו מחזיק באהבתה ולא בחר בזולתה, ותמיד כל היום נפשו שוקקה מתי תשוב מרוע מידותיה אשר היו לה, לקרבה אליו ולתת את דודיו לה כי כלתו היא אשר חשק בה, ומי בכל בנות הארץ תערוך אליה, אף גם עודנה בחטאה האחרון, ומה גם בהסירה את שמלת רוע מידותיה מעליה.

וכאשר יקרה נפשה בעיני המלך כן יקרה נפשו בעיניה, כי זכרה אהבת כלולותיה אלוף נעוריה, בכה תבכה לילה ויומם עינה נגרה ולא תדמה, כי תזכור ימים מקדם בהלו נרו על ראשה, ונכספה וגם כלתה נפשה לשוב כימי קדם קדמתה, כי חולת אהבתו היא, אך עדיין לא הטהרה מחלאת מקצת מידותיה אשר לא טובים. והאיש משתאה לה מחריש מהחזיק בידה להשיבה אליו עד אשר תטהר, ותהי עולה מאליה אל המעלה הגדולה ההיא אשר היה לה.

וארכו להם הימים בתוחלת ממושכה, היא מייחלת עד יתן יד להכין אותה ולסעדה, והוא מיחל עד החילה תחלה להכין עצמה. ויש זקן וכסיל יפתנה, ובחלק שפתיו ידיחנה לבל תשוב עדיו, ואחרי כן הלך רכיל לדבר סרה עליה על כי עודנה מחזקת בטומאתה ותוסף לחטא. ותקם אחד מגוריה אשר ילדה לו ויחר לו לקול צללו אוזניו ככל היוצא מפי חושבי און החושבים על המלך תועה ועל המלכה, באומרם החנם יאחר המלך מהשיב את נדחתו זה כמה שנים, וגם על המלך יאריכו לשון לאמר, האם כשרה היא בעיניו כי על כן לא החליפה ולא המיר אותה בזולתה, למה עזבה וישכחה.

בגלל הדבר הזה ילד יולד למו, נשא משלו ויתן בפיו שיר חדש, ויהי שירו דברי דודיהם וחשוקיהם כסף רב כסף אשר נכסוף נכספו זה לזה אף אחר שלוחיה, ואשר הסתיר פניו ממנה לא מקנאה ושנאה, כי גם שם ידו תנחה ותנהלה, וכי אף גם בהיותה בארץ אויביה גם שם יתנו אהבים היא והוא, בשאלה מאתו יטה אליה חסד יפרש כנפיו יקחה כמשפט הראשון, כי לא כנשים הנכריות היא כי תמאס בעוותם כי חיות רעות הנה ורשעתן מלבותן, והיא לא כן. וגם הוא ישיב אמריו לה כי אהבת עולם אהבה, וידבר על לבה כי טובה היא בעיניו לתת את שאלתה ולעשות את בקשתה, אך אחר החילה להכין תמרוקי קישוטיה וככלה תעדה כליה.

הנה כי כן בדמותו בצלמו קרה לנו עדת ישראל עם אלוף נעורינו אבינו מלכנו, כאשר נשאו המשל הזה רבותינו ז"ל (שמות רבה כט ג) על יום צאתנו ממצרים, לבת מלכים שתפסוה לסטים כו', לימים בקש המלך לישא אותה כו'. כי מאהבתו יתברך אותנו הוציאנו ממצרים קרע לנו את הים העבירנו בתוכו בחרבה, ובהגיע עת דודים אהבה כלולה, קרבנו לפני הר סיני והכניסנו תחת כנפיו וישקנו מנשיקת פיו בהשמיענו מפיו תורה ומצוות, ושמח שמחנו כמשוש חתן על כלה והכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו בית הבחירה. ויהי כאשר מצא בנו ערות דבר כי זנינו אחר אלוהינו ויפתה לבנו אחר אלילים אילמים, חרה אפו בנו ויגרשנו מביתו ויקצוב קצבת גרושנו עד מלאת לבבל שבעים שנה.

ובמלאות הימים האלה שב ה' את שבותנו והטה כלפי חסד, כאמור במאמרם ז"ל (עבודה זרה נה א) כלום אדם מקנא אלא גיבור מגיבור כו', אך מה המה אלה האלילים האומללים כי

המה הבל לקנא בהם, כי הלא ידמה לאשה שתחת אישה תיקח את סריס, על כן הכין ארמון על משפטו ויביאנו אל היכלו. ומן אז חדלנו לקטר אל אלוהי העמים אלילים.

אך כאשר ארכו לנו הימים, נמשכנו אחר רוע מוסר והחזקנו במידת שנאת חנם, ותחת זאת שלחנו מביתו ויצאנו והיינו מעיר אל עיר ומממלכה אל ממלכה סחי ומאוס בקרב העמים, וישיתונו בתה והנה בעתה, השברנו קדרנו שמה החזיקתנו, כי ארכו לנו ימי הרעה ואנחנו לא נושענו, ולא אתנו יודע עד מה עד מתי ה' שאר ישוב שאר יעקב, כי הימים הראשונים אשר גלו לבבל היו טובים מאלה, כי בפיו מלא לאמר מועד צאתנו (דברי הימים ב, לו כא), ובפעם הזאת הסתר אסתיר ויום נקם בלבו, תחת היות מידת שנאת חנם בלבנו כדאיתא ביומא פרק קמא (ט ב), ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם, והיא שעמדה עלינו לכלותינו ועליה הורגנו כל היום בכל המקומות אשר נדחנו שמה.

ואף גם בזאת לא עזבנו לא הסתיר פניו ממנו, רק בשצף קצף שמאל דוחה וימין ה' מקרבת, וגם אנחנו לא שכחנו שם אלוהינו חלילה לנו, כי יחד כולנו אסירי התקווה תמיד כל היום, רבת צמאה לה נפשנו ישוב ירחמנו יחבקנו וינשקנו מנשיקות פיהו, יטעמנו מצוף דבש אמרי נועם ה' עלינו פה אל פה, הוא הטוב המקווה כאשר דבר לנו על ידי נביאי האמת והצדק, באומרו אלינו (ישעיהו נד יג) **וכל בניך למודי ה'**, כי טעמנו מעט מזער במעמד הגדול והקדוש בהר סיני, כי ידענו כי עוד ידו פשוטה לקבלנו, כי אף גם זאת בהיותנו בארץ אויבנו לא מאסנו ולא געלנו ולא המיר אותנו כי ישראל עמו אשר בחר, גוי אחד בארץ ובגויים לא יתחשב, כי כל הגויים ערלי לב לא ידעו את ה' אף גם בראותם נפלאים מעשיו, ולא כאלה חלק יעקב הדבקים בה', כי בצר פקדוהו סרים אל משמעתו ולא יקוצו בתוכחתו.

על כן מדאגה מדבר פן יאמר איש, כי יבולע ישראל חלילה, כי עזבו ה' וישכחו בגלות החיל הזה כי שכחנו שם אלוהינו ויטשנו כיום הזה, על כן אלוהים הופיע על ידי איש שר וגדול שלמה מלך ישראל, אשר על ידו השרה שכינתו בתוכנו בית הבחירה, ויתן בפיו שיר חדש על היהודים האומללים אסירי התקווה הגולים בגלות הזה האחרון, המורה בעמק אהבתו יתברך אותנו, וגם אנחנו אליו, ככל דברי הספר הזה. כי הוא יורה כי לא על הבית אשר הוא חרב וגלינו מארצנו נתפרדה חבילתנו, כי הלא תמיד צמאה נפשנו לשוב לטעום מצוף דבש נשיקות אמרי פיו כאשר טעמנו בסיני בקדש, ועודנו כאשת נעורים מתרפקת על דודה אחר שלוחיה באמור אליו **ישקני מנשיקות פיהו.**

וגם הוא יתברך ישיב אמריו לה, כי בת עמו כלתו היא, וישוב יקרבנה יביאנה ויטענה לארמון על משפטה אשר יבנה לה בנין עדי עד בשובנו עדין, ובזה **ינחמנו מעצבוננו מן האדמה אשר אררה ה' ומהר ציון ששמים**, ודאבון נפשנו על אורך גלותנו.

וגזרה חכמתו יתברך הרמתה, כי הבונה הבית הראשון זה ינחמנו על גלות הזה האחרון, הוא המלך שלמה ע"ה, שהיה מאז מבשר ואומר על הבית האחרון מן הראשון.

עוד סבה שנית, הלא היא כי הנה בימי שלמה הייתה הלבנה במלואה, כי מאברהם עדיו היו חמשה עשר, **אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה**, ומאז והלאה החל החיסרון, כי רחבעם נפגם מלכותו, וימשך הפגם הולך וגדל עד צדקיה שהיה דור כ"ט, הוא תכלית החיסרון, ומאז חסרנו כל, וכל מחמדינו היה לחרבה. לכן להיות החיסרון מעותד משלמה והלאה, רצה הקדוש ברוך הוא שהוא ינחמנו ויורנו כי עוד היום באורך גלותנו לא זז מחבבנו צור ילדנו וגם אנו אליו, ככל דברי שיר הקדוש הלזה, ולא ישקוט עד אם כלה להשיב את נדחו.

עוד שלישית, כי הלא אין איש שם על לב צרת השעבוד כמלך שלמה, מדאגה מדבר כי מקדש ה' כוננו ידיו לא יכון לעולם, כי על כן מאז הבית בהיבנותו, בנה בקרקע המקדש בית גניזת הארון לכשיקרבו ימי החורבן, כמאמר המלך יאשיהו (דברי הימים ב, לה ג) תנו את ארון הקודש (אל) בבית אשר בנה שלמה, והלא מי הוציאו עד כה מהבית אשר בנה שלמה, אלא זה בית גניזתו כמאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני**). וגם בפיו מלא לאמר, **אם ה' לא יבנה בית וכו' (תהלים קכז א)**, כמבואר אצלנו במקומו שאמר חבל על דאבדין שני הבתים הראשונים, כי **אם ה' לא יבנה בית** כמעותד בבית השלישי כי מעשה אלוהים יהיה ולא ימוט לעולם, **שווא עמלו בוניו בו כעת, אם ה' לא ישמור עיר** כמה דאת אמר (זכריה ב ט) **ואנכי אהיה לה חומת אש סביב כו', שוא שקד שומר**. וכן אחשוב במקרא שכתוב (מלכים א, ח כז) **שמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בנית, כלומר אך לא אשר יבנה ה' במקום הזה עצמו כי מעשה אלוהים יהיה**.

ולכן על הצטערו מאז נכון הדבר, יהיה הוא ולא אחר אשר על ידו יושר השיר הזה המורה בעמק אהבת ה' את ישראל עמו ושלא שכחנו בגלותנו, וגם אנו דבקים בה' ולא ימנע מלגאלנו ככל דברי הויכוח הקדוש הזה. ומה גם עתה שחוברו לו יחדו מעמד שלשת הטעמים האמורים, שלכן אליו יאתה לדבר דברי שיר הלזה מלאיש זולתו.

(א) וזה יאמר **שיר השירים אשר לשלמה**, לומר אל יחשב כמו זר בעיניך האמר שיר ויכוח בני החורבן השני מפי שלמה בונה הבית הראשון, כי לא יתייחס זולתי לאחד הגדולים אשר מבני החורבן המה, כי דע אפוא כי שיר זה הוא מהשירים אשר יאותו לשלמה בעצם, והוא מהטעמים הנאמרים באמת.

או יאמר, בשום לב מאמרי רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה א יב**) יש יאמר כי שיר השירים על הים נאמר מפי מלאכי השרת, ויש אומרים בסיני מפיו יתברך, ויש אומרים באהל מועד,

והנה לעומתם הסכמת רבותינו ז"ל (שם י) על פי המקרא, כי שרתה על שלמה רוח הקודש ואמר שלשה ספרים, **שיר השירים ומשלי וקהלת**. ואם אמרנו שנשכח והחזירו ברוח הקדש איך יאמר אשר לשלמה, והלא עתניאל בן קנז החזיר כמה הלכות שנשתכחו מישראל בפלפולו (תמורה טז א) ולא נקראו על שמו, ולמה יגרע על היות מכח פלפול, אך לזה נשית לב אל אומרו **אשר לשלמה**, ולא אמר שיר השירים לשלמה כמה דאת אמר (תהלים קכז א) שיר המעלות לשלמה.

אמנם הוא כענין מאמרנו בביאור ספר משלי, על מאמרו יתברך בימי משה רבנו ע"ה, אליעזר בני אומר עגלה בת שנתי כו' (פסיקתא רבתי יד). והלא כמו זר נחשב יחשב מאמרו ותורתו בשם איש האדמה, ולא עוד כי אם כמה דורות טרם היוולדו, אך הוא כמדובר שם, כי כל נפש ונפש מישראל יש לה חלק בתורה מתייחס אל בחינתה, וזה חסדו אשר יעשה הוא יתברך עם כל איש ואיש לבלתי חדש בעולם שום דבר מהמתייחס אל בחינת נפשו רק מפיו בכל דור ודור.

ולא עוד, כי אם גם הוא יתברך עצמו לא יזכיר מאמר החידוש ההוא רק בשם בעליו, כי מאז טרם יולד יאמר זה חלק פלוני, כן הדבר הזה, גם שהוא יתברך או מלאכיו אז שוררו השיר הזה מאז, בהחלים הם אמרו **שיר השירים אשר לשלמה**. לומר זה שיר מהשירים אשר לשלמה, כלומר אשר לו חלק נפשו, מעין שבח מאמרו יתברך אליעזר בני אומר פרה בת שתיים כו' כי מאז גלה כי הדין ההוא לאליעזר בנו חלק נפשו, כן אמר **שיר השירים אשר לשלמה** שלו חלק נפשו ומעותד ליאמר על פיו בהתחדש בעולם, ומעתה נאמר אשר הוא לו.

ומעין הדרך הקודם אפשר, בשום שכל והבין באומרו השירים ולא אמר שיר אשר לשלמה. כמאמרם ז"ל במדרש חזית (שיר השירים רבה א י):

רבי סימון אומר שיר השירים כולא חד, ואלין תרתין אחרנייתא מה את עביד לון, שיר המעלות לשלמה (תהלים קכז) וחד מזמור שיר חנכת הבית לדוד (תהלים ל), ע"כ.

וראוי לדעת על מה יזכיר בזה השנים האחרים, ואחשבה לדעת זאת, כי היה עם לבבם כי שלשת השירים האלה, המה כללו זה פעמים שנבנה בית המקדש עם הבית השלישי אשר יחלנו, כי מזמור שיר חנכת הבית נאמר על הבית אשר בנה שלמה, ושיר המעלות לשלמה על הבית השני, ממוצא דבר **אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד כו'**, כי הוא יורה כי על הבית בהיבנותו הפעם השנית ידבר, כי לא נתייחס אל בונה אחד כראשון אל שלמה, כי אם רבו בוניו בו וגם היו שומרים לעיר, חצים כו' מחזיקים כו' ותהי להם הלילה משמר והיום מלאכה (נחמיה ד טז). ושיר השירים, על הגאולה ועל התמורה מהשני בתים אל השלישי, כי אז **ישקנו מנשיקות פיהו** כשאלתנו בגלותנו הזה האחרון. כי

הבית הזה האחרון קווינו לו, הוא קיים לעד בזכות יעקב שמטתו שלמה כי על כן קראו בית (בראשית כח יז), לא כמשפט הראשון שבזכות אברהם שקראו הר (שם כב יד) ונעשה הר, ולא כשני שבזכות יצחק שקראו שדה (בראשית כד סג) ושדה נחרש (ירמיה כו יח) - (פסחים פח א).

ובזה יאמר, זה הוא שיר בין שלשת השירים שעשה שלמה, כלומר שיר בין השירים משובח שבשירים אשר לשלמה, והוא כי כל שיר שבכל ספר מספרי הקדש, לא יבצר ממנו יקר וגדולה על יתר דברי הספר ההוא, אמר כי בערך השיר בין דברי הספר אשר הוא בתוכו, כן שיר זה בין השירים אשר לשלמה, כאילו השנים הנותרים לא לשיר יחשבו לפני זה כי יעלה במעלות עליהם, כדרך אנשים בשבחם איש חיל גדול ורב ורם, מרגלא בפומיהו גבר בגוברין שלא לאיש יחשב בערך רקים ופוחזים, רק בין גוברין גיבורי חיל יהיה הוא לבדו לאיש ולא הם בערכו, כן יאמר, שיר זה יחשב בין השירים אשר לשלמה כאילו זה לבדו יחשב שיר בערכם.

והוא, כי הבית המקווה אשר יכון לעד, עוד לנו נחלה בבית שבשמים. כי בחיים חיותינו פה אל פה ידבר בנו, במראה ולא בחידות, כמראה אשר הראנו בהר סיני, והן הוא החשק אשר צמאה נפשנו נזכה ונהיה למודי ה' פה אל פה כאשר החלנו במעמד הקדוש ההוא, כי היטהרנו שם מזוהמת הנחש (שבת קמו א), לולא מצאנו עוון העגל ותשבר כד על המבוע ותשוב חלאתנו אלינו, ועתה נפשנו יבשה, על כן כאיל תערוג על אפיקי מים, נכספה וגם כלתה נפשנו ישוב ירחמנו ויטהרנו, יביאנו עד גדר **ישקנו מנשיקות פיהו**, כי מאז לא נמוט לעולם.

והנה בהשתלשלות ויכוח זה בינו יתברך ובין בני ישראל, יסתעף שבח הוא יתברך את כנסת עמו ישראל וכנסת ישראל את הקדוש ברוך הוא כאשר יבא ברחובות קרית הויכוח בס"ד, ויתכן כי זה כיוונו רבותינו ז"ל במאמרם (ידים ג ה) **כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים**. הלא הוא כי כל השירים הצד השוה שבהם שהם קודש הלולים לה', על הנס ועל הפורקן אשר הפליא לעשות או על נסים רבים, המה כללו יופי קדש אחד שהוא שבחו יתברך, אך השיר הזה הוא קדש כולל שני קדשים, שבח הקדוש ברוך הוא ושבח כנסת ישראל, וזהו קדש קדשים.

או יחזור הכל אל שבחו יתברך, והוא כי השירות הן עשר כמאמר המתרגם (כאן), והנה אין ספק שכל אחד יש לה בחינה מחולקת מזולתה, יש שירה על נס נעשה בבחינת מידת רחמים כענין שירת הים, ויש על נס שבבחינת דין, ויש על בחינה משותפת, וההיקש בעשר בחינות הידועות לעשר שירות. אמר כי כל השירים הם קדש אחד, שכל אחד לא יכלול רק קדש אחד, אך שיר זה הוא קדש כולל כל הקדשים כי פה נשבח את הקדוש ברוך הוא בכל בחינותיו אחד

לאחד, כאשר נשא משלם אל קומת איש, באומרו (לקמן ה' יא) כתם פז כו', מן הראש ועד הרגלים לכלול כל הבחינות כנודע, ובזה אף אנו נאמר בפשט הכתוב **שיר השירים כו'**, שיר הכולל כל השירים, והוא על הבחינה הכוללת כל העשר כמדובר.

(ב) ישקני וכו'. זה החילו לגלות חשק עם ה' אלה אשר בגלות החיל הזה להדבק בו יתברך, וימשילם כאמור לכלה נאה וחסודה אהובת מלך אשר שלחה מביתו, ויצאה והייתה שמה ושממה כל היום דווה, חולת אהבה מאישה הראשון מתרפקת על דודה בזוכרה אלוף נעוריה אהבת כלולותיה, ויהי בלבה כאש בוערת עצור בעצמותיה, ותאמר בלבה אדברה וירווח לי, אפתח שפתי ואענה, אולי יתעשת האלוהים ויכמרו רחמיו לקול תחנוני, ותען ותאמר בלב נשבר וגוף חמרמר בנפש מרה כעניה סוערה, מי יתן **ישקני מנשיקות פיהו** כאשר היה בימי קדם.

והנה לבוא עד תכונת הדבר נשים פנינו אל מהות נשיקה וענינה, והן היא כל פרי גודל אהבת רעים אהובים כאשר נפלאות אהבתם, ואב את בן ירצה ונפשו קשורה בנפשו ישקו מנשיקות פיהו. ואחשבה לדעת זאת מאמרי נועם קדמונינו, הלא המה, כי האהבה תתהווה בין השווים ובעלי התחברות, והפכו הפירוד, לכן אומר, כי על כן להורות איש את עמיתו אהבתו אתו כנפשו יחבקה וינשקהו.

וטעם לשבח הדבר, הלא הוא כי שתיים הנה מיני ההתחברות וההתקשרות זו למעלה מזו, האחת תתייחס אל החומר, ולמעלה הימנה המתייחס אל הנפש, והוא הגדול המפלש באיכות תוכיותם. ולכן המורה בעמק אהבתו את בן בריתו בשתיים יתחתן בו, ויראהו שני אלו קשרים אשר יתקשר ויתחבר בו, להורות על הגופני יחבק לו, ועל הנפשי ינשק לו להורות כי נפשו קשורה בנפשו, כי הלא הפה יתייחס אל הנפש, כאשר תרגם **אונקלוס** בחכמתו ויהי האדם לנפש חיה (בראשית ב' ז), לרוח ממללא, ובגלל הדבר הזה תארו רבותינו ז"ל (בבא בתרא יז א) סילוק שלשת הרועים את ישראל שלא על ידי מלאך רק על ידו יתברך אל מיתת נשיקה, למה שמתדבקת שכינתו יתברך בנשמת רוח חיים באפיו, וממשיכה אחריו יתברך ומפרידה מהחומר, שהיא כנשיקת פה אל פה, כדרשתם ז"ל (**דברים רבה** יא ח) על **וימת שם משה וכו' על פי ה'** (דברים לד ה).

וקרוב לזה קרה לשלשת רעי רבן שמעון בן יוחאי, שנפקדו בהתחברם באידרא מתוך משאם ומתנם בצפוני סודות התורה, שהגיד אליהו ז"ל אליו שדבקו נפשותם באיכות סוד התורה ונסתלקו למעלה אל האלוהים אשר נתנם, גם שאינו נשיקת פה אל פה מפיו יתברך עצמו בעצם כאשר במשה רבנו ע"ה, אך היה מעין נשיקה ממש שהיה לכל עם בני ישראל ביום חתונת מתן תורה, בצאת נפשם כי מתו בשמעם את קול ה' דובר בם, כאומרם ז"ל (שבת פח

(ב) **על נפשי יצאה בדברו** (לקמן ה ו), כי דבקה שכינה בנפשותם ונמשכו אחריה, כי ישראל שעמדו על הר סיני השיגו נבואת פנים בפנים ולראות את הקולות.

ולבוא עד תכונת הדרוש מזכירה דודי מאמרם ז"ל **במדרש חזית** (א יג) וזה לשונו:

ישקני מנשיקות פיהו, אמר רבי יוחנן מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקדוש ברוך הוא על כל דבור ודבור, ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל, ואומר לו, מקבל אתה עליך את הדבור הזה, כך וכך דינים יש בו, כך וכך עונשים יש בו, כך וכך גזירות יש בו, כך מצות וכך קלים וחמורים יש בו, כך וכך מתן שכר יש בו, והיה אומר לו ישראל הן, וחוזר ואומר לו, מקבל את עליך אלוהותו של הקדוש ברוך הוא, והוא אומר הן והן, מיד היה הדבור נושקו על פיו, הדא הוא דכתיב (דברים ד לד) **אתה הראת לדעת** על ידי שליח. ורבנן אמרי, הדבור עצמו היה מחזיר על כל אחד ואחד מישראל, ואומר לו מקבלי את עליך, כך וכך מצות יש בי, כך וכך דינים יש בי, כך וכך עונשים יש בי, כך וכך גזירות יש בי, וכך מצות וכך קלים וחמורים יש בי, כך וכך מתן שכר יש בי, והוא אומר הן הן, מיד הדבור נושקו על פיו, הדא הוא דכתיב (שם פסוק ט) **פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך**, שראו עיניך איך היה הדבור מדבר, ע"כ.

וראו לשית לב:

איך יתכן ילקח הדיבור על ידי מלאך והוא משולל מציאות, כי אחר האמרו חלף ועבר ואיננו. **ועוד אומרו היה מוציא הדבור** מלפני הקדוש ברוך הוא, מי הכניסו שיצא למשולל ממש, ואיך יתכן צאתו מלפניו יתברך.

ועוד מה צורך היה אל המלאך ולא ילך בעצמו כדעת רבנן.

ועוד אומרו כך וכך דינים יש בו, הלא כל אחד מצווה אחת היא ואיך יהיה בו כמה דינים וכמה מצוות,

ומה ענין החלוקים האלה **דינים ועונשים גזירות ומצוות קלים וחמורים ומתן שכר**.

ועוד מה זו שאלה שנית, **מקבל את אלוהותו של הקדוש ברוך הוא**, והלא בכלל קבלת הדבור הוא.

ועוד מה זו תשובה **הן והן** שני פעמים.

ועוד באומרו מיד הוא נושקו, איך תצדק נשיקה בדבור,

ומה ענין אומרו על פיו.

ועוד אומרו הדא הוא דכתיב אתה הראת לדעת וכו', ולא ידבר רק על התראותו יתברך ולא על הלקח הדבור על ידי מלאך והיות מחזיר בו.

ועוד בדברי רבנן הדבור עצמו כו', כי הלא כמו זר נחשב הלוק ילך הדבור אצל כל אחד ולדבר לו כל הדברים האלה,

ועוד למה לדעתם לא הוסיף לשאול מקבל את אלוהותו כו' כאשר לדעת רבי יוחנן.

וכן אומרו הן גם בזה זה פעמים.

ועוד באומרו הדא הוא דכתיב פן תשכח וכו', למה לא הביא מפסוק **וכל העם רואים את הקולות כו'** (שמות כ טו) שאמרו רבותינו ז"ל (**פרקי דרבי אליעזר** פרק מא) רואים את הנשמע.

ועוד מי הגיד להם שאומרו **הדברים אשר ראו עיניך** הוא מה שהיה הדבור מדבר עמו ולא הדברות עצמם שהיו רואים הנשמע.

אמנם לבוא אל הביאור נקדים שתי הקדמות מפורסמות למוצאי דעת: **אחת**, כי הלא כאשר נראה בצאת דבור מפי איש יצא הבל מפיו, כן נצייר בדבר ה' יצא יתפשט שפע שופע ימשל אל הבל פה בדברו יתברך, כי אם שיתחלקו כפי איכות הדובר, כי האדם למה שהוא גשמי גם הבלו חולף ובלתי קיים ומשולל קדושה, זולתי זכות הדבור בהיותו על דברי תורה ומצווה.

אמנם הוא יתברך למה שאין חקר לקדושתו, גם הבל פיו לא יערכנו מלאך ושרף, הלא יעיד מקרא שכתוב (תהלים לג ו) **בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם**, הוא מורה באצבע שרוח פיו שבמאמר ה' מהוה כל צבא השמים. והענין, כי לא יצויר אצלו יתברך דבור לגדולתו כנודע, רק שמשכינתו היא כסא כבודו המתואר לפה, להיותו מוצא אל שפע השגחתו והשפעתו יתברך אל העולם השפל, מתוכיות הנקרא פה יצא שפע וכח קדושה מתפשט חוצה, והוא מתוך איכותו כהבל פה המדבר היוצא מתוכיותו בדברו, ועל ידי התפשטות מתעבה בצד מה עד השמיע קול, ואותו כח היוצא ומתפשט הוא הפועל מה שברצונו יתברך לפעול בו, כי אין ספק כי העשרה מאמרות שבהם נברא העולם כי רוח פיו יתברך במאמר עצמו היה מהוה כל הנדבר בו, וזה לא יבצר מכל מאמר מה אשר יצא מפיו יתברך, כדבר שנאמר (ישעיהו נה י"א) **כי כאשר ירד הגשם וכו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח את אשר שלחתי**.

הנה כי הדבור בעצמו הוא הפועל ועושה ומצליח את אשר ישתלח, ומה גם עתה כאשר יהיה דברו יתברך אשר יצא מפיו ממאמרי תורתו שאין קצה לקדושתו, כי אז אין ערוך אל קדושת רוחניות ההבל אשר יצא מפיו יתברך, כי היה כמאציל וממשיך בהבל פיו בכל דבור ודבור מרוחניות עוצם סוד קדושה המתייחסת אליו יתברך מפנימיות ספירות התורה, הבלתי נפרדת מאתו יתברך כנודע, עם שלא יבצר הלוח ילך הדבור ומשתלשל ומתעבה מצד מה באופן יסבלנו חומר האדם וישמעו ישראל את קולו.

ומה מתקו דברי רבותינו ז"ל **במדרש חזית** (עיין **שמות רבה** מא ג) באומרם על דברות מתן תורה וזה לשונם:

ויש אומרים שגמעה מפיו ונותן לו, שנאמר (משלי ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, שירה כי דברי פיו יתברך בתורה אשר תצא מפיו הוא מאיכות תתייחס אל דבר גנוז תוך פיו יתברך, ובכן לא יפלא היות הדבור דבר רוחני מאד קיים לעד, יוכל איש שלם לדבר בו כאשר ידבר עם אחד ממלאכי עליון, עם שגדר הדבור עולה על כולם מעלה מעלה, כמאמרם ז"ל פרק אין דורשין (חגיגה יד א) כל דבור ודבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא מלאך ממנו שנאמר (תהלים לג ו) וברוח פיו כל צבאם, ע"כ.

הנה מבלתי אומרו נעשה מלאך, יורה שאיכותו למעלה מן מלאך, שממנו על ידי התפשטותו נברא המלאך, וזהו אומרו ממנו **נברא מלאך**, הוא מה שכתבנו על **רוח פיו כל צבאם**, כי על ידי הבל פיו היה מהוה צבא השמים הם המלאכים, כי איכות הדבור יעלה עליהם מאד.

עוד שנית, כי הלא כל התורה כלה כלליה ופרטיה ודקדוקיה ופירושיה נאמרו בסיני, וגם שלא מצינו רק עשרת הדברים, הנה אין ספק כי המה כללו כל התורה ומצוותיה, כי כולם מסתבכות בהם קצתם בזה וקצתם בזה, כמאמר **רש"י** ז"ל בפרשת בהר (ויקרא כה א) ודקדק אותו מהכתוב, וכן **הרב סעדיה גאון** ז"ל חלק כל תרי"ג מצות בהם.

ובדבר הזה מצאנו טוב טעם בדברי רבותינו ז"ל **במדרש חזית** (א טו), כי שם נאמר שאמרו ישראל למשה רבנו ע"ה דבר **אתה עמנו כו'** (שמות כ טז), ואחר כך ראו כי כל מה שהיה מלמד להם היו שוכחים, מה שאין כן במה ששמעו מפי הגבורה, אז אמרו, מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר, חזרו ובאו להם אל משה, אמרו לו לוואי יגלה לנו פעם שניה וכו'. והלא כמו זר נחשב תיפול שכחה בעשרת הדברות כי הלא מצער המה, ומה גם אמרם שעל היות שתי הדברות מפיו יתברך לא היו שוכחים, איך ייחסו העדר השכחה אל למדם מפיו ולא אל היותם שתי דברות בלבד.

אך אמנה אין ספק כי לא לבד היו שומעים העשרת הדברות כאשר המה אצלנו, כי אם כל אחד ואחד בכל המסתעף בו אשר יכלול כולם התורה כלה ומצוותיה כלליה ופרטיה, ובזה לולא ה' צבאות דיבר מי יכילם לבלתי שכוח בפעם אחד כל הנדבר בשני דברות.

ובזה נקרב ונבואה אל ביאור המאמר, והוא בשום שכל והבין בדבר ה' אל משה לאמר (במדבר יב ח) **פה אל פה אדבר בו**, כי הלא כאשר ידבר איש אל רעהו פנים אל פנים לא ימשך דבר הדובר מן הפה אל הפה, רק מן הפה אל האוזן, ובכן בצאת דבר מלכות מלפניו יתברך, הלא יכנוס באוזני משה ולא בפיו, ויאמר נא פה אל אוזן אדבר בו. אמנם להבין באחד מתוארי מעלות נבואת משה רבנו ע"ה הנרצה במאמרו יתברך **פה אל פה אדבר בו**.

נשית לב במדרגת נבואת בני ישראל במעמד הר סיני אשר שמעו בהקיץ, ההשיגה אל מעלת משה רבנו ע"ה אם אין, כי הלא גם בהם נאמר (דברים ה ד) **פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם** כמדובר במשה רבנו ע"ה, וגם אמרו רבותינו ז"ל (**במכילתא** יט כ) שכביכול קרע הקדוש ברוך הוא שמים ושמי השמים והראה את כבודו ואין למעלה מזה, או נאמר כי מי זה עלה במעלת נבואת משה רבנו ע"ה.

ואחשבה לדעת זאת בחלקי שכם דרך השגת נבואה לארבעה חלקים זו למעלה מזו, והוא בהקדים כי הנה כל איש חכם לב יקשה, איך יתכן שהוא יתברך המשולל מכל גשמות וגבוה על כל רוחניות ייחד דבורו עם חרש מחרשי אדמה איש האדמה אשר מחומר קורץ. אך כאשר חלקו כחותיו חכמי האמת לשלשה זה למעלה מזה, ויהיו לאחדים באדם.

האחת הנפש החיונית הדבקה אל גשמיותו,

למעלה הימנה הרוח המתקשרת בה,

למעלה הימנה הנשמה העולה על כלנה הנאחזת ברוח,

עם שכולן מאלוה ממעל. ובהן ברצות ה' דרכי איש וידבר בו, יופיע וישפיע השראת השפע לפי ערך הכנת הנביא אל נשמתו הקרובה אליו, וממנה ישתלשל אל הרוח, וממנה אל הנפש, וממנה יתפשט עד הגוף כאשר הוא זך מאד, כאשר היה במשה רבנו ע"ה, באופן לא יעצרו הגשם לדבר בו בהקיץ. אך אמנה לא כן לנביא זולתו, עם היותו זכוכית לבנה שחומרם זך מיתר העם, כי לא יעצרו כח לקבל נפשם שפע הנבואי רק כחלום בהיפרד הנפש בצד מה, ואף גם בחלום למה כי עוד לנפש קשר בחומר תיפול תחת שפע הקדושה על גוו ואז יכנע ויהיה נשבר ונדכא.

והנה התחבר שפע מאתו יתברך אל נביאי האמת והצדק אפשר באחד מארבע פנים, אחד, כי בצאת הדבור מאתו יתברך אליו, הלך ילך רוחניות רוח פיו אל נשמת הנביא הנפוחה מאתו יתברך וידבק בה, והנה כתבנו למעלה כי פה האדם יתייחס אליו לכנות קשר רוח פיו אל נשמת האדם לנשיקת פה, נמצא כי ההבל הרוחני הקדוש היוצא מפיו יתברך אל פה האדם להתקשר בנשמתו, הוא המחבר פיו יתברך כביכול אל פה האדם כנצוק, שהוא חבור בין כלי המריק והמתמלא, והאיש אשר חננו ה' לעלות אל מדרגת נבואה זו, הלא תתייחס נבואתו אל נשיקת פה אל פה כאילו שני הפיות מחוברים באמצעות רוחניות הבל פיו יתברך המחברם, והן זאת הייתה נבואת משה רבנו ע"ה.

ומה מתוק מדבש בדבר הזה מאמרו יתברך (במדבר יב ח) **פה אל פה אדבר בו**, לומר כי פיו יתברך מתחברת עם נשמת משה באמצעות הדבור מפיו יתברך אל פי משה, כי משם התחברות הנפש גם שהאוזן שומעת אחר התחברותה. וזה הדבר לא היה רק במשה לבדו,

כי גם שנאמרה נשיקה גם באהרן ומרים (בבא בתרא יז א), לא היה רק בחינת חבור לסלק והעלות נשמתם בהסתלקם, אך לא בגדר נבואתם.

ולמטה מזו יש מדרגה שנית, והוא שאין הדבור - הוא הבל פיו יתברך - מתקשר עם נפש הנביא בצאת הדבור מפיו יתברך, כי לא יעצור כח הנביא ההוא התחברות כזה, שהוא ממש פה אל פה כמתדבק בו יתברך על ידי אמצעות הבל פיו יתברך, אך אחר אשר יצא יצוא דבר ה' מפיו ונאצל הבל פיו מאתו יתברך, אותו הכח הגדול והקדוש מגדר המלאך יתחבר בנשמת הנביא, ולזאת תקרא **נשיקת הדבור אל פה האדם המתייחסת אל הנפש**, ולא נשיקת פיו יתברך, כי לא היה רק אחר צאת הדבור מאתו, ולא עודנו יוצא מפיו וממצע ביניהם.

וזו אחשוב בכוונת מקרא שכתוב (דברים לד י) **אשר ידעו ה' פנים אל פנים**, כלומר אשר התחבר בו אלוהים על ידי הרקת שפע, כמה דאת אמר (בראשית ד כה) וידע אדם כו', עודם פנים אל פנים שהיא בדברו אתו נוכח פניו ולא אחר כך, וזה גם כן כיוון באומרו (במדבר ז ט) **וישמע את הקול מדבר אליו**, שהוא עודנו מדבר אליו והיא המדרגה הראשונה.

ועל השניה אמרו רבותינו ז"ל במאמר שאנו בו, על כל אחד מישראל בהר סיני היה הדבור נושקו על פיו, שהיה מתחבר בנפשו כאשר נבאר בס"ד.

עוד יש מדרגה שלישית, והיא שאין הבל פיו יתברך הנעשה ונאצל בדברו מתדבק בעצמו אל נפש הנביא, כי אם שרוח פיו ממשיך מורם ממנו התפשטות בלתי דק כמוהו, ואותו הכח השני הוא הדובר בו, ועדיין מעמד שלשת המדרגות הם בלי אמצעי.

עוד רביעית שפלה מכולן, שיקבל המלאך דבורו יתברך, והמלאך יהיה המדבר עם הנביא, כאשר שמענו אומרים מפי החכם הר"ר שלמה מולכו מנוחתו בגן עדן, על מאמרם ז"ל (סנהדרין ק א) מלמד שחשדוהו מאשת איש, שהוא שהיה מקבל שפע נבואתו מהאיש גבריאל ולא מאתו יתברך בלי אמצעי.

ובכן יבואו על נכון דברי המאמר, כי דעת רבי יוחנן כי גם שבתחילת צאת הדבור מאתו יתברך, טרם היות הדבור מחזר על כל אחד מישראל, היה נשמע פנים אל פנים אל כל הקהל כאחד, כמה דאת אמר (שמות ט כ) **וכל העם רואים את הקולות**, וכן הוא אומר (דברים ה ד) **פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם**, אך בהיגמר יציאת הדבור מפיו יתברך, והיה רוחניות הדבור עומד קיים לפניו יתברך כמדובר למעלה, גזרה חכמתו יתברך לדבר באוזני כל אחד ואחד מישראל בפני עצמו אם היה מקבל עליו כל הנכלל בדבור, כי אל כל אחד מישראל נתנה התורה כנודע.

ועל כן אמר רבי יוחנן, כי להעדר השגת כל אחד ואחד בפני עצמו אל הדבק בדבורו יתברך אשר יצא מפיו, הגדול והקדוש מגדר מלאך כמדובר, רק על ידי **אמצעות מלאך היא המדרגה הרביעית**, אמר שהיה המלאך מוציא הדבור, כלומר משלשלו בצד מה מיחס גדר התייחסו אל היותו לפניו יתברך לרוב הדבקות ושייכות באיכותו יתברך, נאצל ממנו מציאות בלתי זך כראשון, וזהו אומרו **היה מוציא הדבור מלפני הקדוש ברוך הוא**, שהיה מוציא דבור מתוך דבור אשר לפני הקדוש ברוך הוא שהוא כח נאצל ומורם ממנו, ועם כל זה היה רם מאיכות מלאך, עד האמר שהיה המלאך מרכבה אליו ומחזירו על כל אחד מישראל **והיה המלאך מדבר ואומר מקבל את כו'**, ואז מהדרגה זו הרביעית, על ידי טוב מענה לשונם להודות לשם ה' וקבלת מצוותו ואלוהותו יתברך, על ידי הכנה זו היה הוא יתברך מעלה ממנה אל הדרגה השנית, שהיה הדבור נושקו על פיו מתדבק בנשמתם כאמור.

ודעת רבנן, שהייתה עלייתם בהדרגה לעלות אל אשר למעלה הימנה, ולא מהרביעית אל השנית כדעת רבי יוחנן שהייתה עליה בלי הדרגה, על כן אמרו שהחילו בשלישית שהיה הדבור מחזר ודובר בם, והוא כי כאשר בדברו יתברך אלינו, ענין הדבור הוא שפע נאצל מתוכיות שכינתו יתברך בהבל היוצא מן הפה שהוא למטה מעצמות השכינה, כן כאשר נאמר שהדבור אשר היה חי וקיים היה מדבר. והוא שהיה מתוכיותו יוצא שפע המתייחס אל הבל פיו למטה מאיכות קדושת הדבור בעצמו אשר יצא מפיו, ומדבר עם כל אחד מישראל, והיא המדרגה השלישית, וממדרגה זו, על ידי הכנת כישרונם וקבלתם, עלו מן השלישית אל השנית. ובזה יתכן שלא קיצר ואמר מיד היה נושקו על פיו אלא היה הדבור נושקו שחוזר אל עיקר הדבור.

אך מדרגת משה רבנו ע"ה - היא הראשונה - לא השיגה איש, כי אף בבוא הדבור אל הכלל לא היה במדרגתו, כי על כן לא נאמר להם פה אל פה כאשר במשה, וגם לא פנים אל פנים, רק **פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם**, כי אומרו ידעו ה' פנים אל פנים היא התחברות, שהוא אומרו ידעו, בהרקת שפע מפנים של מעלה אל פני משה כמדובר למעלה, אך בישראל לא היה רק מציאות הגלות פנים בפנים. ומה גם לדעת רבותינו ז"ל במדרש (**שמות רבה** כט ב) שפנים בפנים הוא על פנים של מלאכי השרת, וזולת זה נלאו מלסבול עד אומרם ז"ל (**שבת פח ב**) שיצאה נשמתם כי כשל כח הסבל מלסבול כח הקדושה הגדולה. וזה אחד מההבדלים אשר בין מדרגות נבואת משה רבנו ע"ה לשאר נביאים, הנרצה באומר פה אל פה מבלעדי זוהר פנימיות חזיונו מאספקלריא המאירה ויתר הנביאים בשאינה מאירה, כאשר נאריך נרחיב בזה עם יתר יתרונותיו בביאורנו אל ספר התורה בס"ד.

והנה בזה נתבאר כללות ענין המאמר, והקוטב אשר עליו יסוב מחלוקת רבי יוחנן ורבנן והותרו כמה ספקות.

ונבואה אל הנותרות לרגלי פעמי דברי המאמר, והוא כי על ידי האמור בהקדמה הראשונה, נתבאר היות הויה ואיכות עצמי בדבור, שיצדק בו אומרו שהיה המלאך אשר למטה מהדרגתו מוציאו מלפני הקדוש ברוך הוא ומשלשלו וממשיכו מהדרגתו ומחזירו על כל אחד מישראל, והוא כי אין המלך מלכו של עולם מתנשא לאמר אני אמלך ברוב חיל כמלך בשר ודם, על כן לא נתן תורתו אל הכלל, רק לכל איש ואיש, כאמרו (שמות כ ב) **אנכי ה' אלוהיך** לשון יחיד, עם דברו עם הכלל, למה, שכל אחד המקיים את תורתו כל העולם כדאי הוא לו ונעשה שותף להקב"ה בברייתו של עולם (**תנחומא** כי תבא א), כי צדיק אחד יסוד עולם ומקיימו, וזהו שותפותו שהוא יתברך בראו וזה מקיימו, וזה אחד מהטעמים שברא הוא יתברך אדם אחד בארץ, להורות שכל העולמות שברא איש אחד כדאי להיותם לו, ולכן אחר צאת הדבור דרך כלל, יחזירנו דרך פרט אל כל אחד ואחד למען תהיה מתן התורה לכל אחד בפרטות.

ולבל יהיה דבר עם לבב אנוש בלייעל לאמר הלא אחר הרוב הכל הולך, והלא רוב ישראל מחזיקים בתורה ומה לו יתברך אם אפרוש מהצבור ויחיד ועני אני, על כן החזיר דבורו אל כל אחד ואחד מישראל פן ישמטנו ונטשו. והחל להשמיע את הרבים תחילה דרך כלל, בהשגת נשיקת פה גדולה מהמושגת אחרי כן לפרטים, להורות נתן בלבם כי זכותא דרבים עדיפא, כי על כן גדלה השגתם בלי הדרגה, וגם אל כולם דבר לשון יחיד, להורות כי כל ישראל לאחד יחשבו ונפש אחד יקראו, מה שאין כן יתר עמים כנודע (עי' בראשית לו ו), ואשר בהתאחדם יעלו במעלה קרובה אל השגת משה רבנו ע"ה כמדובר, למען ילמדו להתאחד שהוא עיקר שהכל תלוי בו.

ואומר המלאך כך וכך כו' והוא מאמרנו בהקדמה שנית, שעשרת הדברות המה כוללי כל פרטי התורה כולה. ואמר דינים הם משפטי התורה, ועונשין שעליהם. וגזירות הם מדרבנן משמרת למשמרתו יתברך. ומצות הם מצות מדברי סופרים אשר אינן משמרת וגזרה, כמו חנוכה ופורים ודומיהם. קלים וחמורים הם מידות שהתורה נדרשת כי כולם נתנו מסיני, ותפס קלים וחמורים להיותם ראשונה שבשלש עשרה מידות בברייתא דרבי ישמעאל השנויים בתורת כהנים, והוא הדין לכל שאר מידות.

ואחר אומרו הן, היה המלאך חוזר ואומר **מקבל את אלוהותו של הקדוש ברוך הוא**, מה שאין כן לדעת רבנין. כי הוא, להיות הדובר במ מלאך, היה חושש פן יעלה על רוח איש הישראלי, כי כאשר המלאך היה אז ממוצע בינו יתברך ובין בני ישראל, כן יקבל את המלאך גם הוא ולעבדו לאמצעי, או כענין כל שר השורר על כל אומה מהאומות, על כן היה חוזר ואומר מקבל את אלוהותו של הקדוש ברוך הוא, כלומר משולל אמצעי. ואז היה משיב **הן והן** על שני הדברים ולא יתפרדו.

אמנם, לדעת רבנין שהיה הדבור עצמו המדבר, שהוא חלק אלוה ממעל ולא היה מקום לטעות בו כאשר בהיות מלאך, לא היה צריך לחזור ולומר מקבל את אלוהותו. ואומרם רבנין, כי מתחילה היו אומרים **הן והן** שני פעמים, הוא, כי גם שלא היה צריך לפרט ולפרש מקבל את אלוהותו מהטעם האמור, עם כל זה לא יבצר שבכלל מאמרי הדבור יש שני דברים באמור מקבלי את עליך. שלמה שהוא מאיכותו יתברך, הוא כאומר מקבל את אלוהותו. ובבחינת דברי המאמר, מפאת הענין היא קבלת התורה. ועל המסתעף ממנו אמר כך וכך דינים וכו', ועל שני הדברים יענה ויאמר **הן והן**.

והביא ראיה מאמרו **אתה הראת לדעת** ולא אמר אתה ראית, אך יורה היות על ידי שליח. ורבנן אמרו והביאו ראיה לדבריהם **מפן תשכח וכו'**, ולא מפסוק וכל העם רואים את הקולות, רואים את הנשמע, הוא כי דעתם להוכיח שני דברים ושניהם בפסוק זה, ולא אחד מהם בפסוק ההוא. והם:

אחד שהיה הדבור מדבר עם כל אחד ואחד, וזהו **פן תשכח הדברים אשר ראו עיניך** לשון יחיד, מה שאין כן בפסוק **וכל העם רואים וכו'** שהוא לשון רבים. **שנית**, שהיו דברים הרבה **דינים ועונשים גזירות ומצות** שנופל בהם שכחה, שאם לא כן איך יאמר **פן תשכח**.

ואומרם **אשר ראו עיניך** איך היה הדבור מדבר, לשלול דעת רבי יוחנן, שאם המלאך היה מדבר ולא השיגו מראה הדבור עצמו איך יאמר הדברים **אשר ראו עיניך**, הלא לא את הדברים ראו רק את המלאך הדובר בם, אך לפי זה יתכן כי את הדברים עצמם ראו, ועדיין היה יכול לומר אשר ראו עיניך שהיה הדבור מדבר, מאי איך היה הדבור. אמנם הוקשה לו, כי בשלמא לרבי יוחנן יתכן ראו עיניהם המלאך המתלבש, אך איך יראו הדבור הבלתי מתלבש ומתגשם, לזה אמר **ראו עיניך איך היה וכו'**, כי לא ראו רק **איך היה הדבור מדבר** לא הדבור עצמו.

גם כי היה אפשר שהכל שלש הדרגות, כי המלאך שהוא דעת רבי יוחנן היא השלישית הנזכרת, כי רבי יוחנן הוא האומר בפרק אין דורשין (חגיגה יד א) כי מהדבור נברא מלאך, וקל להבין איך הכל הולך אל מכון אחד. הנה בזה נתבארו כל ספקות המאמר למתבונן בדברינו אלה.

נמצא העולה מדברי רבותינו ז"ל כי במעמד הקדוש בהר סיני, אשר היה עת אהבת כלולות, השיגו ישראל מעלת נשיקה בצד מה שהיה הדבור נושק לכל אחד על פיו, גם שלא היה נשיקת פה אל פה כאשר במשה רבנו ע"ה לידבק פיו יתברך אל פיהם, הוא יחס נשמתם בדבור בעת צאתו מפיו יתברך, כי הוא תכלית התקשרות הנשיקה.

ובזה נבואה אל ביאור הכתוב, והוא כי מאז ברא ה' אלוהים אדם על הארץ החל להטעימו מעין האושר המקווה באחרית הימים אחר התחיה במהרה בימינו, להשתעשע הוא יתברך עם אדם בגוף ונפש, ושיהיה האדם כמרכבה אל השכינה, ולשמוע מפיו תורה פה אל פה, עד אשר חטא על הנפש ויתעכר חומרו, ומה גם יוצאי יריכו ילידי חוה המקבלת זוהמא מנחש, ומן אז חדל להיות לנו אורח אל הדבקות הקודם, עד שוב העפר אל הארץ כשהיה, כי אז יזדכנו ויתלבנו בכור הארץ מסיגי עכירות חלאת זוהמת נחש, ובהחיותם על עפר יקומו זכים וברים ראויים אל היותם מרכבה אל שכינתו יתברך ושפה אל פה ידבר בם, כמאמרנו **בב"ר** על מאמרם ז"ל (ט ה) בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב והנה טוב מות.

והן אמת חכמים יגידו כי ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן (שבת קמו א), ועל כן השיגו מעין המקווה, ומן השמים השמיים ה' את קולו וישק להם מעשר דברותיו כמדובר, אך על רגל העגל שבה זוהמתן כאשר בתחילה, ועלה מות בחלונם תחת היות להם חירות ממלאך המות, ומן אז אבדה תקות ישקני מנשיקות פיהו עד קץ הימין, כי אז לא בלבד נשיג נשיקת הדבור (פה אל פה) [פנים בפנים] כל ישראל כאשר בהר סיני, כי אם גם פה אל פה כמשה רבנו ע"ה כמבואר במאמר, והוא יקרא נשיקת פיהו ממש. והוא מאמר הכתוב ב"עוד העתיד, וכל בניך למודי ה' (ישעיהו נד יג). לכן אנו בני הגלות אסירי התקווה, דאבה נפשנו בצרותינו אל תכלית האושר המקווה, ובפינו נמלא לאמר **ישקני מנשיקות פיהו**, שידבק בנו, שפה אל פה ידבר בנו, שאז יהיה טוב לנו מהשגת הר סיני.

ולהבין במקרא, נשים לב אל החילו בלשון שלא לנוכח **ישקני**, וצאתו לנוכח באומרו **כי טובים דודיך מיין**, והוא כי הנה דרך מתנה אהבים לקשר אהבה עם אשר חשקה נפשו בה, ואחרי כן ישקנה **מנשיקות פיהו**. והנה ישראל, אחר היפרדם מאתו יתברך ומצאום הרעות בגלות החיל הזה, ובאות נפשם ישאלו מאתו יתברך ישקם מנשיקות פיהו שהוא דבקות דברו יתברך פה אל פה, ולכן לגודל השאלה לא ערבו אל לבם לשאול כמדבר נגד פניו לנוכח אתו תשקני מנשיקות פיך, כי בושו והיכלמו כמבקשים לשאול לנוכח. כי אם כעניה סוערה אחר שלוחיה ותתמרמר על בעל נעוריה, ותשיב אמריה לה במר שיחה בינה לבין עצמה **מי יתנני כירחי קדם ישקני מנשיקות פיהו**, כן עם בני ישראל לגודל תשוקתם להיות דבקים בה' ופה אל פה ידבר בם, מלבם יוציאו מלין כנדברים בינם לבין עצמן, מי יתן **ישקני מנשיקות פיהו**, כי זכרה אהבת כלולותיה בהר סיני אשר החל לנשק לה כמדובר, ומדאגה מדבר היותם קצרי יד זכות אל ההשגה ההיא כי רבה היא, לא עצרו כח לדבר בה לנוכח אתו יתברך לומר תשקני מנשיקות פיך.

ולבל יאמר איש מה זה מיהרת לנגוע בקצה ההשגה, האם לא חסרת דבר זולתי נשיקות פיהו, ושאלי נא תחילה יאהב אותך, כי שונא הוא לך על רוע מעלליך, ואחרי כן נשיקות

תבקשי מפיהו, על כן גמרה אומר כי טובים כו', לומר הנה על זאת שמתני פני לדבר נוכח פני ה' ואדע כי לא אבוש, כי הלא אין ידידותיך סר ממנו כי אהבתנו, ולא חסרתי דבר זה ממך **כי** הלא **טובים דודיך מיין**.

והוא כי הלא זה דרך השותים במזרקי יין, לאהוב שינה למען למוג והסיר יינם מעליהם. והנה לא לבד שנתם תפוג שכרותם, כי אם גם עריבותם אשר טעמו כבר אבד והיה כלא היה, אמנם ידידותיך דודי לי לא כן היה, כי כאשר הבאתנו אל מקום שקראוהו ז"ל (**שיר השירים רבה** ב טו) בית יינה של תורה זה סיני, ותתן את דודיך לנו וערבה לך אהבתנו, ידענו כי גם מאז בחטאינו חרב מקדש מאז היית כישן על רוע מעללינו עד תיקץ כישן ה' להושיענו, כמאמר המלך דוד באומרו (תהלים מד כד) עורה למה תישן, לא הפיגה שנתך עריבות ידידותיך ממנו, כי אף שהשלכתנו אל ארץ אחרת לא געלתנו ולא נתפרדה חבילת האהבה מעמנו אשר לא כדרך היין, **כי טובים דודיך ממנו**.

או יאמר, אל נא ימנענו קוצר השגתנו מלקבל שפע נשיקות פיך, כי הלא **טובים דודיך מיין**, והוא כי היין בוגד בחלושי כח, כי חזק המזג לא ימצאנו שגיאה ויסבלנו, אך אם החלש יאמר גיבור אני לשתות יין הלא ימצא את היין תקיף ממנו ויעבירונו, כי אין היין פועל בגיבור כגבורתו ובחלש כחולשתו, אך דודיך לא כן המה, רק תשמיע ותשפיע קול דברותיך לגבור כגבורתו ולחלש כחולשתו כמאמר ז"ל (**ילקוט תהלים** תשט) על פסוק **קול ה' בכח** (תהלים כט ד), שהיה הדבור בסיני בא לכל אחד ואחד מישראל כפי כחו והוא הפך היין שלגבור נכנס חלש ולחלש גיבור.

(ג) לריח שמניך וכו'. עד אשר לא נבוא אל ביאור הכתובים, נערוך מערכת שולחן הויכוח הלז והמצאת ענינו לפני מי יצא מלך ישראל יתברך לווכח עם עמו אשר בחר. ואומתו גם היא לפני מי מתרפקת על דודה. ואומר כי הנה הייתה המצאתו יתברך, כאילו לפני המלך ה' ואחותו רעיתו יתברך, נוכח פניהם כל יתר עמים, ולכולם בשם בנות ירושלים יקרא כאשר יבוא בסייעתא דשמיא בפסוק **שחורה וכו'** (לקמן פסוק ה), ובהתווכחה עם המלך הקדוש יתברך, לפעמים תשיב אמריה למו, ולפעמים גם הוא יתברך ישים פניו לדבר במ כענין **השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו'**, ופעם ישיבו גם אליו יתברך ופעם אל ישראל עמו כפי בחינת ענין הויכוח.

ונבוא אל הענין, בשום לב מה המה השמנים האלה, והנה **המתרגם ורש"י** ז"ל (כאן) הסכימו כי על הנסים ונפלאות נאמר. ולפי זה על פי דרכנו נאמר, כי אומרת כנסת ישראל, אבי אבי שבשמים, אל אקטן בעיניך לקבלני, כי ראה גם ראה כי אין כמוני בכל גויי הארץ, והלא אנכי טובה לך מכולן, כי על כן ערבתי אל לבי לשאול נשיקות פיך, כי בנו בחרת ואדע כי

לא אבוש. כי הלא אתה ה' היודע ועד, כי לא כנפשות המצריות העבריות, כי הלא המצריות לבן בל עמך, ובא האות והמופת בעשותך נוראות במצרים אשר שם **הראת לדעת כי אתה ה' האלוהים ואין עוד**, וכל זה לא שווה למו, כי לא ידעוך עד נס קריעת ים סוף כי רב היה מאד כמה דאת אמר (שמות יד יח) **וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה וכו'**, ואף גם בו לא דבקו בך ולא באו להתגייר מכל לשונות הגויים, עם היות שנודע בכל העולם, כמאמרם ז"ל (**מכילתא יד כא**) על פסוק **ויבקעו המים** (שמות יד כא), הים לא נאמר וכו'. רק שנים מכל המה **יתרו ורחב**, וגם אלה למה שהיה לנפשותם שייכות מה אל הקדושה, כנודע מענין נפש הגר. הנה כי רחוק אתה מכליותיהם.

אך לא כאלה חלק יעקב, כי הלא יחד כולם מאמינים בני מאמינים, וזהו **לריח שמניך טובים** הם ריח שמני ניסי מצרים אשר הריחו אותם האומות, אין צריך לומר בריח העשר מכות אשר על ידם לא ידעוך, כי אם גם מה שהיה מכללם, אותו **השמן** שבו **תורק שמך**, הוא נס קריעת ים סוף, שעל ידו תורק ידיעת שמך בעולם. מה שבתחילה לא ידעוך בעצם רק בשמים ועל ידה הורק גם בארץ, כמה דאת אמר (שמות יד יח) **וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי כו'**. על כן, כלומר על נס זה שבו **תורק שמך** בעולם, על נס זה לבדו שני **עלמות** בלבד **אהבוך**, הם נשמות **יתרו ורחב**, אך לא שום אומה ולשון, וגם אלה למה שהן נשמות נעלמות בקרב הגויים עם היות להן התקרבות מה אל הקדושה, באופן כי **מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ** שלומי אמונתך.

והנה המתרגם פירש **שמן תורק שמך**, ושמן קדישא אשתמע בארעא דהוה בחיר ממשח רבותא. והנה על פי דרכו שעל שמן המשחה ידבר אפשר לנו לומר כמאמרם ז"ל (כריתות ה ב) על מה שנאמר בו לדורותיכם (שמות ל לא), שעד לעתיד לבוא יהיה עדיין כל השיעור שעשה משה קיים, לא יחסר כל בו עם שמשחו ממנו משכן וכליו כהנים ומלכים, והוא לספר שבחו של מקום, כי הלא זה דרכן של גיבורי עולם, כי כל מה שיתמידו לעשות גבורות יהיה הולך ונחלש כחם, אך הוא יתברך חלילה לו מהדבר הזה, כי גם שיפליג לעשות גבורות נסים ונפלאות לא יחלש חלילה, וזהו **לריח שמניך** שהם הנסים וגבורות, לריחם שנשאר לנו שעשית במצרים אנו שואלים נשיקות פיך כמאז, כי כימי צאתנו ממצרים תראנו נפלאות, כי לא זקנת ולא חסרת כח חלילה, כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז יז**) שאמר המן או דומה לו. כי הלא אתה ה' לא שנית על ידי עשותך גבורות בארץ, כי הנה **שמן תורק** על ראשי מלכים, הוא שמן המשחה שלא יחסר ממנו, כן הוא **שמן** ותהילתך, על כן **עלמות** הם נפשות עמך ישראל **אהבוך**, **עלמות** היכל מלכו של עולם, לא כן היו המצרים, כמאמרם ז"ל שהיו אומרים אלוהיהן של אלו שעשה נסים במצרים כבר הוא זקן וכו', ומה גם בלישנא בישא דהמן לאחשורוש, ורבים כמוהו, כלומר ואם כן אפוא, ראה אלוהינו והביטה מה בין עמך ישראל אשר ידעוך,

והשקיפה ממעון קדשך ועשה ככל נפלאתיך ושובה אלינו, ותנשקנו מנשיקות פיך ולא לנצח תשכחנו, כי אין כמונו בכל גוי הארץ.

(ד) משכני אחריו כו'. הלא שאלתי מאתך נשיקות פיך, אל נא תשיב אמריך לי לאמר כי איככה אוכל ועדיין לא הטהרתי מחלאת משובתי, כי הלא אקדמה פניך לאמר **משכני כו'**, והוא מאמרנו על פסוק (איכה ה כא) **השיבנו ה' אליך וכו'.** והוא כי אחרי אומרו **למה לנצח תשכחנו כו' (שם פסוק כ)**, ראה המקונן תשובתו בצדו לאמר, **הלא מידכם הייתה זאת לכם כי לא שבתם עדי, על כן אמר, ידעתי ה' ידעתי** כי רוחך טובה לעזור ולהועיל את הבא ליטהר, אך רצית ה' שאנחנו נתחיל ואתה תגמור, שנבוא ליטהר ואחרי כן תסייע אותנו, ואם כה תעשה הן גווענו כולנו אבדנו, כי לב האבן קשה מלהתעורר להחזיק בך, אך עשה זאת איפה למען צדקך, הפוך שיטתך **והשיבנו** אתה תחילה כי תביאנו ליטהר, ואחר כך **ונשובה**. ואל נהיה בעיניך כמקשים לשאול, כי הלא אתה החלות לעשות כדבר הזה בארץ מצרים, שעם היותנו עובדי עבודת גילולים ומגדלי בלורית כמצריים, משכתנו אליך והכשרת לבבינו, בתתך לנו שתי מצות, **דם פסח ודם מילה**, לשית איש איש את נפשו מנגד על דבר כבוד שמו יתברך, כי הן משכו ויקשרו בכרעי מטתם ויזבחו את תועבת מצרים לעיניהם, וישימו נפשם בכפם ליהרג על קדושת שמו יתברך, כמאמרם (שמות ח כב) **הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו**, ומי חשב כזאת על עם שאתמול היו עובדי עבודת אלילים ומגדלי בלורית, ומיום אל יום נהפך לבם למסור נפשם על קדושת שמו יתברך, והוא פלאי להתהפך מן הקצה אל הקצה לפי הטבע, אם לא כי צורם הכשירים, והיה עם לבבם לקדשו לכהנו לו יתברך, ולא ייחל עד נתחיל ליטהר תחילה, וזהו אומרו (איכה ה כא) **חדש ימינו כקדם**, הוא כימי צאתנו מארץ מצרים כמדובר.

וזה יאמר שלמה פה **משכני**, כלומר **השיבנו** אליך תחילה, ואחר כך **אחריו נרוצה ונשובה**. ואמר לשון ריצה, כלומר אל תמעט לפניך תשובתנו אחר אשר תמשכנו תחילה, כי זאת תהיה תפארתנו בהחילך אתה, שאחרי כן לא לאט לנו **נשובה**, רק **נרוצה**, וקל מהרה **נשובה** עד ה' אלוהינו, מה שאין כן בהתחיל אנחנו, כי לא נעצור כח אל חפזן טהרת תשובתנו.

והנה לבוא אל התכת תיבות הכתוב,

ראוי לשית לב אל היכנסו בלשון יחיד משכני, וצאתו בלשון רבים באומרו **נרוצה**, ושובו שנית לדבר בלשון יחיד באומרו **הביאני המלך וכו'**, ושנותו עוד לדבר בלשון רבים באומרו **נגילה ונשמחה בך**, וכן אומרו **הביאני** שלא לנוכח.

אמנם לבוא אל הביאור נקדימה שתי הקדמות מפורסמות למוצאי דעת:

אחת, כי הקרוי איש או אדם, לא יקרא כה על עצמו ובשרו, רק האדם הוא הנפש. ומקרא מלא דבר הכתוב (שמות ל לב) **על בשר אדם לא ייסך**, הנה כי לא הבשר הוא האדם. **שנית**, כי נפשות רבות של רבי רבבות עם בני ישראל יהיו לאחדים ונפש אחד יקראו, כמה דאת אמר (שם א ה) **שבעים נפש**, למה שמקורם אחד קדוש ומיוחד.

ונבוא אל הביאור, והוא כי הלא כתבנו כי בהמצאת הויכוח, הנה הנם הוא יתברך וישראל והאומות. והנה בישראל שבגלות שני חלקים: **אחד, חלק הנפשות** אשר הם נמצאו במעמד הר סיני כנודע, **שנית, חלק הגופים**.

ומתחיל תחילה **חלק הנפשות**, שהיא עיקר האדם וקרובה אל יוצרה מהחומר. ואומר, אל יחשב כמו זר לפניך אוכל לשוב ולדבק בך, עד גדר תשקני מנשיקות פיך בגוף בנפש, כי הלא **משכני** את חלק הנפש הקרוב אליך, ואחרי כן **אחריך נרוצה** אני וחלק הגופים. ואל תקפיד חלק הגופים שאמרתי ימשוך אותי תחילה ולא גם אותך, כי אם שאחר כך תמשך אתה, כי מה שאני חלק הנשמות יותר מוכנת, היא, על כי **הביאני המלך חדריו** במעמד הר סיני, כי שם אותי לבדי חלק הנפשות הביא אתו, כי על בני הגלות החיל הזה ידבר, כי שם היינו משוללי גוף, כי שם נשקתני לבדי, וישאר בי החשק. ושב ומשלים דבורה אליו יתברך ואומרת, הנה אך כעת כאשר **תשקני** בגוף ונפש, אז שני החלקים **נגילה ונשמחה בך**.

או יאמר, אל תאמר נא אלוהי, הרי בסיני נמצאתם ושם הייתם ולא שווה לכם והנכם היום בלתי ראויים, ואיך תרוצי אלי עתה. לזה אמר, הנה אז הייתי לבדי חלק הנשמות בלבד, כי בני הדורות האלה משוללי גוף היו שם, כי **הביאני לבד המלך חדריו**, הוא חדר תורתו, ולא את הגופים, על כן בחברת הגופים חטאתי, אך עתה **שתשקני מנשיקות פיך בגוף ונפש**, **נגילה ונשמחה בך** יחד שנינו, כי עתה אני חלק הנפשות בלבד זוכרת דודיך שבהר סיני, שעדיין אותו הערבות והדבקות דבק וקיים בנפשנו, הפך היין כמדובר למעלה, אמנם אחרי כן, אני והוא **נזכירה דודיך** שעריבותם טוב **מיין**, שלא ישכח ולא יעבור כיין שעריבותו עובר.

ומה גם כי גם עתה בגלות החיל הזה טרם בא האושר המקווה, שעדיין לא נשקתני בגוף ונפש, הנה יש צדיקים דבקו בך על ידי מה שבאו נפשם בחדרי תורתך בסיני, כל שכן אחר שתשקני בגוף ונפש, וזהו **מישרים אהבוך**. והוא מאמרם ז"ל (**ילקוט שיר השירים** תתקפב) **מישרים אהבוך**, כגון בן עזאי וחבריו. והוא מאמרם ז"ל **בשמות רבה** (כח ו), כי כל מה שיחדשו כל חכמי דור ודור קבלו נפשותם מאז בסיני, והוא מאמרנו למעלה בפסוק ראשון, כי כל נפש דבקה בחלק התורה אשר מבחינת נפשו הוא, והנה בן עזאי וחבריו, מעריבות וחשק שחשקה נפשו מאז בתורה נמשך גם לגופו חשק כל כך עצום ורב בתורה, עד אמור לאשתו

בתוך חופתה בתי לבי אביך נפשי חשקה בתורה, שהיא לדעתנו חשקה מאז בסיני בבחינת עסק התורה בממצוה זולתה.

ועתה שא נא קל וחומר, ומה עם על ידי מה שהובאה נפשי משוללת חומר אל חדרי התורה בסיני, הספיק לשכר מיין חשקה גם אל החומר בהתלבשה בו, שעל כן **משרים אהבוך** בסיני כמדובר, ומה גם עתה כי **תשקני מנשיקות** פיך בגוף ונפש על ידי תתך מאליך ידך החזקה להמשיכני תחילה כמדובר, כי אין ספק נדבק בך דבקות עצום מאד יחד כולנו.

או יאמר **נגילה וכו'**, לומר אל נא תמנע שאלתי מטעם פן יקרנו כאשר במעמד הר סיני, שאמרנו למשה רבנו ע"ה (שמות כ טז) **דבר אתה עמנו וכו'**, כן עתה אולי כשתשקני מנשיקות פיך נשוב נאמר כדבר ההוא ולא נאבה תדבר אלינו, כי הלא כמקרה ההוא לא יקרנו עוד, כי אם **נגילה ונשמחה בך** לבדך, ולא נאבה לשמוע מזולתך, כי הנה **מזכירה דודיך** אשר הראתנו שמה **מיין**, שעדיין בזכרנו יערב לנו, ואינם כיין שלא יערב לשותיו רק מדי עברו בחיך, אך אנו, לא בלבד כאשר טעמנו מצוף דבש אמרותיך ערבו לנו, כי אם גם עתה, כי הלא נשקעה אז אהבתך בנו בעצם ביושר לבב, וזהו **מישרים אהבוך**, ולכן לא נשכח ולא נרפה ממנה אם תשוב כמאז אלינו, ולא נאמר עוד **ואל ידבר עמנו אלוהים**, רק לבד בך לבדך נדבק, ותורה נבקש מפוך.

והנה בויקרא רבה (פרשה כז א): אמרו רבותינו ז"ל, וזה לשונם:

אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו ז), אמרו ישראל, ריבוננו של עולם כאדם אנו כבהמה תושיענו, לפי שאנו נמשכים אחריו כבהמה, הדא הוא דכתיב: **משכני אחריו נרוצה**. להיכן אנו נמשכים אחריו לגן עדן, הדא הוא דכתיב (שם פסוק ט) **יריון מדשן ביתך, ע"כ**.

וראוי לשום שכל והבין במאמר זה:

אחד, מי הכריחם לפרש כך.

שנית, שאם לחייב התשועה, יאמר **יושיענו כבהמה** אשר לא תחטא, למה יקדים ויאמר **כאדם אנו**.

ומה הוא דמיון הכ"ף ומקרא מלא הוא (יחזקאל לד לא) **אדם אתם**.

ועוד אומרו הדא הוא דכתיב **משכני וכו'**, והלא זה דרך רבותינו ז"ל באומרם **הדא הוא דכתיב** שבלעדי האמור היה קושי בכתוב, אשר יאמר כי הוא זה פירוש הכתוב ולא אחר, וזהו הדא הוא דכתיב, כלומר במה שאמרנו הדא הוא דכתיב מה שאין כן בלעדו, ומה הוקשה לו בכתוב שיחייבהו.

ולא עוד כי אם שאדרבה ינגדהו, כי משאלתנו ובקשתנו שימשכנו ונמשך יראה כי מעצמנו לא נעשה כן.

ועוד אומרו להיכן אנו כו', מי לא ידע שהוא לגן עדן.

ועוד אומרו הדא הוא דכתיב יריון כו', איך יוכיח היותנו נמשכים לגן עדן ואין זה כי אם ייעוד לצדיקים,

ולא עוד אלא שאומר הדא הוא דכתיב, כאילו בלעדי זה תשולל הבנת הכתוב.

אמנם הוקשה לו באומרו אדם ובהמה תושיע ה', כי הלא הבהמה טפלה אל האדם כי כספו היא, ואין יחתום אחר תשועת אדם בתשועת בהמה. ואם הוא אדם בזכות בהמה, תנגדהו הו"ו.

ועוד שאם כן איך יסמוך מה יקר חסדך אלוהים (שם פסוק ח), והלא יותר היה יקר חסדו יעשה בעבור האדם.

ועוד שאם כן איפה בבלתי צדיקים ידבר הכתוב,

ואיך יסמוך ויאמר יריון מדשן ביתך כו'.

ואם אמרנו ששיעור הכתוב מה יקר חסדך אלוהים להושיע בני אדם הבלתי ראויים בזכות בהמה, אך בני אדם אשר צדיקים הם שהם אשר בצל כנפיך יחסיון, לא כאלה חלקם רק יריון כו', לא יתכן, שאין אומרו יריון כו' מקביל אל הושע בזכות בהמה, ומהראוי יאמר ובני אדם בצל כנפיך יחסיון אושיעם למענם,

או אם היה אומר שהבלתי כשרים שאול יחתו, יאמר אחר כך ובני אדם כו' יריון כו', על כן אמר כאדם כו', והוא כי תואר אדם הוא המכובד שבתורה, כנודע מספר הזוהר (ח"ג מח א). ולא יאמר רק על עם בני ישראל, כמה דאת אמר (יחזקאל לד לא) אדם אתם, מה שלא היה כן זולת ישראל, כי בהמה המה להם, והנה לו יחשבנו אלוהינו כעצם אדם שלמים בחכמה ובתבונה ובדעת מכל הלשונות, מפאת נפשנו חלק אלוה ממעל, הלא בעת צרה תרחק ישועתה לנו, כי יאמר הלא אתם קרויים אדם על ידי חכמתכם, ולמה לא נשמרתם לנפשותיכם לבלתי תחטאו, ותבואו ותטמאו נפשכם ותיסרכם רעתכם, ואם ידמנו כבהמה בבקעה, תרד רוח שטות בחומרנו להחטיאנו כמאמרם ז"ל (סוטה ג א) אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס כו', גם ברך לא יברכנו, לתתנו עליונים על כל גויי הארץ בעולם העליון, כי רוח הקרויים אדם עולה היא למעלה, ורוח הקרויים בהמה יורדת היא למטה.

בגלל הדבר הזה נאמר לפניו, הנה הקדמה מונחת היא כי אנו קרויים אדם, אך לא בעצם אדם רק כאדם אנחנו בכ"ף הדמיון, כי לא יבצר ממנו כי מחומר קורצנו ולהיות מעותדים לחטא, כי נחסר דעת המתייחס אל תואר אדם, כי לבהמה דמינו מצד החומר, ועל כן לא ירחק ממך שכבהמה תושיענו כאשר צר לנו, וזהו אדם ובהמה, לומר כי אשר הוא אדם תשתתף בתואר זה תואר בהמה, ועל ידי כן תושיע ה' כי אדם ובהמה אנו כאחד, והטעם, כי הלא

לעומת זה גם אנו נמשכים אחריו כבהמה ההולכת אחר ממשיכה לתומה, גם כי הענק יעניקנה משא כבד יכבד ממנה, כן היינו מפניך, כי גם את ה' נעבוד יום יום ומאומה אין לנו שכר בעולם הזה, כי אם אדרבה צר ומצוקה, לא נמיש מהמשך אחריו כבהמה בתום לבב.

הדא הוא דכתיב **משכני וכו'**, והוא כי הלא יקשה בכתוב אשר הערנו למעלה אומרו **משכני** לשון יחיד **נרוצה** לשון רבים, וגם מה ענין המשיכה והריצה האמורים? אך בזאת יובן, כי נאמר הנה אנחנו מעצמנו נמשכים אחריו אך לאטנו, אמנם משכני את הנפש הקרובה אליך, כי תשפיע מרוחך אליה ותמשיכנה, ועל ידי כן, לא לבד נמשך כי אם נרוץ אני והגוף, כי נמהר נחיש לעשות רצונך תמיד לידבק בך. ולא נשית לב אל טובות העולם הזה על שכר או פירות מעשינו הטובים, רק **אחריו** בלבד **נרוצה**, ולא אחרי ההבל של טובות העולם הזה.

ושמא תאמר, לפי זה איך ימשך אומרו **הביאני המלך חדריו**, לזה אמר להיכן אנו נמשכים כו', לומר ראה נא ה' אלוהינו איך ראוי להחזיק לנו טובה על מה שנמשך **אחריו**, כי הלא השטן הוא יצר הרע פורע לאלתר, לא גנב אדם שלא יהנה מגנבתו אשר גנב, או העושק אשר **עשק את עמיתו**, או **בתשומת יד בפקדון** אשר הפקד אתו, ולא בעל בעולת בעל אשר לא טעם טעם חטא וערבה לו, וההיקש בשאר.

אך הוא יתברך, האומר אלינו נעבדנו, אך ביומו לא יתן שכרו, ולא יאחר לשלמו ימים או עשור או מבחרות לשיבה בלבד, כי אם מן העולם ועד העולם, היום לעשותם ומחר בגן עדן ליטול שכר, וזהו להיכן אנו נמשכים אחריו לגן עדן, שעם שלא נקבל שום שכר כל ימינו על אדמתנו, עד נפשנו מן גו תגורש ותלך לגן עדן, נאמן עלינו האל הנאמן יתברך ויתעלה שמו לעד, וזהו סוף פסוק, תדע למה לא אהרהר גם שלא אהנה כלום בעולם הזה, כי הלא **הביאני המלך חדריו**, הם **חדרי גן עדן**, כי שם נמצאה ושם הייתה עד אשר לא באה אל העולם הזה.

ושיעור הכתוב, שאומרת עם בני ישראל כי אחת היא, **משכני אחריו נרוצה** אני והחומר, כי הלא **הביאני המלך** כבר **חדרי** בגן עדן, וידבק בי החשק עם שאיני זוכרת, ובזה **הדא הוא דכתיב יריון**, פירוש שיתיישב בזה מה שהרגשנו בכתובים ההם שיעור הכתוב **אדם ובהמה תושיע ה'** כמדובר, ומה **יקר חסדך**, שעם היויתנו אדם לקבלת האושר, תחשבנו **כבהמה** להצילנו מצרה, ומה טעם יחשבנו כבהמה להושיענו, על כי אנו נמשכים אחריו כבהמה עד גן עדן, וזהו על שבני אדם גם הם **בצל כנפיך יחסיון**, ולא יחסו בטובות העולם הזה לתקוות מה **שיריון מדשן ביתך** הוא גן עדן, דהיינו נמשכים לגן עדן. זה יתכן בכוונת המאמר, ונשוב אל המשך הכתובים בדרך אשר דרכנו בו.

(ה) שחורה אני וכו'.

הנה כתבנו כי בהמצאת הויכוח הלז שבין כנסת ישראל אשר בגלות החיל הזה עם אלוהים, שם נמצאים האומות הרואים אותה בוקה ומבוקה ומבולקה כסוחה בקרבם, שלא יבצר כי כשמעם אמריה מתרפקת על דודה לאמר ישקה **מנשיקות פיהו**, כי טובה היא מכולן ולה יאתה לקרב מכולן, הלא יפטירו בשפה יניעו ראש באומר אליה, מה תתפארי ביופיך והלא נגד עינינו שחורה את וקודרת בלחץ הבבליים, והן לו היה כדברך, למה קודרת תתהלך כל ימך על אדמתך ביסורין כל ימי חייך. וגם במותך מה יתרונוך, כי הלא כמות כל האדם מכל האומות תמותי גם את. על זאת היה חלק גויות עם בני ישראל סובלי הגלות, כבת המווכחת עם בנותיה, הופכת פניה כלפי האומות הנקראות בנות ירושלים, כמאמרם ז"ל (**שמות רבה** כג יא) מלמד שעתידיה ירושלים להיות מטרפולין לכל המדינות. הנה שפירשו, כמו יריחו ובנותיה. ואומרת אליהן **שחורה אני ונאווה וכו'**, כי אשר ראיתם כי גוי נתתי למכים, הלא זה יורה גודל מעלתי, כי גם כי שחורה אני וקודרת אתהלך בלחץ אשר אתם לוחצים את גויותי בגלות, אודה את ה' כי גם אני נאווה, ואתעלס באהבים בחברת הנפש, והוא כאשר הקדמנו, כי כאשר הוא יתברך עם ישראל יתווכח גם כל יתר עמים אתם במעמדם, ואומרת אומתנו, ידעתי כי הנה כל רואה למשיסה יעקב וישראל לבוזזים בגלות החיל הזה, גר משך סחי ומאוס בקרב העמים, הלא תחשיבוני לנבלי חרש שאין כהם לשברם, ואיככה תוכלו ותראו את עם בני ישראל במעמדם, אומרים אמור לפני אלוהים ואדם, כי לא היה כמוה בכל האומות כמדובר בפסוק **לריח שמניך וכו' ומשכני אחרך נרוצה כו'**, שמורה שהם לבדם הדבקים בה' - ולא כאלה שנואי ה' - חלק יעקב כי יוצר הכל בו יתפאר, והלא תלעיגו לי באמת, באמור על מי תתענגי תרחיבי פה תאריכי לשון כי את ואפסי עוד דבקה ביוצר בראשית כמוך, ואת שדוד תחבקי אשפתות, ולו חפץ אלוהי עולם בך לא נתנך בתהום רבה עבדים משלו בך, תרמסך רגל רגלי עם עני ודל תעלה עליך, אך אין זה, כי אם היותר געולי נכרים שגעל הוא יתברך בך מכל העמים.

על כן תשים פניה כנסת ישראל לעומתם ואמריה תאמר **שחורה אני ונאווה**, לומר מה שאני מדוכאה כעת וסובלת הכאת שמש צרות הגלות תחת ידכם, הוא **כאהלי קדר**, כי לא השליט הוא יתברך אתכם בנפש הפנימית, רק בחומר להגין על הנפש, **כאהלי קדר** המשתחרים מבחוץ, כי יסבלו הכאת השמש להגין על אשר בתוכן כנודע, כך אין האויב שולט בעולם הזה בנפש החוטאת רק בחומר, כמאמרנו **בחבצלת השרון על פסוק ויהבו גשמיהון די לא יפלחון כו'** (דניאל ג כח). וכאשר שמעתי בשם החסיד **הר"י יעב"ץ** זלה"ה על פסוק אשר אמרו **לנפשך שחי וכו'** (ישעיהו כא כג), כי הלא אויבינו יחשבו עלינו להדיחנו מעל אלוהינו על התמורה טוב ברע למען הכניע ואבד הנפש, וזהו אשר אמרו **לנפשך שחי וכו'**, אך את אמור תאמר, תן לי הנפש והגוף קח לך, הן למות הן לשרושי וכו', כי תמסור עצמך על קדוש ה' ותשליטנו בחומר ולא בנפש, כי לא יוכל לה אם לא תבוא לשמוע לו, וזהו ותשימי כארץ גוף

(שם), באופן שאין הכנעת גויתנו ואדמתינו ביד ישמעאל הוראת קוטן ערכנו, כי נהפוך הוא, כי למען הגבה למעלה את הנפש תסבול החומר כל אשמותיו משלם, וזה מאמרה פה באומרה **כאהלי קדר**.

ואשר אמרתי אליכם כי חומרנו סובל ייסורי הנפש, אל תקשו לשאול כי אם כן איפה [ש]אחרי מות קדושים תאבד חומרם, כאשר בהכלות **אהלי קדר** שיחבקו אשפתות, כן החומר לא היה ולא נברא כי אם מגן לנפש ומאומה אין לו שכר בעמלו כי אם ישוב אל הארץ כשהיה, ואם כן אפוא ממוצא דברי תקשו עלי, באמור אלי למה אמרת **נגילה ונשמחה בך**, כי הוא יורה שגם חלק הגופים נהנה גם הוא כמדובר, כי הלא דעו איפה, כי אם הם מגיני הנפש הוא כעת בעולם הזה, אך לעתיד תחיינה העצמות היבשות ויתענגו יחד כולם, זולת אשר שפתות צדיק דובבות בקבר, ומה גם אם בחיים חיותנו ישקנו מנשיקות פיהו, כי כולם כאחת יתענגו על רוב שלום, וזהו **כיריעות שלמה**, לומר דעו אפוא בנות ירושלים, כי גם שאדמה לאהלי קדר, אינני בעצם כאהלים ההם שאין בהם איכות ויושלו בהתישן, רק **כיריעות שלמה**, הם אהלי המשכן שיש בהם קדושה כנודע. וזהו **כאהלי קדר כיריעות שלמה**, הוא מלך שהשלום שלו.

(ו) **אל תראוני שאני וכו'.** הנה היה מקום יאמרו האומות הם **בנות ירושלים**, כי לא בלבד החומר מקבל שחרות כי אם גם הנפש, כי כמה לה עונות וחטאים, ואולי אלוהיכם געל בכם ויבחר באחד העמים. על כן קידמה ותשיב אמריה, **אל תראוני שאני שחרורת** והוא כמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה** א לט) אמר רבי יצחק מעשה בשפחה כושית שירדה למלאת מן העין היא וחברתה. אמרה לחברתה, חברתי למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה, אמרה לה למה, בשביל שראה ידיה מפוחמות, אמרה לה, אי שוטה שבעולם ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, ומה אם אשתו שהיא חביבה עליו ביותר, את אומרת מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רוצה לגרשה, את שכולך מפוחמת ושחרורה ממעי אמך כל ימך על אחת כמה וכמה. כך לפי שהאומות היו מונין את ישראל ואומרים, אומה זו המירו כבודם כו', אומרים להם ישראל, ומה אם אנו לשעה כך כו'. כן יאמר - לפי דרכנו - חלק הנפשות, אל תראוני **בנות ירושלים** בעין **שאיני שחרורת**, שמלבד שחרות הצרות גם כי בנפש שחרות עונות וחטאות, וזהו **שחרורת** לשון כפול, כי הלא טומאה גם שחרות עונות אינו מטבעי רק צרפ"י, כי הלא **ששזפתני השמש** ושחרות נדבק בי בלתי טבעי, מה שאין כן אתם ששחרותכם טבעי.

ושמא תאמרו, כי הלא תראוני שבני אמי הם צדיקים שבדורות מקבלים חרון ה', כי כמה צדיקים לקו ומתו על קדוש ה' והם בני אמי היא השכינה, כי הצדיקים בניה יקראו באמת, ואם בחלק הנפש לא דבק מאום למה לקו חסידי עליון. ובזה יתכן אומרו **נחור** בחירק הנו"ן כי הם

קבלו החרון. דעו אפוא, כי לא משחרות נפשותם מתו, רק כי למעני, כי אני חלק כללות נפשות ישראל נטמאתי, ואנכי הסבותי חרונם, ובעוני מתו לטהר כתמי אשמותם וללבנם.

ולבל יענו **בנות ירושלים**, אם כן אפוא ששחרותכם בלתי טבעי, ועובר, ולא כשחרותינו אנחנו הטבעי, אם כן למה קודר תתהלכו עד שבני אמך נחרו בך, ואנחנו שקטים על שמרינו. על כן גומרת מאמרה, ואומרת שמוני נוטרה את הכרמים, כי בעוד בית המקדש קיים שמוני מן השמים נוטרה כרם ה' צבאות בית ישראל, ואת כל שאר כרמים הם האומות, כמאמר ז"ל (**במדבר רבה** א ג) אילו ידעו האומות מה שהיו נהנים מתמצית בית המקדש לא החריבוהו, וכן בשבעים פרי החג כנגד שבעים אומות, כמאמר **מדרש חזית** (ד ב) בפסוק **הנך יפה** (ד ב), ששבעים פרים היו קרבים בחג כנגד שבעים אומות שלא יצדה העולם מהם. ואני **כרמי שלי לא נטרתי** אך נטרתי את כרמי האומות שיתקיימו לייסרה אותי. ולא מיתרונם עלי, רק כמלך המקיים עבדיו לייסר בהם את בנו אשר אהב.

תראוני הוא לשון בזיון כמאמר המפרשים (**רש"י** כאן), יאמר אל תבזו אותי חלק הנפשות לומר כי אני שחורה, כי הלא אינני רק **שחרורות**, כי הלא שחרותי מתדבק היה בי **ששזפתני השמש**, והשאר כמדובר.

(ז) **הגידה לי וכו'.** כהתימה חלק החומר לדבר אל האומות, שבה אל אלוהיה חלק הגופים סובלי צרת השעבוד ותאמר, הלא אמרתי אליהם כי אני סובלת משא עונות הנפשות העושות בקרב הנכרים. ובזה היה די בער רוע סברתם העולה על רוחם, כי להיותי בוז משפחות יחיתוני. ואומרה, כי הן הוא משוש דרכי, כי טוב לי כי עוניתי, שעל ידי כן נפשי תגיל בה'. אמנם לא אכחד מאדוני כי רע עלי אורך גלותי, לשתי סבות: **אחת**, על דבר כבוד שמך הגדול, **שנית**, כי תבער כאש חמת המציק וכלכל לא אוכל, ופתע אשבר ואין מרפא.

וטרם אענה אני מגיד כי לא יבצר ממני חלק הגופים סובל הצרות, כי אנכי עפר ואפר ומה אני תעשה בגיני. על כן קדמתי ואומר **הגידה לי שאהבה נפשי**, לומר אם אמרתי שאהבתיך לא יצדק, כי אין אהבה כי אם בין השווים ואין חקר לגדולתך ואנכי עפר ואפר, אך עשה בגין נפשי שאהבה אותך, כי יש שווי מה כי חלק אלוה ממעל היא, ולמעלה תופיע ותשפיע, ומנפש ועד בשר יתפשט שפע טובך, וזהו **הגידה לי שאהבה נפשי** אותך הקרובה אליך ממני, כי אין האהבה רק בין בעלי השווי כי חלק אלוה ממעל היא כמדובר.

והבט משמים וראה כי שתיים רעות מתרגשות בגלותי:

אחד, מה תעשה לשמך הגדול, והוא **איכה תרעה** אותי. מהיכן תצא פרנסתי בגלות החיל הזה, תחת היותי למודה לקבל השפע מאתך ובידך, ועתה **איכה תרעה** אותי בגלות שהוא על ידי שר, ואינו לפי כבודך תפרנס בניך על ידי אחד מעבדיך.

שנית, איכה תרביץ, איכה אמצא הרבצה ומנוח, צל להסתופף בגלות הדומה ל**צהרים** שהחמה מכה ושורפת.

או **איכה תרביץ** לעתות יחם הגלות כעת **צהרים**, שאף במקום הצל יחם היום, שאף גם במקום אשר יאמר להם שצלתם מרובה מחמתם יקד יקוד כיקוד אש, ועל כן קום בטרם יתמו, ומהרה חושה אל תעמוד מתת שאלתי ובקשתי אשר אמרתי **ישקני מנשיקות פיהו** אשר יחלתנו והחישה.

ואל תאמר נא למה זו שאלה **איכה תרעה**, הלא כה דברי על ידי הנביא (ירמיהו כט ז) **דרשו את שלום העיר וכו' כי בשלומה יהיה לכם שלום**, והוא כמאמרם ז"ל **בפרקי רבי אליעזר** (פרק כד), כי בדור הפלגה כאשר ירד ה' לראות את העיר ואת המגדל, הוריד שבעים סנהדרין מלאכי עליון וחילק האומות כמספרם, וישם אותם שרים עליהם. ויטל גורלות, ויפול גורל ישראל להקב"ה. אזי אמר, **חבלים נפלו לי בנעימים וכו' (תהלים טז ו)**. נמצא כי בבחינת חילוק זה, חבריו יתברך יקראו השבעים שרים. והנה **בהנחל עליון גוים נחלה לישראל עמו**, בהיותנו על אדמתנו ברוב שלום, הלא שלא על ידי שר היינו מתפרנסים [כי אם] מאתנו ומידו יתברך. אך כאשר **מפני חטאינו גלינו מארצנו**, לארץ שפל רומנו, לאכול מתמצית הטוב אשר יריק הוא יתברך אל העיר אשר גלינו בה, על ידי השר שהוא כסילון להריק בהם, וזהו **דרשו את שלום וכו' כי בשלומה יהיה לכם שלום**. וכדי בזיון, כי נאכל מתמצית שלום הנשפע באומות על ידי השר, תחת היותנו אוכלים על ידי אבינו שבשמים בלי אמצעי.

והוא אצלי מאמרם ז"ל (כתובות ק ב) באומרם **כל הדר בחוץ לארץ כו'.** שהוא כבן הגדל בהיכל המלך אביו, וימן לו המלך דבר יום ביומו על ידי המלך עצמו מפת בגו ומיין משתיו. ויהי היום אשר לא טוב עשה בעיני המלך אביו, ויגרשוהו וילך אל ארץ אחרת. וגם שם לא עזבו אביו ויאכילוהו וישקהו, אך על ידי השר המושל על הארץ אשר הלך שמה. והנה בראות הבן ההוא כי לחמו נתן על יד איש משרי המלך ולא על ידי אביו כאשר בתחילה, הלא יענה ויאמר הלא אדמה כמי שאין לו אב, כי איננו נותן לי מאומה כאשר בתחילה, רק משרה אותי על ידי שלישי. וזהו כמי שאין לו אלוה יפן ברחמיו לעמו לתת להם לחם, וישב ללחום את מושל אשר לא ידעוהו. וכן אומרם ז"ל (עבודה זרה ח א) **ישראל שבחוץ לארץ עובדי עבודת אלילים בטהרה הם, כי יראו כעובדים את השר אחרי קבלם מידו.** וזהו בטהרה, כלומר לא במרד ולא במעל, רק בטוהר לב.

והנה אין לנו בזיון וקצף גדול מזה, שתחת היותנו מקבלים מאתו יתברך וכל יתר עמים מתפרנסים ממנו, ונהפוך עתה שנהיה כעני העטוף ברעב בדלתי עבדי אביו על ככר לחם, וזהו **שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך**, שהם האומות המשולות לעדרים, שירעו אותם שבעים שרים המתייחסים לחבריך כי חלקו האומות עמך, ולמה אהיה כעוטיה על עדרי השרים, לאכול מתמצית מרעה עדרם אשר יורק להם משריהם.

משיב הוא יתברך על זה ואומר, **(ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים איכה תרעה וכו'** על ידי ולא תחת שר, **צאי לך** ממחיצת מעשיך והלך **בעקבי הצאן**, הם פסיעות ודרכי הצאן, הם שורש ישראל קדמוניך הנקראים צאן, כמאמרם ז"ל **בויקרא רבה** פרשה כז (א) כמפורש למעלה על פסוק **משכני וכו'** (לעיל ד), שנקראו כך על המשכם תמיד אחרי ה' בלי הקפדה, ומקבלים ייסורין בענווה כצאן, ועל ידי כן אשר אמרת **שלמה אהיה וכו'**, אל תירא, כי הלא עלה תעלה עד גדר שאין צריך לומר גדולי ישראל, כי אם גם **גדיותיך** הם קטניך, הלא תרעה אותם מלמעלה **על משכנות הרועים** הם השרים, כי אין צריך לומר שלא יקבלו ממרעה אשר יריקו הרועים הם השרים לאומותם, כי אם מלמעלה ממשכנות השרים בשמים ממעל תבוא יניקתם, והוא כנודע, כי בהיות ישראל כשרים משפע שלמעלה ממושב השרים יינקו.

ועל החלוקה השנית שאמרת **איכה תרביץ בצהרים**, כי תירא פן תכלה באש הגלות. מורא זו לא תעלה על ראשך, כי לא תכלה בהם כי הלא **(ט) לסוסתי וכו'**. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל על זה במדרש **(שיר השירים רבה א נא)** כי סוסי מצרים של מרכבות פרעה וחילו היו זכרים, והאלוהים עשה שידמו גליהם בעיני **רכבי פרעה** לסוסים נקבות, והיו מרכבות פרעה להוטים ורצים לקראת הגלים ונשקעים, והיה המצרי אומר לסוסו, אמש הייתי מושךך לנילוס ולא יכולתי ועתה אתה מושכני לשקעני.

והנה ראוי לשים לב, כי על פי הדברים האלה איך יתפרש אומרו **דמיתך רעיתי**, כי לא יצדק בזה לא מלשון דמיון ולא מלשון דממה. אמנם יצדק במאמרנו זה כי היא תשובתו יתברך הרמתי האומר אל בת עמו אשר אהב, הנה שתיים קוראותיך אשר יגורת מפניהם בגלות החיל הזה:

האחד, איכה תרעה כעוטיה כבודה בת מלך משיורי לחם כזבים מחמת מאכיל עבד מלך הכושי שר צלם של נכרים.

השנית, כי יראת פן תבולע בסבלותם אשר יעמיסו עליך יום יום.

והנה תשובת הראשונה הנה באה.

ועל השניה אני מגיד כי לא תראי כי הלא **לסוסתי כו'**, הלא היא, אל תראי כי לא תבושי, כי דעי וראי כי הלא כמקרה **סוסתי ברכבי פרעה** גם הם יקרם, כי כאשר הראיתי את גלי הים

בעיני רכבי פרעה כסוסים נקבות, שעל ידי כן רקדו כאילים סוסי מצרים הזכרים על הגלים. והעולה על רוחם שהיה להנאתם ולטובתם, ותהי להפך כי **תהומות יכסיומו** כי שם נפלו שדודים. כן בת עמי **רעיתי, לסוסתי** נגד **רכבי פרעה דמיתיך** נגד האומות הצרים אותך, כי כאשר סוסתי היו אז גלי הים והלהוטים לרדוף ולהתנפל עליהם הם רכבי פרעה חשבו ליהנות ונשקעו בהם ויאבדו, כן **דמיתיך רעיתי** כי הצרים אותך ומתקוממים עליך חושבי מחשבות הנאתם, והוא לרעתם, כי כך יושקעו ויבלעו, כי כל אוכליך יאשמו רעה תבוא אליהם, הם כלים ואתם ניצבים.

והנה עד פה **תשובתו יתברך** אל שאלותיה ובקשותיה, **איכה תרעה איכה תרביץ**, המתרגשות מתוך הוויכוח. אך אמנם כל ישעה וכל חפץ שאלתה ובקשתה העיקרית אשר חשקה נפשה ופיה פתחה בה, ותאמר **ישקני מנשיקות פיהו** עודנה עומדת, על כן אלוהים יענה ויאמר **(י) נאוו לחיך כו'**, והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה** א נג) וזה לשונם:

נאוו לחיך בתורים, בשעה שמילין הלכה אלו עם אלו, כגון רבי אבא בר מימי וחבריו. **צוארך בחרוזים**, בשעה שהם חורזים מדברי תורה, ומדברי תורה לנביאים, ומנביאים לכתובים, והאש מתלהטת סביבותיהם, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, וכי עיקר נתינתן מהר סיני נתנו לא באש היו ניתנין, שנאמר (דברים ד יא) **וההר בוער באש עד לב השמים**. בן עזאי היה יושב ודורש והאש סביבותיו, אזלון ואמרן לרבי עקיבא, רבנו, בן עזאי יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו, הלך אצלו ואמר לו שמעתי שהיית דורש והאש מלהטת סביבך, אמר לו הן. אמר לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק, אמר לו לאו, אלא הייתי יושב וחרוז בדברי תורה, ומתורה לנביאים, ומנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, והיו ערבים כעיקר נתינתן. וכי עיקר נתינתן מסיני לא באש היו ניתנין הדא הוא דכתיב וההר בוער באש.

וראוי לשים לב, זולת הדיוקים הנגלים, מה ענין **מילין**, ואדרבה שמעתא בעיא צילותא, ומה ענין החריזה ההיא.

וגם אומרו חורזים מדברי תורה ומדברי תורה לנביאים, כי אומרו מדברי תורה הוא מיותר, והראוי יאמר חורזים מדברי תורה לנביאים.

וכן בדברי בן עזאי באומרו יושב וחרוז מדברי תורה ומתורה לנביאים, כי הראוי יאמר חורז מדברי תורה לנביאים.

וכן אומרו יושב, מה ענינו. וההיקש בדיוקים כאלה.

אמנם עיקר הדבר שראוי לשית לב מה ענין **האש המלהטת** ההיא, כי הלא שאלת רבי עקיבא צודקת, **שמא בחדרי מרכבה היית עסוק**,

ומה היא תשובתו הייתי חורז כו', איך עלתה בזה ארוכת תמיהתו, ואם היא תשובה, איך נעלם דבר זה מעיני רבי עקיבא.

גם הדברים שמחים שאמר בלתי מתקבל, כי איך תצדק שמחה בקול דברים לומר שהדברים שמחים,

ואיך היו שמחים כנתינתן מסיני.

ומה שייכות היה לו עם **סיני**,

ומה ענין תמיהתו באומרו **לא באש היו**, ולא קיצר ואמר היו הדברים שמחים כנתינתן מסיני שבאש ניתנו, שנאמר **וההר בוער באש**.

ועוד אומרו הדא הוא דכתיב וההר כו', כאילו בלעדי זה היה קושי בכתוב.

והנה לבוא אל הביאור נקדים הקדמה מפורסמת למוצאי דעת, הלא היא, כי כל מצווה ומצווה יש לה שורש קדושה למעלה כל אחת ואחת לפי בחינת סודה, וכאשר יעשה אותה האדם יתעורר מקורה ושורשה ויתרבה אורה, ותדבק בשורש נפשו של האיש ההוא למעלה, ותשתלשל עד חלק נפשו למטה לארץ ויקנה התפשטות קדושה מה גם כל עצמו ובשרו לפי ערכו, ומה גם אשר עמד בסוד ה' וידע לכוון בו בעשותו אותה כנודע, אך אמנם אינו דומה אור ושפע המתרבה ונשפע על ידי עסק תורה לשמה עם עסק כל מצווה ומצווה, כי על כן אמרו (פאה א א) **ותלמוד תורה כנגד כולם**.

וטעם לשבח הדבר, הלא היא כי כבחינת **עץ שתול על פלגי מים**, גזעו רב מאד דשן ושמן אצל סרעפותיו וענפיו. כן ערך ובחינת התורה אצל מצוותיה. כי כאשר כל ענף לא יפרח אם לא מגזע האילן ומיניקתו אשר יינק ממנו, כן כל מצווה כל אורה המתרבה ונמשך אל עושיה לא יהיה רק נמשך משורש עוצם ורוחניות התורה אשר למעלה, כי היא הכוללת אותם והן אורות מסתעפים מבחינותיה כנודע, וכאשר העוסק בעבודת האילן הוא מטיב לכל ענפיו, כי בשלומם יהיה להם שלום, כן העוסק בתורה הוא מרבה אור ושפע רב אל כל פרטי סרעפותיה, כי כולם נזכרים ונעשים בה, מה שאין כן העוסק להשקות אחד מענפי האילן ההוא, כי לא יועילו רק להרטיב את הענף לבדו. כן בנמשל, העוסק במצווה אחת נותן כח ואור בה לבדה וממלאה כח לינק מעצמות פנימיות התורה, ומה גם המחבר אל המצווה דברי תורה, אך לא על ידי עסוק בענף אחד ייטב אל עצמות האילן, כי הכל מטיב את החלק, ולא החלק אל הכל ולא אל חלק זולתו, וזה ענין **תלמוד תורה כנגד כולן**.

ועדיין היה מקום יאמר איש, כי לא כל בחינות התורה ישיגו אורחות המשכת האש הגדולה משורש סודה העליון, רק אשר עמד בסוד ה' ועמלו בפניני צפוני סודה, אך לא לעוסקים בפשטה או בדרשותיה ורמזיה הקלים מסודותיה, כי איזה הדרך ילך זכות עסק פשטה לשאוב ולהמשיך מפנימיות אש סודה מן המלוא העליון. אמנם לא כן ידבר, כי הלא כל חלקי תורתנו

אשר גבלו ראשונים, הלא המה ארבע עולים ויורדים בהדרגה, הלא המה **פשט רמז דרש סוד**, והן הנה ארבעה מעלות זו למעלה מזו:

היותר עליונה היא הקרובה אליו יתברך מאשר למטה הימנה, וההיקש בזה, והן אמת כי העוסק בעליונה, יעורר קדושת פנימיותה ויהיל אור, וירבנו וימשיכנו יותר מהעוסקים בשלשת בחינותיה אשר למטה הימנה,

אמנם לא יבצר מצד מה מלהרבות ולהמשיך מרוחניותה העליון, למה שכל הדרגותיה דבוקים זה בזה ולא נתפרדו, כהדין קמצא דלבושיה מניה וביה. וכאשר לא ירים איש את ידו ואת רגלו משולל חיות הנפש הניתן בו עם היות זה חומר וזה רוחניות, ומה גם בדבר שגם פשטו רוחני ובלתי נפרד מתוכיותו. אמנם תהיה ההארה בלתי נראית בארץ הלזו, כי אותה ההארה על השמים כבודה, אך אמנם אם כלי טהור כחכמי קדם אשר חלק ה' לישראל עמו בתורה יהיה עמל, לא בלבד כאשר יעסוק במעשה מרכבה ימשיך מהאש הגדולה עד תהלך אש ארצה, וכעובדא דרבי אליעזר בן ערך פרק אין דורשין (חגיגה יד ב) שנתמלאה כל הבקעה אש, כי אם גם בדרך פשטה יש דרך ישר לאנשים כהם לקשר המדרגות ולשלשן, באופן יהיו כצינורות כל מדרגה אל של מעלה הימנה, להריק על ידה שפע אש דת רוחניותה עד למטה לארץ הלזו, והוא כי ידעו ראשונה **לקשר הפשט עם הרמז, והרמז עם הדרש, ושלשתן עם הסוד**, כי כל אחת מהנה יכונו בפשטו אל איזה דבר הוא רומז ברמז, ואיך מתייפה בדרש, ואיך הסוד העליון נרמז באלה, כאילו עושה מארבע בחינות אלה קשר אמיץ וחרוז אחד, כמחרוזות של דגים הנעשים לאחדים על ידי החוט, עם שזה היה הראשון וזה שני וזה אחרון, כי על ידי כן נעשו השלשה, כצינורות אל הורדת שפע מדרך הסוד הדבק למעלה.

ועדיין כל זה הוא בתורה עצמה והיא למעלה מעלה, ובאיזה דרך תמשך האש הגדולה אשר לה עד לארץ מתחת, על כן אחר הקשר ההוא בבחינות התורה מינה ובה, ימשיך הענין ויקשרנו עם פסוקי נביאים המתייחסים אל הענין, גם שיהיה פשט יכוון בלבו אל הרמז ודוגמא אשר לו בסוד התורה אשר כיוון בתחילה, וידוע כי כאשר הנביאים למטה מהתורה עצמה, כן יהיה עסקו בנביאים אחר קשר אשר קשר בתורה, כצינור יורד למטה להריק ולגלות מהעליון אשר החל להריק מלובש מה מהקודם, ועל הדרך הזה מנביאים לכתובים, ואז על ידי הכתובים מתגלה האור אשר החל להתפשט, עד הראות למטה בארץ מעין אש מלהטת לפני הצדיק העושה כן כנודע, כי בחינת הכתובים, הם כפה המגילה מה שבפנים על ידי התחברותה, גם מציאות הדברים עם היותם דברים נרגשים יגלו אורם הצפון בפנימיותם.

ונבוא אל הביאור, והוא כי הנה הוקשה לו בכתוב מה ענין תורים - שמשמען כמה דאת אמר (ויקרא כא יד) **והקריב מן התורים** - אצל הלחיים, והתייחסם אל החרוזים, על כן אמר ששיבח את ישראל בשני סוגי צדיקים שנמצאים בהם,

אחד, שכל ישעם וכל חפץ מלחמתה של תורה, מרבים בישיבה כאילו עוקרים הרים וטוחנים זה בזה בפלפולם, עד הבין הדברים על בוריים באופן מתקבל, וידמה ללחיים הלועסים המאכל הקשה, עד ינעם להתקבל וליאכל.

עוד יש סוג שני, הלא הם סובלי עול כל משא העם עליהם, בהריק להם כל שפע צורכיהם על ידי חסידותם עם יפי חכמתם.

ועל סוג הענין האחד המשולים ללחיים אמר **(י) נאוו לחיך** אך כשהם **בתורים**, שאינו בגאווה ובגודל לבב לנצח או להתפאר בחריפותו וכיוצא, רק בהכנעה ולוחם בפלפולו כמיילל במר נפש על קושי ההלכה כתורים הללו, שתמיד נוהים כנהמת מיללים. וכן **צוארך**, סובלי עול משא כל העם עליהם, בעלי מעשה עם החכמה ושורשה, כשהם **בחרוזים**, שחורזים וקושרים בתורה עצמה בחינותיה מינה וביה, וממנה לנביאים ומנביאים לכתובים, כי על ידי כן כמדובר בהקדמה יריקו שפע קדושה על ישראל ועל רבנן ועל תלמידהון ותלמידי תלמידהון, ושפע ברכות טוב על הארץ יריקו בכל מכל כל, כי יקשרו העולמות עד גדר היות אש עולם העליון מפלש עד הארץ מתחת, וזהו **והאש מתלהטת סביבותיהם**, שהוא תכלית קיום העולם הזה.

ולמה שהלא כמו זר נחשב מן הפשט יצא ברק ואש מתלקחת, על כן אמר והיו הדברים שמחים, והוא כי הלא זה גדר שמחה, והאיש אשר בשם שמח יכונה, יהיה דבר בא אליו יערב לנפש או יין ישמח לבב אנוש, הלא תהיה שמחתו פנימה כאש בוער עצור בעצמותיו לא יעצר כח לעכבה פנימה, כי ברגע יגלנה כי יצהיל פנים משמן, וכל רואיו יכירוהו כי לבו שמח על ידי בהיקת אור פניו, ואין זה כי אם אור נמשך בחומרו עד החוץ מפנימיות הנפש הרוחני. כן הדבר הזה, כי הדברים עם היותם פשט מלובש, ימשך מרוחניות הפנימיים והסודי עד לחוץ, כי הוא כנפש תוך הגוף, כענין מאמרם ז"ל (**ילקוט** שצג) כי ראה משה אותיות פורחות, שהיא רוחניות שתוך האותיות, ויכבדו עליו, ואז **וישלך מידי**, וזהו **והיו הדברים שמחים**.

ועדיין מאן מוכח כי כן, לזה אמר **כנתינתן מסיני**, והוא ראה עצומה מאד, כי הלא כאשר שם ישבנו, הלא שמענו דברים פשטים, הלא המה (שמות כ) **אנכי כו', לא יהיה לך כו', לא תעשה כו'**, ועם כל זה היה **ההר בוער באש**, אך אין ספק, כי אין זה רק כי הפנימיות היה מפלש ומתגלה על הדברים המלובשים, ומהם לחוץ, כי לא יצא מאתו יתברך רק רוחניות פנימיות התורה שהוא אש דת (**ילקוט שמעוני** תתקנא), והיה משתלשל עד שמוע ישראל דברים פשטיים, ודרך ההתפשטות הייתה אש פנימית מפלשת ומתגלה, וזהו אומרו **כנתינתן מסיני**, והיא גדר שמחה כמדובר.

ולבל נאמר אילו הדברים האלה שאתה דורש בעצמם נאמרו שם, היינו אומרים כי עוד יד הקדושה ההיא נטויה להבהיק הדברים כמאז, אך אם הם דברים אשר לא נאמרו, מי יודע אם

תיעצר כח להבהיקן. על כן אמר כמתמיה, וכי עיקר נתינתן מהר סיני ניתנו, וכן למטה בלשון מאמר בן עזאי לרבי עקיבא אמר כמתמיה וכי עיקר נתינתם מהר סיני לא באש היו ניתנו, לומר, הלא לו הונח כי לא היה לי כח מצד היותי חורז ומקשר על ידי הכוונה הפשט עם הפנימיות לא אעצור כח לשלשל האש הגדולה הפנימית ולגלותה חוצה, הלא יהיה עזר מעט, כי הלא עיקר נתינתן מהר סיני לא באש ניתנו, והוא לרמז לו הנחה ידועה כי כל מה שיחדשו כל החכמים עד סוף כל הדורות ניתן מסיני, כמאמרם ז"ל במדרש **שמות רבה** (מז א) ובמסכת מגילה (יט ב), וזה עיקר נתינתן, כלומר של הדברים שהייתי דורש מסיני לא באש ניתנו, ועל ידי כן כי שם ניתנו אלה עצמם באש אעצר כח בטוב כוונתי לקשרם עם אש הפנימי הסודי, לשוב לגלות האש כדרך אשר באה בו בראשונה.

ואמר **הדא הוא דכתיב וההר בוער באש**, והוא כי הלא הוקשה לו בכתוב, כי הוא למה שהאש הייתה מלמעלה יורדת היא למטה לארץ, מהראוי יאמר והאש בוער מלב השמים עד ההר, אך באומרו **וההר בוער באש עד לב השמים**, יראה כי עיקר האש היה מלמעלה ועולה עד לב השמים, ואם נאמר כי כן היה, לא יתכן כי אש שלמטה יעלה עד לב השמים, אך לפי מאמרינו **הדא הוא דכתיב וההר בוער כו'**, שהייתה האש העליונה משתלשלת ויוצאת מהדברים הפשוטים אשר היו שומעים אחר התפשטותם למטה, כמדובר על אומרו **שהיו הדברים שמחים**, ולהיות עיקר האש מלמעלה אל מקום אשר הייתה משם, שם הייתה שבה ללכת הוא **עד לב השמים**, ובזה בא ענין המאמר על נכון.

ועל פי הדברים האלה נשוב אל דרכנו אשר דרכנו בו. כי בא הוא יתברך להשיב על שאלתנו אשר שאלנו מאתו, באמור לו **ישקני מנשיקות פיהו** כאשר במעמד הר סיני, נשוב נהיה למודי ה' פה אל פה ידבר בנו, ויאמר הלא אין זה לכם בגאולה העתידה, אם לא בזכות תורה, כמאמר **רעיא מהימנא** ע"ה (זוהר ח"ג רעו א) על פסוק (זכריה ט ט) **עני ורוכב על חמור**, שהוא על זכות תופשי התורה, כמה דאת אמר (בראשית יט יד) **יששכר חמור גרם**, והן אמת, כי **נאו לחייך בתורים**, הם יחידי סגולה הלועסים כל הדבר הקשה בקושיי ופירוקי עד יערב לנפש, וכן יש סובלי ומרימי עול הדור כצוואר **בחרוזים** כמדובר, אך לא כולך או רוב העם, לכן אל תערצי ואל תחפזי, עד אשר **(יא) תורי זהב נעשה לך**, שזולת מתי מספר המשולים לתורים אשר בך, עוד **תורי זהב נעשה** נוסף עליהם, ושיהיה עסקם בתורה מיללין בהלכה כתורים מתוך הדוחק והצער **נעשה לך**, וזהו אומרו **זהב**, שהוא רמז אל הדין והצער.

ואל תשיבני כי שמעתא בעיא צילותא ואיך יתכן על ידי הצער, הנה אשיבך כי הלא יהיה **עם נקודות הכסף**, שיפקדו ברחמים וחסד ולא יהיה הכל דין, רק יקרבו מפקודות הרחמים זו לזו וגוברים על הדין והרוגז, כאשר יתקרבו נקודות הכסף זו לזו והן על הזהב כמושלים וגוברים

עליו, כן יפקדו לבקרים ולרגעים ברחמים, אשר הכסף משל אליהם. ואז אתן את דודי לך ולא עתה, כי אין עתך עת דודים לנשיקות תבקשי מפי, עד תשתלמי בתורה כמדובר.

הנה בא ביאור פסוקים אלו על דרך רבותינו ז"ל, כי פסוק **לסוּסְתִי** הוא תשובה על שאלת **איכה תרביץ**, והשאר אל שאלת **ישקני** העיקרית כמדובר.

עוד יתכן, הוחלה תשובתו יתברך על השאלה הזאת מפסוק **לסוּסְתִי כו'**, על דרך אשר דרכו בעלי הפשט בפירוש **לסוּסְתִי** ובפירוש אומרו **בתורים**, והוא כי אחר השיבו יתברך תשובה לשאלת חלק הגופים, שהוא למאי דסליק מניה, שב לענות לחלק הנפשות השואלות שבגוף ונפש ימשכנה, ואז אחריו יתברך ירצו חלק הגופים גם הוא עם חלק הנפשות. גם שכעת אין אנו כדאים, לא ייחל עד נבוא ליטהר, רק יתחיל הוא תחילה ואחרי כן **נרוצה**. כענין אשר כתבנו על פסוק **ה' אליך כו'**, והוא כאשר עשה במצרים, כי על כן היו שתי קצוות, שמהיותנו עובדי עבודת גילולים לקחנו אליו וישקנו **מנשיקות פיהו**, שלא היה כי אם שקרב צדק מאליו ויחל רוח ה' להכשירנו טרם נתחיל אנחנו, שאם לא כן לא משכנו צאן ונקשרהו בכרעי המטה ונשחטהו לעיני כל מצרים, ונערה למות נפשנו כי זבחנו את תועבת מצרים לעיניהם, וזה מאמר סוף הכתוב **חדש ימינו כקדם** כמבואר למעלה, שיעשה עמנו כבימי צאתנו ממצרים שהשיבנו אליו תחילה, ואחר כך שבנו.

ובזה יאמר הוא יתברך **לסוּסְתִי כו'**, והוא בהקדים כי בהיות אז ישראל משולים ודומים למצרים, הללו עובדי עבודת אלילים כו' (**שמות רבה** כא ז). הלא (הם) [אם] כן בהתייחס המצרים לסוסים כי **זרמת סוסים זרמתם** (יחזקאל כג כ) הלא בהדמות להם ישראל ולמה שהוא יתברך מכנה אותם תמיד בלשון נקבה, הלא זה שמם אשר יאות יקראו למו סוסיא. והנה הוא יתברך תפס הקצה האחר, ודימה אותנו לחברתו ורעיתו ואשת נעורים, וזהו אומרו **לסוּסְתִי כו'**, לומר במקום ובעד הקראך **סוּסְתִי** שהיה המתייחס אליך, הלא לא כן עשיתי, רק דמיתיך לגדר היותך בת זוגי כאילו היית **רעיתי**, וזהו **דמיתיך רעיתי**, אך לא יאות כעת לעשות כן, כי הלא אז היית יותר מוכנת לכך מעתה, כי הלא **נאו לחיך כו'**, והוא במה שנראה מהמתרגם (כאן) שתורים הם זממין כמתג ורסן הבלתי מניחים הסוס לנטות אנה ואנה ממעגל אשר יוליכנו בעליו בו.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה שני דברים היו אז ביד ישראל, שעל ידן זכו אל כל כבוד נשיקות פיו יתברך במעמד הקדוש ההוא:

אחד, צאת ישראל ממצרים במדבר השמם ההוא אחר משה, ולא אמרו איה הצידה לדרך מאכלים הנאותים לחולים ולזקנים וגמולי מחלב ועתיקי משדים וחיות ומניקות ומעוברות, רק

בבצק טרם יחמץ, וזה מאמרו יתברך בהחזיק לנו טובה באמת באמור (ירמיהו ב ב) **זכרתי לך חסד כו' לכתך אחרי במדבר כו'.**

שנית, סובלם באהבה עול תורה ומצות על צווארם כחרוזי מרגליות, ולא כמרימי עול, באומרם (שמות כד ז) **נעשה ונשמע.**

וזהו אומרו על האחד **נאוו לחייך בתורים**, כי כאילו היו בלחייך זממין ומתגים לא נטית ימין ושמאל.

וגם צוארך בחרוזים של תורה ומצוות, והיא השנית.

אמנם עתה, גם שעול תורה לא חסרת, תורים בלחייך לבלתי נטות ימין ושמאל אין בך. לכן **תורי זהב** וזממין בלחייך ללכת בתמימות אחרי כמאז, נעשה לך להכין אותך, אך יהיו של זהב, שהוא מפאת רוגז ודין בגלות ובחבלי משיח. ולא תירא פן יכלך הרוגז, כי הלא לא יהיו זהב ורוגז הכל, רק **עם נקודות הכסף** הרחמים, שיהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, כלומר, ועל ידי כן תזכה אל אשר שאלת אשקך **מנשיקות פי.**

(יב) עד שהמלך וכו'. הלא אמרת ה' לתת טעם אל בלתי היותר נחפז לגאלנו כימי צאתנו מארץ מצרים, יען וביען כי טובים היינו אז מעתה, והלא כמו זר נחשבה טענה זו, כי הלא כשרות מה היה לנו, **ועד שהמלך במסבו** בעוד הארבעים יום להינתן דת חרות על הלוחות, **נרדי נתן ריחו** ויצא העגל ההוא (**שיר השירים רבה א נה**). ולא בלבד לא העברת העביר רצונך מאתנו, כי אם הטבת חסדך, **(יג) וצרור המור דודי לי**, שלא חטאנו כולנו כי אם מעט שפתום הערב רב (**תנחומא כי תשא כא**), והוא כי **כצרור המור** המשמר ריחו בו, בל יפוג ממנו כנודע, כי המור הבלתי צרור מפיג ריחו ממנו, כן היה **דודי לי**, כי לך ה' חסד שהיית עמנו בל נחטא כל ישראל יחד, כי **בין שדי** הוא בלב שבין שדי, שם **ילין דודי**, למען יעמוד טעמי בי וריחי, כי היית עם לבבי לבלתי נחטא הכל, ומה גם בשומענו את העגל אומר, כמאמר רבותינו ז"ל, אנכי השם כו', אם היינו טועים הכל הלא גווענו כולנו בגווע אחינו כאשר **ויגוף השם את העם כו'**, ורב טוב לבית ישראל אשר היית **כצרור המור** לכל המוכנים, לבל תצא תקלה מתחת ידם, בל יתנו ריחם הכל.

או קרוב אל הדרך הזה, והוא **עד שהמלך יתברך במסבו** המיוחד לו שהייתי אני מסיבה ומרכבה אליו בסיני, כמאמרנו על **ואתה מרבבות קדש** (דברים לג ג) ולא נאמר ברבבות, כי הוא יתברך הניח מרכבתו ובא לו לעשות מרכבה מישראל, אז **נרדי** הוא יצרי הטוב, **נתן ריחו** לומר **נעשה ונשמע**, כלומר אך אחר המסבה ההיא שהוסרנו מהיות מסבה בעצם, חטאנו בעגל. והטעם שהיינו כשרים בהיותנו מסבה, הוא כי **צרור המור דודי לי**, כי כאשר הצרור משמר המור מלהפיג ריחו, ובהיפתח הצרור מפיג ריחו, כן היה **דודי לי**, שעודנו יתברך

במעמד הקדוש ההוא, היינו כצוררים תוך הקדושה ועמד ריחנו בנו, ולא בלבד מה שהיינו מוציאים מפינו נעשה ונשמע, כי אם גם מה שבלב היה עמו יתברך דבק, כי **בין שדי**, הוא מקום הלב, שם **ילין**, מה שאין כן אחרי כן, באופן שכל כשרותנו אז מאתך היה ולא מאתנו.

ועוד הגדלת והוספת להרבות להיטיב, ואלמלא כן הן גווענו אבדנו כולנו, ואיך תשבח כשרותינו שבימים ההם, והלא לולא גודל חסדך היינו לאין דומים, כלומר ויהי נא חסדך גם עתה כמאז לישקנו מנשיקות פיך. והוא כי **(יד) אשכל הכופר דודי לי כו'**, שהוא על אשר לא מחינו ביד החוטאים, כי חסת ותחלק העונש והכפרה לחלקים אין מספר, באומרך (שמות לב לד) **ביום פקדי ופקדתי כו'**, כמאמרם ז"ל (סנהדרין קב א) אין לך פקידה כו' שאין בה מעון העגל, כמשל רבותינו ז"ל, למלך שכעס על בנו ונשבע להטיל עליו אבן גדולה, ולבל המיתו עשאה חתיכות דקות והשליך עליו מעט מעט, וזהו **אשכל הכופר**, שעשית אשכל של כפרות שיש בו גרגרים רבים להטיל גרגיר בכל פעם.

או יהיה הכופר כמשמעו, שהוא כפור שהוא קר בתכלית, ויאמר **אשכול** של קרירות להפשיר רתיחת הדין, בעשות העונש גרגרים **כאשכול** היה **דודי לי**, והוא כענין הנזכר.

ולא עוד, אלא שאותם הגרגרים שאתה פוקד בכל פקידה הנמשל לאשכול, הוא **ככרמי עין גדי**, שאין גם אחד מכל פקידה מהם הייתה בכל כחך, שאם כן לא הייתה פליטה חלילה, רק **כאשכול** הגדל **בכרמי עין גדי**, שאמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שיר השירים** תתקפד) ששבעה פעמים מוציא ענבים בכל שנה, וממוצא דבר נמצא שלא תיתן פרי שום פעם מהם בכל כוחה, כי תמיד נשאר מכוחה למה שאחר כן, גם אתה ה' חלקת הפקידה לחלקים רבים, וגם החלקים לא בכח גדול. על כן כאשר אז המו המון מעיך ורחמיך עם שעשינו העגל, גם עתה ה' לא תכלא רחמיך לשוב לרחמנו ולעשות את בקשתנו לדבקנו בך, ומנשיקות פיך תשקנו.

משיב הוא יתברך ואומר, (טו) הנך יפה רעיתי כו', לומר הלא העמסת משא אשמת העגל עליך ליפות את שאלתך, אך לא כן הוא, כי **הנך יפה רעיתי** כי יפה היית את, כי הערב רב הוא אשר עשה את העגל ולא את, ועל הנשואים בכם שלא חטאו כלל בעגל, זולת העדר המחאה שאמרת שהייתי להם כצורר למור הוא כי **הנך יפה**, כי אילו לא היו מוכנים לכך לא שמרתי לבבם, וזהו שחזר ואמר **הנך יפה**.

או לפי הדרך השני שבכתובים הקודמים, יאמר **הנך יפה** כשהיית **רעיתי**, שהוא בסיני שפסקה זוהמתך בעוד שמסיבתי עליך, וגם **הנך יפה** אחר המסיבה ההיא, כי אתה לא חטאת רק הערב רב. ואפילו אשר חטאו ממך אחר העשותו, לא עליהם אשמת הדבר בעצם, כי

עיניך יונים, כי עיניך הונו אותך, כי אחר שעל ידי הערב רב נעשה אז עיניך הטעור, כי ראית יצא העגל ההוא ובפיו ידבר **אני כו' אשר הוצאתיך כו'.**

או יאמר, אשר הם **עיניך**, הם גדולי האיכות שבדור הנקראים **עני העדה** (במדבר טו כד), הנה היו **יונים** שלא המירוני כלל, כיונה שלא תמיר בן זוגה (שיר השירים רבה ד ב).

(טז) הנך יפה דודי כו'. משיבה כנסת ישראל ואומרת, לא לנו ה' לא לנו זכות הסירך אשמת העגל מעלינו, כי **הנך יפה דודי** לשומרנו בל נחטא בעצם. **אף נעים**, עוד לך שלא כמלך בשר ודם שאין מרצין אותו בשעת כעסו, אך אתה **אף נעים**, גם בעת האף אתה נעים, מתקבל למתפללים לפניך למצוא חן בעיניך, כאשר התפלל משה רבנו ע"ה לפניך וניחמת על הרעה. באופן שלך ה' להחזיק הטובה. ואם **אחר כך נרוצה** לבקש זכות מי עמדה לנו זולת חסדך הגדול, לא לנו ה' יתייחס, רק לזולתנו אשר היו לנו מעיר לעזור, והם שלשה סוגים: **האחד**, הנשים אשר נתת עמנו, כי הן הנה היו עזר כנגדנו שנשמרו מלחטא כנודע מרבותנו ז"ל (**תנחומא** כי תשא יט).

ועוד לנו שני סוגי צדיקים, אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב אשר בשמים ממעל, ומשה ואהרן אשר בארץ מתחת, כי מעמד שלשה אלה קנה ופדה אותנו מיד עונינו, נוסף על גודל חסדך העיקרי.

וזה מאמרו **אף ערשנו כו'**, לומר עם שמעון אתה היית לנו בעצם וראשונה **אף ערשנו רעננה** הן נשותינו, כי לא יבשה לחלוחית צדקתן אשר היה להם במצרים, ולא נתנו חלק בעגל כמונו (**תנחומא** כי תשא יט), וזהו **אף ערשנו רעננה**, הם הנשים ערש ומטות האנשים.

(יז) גם יש לנו להחזיק טובה **לקורות בתינו וכו'**, והוא מאמרם ז"ל (**שמות רבה** מד ז) על פסוק **זכור לאברהם וכו'**, שאמר משה הלא יש שבע צדיקים לעשות בגינם, אני ואהרן וארבעת בניו ויהושע, אמר לו הקדוש ברוך הוא, צריך עשרה, אמר לו משה זכור לאברהם ליצחק ולישראל, כי שלשתם ישלימו העשרה. ועל אלה יאמר **קורות בתינו כו'**, והוא כי קורות יקראו העליונות אשר גג העליה נכון עליהם, למעלה מראשי הדרים בה. **ורחיטנו**, הם אשר בתקרת הבית שתחת העליה מתחת לרגלי הגרים בה, כמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה** א עא) **רהיטנו ברותים** מקום שהכהנים רהוטים כבירותים, כמה דאת אמר (מלכים א ו טו) **ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים** כפירוש המפרשים.

ויאמר נא לפי דרכנו, הנה שתי סוגי עמודים היו לנו למחזיק ולמעוז להישען עליהם:

האחד, גבוהים ורמים **כארזים**.

והשני כברותים.

והם, הסוג האחד אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב אשר בשמים ממעל.
והשנית משה ואהרן ושאר קדושים אשר בארץ המה.

ועל הסוג הראשון אמר **קורות בתינו ארזים**, הם האבות שהם בשמים ממעל,
וכן **רהיטנו**, הם עצים אשר למטה בעליה אשר נדרוך ונסמוך ונתקיים עליהם, הם משה
ואהרן שהיו אז למטה בעולם הזה.
שני סוגים אלו עמדו לנו כנודע, כי גם אהרן היטב היטיב במה שהאריך המועד עד המחרת
ולא פשטה התקלה יותר בישראל.

או נהפוך הוא, **שקורות** יקרא את משה ואהרן וארבעת בניו ויהושע עד שבעה צדיקים
שמונים רבותינו ז"ל שעל הארץ כבודם, ורהיטים הנדרכים, לאבות שהם נדרכים מתחת
לארץ ישיני עפר, שמשלימים למנין, כמאמרם ז"ל על פסוק **זכור לאברהם כו'** שהיה לתשלום
המנין, והכל הולך אל מקום אחד.

פרק ב

א אני חבצלת השרון שושנת העמקים :
ב כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות :
ג כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי :
ד הביאני אל-בית ה' ודגלו עלי אהבה :
ה סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי-חולת אהבה אני :
ו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקי :
ז השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה
אם-תעירו ואם-תעוררו את-האהבה עד שתחפץ :
ח קול דודי הנה-זה בא מדלג על-ההרים מקפץ על-הגבעות :
ט דומה דודי לצבי או לעפר האילים
הנה-זה עומד אחר כתלנו משגים מן-החלנות מציץ מן-החרכים :
י ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי-לך :
יא כי-הנה (הסתו) [הסתיו] עבר הגשם חלף הלך לו :
יב הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו :
יג התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי (לכי) [לך] רעיתי יפתי ולכי-לך :
יד יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את-מראיך השמיעני את-קולך

כי-קולך ערב ומראיך נאווה :

טו אַחזו-לנו שְׁעִלִים שְׁעִלִים קְטָנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סָמְדָר :

טז דודי לי ואני לו הרעה בשושנים :

יז עד שִׁיפּוֹחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלְלִים סָב- דָּמָה-לָךְ דּוּדִי לַצִּבִּי אוּ לְעֶפְרַיִם הָאֵלִים עַל-הָרִי בְּתָר:

והנה, לך ה', ולא לה אשר הזכרתי, יש לי להחזיק טובה, אך לא לי כי **(א) אני חבצלת השרון כו'**, והוא כי כאשר החבצלת הגדלה בשרון מקום לח מים, פרוח תפרח הרבה, וכן **שושנת העמקים**, אשר שם מקום מים רבים, תהיה הפרחתה רבה מהגדלה במקום גבוה, אמנם בהעדר שמה מים, קל מהרה יכמשו ויבשו לפני כל חציר, מה שאין כן לחבצלת ושושנה הגדלה בהר שלא במהרה תיבש, כן היינו אנחנו, שהפרחנו הפרחה רבה ונאמר **נעשה ונשמע**, ובקרב ימים בהעדר ממנו משה, שהוא כהעדר מים מהחבצלת, נעשתה תועבת העגל בינינו, הנה כי מפאת עצמי מה אני, ואם כן אפוא גם עתה כמאז, **עשה למענך** עם שאנו בלתי ראויים, כי גם אז בלתי שלמים היינו ולא עזבת חסדך.

(ב) כשושנה וכו'. משיב הוא יתברך ואומר, גם שכדברך כן היה שאליו תייחס עוון אשמת העגל, לא תכבד אשמתך, כי הלא התערבת במצרים ותלמדי מעשיהם. והוא מאמרם ז"ל **(שמות רבה מג ג)** שאמר משה רבנו ע"ה להקב"ה כאשר נעשה העגל ההוא, למה הדבר דומה לחכם שעשה את בנו בשם והניחו בשוק של זונות והוא נער, כי אז הנערות והילדות עשה את שלו, והשוק את שלו, ואין על הנער עוון אשמה, כן אתה ה' [עשית] את ישראל שהוא נער בעבודת ה' בתת אותם בין המצריים, מקום מלא גלולים כו'. וזה יאמר פה **כשושנה בין החוחים וכו'**, כי כאשר השושנה הגדלה בין החוחים, אם תראנה מלאה חזזית ונרמסת ונקובה, אין להטיל ולייחס פגמה אל עצמה לומר כי רע איכותה, כי אין זה לה רק מרוע חברתה, כי החוחים רמסוה והעלו בה חזזית, ומהם דבקה בה הרעה, **כן** הייתה **רעיתי בין הבנות**, כי מרעת חברת המצריים ויתר גויים הנלווים שם אליהם כערב רב, היו למודי הרע לעשות אלילים אלמים, הכל כמנהג המדינה אשר גדלו בה, כלומר, כי לולא **החוחים** ההם כישרונך היה רב אז מעתה, אבל איך אחיש לגאלך עד מלאת סאת כישרונך.

(ג) כתפוח כו'. משיבה כנסת ישראל ואומרת, הנני מודה כי כדברך ה' כן הוא, כי ביציאת מצרים הייתי טובה וראויה מעתה, אמנם עשה נא שאלתי ובקשתי, להביא אלינו הטוב והמקווה מטעם אחר, הלא הוא על סבלנו הייסורין ועול הגלות עד מאד, ואמור לצרותינו די ושמחנו כימות עניתנו, כי הלא **כתפוח כו'.**

והוא כי הנה היושב **בצל** יתברך בימי הגלות החיל הזה, בערך היושב בצל אחד משרי אומות העולם, הנה הוא כהפרש שבין איש היושב תחת התפוח, אשר אין באילנות בלתי מצל כמוהו, ובין הבדים השמש יכה על ראש היושב תחתיו ועל כרעיו ועל קרבו ויצר לו, מה שאין כן לאיש היושב תחת אילן סרק אשר לו צל עב מאד, כי הלא בצלו יחיה שאנן ושליו לא יכנו שרב ושמש, והיה כי יאמר היושב תחת אילן הסרק מעצי היער אל אשר תחת התפוח, אמור נא מה לך אצל צל התפוח, כי **יומם השמש יכנה וירח בלילה** ובצלו תהיה סר וזעף, וטוב לשבת על פנת צל עץ היער ואז ינוח לך כמוני היום, הלא יענה אשר תחת התפוח ואמור יאמר, טוב לי כי עוניתי בשמש נגדי תחת התפוח, כי הנה ימים באים ויוציא פרי תפוחים נחמדים, ויצא הפסדי בשכרי, ומה גם כי תפוחים יהנו גם אל פנימיותי, והשמש לא יצר רק חוצה לי, אך אתה אשר בחרת לשבת תחת עץ **מעצי היער**, הן אמת כי כעת משרב ושמש תנצל, אך לא תקווה לאכול מפריו כי איננו, ובבוא הסתיו עליהו יבול וצלו גם הוא איננו, ומה גם עתה לאכול מפריו כי פרי בל יעשה.

כן כדבר הזה יקרנו אנחנו בני ישראל לגבי האומות, והוא כי גם בצלו יתברך יחיו כל העולמות וצאצאיהם, הלא אנחנו בייחוד בני ישראל כי נתונים נתונים אנחנו בגלות כי צורנו מכרנו וה' הסגירנו. והנה לא יבצר מהיותו יתברך צל עלינו תמיד, אך הוא כצל התפוח שאיננו צל עב, ובין הבדים ישלח לנו צרות וייסורי הגלות כשמש נגדנו, אמנם היושב תחת צל אחד מהשרים המושלים על הגויים ועל הממלכות מ"ה, הלא יהיה בטוח מהכות בו שמש הצרות, ויהי שלו בביתו ורענן בהיכלו.

והנה באמור איש מהאומות אל בני ישראל, מה לכם תדכאו עצמכם בתורת ה' ובצלו תחיו תחת מלך ושרים, ולא בחרתם שבת תחת אחד מהשרים ואז ינוח לכם, הלא יענה איש הישראלי ואמור יאמר, הלא בחרתי הסתופף בצלו יתברך בגלות הזה, אשר לא יאהיל עלי כצל עב למרק חלאתנו ולטהרנו, מדור באהלי צל שר משרי האומות, כי הלא לעתיד אטעם מצוף דבש האושר הגדול המקווה. מה שאין כן היושב תחת אחד השרים, כי גם שכעת יצל ויאהיל עליו, לא ייחל אושר לעתיד, ומה גם, כי גם לא יאהיל רק בחייו, ולפעמים לא בכולם, כי בפקוד ה' על צבא המרום, יכשל עוזר ויפול עוזר.

וזוהו אומרו כתפוח בעצי היער כן דודי יתברך בין הבנים, הם השרים, כי הוא יתברך איננו מצל עלינו כעת בצל עב, רק כצל התפוח, והשרים הם מצלים בעצם כעצי היער, ואני בצלו של דודי, עם שהשמש מכה בי, חמדתי וישבתי, למה כי פריו מתוק לחכי הוא האושר המקווה, כלומר ולכן עשה נא ה' למען זאת, כי סבלנו שבת תחת צל תפוח בייסורין רבים, על כן הטעימנו מן הפרי הטוב שהוא שאלתנו ובקשתנו.

ושמא תאמר, היכן טעמנו פריו העתיד שאמרנו **ופריו מתוק לחכי**, והלא עין לא ראתה כו'. הנה באמת טעמתי ממנו, כי הלא **(ד) הביאני אל בית היין** היא סיני (שיר השירים רבה ב יג), ושם טעמתי נשיקות פיו פנים בפנים ויערב לי עד מאד, ומתקו לי מאמריו ועודני עומד בחשק ההוא.

ושמא תאמר איך מתקו לי דברותיו, והלא לולי כפה עלי ההר כגיגית לא קבלתים (שבת פח א), ואיך ערבו לי. על כן אמר **ודגלו עלי אהבה**, לומר מה שהוצרך לשום דגלו עלי כלוכד עיר, לא משנאתנו את תורתו יתברך חלילה, רק מפאת אהבה, והוא מאמרם ז"ל **בתנחומא** פרשת נח (ג), כי לא מיאנו לקבל התורה שבכתב, כי אם שבעל פה, כי כוונת ישראל לא הייתה רק מאהבתם את ה', באומרם מי יעצור כח לעמוד בכל דקדוקי תורה שבעל פה, ולמה נשגה תמיד, על כן אמרו, כי טוב להם בתורה שבכתב לבדה. נמצא כי מפאת אהבה הייתה זאת להם. וזהו אומרו **ודגלו עלי אהבה**.

או יאמר, ראה נא גודל חסדו יתברך, כי לא די שהקדימני בסיני, כי אם שאחרי כן לא המתין עד בואי מעצמי, רק יצא לקראתי כחתן היוצא לקראת כלה, כמאמרם ז"ל **(מכילתא יט יז)** על פסוק **ויוצא משה את העם לקראת האלוהים** (שמות יט יז), וזה יאמר **הביאני כו'**, כי הוא יתברך הביאני **אל** הר סיני שהוא **בית היין**, לרוותנו מיין הרקח.

ולא עוד, כי אם שגם שאז קבלנו אלוהותו ומלכותו עלינו, וידמה למלך המולך על גוי או ממלכה והרים דגלו עלינו, לא עשה כמלך בשר ודם כי במולכו מרים על העם דגל, המורה גבורה ורוגז להטיל מורא, אך הוא יתברך, עם היות לפניו ארבע דגלי מרכבה, של אהבה ושל גבורה של רחמים ושל מלכות, לא הרים אז עלי דגל גבורה או מלכות רק של אהבה, כי חפץ חסד הוא עלינו, וזהו **ודגלו עלי אהבה**.

או יאמר כמאמרם ז"ל **(שיר השירים רבה ב ד)** כי בראות ישראל בסיני מרכבת מלאכיו יתברך עשויים ארבע דגלים, התאוו תאוה מי יתן והיה הוא יתברך עושה מרכבה ממנו בארבע דגלים, ומילא יתברך תאוותם ויחלקם לארבע דגלים, **דגל מחנה יהודה דגל מחנה ראובן כו'**.

ועל פי דרכנו יאמר, ראו נא איך **פריו מתוק לחכי**, כי הלא **הביאני אל בית היין** ורווני מיין תורתו, וכל כך חשקה נפשי בו **שדגלו עלי אהבה**, שדגלו אשר לו יתברך ארבע מחנות שכינה בארבע דגלים, שתהיה עלי הייתה אהבה תמיד, שאהבתי יהיה לי כן שתשרה עלי שכינה כמאמר רבותינו ז"ל, ואין זה רק לטעום תמיד מפריו.

ושמא תאמרו, כי אם כן אפוא איך געלה נפשי בשמוע מפיו תורה, ואומרה (שמות כ טז) **דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלוהים**, כי הלא **סמכוני באשיות וכו'** שהיה מאמרי ואמרי **דבר אתה וכו'**, לא משנאתי לנשיקות פיהו חלילה, אך אדרבה מטעם **(ה) כי חולת אהבה אני**, והוא בשום שכל אל אומרו **ונשמעה**, שהוא מיותר. אך יאמר **דבר אתה עמנו**.

ושמא תאמר כי בדברך עמנו לא ישמע קולך לכל ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, לא כן הוא כי אם **ונשמעה**, והוא כנודע, כי לא קול משה לבדו היה, רק קול ה' היו שומעים מתוך קול משה. וזהו **משה ידבר והאלוהים יענו בקול** (שמות יט יט), כי קולו של משה היה כלבש אל קולו יתברך, וזהו מאמרם ז"ל **(בראשית רבה ה ב)** שהיה הקדוש ברוך הוא מיטטרון למשה, וכן אומרים שהיה משה כשליח לצבור והוא יתברך כמו סניף אליו, וזהו **ונשמעה**, כלומר באופן שנשמעה, שלא ימיש קולו יתברך מתוך קולך, באופן שנשמעה, ולא נשלול רק **שאל ידבר עמנו אלוהים**, כלומר ממנו ואלינו בלי אמצעי פן נמות, ובכן אומרו **ואל ידבר וכו' אינו מיותר**.

זה יאמר פה, **סמכוני באשיות**, כי אהבתי יין דברות פיו יתברך, אך בקשתי סמך לקבלו, והוא שלא אקבל היין משולל מלבוש, רק מתוך אשישה, כענין קול ה' מתוך קול משה, שיהיה זה סמך לי. וגם **רפדוני בתפוחים** כאשר נפשי יצאה בדברו, שיבוא ריח שדה תפוחים מתוך גן עדן ליישב נפשותם בשונו בקרבם, כמאמרם ז"ל (שבת פח ב) שעל ידי כן שבו אל קרבם, לא היה זה, רק מחמת **כי חולת אהבה אני**, כי חוליי היה מרוב אהבתי את אדוני יתברך, ואת מתק פרי פיו, כי על כן יראתי פן תמשך נפשי אחריו, וישארו כל גויתנו בלי נשמות, ואם כן אדרבה, משם ראייה כי פריו מתוק לחכי, ועל כן שאלתי על העתיד כי יזדכך חומרי ואקבלנו.

או יאמר בשום שכל והבין במקראות שמפסוק **(ג) כתפוח כו'** שלא לנוכח. אך היה, כי בראות כנסת ישראל שעדיין יש שהות בגלות, על העדר הכנתנו כתשובתו יתברך אליה, הפכה פניה כלפי בנות ירושלים אשר לפניה כמדובר, הם האומות הגולים אותם, ואומרים, הלא ראיתם כי הוא יתברך מייחל עד נשוב עדיו ומעכבנו בידכם. אל יעלה על רוחכם שנפשנו קצה בשעבוד, כי לא כן הוא, רק שעם היות כי **כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים** כמדובר בדרך הקודם, עם כל זה **בצלו** הבלתי מצל לי כעת **חמדתי וישבתי** לסבול הכאת שמש השעבוד, למה, כי **פריו** הוא אושר העתיד לתת לנו, **מתוק לחכי**. ולולא הצער הלזה לא נאכל ממנו, כי על כן אבינו אברהם מכרנו וה' הסגירנו כנודע.

ואל יעלה על רוחכם געלה נפשו בנו ושמנו תחתיכם, כי לא כן הוא, כי אם **(ד) הביאני אל בית היין**, מקום אשר הדיחנו שמה הוא **בית היין** והדין והרוגז כי הוא נמשל היין. ולא רחק ממני חלילה, כי אם **דגלו עלי**, כי שכינה בארבע מחנות דגליה עלי במקום הגולה, כמאמר

הכתוב (יחזקאל א א) **ואני בתוך הגולה** כמאמרם ז"ל **בספר הזהר** (ח"ב פב ב) כי על כן הייתה מראת יחזקאל וספרו כל אשר ראה, למען השיב לב ישראל, כי עלה על רוחם כי עזבם ה', על כן הודיעם יחזקאל הנביא בבבל, כי שם נגלה אליו האלוהים בכל חיות הקדש וארבע מחנות שכינה, ואז ידעו כל ישראל כי גלו לבבל שכינה עימהם, וזהו **ודגלו עלי**, ואין זה רק **אהבה**, כי גם שמפני חטאינו גלינו מארצנו אהבתו אותנו לא זזה ממקומה.

על כן אוחילה לכם בנות ירושלים, אל תשקוני מיין שכרות שעבודכם בעינו, גם שהביאני הוא יתברך אצליכם המתייחסים אל בית היין, רק **(ה) סמכוני באשיות**, שיהיה הרוגז והצרה מלובשת כיין הנתון תוך **אשיות**, ואחר השקותכם אותי מיין הצרה, תנו רווח בינה לשאחריה, ותטיבו לי בדבר מה להפיג יין הצרה שעברה, וזהו **רפדוני בתפוחים**, כנודע **מספר הזוהר** (ח"ג מ א) כי תפוחים מפיגים היין, והטעם הוא, כי הלא **חולת אהבה אני**, כי אשר החלני הוא יתברך ויתנני בידכם, לא משנאתו אותנו היה, רק אדרבה מחמת אהבה לבלתי נירש גיהנום כנודע.

ואף גם עתה לא הרפה ידו ממנו, רק **שמאל דוחה וימין מקרבת**, וזהו **(ו) שמאלו תחת לראשי** שהוא **שמאל דוחה**, ואף על פי כן **וימינו תחבקני**, כי בכמה דברים הוא יתברך מטיב אותנו בתוך הצרות.

וטעמו וראו מה מתוק מדבש אומרו **לראשי** ולא אמר ראשי, והוא כי גם הצרה בעת דחיית השמאל הוא הטבה, כהקזת הרופא את החולה ששופך דמו להנאתו ולטובתו, כן ממרק חלאת היצר הרע, והוא ענין פסוק כי הוא יכאיב ויחבש וכו' (איוב ה יח), כי בעת הכאיבו יחבש, וזה יאמר **תחת לראשי**, כלומר **שמאלו** הוא לי כהסבת שמאל שהיא **תחת לראשי**, כלומר לתועלת הראש ולתומכה כענין **שבטך ומשענתך** (תהלים כג ד), כי שבט הייסורין הוא משענת לראש, וזולת זה **וימינו וכו'**, כי **ימין מקרבת** כמדובר.

ועל דרך זה אחשוב הוא כוונת רבותינו ז"ל, גם שהוא בענין אחר, והוא כי אמרו במדרש (שיר השירים רבה ב טז):

שמאלו תחת לראשי אלו לוחות ראשונות, **וימינו תחבקני** אלו לוחות אחרונות, עד כאן.

והלא יקשה, כלפי לייא יכנה את הראשונות לשמאל ואת השניות לימין, ונהפוך הוא כי הלא רבה קדושת הראשונות מהאחרונות. אך יאמר, כי הוא יתברך עם שגרמנו אבדן ראשונות, וידחה הוא יתברך אותם מאתנו בהפריח האותיות, כמאמרם ז"ל **(ילקוט שמעוני שצג)** כי ראה משה אותיות פורחות ועל כן שיברם, ואמר לו הוא יתברך יישר כחך ששיברת (בבא

בתרא יד א), עם כל זה לא הייתה דחייתו יתברך אותנו דחיה גמורה, כי הלא אחרי כן ציוה למשה על השניות, אך אין זה, רק שהייתה שמאל דוחה בענין סילוק הראשונות, וימין מקרבת באחרונות, וזהו **שמאלו וכו'** אלו לוחות ראשונות, כי בהם הייתה שמאל דוחה, **וימינו וכו'**, אלו וכו', כי בהם הייתה ימין מקרבת.

(ז) השבעתי אתכם וכו'. בשומעו יתברך דברי כנסת ישראל אל האומות, הם **בנות ירושלים**, בל יכבידו עול צרות הגלות, בא גם הוא יתברך והשביעם על הדבר, וכן אמרו רבותינו ז"ל **(שיר השירים רבה ב יח)** שהשביע ה' את האומות בל יכבידו עולם על ישראל. ובמה השביעם, **בצבאות** הם צבאות של מעלה. והנה כמו זר נחשב לפי פשוטו ידבר על צבא השמים, ומה גם בהיסמכו אל **אילות השדה**.

לכן אחשוב, כי **צבאות ואילות השדה** הם משל אל הקצים, כמאמר **ספר הזוהר** במקומות רבים, כי יש קצים הרבה, והוא בלי ספק באחישה, אך אם לא זכו, שהוא בעתה, קץ אחד הוא בלבד, והנה בקצים הממהרים יש ממהרים יותר מזולתם, **וסוג האחד** ידמו אל **צבאות**, **וסוג השני** אל **אילות השדה**, והנה אם נזכה להיגאל באלה טרם העת הקצוב בעתה, לא יבצר לאחד משתי סבות:

או מרוב חפצנו **לאהבה את ה' ולשוב עדין**, כאומרם ז"ל **(סוף שיר השירים רבה)** זכו אחישה לא זכו בעתה, או למה **שיכבידו הצרות** כל כך עלינו בקרב ימים, שמרוב הצרות כחבלי יולדה **נתעורר ונשוב ונגאל**.

ובזה נבוא אל התכת כפל **תעירו ותעוררו**, והוא כי אומר הוא יתברך, **השבעתי אתכם** אומות **בנות ירושלים**, על איזה דבר השבעתי, **בצבאות או באילות השדה**. הם שני סוגי קצים הממהרים אלו יתר מאלו,

אלו הממהרים המשילים **לצבאות**,

והשני הממהרים ביותר המשילים **לאילות השדה**.

ומה הוא השבועה?

אם תעירו בהצרכם את בני יותר מדאי, שעל ידי כן תעירום **לאהבה אותי ולשוב**, וזהו **בסוג האחד** מהשתים הנזכרים שהוא **בצבאות**.

או **אם תעוררו** בהכביד ביותר, שעל ידי כן **תעוררו** להביא את **הסוג השני**, שהוא **כאילות** שהוא בהתעוררות היותר ממחר את האהבה **את ה' ולהשיבם עדין מיד**.

ושמא תאמר, הלא טוב להם הוא שנעורר אהבתם אותך קל מהרה, לזה אמר **עד שתחפץ**, כי הקצים של אחישה לא אבחר בהיותם מחמת רוב צרה, רק מחמת חפץ מאליהם, וזהו עד

שתחפץ כנסת ישראל להתעורר מאליה, כי אין ראוי להכביד בצרות על העדר תשובה, עד עת קץ האחרון שהוא בעתה, כי אז הם חבלי משיח, כי אם לא אז אימתי יאריך להם והקץ בא.

(ח) קול דודי כו'. משיבה כנסת ישראל עוד ואומרת, **קול וכו'**, לומר, הלא שמעתם את קול ה' אומר שני דברים:

אחד, שאל תמהרו את הקץ **עד שתחפץ**,

שנית, שקצי המהירות הם דומים **לצבאות או לאילות השדה**.

על האחד אמר, אל יעלה על רוחכם שמבלי אין חפץ לפניו למהר גאולתנו יאמר כן, כי הלא **קול דודי** ומאמרו תמיד בתורתו ועל יד נביאיו כאשר יצונו למהר תשובתנו, הלא הוא כי **הנה זה בא**, כאילו כבר מוכן ומזומן לפניו לגאלנו, כי קרובה ישועתנו לבוא וצדקתו להגלות, כענין **היום אם בקולו תשמעו** (תהלים צה ז). והוא כי גם בשונו אין אנו כדאים לכל הטוב ההוא מצד עצמנו, כי הלא איחרנו הרבה, אך הנה הוא **מדלג על זכות ההרים** הם **האבות**, **מקפץ על הגבעות** הן **האמהות** (ראש השנה יא א).

ועל השני שדימה הקצין המוקדמין **לצבאות ואילות** נקבות בלתי קלי המרוצה כזכרים, דעו אפוא כי הוא יתברך אומר מעט ועושה הרבה, וזהו אומרו **קול דודי** שהוא דבורו הוא דמיון אל הנקבות, אך הנה באמת כי **(ט) דומה דודי לצבי** הזכר **או לעופר האילים** שהוא בחור הממהר יותר.

ושמא תאמר אם כן איפה למה איחר עד עתה, אל תתמה על החפץ, כי מה **שהנה זה עומד** על משמרתו, ולא מדלג או פוסע לבוא לגאלנו, הוא **אחר כתלנו**, כי הלא עונותינו הם מבדילים ככותל ומחיצה של ברזל, והוא יתברך מיחל עד נאביד ונהרוס כתלנו זה על ידי תשובה, ואחר סמוך יהי עמנו ויגאלנו.

והראיה, כי הלא גם עתה טרם הרוס הכותל ההוא לא ירפנו, כי אם תמיד **מציץ מן החלונות** הנעשות בו על ידי קצת מישראל השבים עד ה', **משגיח מן החרכים** הנעשים על ידי אלו מצות הנעשות בישראל, כי משם יורק וישתלשל השפע להיטיב עלינו לפרקים. אך האושר הרב המקווה, הלא לא ייחל רק עד יערה עלינו רוח קדושת תשובה כוללת, לנתוש ולנתוץ כותל עונותינו, אז פתוח נפתח בה הרבה פתחים פתוחים לרוחה, כי עד כה אין בו רק חלונות שקופים בלבד.

או מציץ כו' על צדיקים שהם כמרכבה בהסמך נשמתם אל שורשה הדבקה בשכינה, וכל אלו כחלון פתוח בכותל הכולל לכל העם, ואשר אין צדקתם רב ליפתח גדר **חלונות** ויהי גדר **חרכים**.

או שיעור הענין, אם הוא אחר כתלנו, איזה הדרך יבוא שפע מאתו יתברך להיטיב אלינו ככל הטובה אשר לא יחסר גם עתה יום ויום, שאלמלא כן מה יעשה טלה בין זאבים. לזה אמר, אל תתמה על החפץ, כי הלא הוא **מציץ כו' משגיח כו'** ככל הכתוב.

או שיעור שני הכתובים, קול דודי האומר **בצבאות או באילות השדה** שהם נקבות, שמורה שאין חפצו יתברך במהירות נמרץ, כי על כן ידמה את הקצים הממהרים למרוצת הנקבות ולא זכרים, הוא כאשר **הנה זה בא, מדלג** בזכות **ההרים** הם האבות, **או מקפץ על** זכות האמהות כי קצר מצע זכותנו, כי לא מחפצנו שבנו, רק על ידי כובד הגלות יותר מדאי, ועל כן צריך שיתוף זכותם, אך לפי האמת, אם נזכה **דומה דודי לצבי כו'** כמדובר למעלה.

או יאמר דומה דודי לצבי כמו שאמרו ז"ל כי האיל הוא חסיד ומרחם כאשר נזכיר מאמרם ז"ל בסמוך.

ונבוא אל הענין, אמר **דומה דודי לצבי** למהירותו, **או לעופר האילים** לרחמנותו. כנודע מאמר רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** תהלים תשמא) כי הוא חסיד שבחיות, ועל ידו ירוחמו כולם מן השמים. והראיה שלא עזבנו, כי הלא **הנה זה עומד אחר כתלנו**, כי לא זזה שכינה מכותל מערבי כמאמרם ז"ל (**שמות רבה** ב ב).

ולא עוד, כי אם גם בארצות אויבינו המיוחדים לשרי מעלה, גם שם השפיע בנו בייחוד על ידם, כענין **ודרשו את שלום העיר וכו' כי בשלומה יהיה לכם שלום**, כי בארצות אויבינו מלחם שפע יורק על יד שר צלם, נאכל אגבן. וזהו **משגיח מן החלונות**.

והוא במה שאחשוב כונו רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (ל י) באומרם שאמר הוא יתברך לאברהם (בראשית יב א) **לך לך מארצך**, עד שאתה מאיר לפני מן החלון, בא והאיר לפני בארץ ישראל שהוא אצלי. עד שאתה בזכותך מוריד שפע דרך חלון, הוא על יד השר השורר בארצך, בא והאיר לפני בארץ ישראל דרך שער השמים פתוח לרוחה. הרי ייחסו את השרים לחלונות, וזה יאמר **משגיח מן החלונות, מציץ מן החרכים** הם השרים קטני הגדר מהקודמים.

או יאמר, לא עזבנו אלוהינו ונקוה לו, כי הלא גם בגלות החיל הזה **דומה דודי לצבי כו'**, והוא כי גם בהעוותנו לא ימיש הוא יתברך מהיות עינו בנו, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **במדרש חזית (שיר השירים רבה ח יב)** להשיב על מאמר הכתוב (תהלים לד טז) **עיני ה' אל צדיקים**, להפרש מאמרו במקום אחר (שם לג יח) **עין ה' אל יראיו**, כי כשישראל עושים רצונו של מקום עיני לשון רבים, וכשאינן עושים כו' עין אחד בלבד אל יראיו, ופירושו אצלי, כי כשעושין רצונו של מקום, משגיח בנו בין בעין מידת רחמים בין בעין מידת הדין, אך כשאין עושין רצונו של מקום לא יבצר מלהטיב את יראיו בעין מידת רחמים, אך לא גם במידת הדין לאשמת העם, על שאין הדור ראוי שאין עושים רצונו של מקום.

עוד ידענו מרבותינו ז"ל, כי זולת היות עינו יתברך אלינו ולא ירפנו, גם כן לפעמים מרחם על עולמו על בני אדם בזכות הבהמות, כאשר סיפרו ב**בראשית רבה** (לג א) מעשה של אלכסנדרוס באפריקה, ואמרו שזהו מאמר הכתוב **אדם ובהמה תושיע ה'** (תהלים לו ז), אדם בזכות בהמה כאשר הזכרנו מאמרם למעלה.

וזה יתכן הוא ענין הכתוב, בהזכיר מאמרם ז"ל (**ילקוט תהלים תשמא**) על פסוק (תהלים מב א) **כאיל תערוג כו'**, כי כשהוא יתברך יעצר את השמים ולא יהיה מטר, ילכו כל החיות אל האיל שהוא חסיד שבחיות, ויתחננו לפניו יבקש מים, ואז חופר ברגלו בקרקע ונועץ קרניו וצועק במר רוחו, והוא יתברך מוציא מים רבים וירוח צמאונם, והנה אין ספק, כי גם שבזכות בהמה שיבקשו מים יתן הוא יתברך מים, לא יבצר כי רבים מעמי הארץ יהנו וישתנו מהמים ההם, נמצא כי אדם בזכות בהמה נושעים.

וזה יהיה מאמר הכתוב, והוא במה שידענו ממידת הצבי שישן בעין אחת פתוחה כאשר סיפרו רבותינו ז"ל (**ילקוט תהלים תשכ**), וזה יאמר **דומה דודי יתברך לצבי**, כי גם כשהוא ישן עינו אחת פתוחה, כן הוא יתברך גם בעת שאין אנו עושים רצונו של מקום שאז מתייחס הוא יתברך לישן, כמה דאת אמר (תהלים מד כד) **עורה למה תישן ה'**, לא יבצר מהיות עינו אחת של רחמים פתוחה, כאשר כתבנו מרבותינו ז"ל על עין ה' אל יראיו. ולא בלבד לבל יצר לנו, כי אם גם להיטיב לפעמים, גם שאין אנו ראויים עושה בזכות בהמה. וזהו **או לעופר האילים**, כי כאשר עופר האילים בשביל בהמה יצעק בשבילם, כמו שאמרו ז"ל שלא יבקש רחמים כי אם על צרת הבהמות שמתקבצות אצלו, כך לפעמים יעשה הוא יתברך כן לרחם בשביל בהמה, וזה הוא בהיותו **עומד אחר כתלנו** הוא כותל עונותינו, אך בהיות צדיקים, שאין הכותל שלמה כי בה ארובות נפתחו, הלא יעשה למענם כי **ישגיח מן החלונות** שפותחים הצדיקים, **ומציץ מן החרכים** הקטנים, הם תינוקות של בית רבן.

(י) **ענה דודי כו'**. אחר אומרה כי ממחר האלוהים את הקץ **ודומה כצבי כו'**, גם שלאומות לא דימה הקיצין רק **לצבאות ואילות** נקבות, באה ותאמר הלא תאמרו אם כן איפה למה זה בדברו אלינו למה לא אמר בצבאים או באילי השדה, דעו איפה, כי הנה **ענה דודי ואמר לי**, אין העיכוב מצדי כי **הנני בא**, אך את המעכבת בשוכבך על מטת המשובה, כי **קומי לך** ושובה אלי, **ולכי לך** אל המקום אשר בחר ה', ולא תירא מהרודים בך כלום, ועל כן לא הזכרתי להן מהירות נמרץ, כי לא בטחתי בבחירתך תמחר תחיש לשוב אלי, ולא אמצא בדאי חלילה.

או **שיעור הענין** והוא סמיכות יותר צודק, שאחר אמור כנסת ישראל שאלתה מה' ישקה **מנשיקות פיהו**, וסיפרה לאומות חיבתו יתברך אליה למהר לגאלה, ראתה כי הלא יאמרו לה, אם כן איפה מדוע לא עשה שאלתך, ולא השיב על תוכחתך בבקשך ממנו ישקך **מנשיקות פיהו**, הנה מה **שענה דודי ואמר לי** הוא **קומי לך**, כלומר כל ישעי וכל חפץ לגאלך, אך צריך יהיה ההתעוררות ממך תחילה שתבואי ליטהר, וזהו **קומי לך** מעצמך כו', ואחר כן אסייעך אנכי, כי בא ליטהר כו' (שבת קד א).

ואל **תשית לב אל קץ הימין אם ארוך הוא**, כי (יא) **הנה הסתו עבר וכו'**, והוא, כי כאשר הסתו כולל ששה חדשים, ולא יהיה מטר בכולן רק לפעמים, כן קץ שם הוא יתברך וגבול לגלות החיל הזה, אשר לא בכל המשך הזמן ידחקו הצרות, רק לפעמים ולפרקים, על כן ידמה המשך הגלות לסתיו, ועתות הצרות שבו לגשם שוטף, ואמר, הנה אם תשוב ותקומי לך, העלה על לבך כאילו **הגשם חלף הלך לו והסתו עבר**, וגם שלא חלף בפועל הלא **הלך לו**, שהוא כאילו הווייתו ניצב אלא שהלך לו, כי בשובך עד ה' לא יביט הוא יתברך אל הקצבה, רק יוליך הכל מלפניך כאילו עבר וחלף.

ולא יחשב כמו זר בעיניך דבר הגאולה, כי הלא אין כל חדש, על דרך מאמרם ז"ל **במדרש קהלת** (ג יח) כי הוא יתברך, לבל יהיה כמו זר נחשב ענין תחיית המתים, הראה הוא יתברך כן על ידי אליהו (מלכים א, יז) ואלישע (מלכים ב, ד) ויחזקאל (יחזקאל לז), כן על דרך זה יאמר, הנה (יב) **הנצנים** הם שני המשיחים כבר **נראו בארץ**, **משיח בן יוסף ומשיח בן דוד**, והוא מאמר **תנא דבי אליהו** (תד"א רבה יח), אותו הנער שהחייתי משיח בן אפרים הוא, ורמז רמזתי לעולם שאני אבוא תחילה ואחר כן יבוא הוא.

ובזה **יובן אצלי מאמר רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק י)**, שאמר יונה ללויטן, אני עתיד לחלקך לצדיקים לעתיד לבוא, שהנה ראוי לדעת, למה זה יתחלק על ידו מעל יד זולתו, שיאמר על זה אשר נדרתי אשלמה (יונה ב י), אך הוא כי יונה הוא הנער שהחיה אליהו (פרקי דרבי אליעזר פרק לג), והוא משיח בן אפרים, וכבר נראה בארץ, וכן משיח בן דוד

נראה בעת החורבן, כמאמרם ז"ל באיכה רבתי (א נז) שנולד בעת החורבן ואחר ימים שנראה נתכסה, וזהו **נראו בארץ**.

הנה כי אין כל חדש, וגם אין צריך ליחל עד המלאה סאת אומות העולם, כי **עת הזמיר הגיע** שהוא לשון כריתה וזמור כפירוש רש"י, ואין מעכב רק עונותיכם, וגם **קול התור**, הוא אליהו תייר מן התרים את הארץ בימי יהושע, הלא **נשמע בארצנו** על ידי הנביא, כדבר שנאמר (מלאכי ג כג) **הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא**.

או שיעור הענין, ראו נא איך ממחר האלוהים לעשות הדבר, כי הלא מאז טרם בא הקץ הקדים להצמיח הגאולה, כי **הנצנים** כבר **נראו בארץ** על דרך הכתוב לעיל.

(יג) התאנה חנטה וכו'. הלא אמרתי לך (לעיל י) **קומי לך כו'**, והלא תתעצלי באמורך כי אחרי היותך משוללת עזר בלתי עם התשובה כאמור, כי הלא צריך תשובה יתירה ומי יעצר כח לעשותה, כי הלא הנה עמך שתי סמוכות גדולות, אשר יהיו לך מעיר לעזור עזר רב: **אחת, שלשים צדיקים** אשר לא יעדרו מכל דור ודור, כמאמרם ז"ל (**שומר טוב** תהלים פא א) כמנין יהי"ה זרעך, **שנית תינוקות של בית רבן**, שגם הם לא יחסרון מכל דור ודור.

ועל האחד אמר התאנה חנטה פגיה, והוא כי **הצדיקים** הצומחים בישראל יתייחסו לתאנים החונטים ויוצאים בתאנה, כמאמר רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (מו א) על פסוק (הושע ט י) **כבכורה בתאנה בראשיתה**. וזהו התאנה היא גזע ישראל, **חנטה פגיה** בלי ספק, שאין לך דור שתמנע חניטתם ממנו. וגם **הגפנים סמדר**, כי גם לא יעדרו מגפני כרם ה' צבאות בית ישראל, שהסמדר הם התינוקות **יתנו ריח** תורה בבית רבן, לכן על ידי שתי סמוכות אלו **קומי לך** בתשובה **רעיתי**, על ידי הצדיקים הנזכרים הנקראים אחי ורעי, על שהוא יתברך ברא העולם והם מקיימין אותו, שהם כשותפים ורעים, וזהו **רעיתי**, וגם **יפתי** על ידי התינוקות של בית רבן, **ולכי לך** מהגלות.

ואם לא תקדים התשובה לצרה בעצם, ותצטער בחבלי משיח לבא בנקרות צורים להיטמן מפני חמת המציקים אותך, דעי אפוא כי אם אז תהיה **(יד) יונתי** עומדת בניסיון, שלא תמירני באלוהי חמת המציק בהיותך בצער בחבלי משיח **בחגוי הסלע**, אל תתיאש מן הרחמים, כי הלא קרובה ישועתי לבוא, ולהעלותך מן הצרה ההיא אל מעלה גדולה עד מאד, כאילו תצייר היות במקום אשר תיסתר שם סולם מוצב ארצה עליון ונורא, ואתה נסתר תחת המדרגה, שעוד מעט אם יעיף עיניו המציק ממך ועומדות יהיו רגליך במדרגה עולה במעלות, ושמע בקולי איעצך, ומהרה חושה ועלה ואל תאחר בצער ההוא.

ועצתי היא, אל תצעק על שברך בלי תשובה ושברון לב תחילה על כל אשר חטאת על הנפש, כי אם כה תעשה למה שעדיין טומאת שרץ עונותיך בידך לא תערב שוועתך לפני, אך תחילה **הראיני את מראיך**, והוא כי כל איש ישראל יש לו צלם אלוהים על פניו, כי אם שבהעוותו משנה פניו, ועל כן כי יפגוש דוב באיש או ארי ונמר, המת ימיתנו ולא יתקיים בו **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית וכו'** (בראשית ט ב), כי משחת מאיש מראהו כי לא בצלם יתהלך, על כן צלמו יבזה כי נמשל כבהמות נדמה בעיניו ויהיה לברות לו, מה שאין כן בצדיק כדניאל בגובא דאריותא, ויוסף בבור נחשים, כי לא השחיתו צלמם. אמנם בשוב רשע מרשעתו, ישוב מראהו הטוב, ויתקן צלם אלוהים על פניו כאשר טרם יחטא. וזה יאמר **הראיני** תחילה **את מראיך** האמיתי לאיש הישראלי על ידי תשובה. ואחר כן **השמיעיני את קולך** ובקשי הצלה ממני, כי הלא **קולך ערב** לפני, כאשר **מראך נאווה** אך לא טרם תקנך מראך.

או **שיעור הכתוב**, **שמא תאמרי** אחרי שובי ותקני מראה צלם אלוהים בפני, מה בצע אל התפילה כי תאמר אלי **הראיני את מראיך** ואחרי כן **השמיעיני את קולך**, והלא לה' הישועה לראויים אליה **טרם יקראו**. על כן אמר, מה שאמרתי שאחר **שתראיני את מראיך** תשמיעני **את קולך**, לא שבלעדי הקול לא אצילך על התשובה, רק כי תאב אני ותערב לי תפילת הצדיקים, כמאמרם ז"ל (יבמות סד א, **בראשית רבה** מה ד) למה היו האמהות עקרות מפני שמתאווה הקדוש ברוך הוא לתפלתן של צדיקים, וזהו **כי קולך ערב** כאשר כבר **מראך נאווה**, שנעשיתם צדיקים כי מתאווה הוא יתברך לתפלתן, ולא שמבלתי שוועתם לא יצילם ממצוקותיהם אחר תשובה שלמה.

(טו) אחזו לנו וכו'. כהתימו לדבר דודה לה, היא תשיב אמריה לו לאמר. הלא אמרת **דודי**, כי הלא לנו שתי זכויות גדולות יעזרנו בהתעוררות תשובה, והם:

השלשים צדיקים אשר בקרבנו בכל דור ודור,

וזכות תינוקות של בית רבן,

אך אהה **דודי**, איכה נעשה ושני העמודים שהם התינוקות והצדיקים יעדרו ממנו, כי הלא **אחזו לנו שעלים קטנים**, הלא הם סוג עונות קטנים שאדם דש בעקביו ולא יחשיבם לשוב מהם, והן הם בעוכרנו לבטל זכות תינוקות של בית רבן, כי הן הם **המחבלים כרמים** בכלוי בנים חלילה. **וכרמינו סמדר**, שהוא בהיותם קטנים כי אז הם ערבים ומסתלקים בעוון אבותם, באופן שאחד מן הזכויות אשר חשבנו יהיה לנו מעיר לעזור, שהוא זכות התינוקות, גם אותם יכלו עונינו ואינם.

וגם **הזכות הראשון**, הוא זכות **השלשים צדיקים**, גם הם יסופו יתמו קצתם מן בלהות אשמותינו, כי הלא אם **(טז) דודי לי** ואני לו ולא יגעל בנו, הלא הוא מחמת היותו יתברך **רועה**

בשושנים, שהוא כי בהעוותנו להשיב אפו רואה איזה טוב מהצדיקים שבדור ומריח בו ונוטלו, וזהו **הרועה בשושנים**, כמאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות ב ה) על פסוק **דודי ירד לגנו** (לקמן ו ב) זה העולם, **לרעות בגנים הם בתי כנסיות ובתי מדרשות, וללקוט שושנים הם הצדיקים**, שמריח בו ולוקטו לכפר על ישראל, נמצא ששתי הזכויות אינם, ואם כן על מה יש לנו להיסמך.

על כן אבינו מרחם **עשה למען שמך, (יז) ועד שיפוח היום** הוא עת קץ, וטרם ינוסו **הצללים** אשר בצלם נחיה, הם צל התינוקות של בית רבן וצל השלשים צדיקים, עד אשר לא יגרמו העונות העדרם, סב ולך לך מדרך זה אל דרך אחרת, שלא תחזור אחר מסלול ודרך זכויותינו לרוץ עליהם כצבי וכאיל להטיב לנו בהם, כי אם **דמה לך דודי** כלומר בשבילך כי שכינה בגלות, וזהו אומרו **דמה לך, לצבי** הממהר על הנוגע אליך, או **דמה לעופר האילים** הממהר יותר.

ותהיה הריצה הגדולה על בחינה אחרת, **על הרי בתר**, הם אשר נאמר בהם **ויבתר אותם בתוך** (בראשית טו י), הם העגלה משולשת ואיל משולש ועז משולש ותור (שם) שהם הארבעה אשר בתר, כי **את הצפור לא בתר** הוא הגוזל, והוא מאמרם ז"ל (בראשית רבה מד יח) כי הארבעה שבתר הם ארבע מלכויות מ"ה שהתעתדו למשול על ישראל, כמבואר בדבריהם יחס כל אחד מהם אל הנמשל בו, ובישרו שכולם יכלו ויבתרו, והצפור שהוא **ישראל** לא יכלה, על כן יאמר, **שידמה לעופר האילים** לרוץ על ההרים של **בתר**, הם המלכויות, שמהרה תכלם, כלומר, אם אין לנו זכויות לסמוך עליהם לרוץ לגאלנו, לא תעשה למען הטיב אותנו, כי אין אנו כדאים, כי אם עשה למען אשמת **הרי בתר**, כי הם היו כהרים עלינו לכלותינו, ו**דמה לך לעופר האילים** על ההרים ההם ולבתר אותם, כי ראויים היו להתם, ועל ידי כן ייטב לנו.

ושיעור הכתוב, אם אין לנו זכויות לעשות למעננו, סב מדרך זה ועשה על אחת משתי בחינות:

או למען שכינה שבגלות, וזהו **דמה לך דודי לצבי**.

או על בחינה שנית והיא על **אשמת המלכויות**, וזהו **או לעופר וכו'**. לומר, **או דמה לעופר האילים** הממהר יותר. והוא **על הרי בתר**, הם הרים הגבוהים אשר היו על עמך העתידים ליבתר, כי על בחינה זו תמהר כעופר האילים, שהוא יותר מעל בחינת הנוגע אל השכינה לאשמת העם כנודע.

פרק ג

א על-משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתי :
 ב אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות
 אבקשה את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתי :
 ג מצאוני השמרים הסבבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם :
 ד כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי
 אחזתיו ולא ארפנו עד-שהביאתיו אל-בית אמי ואל-חדר הורתי :
 ה השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה
 אם-תעירו ואם-תעוררו את-האהבה עד שתחפץ :
 ו מי זאת עלה מן-המדבר כתימרות עשן מקטרת מר ולבונה מכל אבקת ריכל :
 ז הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל :
 ח כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על-ירכו מפחד בלילות :
 ט אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון :
 י עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם :
 יא צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה
 בעטרה שעטרה-לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו:

(א) **על משכבי וכו'.** הלא למעלה (בתחילת המגילה) כתבנו, כי במגילת ספר הלזו ידמה את עם בני ישראל אצלו יתברך למלכה אשר המלך אהבה, ועל אשר לא טוב עשתה שלחה מביתו ויצאה והייתה גולה וסורה בארצות אויביה, וגם שם לא זז מחבבה. והיא גם היא לשמו ולזכרו תאוות נפש, ולולא התעצלה לקום ממשכב דמשק ערשה ולקום ולבקש את דודה לא המציא עצמו לה. כן כמשל הזה אנו בני ישראל, הכניסנו לחופת הר סיני הוא יתברך, ותרב אהבת כלולתינו. ובמוצאו בנו ערות דבר מארצו יצאנו זה פעמים כהיום הזה. ועל שוכבנו על ערש תרדמת משובתנו ולא קמנו ונתעודד לא נושענו, ועל כן עלינו תיטוף מלתו יתברך **קומי לך** (לעיל ב י), כלומר קומי לך ממשכב עצלות משובתך ושובי עדי.

ותהי תשובתנו אליו לאמר, יעשה למענו ויסוב **ידמה לעופר האילים**. וגם תהיה מרוצת מהירותו לגאלנו **על הרי בתר**, הם המלכויות מ"ה שיקפלם ויביאם מהרה לכלותם כי מלאה סאתם.

עוד תוסיף אמריה כנסת ישראל ותאמר, הנה עוד ראיתי בדרכי טובך כי גם בשכבי במשכב תרדמת משובה היטבת חסדך, וגם עתה כחסד אשר עשית בימים ההם עשה גם עתה. כי גם

כי לא שלמים אנחנו מפאת זכויותינו, כי שוכבים אנו על מטות עצלת משובתנו, זכור נא כי **על משכבי** שהייתי שוכבת וישנה מלהתעורר ולשוב בשני **לילות** שהבאת סמוכות, הם **שתי גליות**. כי הגלות ידמה ללילה באמת. והוא כי **גלות מדי** אשר היה על ידי המן האגגי, הלא הוא טרם כלות לגמרי **גלות בבל** שבעים שנה, ואז דלגת **על הרי בתר** שבתרת ותאבד הכשדים והמן וסיעתו בקרב ימים. ולא ארכו הימים בין זה לזה, כי סמכת השני לילות סמוכים. ועם היותי **על משכבי** של משובה, הן אמת **שבקשתי** בלי תשובה **את שאהבה נפשי** ישיעני מגזרת המן, **ולא מצאתיו** מיד בשועי.

אבל לא הארכת הרבה, כי אם הלא כאשר **(ב) אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות**, הוא בקום מרדכי שהוא חלק ממני כנודע, כי כל נפשות ישראל אחת יחשבו, וכל גויותיהם כאברי גוף אחד (**ילקוט שמעוני קלז**), שקם אז בשוקים וברחוב העיר צועק צעקה גדולה ומרה. כי מרדכי יתייחס לכל הכללות, כי כל מעשיו כאילו עשינו אנחנו. ועל כן אמר **אקומה**, כאילו כולנו עשינו, **ואסובבה בעיר** כמדובר.

וגם שתכף לא נושענו **ובקשתי ולא מצאתיו**, הלא לא אחרת הדבר **(ג) ומצאוני השומרים** וכו'. והוא מאמרם ז"ל **במדרש חזית (אסתר רבה ז יז)** שהוא יתברך בישר את מרדכי ביום השלישי לצומות, על ידי תינוקות של בית רבן שהיו מהלכין בעיר, ואמר לאחד פסוק לי פסוקיך ואמר **אל תירא מפחד פתאום כו'** (משלי ג כה). פתח השני ואמר, אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי, **עצו עצה ותופר וכו' (ישעיהו ח י)**. פתח השלישי ואמר, **ועד זקנה אני הוא וכו' (שם מד ד)**. וזהו **מצאוני השומרים**, הם תינוקות של בית רבן הנקראים נטורי קרתא כמאמר רבי חייא **(איכה רבה פתיחתא ב)**, וזהו **השומרים הסובבים** אז ומהלכים **בעיר**, כי מצאם בשוק, ואשאלה להם פסוק לי פסוקיך לראות מה ישים ה' בפיהם, וזהו **את שאהבה נפשי** הוא יתברך **ראיתם** באשר ישים בפיכם.

ואז **(ד) כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי** ואושעה. ואז בהחילו לימצא לי, **אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי** הוא **כותל מערבי**, ונבנה החדר הוא בית המקדש על תלו, ושרתה שם שכינה בעצם במקום שהיה שם בתחילה בימי אבותי, וזהו **אל חדר הורתי**.

או **יאמר מצאוני השומרים**, הם חגי זכריה וּמלאכי שהיו שומרי ישראל בצדקתם, שהוצרכו לישאר כנודע כי לבנות המזבח היה יהיה על פי נביא (זבחים סב א), והן הם אשר הנהיגו בעיר הקדש לסבב בעיר את המזבח בערבה שבעה פעמים כי מנהג נביאים הוא (סוכה מד א, וברש"י שם ד"ה יסוד), וזהו **הסובבים בעיר**.

או יאמר הסובבים בעיר, כי הם אשר סיבבו את ירושלים בשתי תודות עזרא הוא מלאכי ונחמיה (נחמיה יב לא, שבועות טו - טז), עם כל הגדולים והכהנים והשרים. ואשאלה את פיהם את שאהבה נפשי ראיתם במראה הנבואה, אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ ובית ה' נלך, והוא כמפורש בנבואתם. והם בשרונו וצוו אותנו על פי ה', לקום ולבנות חרבות ירושלים.

וכמעט שעברתי מהם בבשרם אותי, עד שמצאתי את שאהבה נפשי ויתן את חן העם בעיני מלך פרס ויתן יד לבנות, אז אחזתיו ולא ארפנו עד שנגמר הדבר והבאתיו כו' כמדובר. כלומר, ולכן גם עתה כמאז, ויהי מה, רוצה על הרי בתר, וכאשר אז מיהרנו למצוא עם היותי שוכבת על מטת משובה ותקרה לפני ימצאוני השומרים במעט קימה לשוב, כי לא שבו כל הכללות כולו. ועל ידי אשר מצאוני אחזתיך, כי אחזתי בך עד שהבאתיך לבית אמי, ובניתי לך בית הבחירה הוא חדר הורתי. גם עתה בשצף קומה המציא והקרה לפנינו, ימהרו ימצאונו מבשרים וגואלים מאתך, ואזי נאחז בך ולא נרפך עד בואנו אל הר ה' והיכל ה' תבנה. מה שאין כן עתה, כי בהצר לנו טרם ראותנו התחלת המבשרים, הלא יפנה לבנו אחר יצרנו ונדחינו חלילה. אך לו מיהרת להביא סימני גאולה ומבשרים משמך, הנה נתאמץ לבבנו ונחזיק בך ולא נרפך.

והנה תשובתו יתברך המיוחדת להשיב על זה, הלא היא כי הלא אז זכינו על ידי מה שסבלנו צרת המן הרע אחד עשר חדש, באבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד מעותדים ליום הריגה, כאשר דרשו ז"ל (אסתר רבה פתיחתא א) עליהם פסוק ולא תאמין בחיך (דברים כח טו). ועל כן, על ידי המירוק ההוא היטהרו להיות כדאים לבנות אחרי כן בית המקדש, אך עתה מי יעצר כח לסבול צרה גדולה כמוה ולא יאבד חלילה, ולכן טוב טוב להאריך הגלות לאט עד עת קץ, מלתת בלב המלכות להביאני הצרה גדולה כמוה.

על כן, למען נבין תשובתו על דברינו זה, עושה כהופך פניו אל בנות ירושלים הנזכרות למעלה שהם מכלל הויכוח, הם האומות המשעבדים בנו, ואומר (ה) השבעתי אתכם וכו', שהוא כמפורש למעלה שמשביעם בל ידחקו הגלות יותר מדאי, כי גם שעל ידי כן תמהר גאולתנו לבא ויחישנה בלא עתה, איננו חפץ תהיה החיפזון מחמת כך, רק מחמת רב חפץ ותשוקה ותשובה שנזכה מאלינו ויחישנה, פן לא נוכל לסבול ונקוץ ונאבד חלילה.

ובזה נמשכה אלינו תשובה על שאלתנו, והוא כי אז דחקה הצרה יותר מדאי, כי היא הייתה להשמיד להרוג ולאבד וכו' (אסתר ג יג). ועל ידי כן קמנו ונתעודד, והיה לנו פטיש חזק הוא מרדכי היהודי ואסתר המלכה. אך עתה, אדרבה טוב טוב הוא להשביע לאומות אל יעשו עוד כדבר ההוא, פן לא נוכל לסבול. ומפני כבוד ישראל לא דבר פה לנוכח אתנו, כי אינו כבודנו

לאמר אלינו כי נבעוט בכובד הייסורין והגלות, אך השביע את המיצר בל יכביד, וממוצא דבר באה תשובתו אלינו.

או יהיה שיעור הכתובים, מי יתן ועל היותנו שוכבים על משכב המשובה ואין אנו קמים כדברך קומי לך מאלריך. ותעשה כאשר בהיותי על משכבי בלילות, שהוא בזמן שהוכללו שתי גלויות כאחד הוא בימי המן, טרם מלאת גלות שבעים שנה לבבל, שהבאתנו בצרה רבה היא גזרת המן, והסתר הסתרת פניך ממנו כי בקשתיהו ולא מצאתיהו. ואף כי אקומה נא ואסובבה וכו' על ידי מרדכי, גם כן עדיין הייתה הסתר פנים עד יום השלישי שמצאוני השומרים כו' כמפורש בדרך הראשון, ואז אחזתיו וכו'. עד נבנה בית המקדש. כן גם עתה, אם אין אנו קמים מאלינו, עשה כן והביאנו במצודה רעה כבימי המן והסתר פניך, ואז על כרחינו נקומה ונסובבה בתשובה שלימה מתוך צרה, ואז חיש מהרה תצמיח ישועה כמאז, והבא עלינו כל הטובה אשר צפנת לנו.

משיב הוא יתברך כאומר לאומות, השבעתי אתכם בל תעשו בקשתם זאת כמדובר, כלומר כי אינם יודעים לשאול כי לא יוכלו לסבול. ומה גם כי אז מלאו הימים לבנות חרבות ירושלים שבעים שנה על כן דחקה הצרה למהר, אך עתה לא יעשה הוא יתברך כן רק בבא עתה, שזו התקנה כי אפס מקום ליחל עוד, אך להביא הקיצין של אחישנה אין לדחוק, רק שתחפץ מאליה לקום ולשוב, וזהו עד שתחפץ.

(ו) מי זאת עולה וכו'. משיבה כנסת ישראל ואומרת: אבי שבשמים אל תמנע חסדך ממני כי אם חסרתי זכות אנכי, הלא אתה תמלא חסרוני ותשפיע בי שפע כשרון ושלימות. כי לא דבר חדש הוא לפני כסא כבודך להריק עלי שפע קדושה עד בלי די, כי הלא זכרתי לך חסד נעורי שעשית לי שהעליתני גם עלה על כל אומה ולשון, כי מי זאת עולה מכל האומות מן המדבר, שעל ידי צאתי את המדבר ולא שאלתי צידה ראויה לזקנים וחולים ועוברות ומניקות זכיתי אל מעלה גדולה. והוא מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני ח"ב רמז רסד) על פסוק זכרתי לך חסד נעוריי וכו' לכתך אחרי במדבר וכו' (ירמיהו ב ב).

וזהו מי זאת עולה במעלה מסיבת המדבר, והאם יחסר ממנו בזכות ההוא שעליו עליתי אז במעלה בלי הדרגה כתמרות עשון כמוני, עם היות המדבר באיכותו משולל הכנה להשגות קדושה ונבואה, כי נשקתנו שם מנשיקות פיך תחת אשר מקרוב באנו מעבודת אלוהים אחרים, ועלינו לשמוע קול אלוהים מדבר מתוך האש. ומאין ולאין זכינו את כל הכבוד ההוא אם לא כי ממך הכל, שחננתנו הכנה רבה כי הייתי מקוטרת מר ולבונה, כי הקטרת אותנו בחנותנו במדבר נגד ההר בשפע המתייחס אל המור. והוא כנמצא בדברי חכמי הטבע, כי

הקטרת המור מועיל להעביר מיני ארסיים, כן שם הקטרתני בשפע שהעברת העביר מהם ארס חלאת זוהמת נחש, כי כל ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתם (שבת קמו א).

ובזה אחשוב לתת טוב טעם אל שאלת השואלים, איך יתכן כי בששים ריבוא מישראל בהר סיני איש לא נעדר מהכנות הראויות להשגת נבואה, ומה גם במדרגה הרמה ההיא, כמאמר הכתוב **פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם**. ונדחקו המפרשים להשיב, כי בחול הנבואה על המוכנים תחול גם על הבלתי מוכנים, שהוא דבר בלתי מתקבל לפי פרטות איכות קדושות הנשוא, כי הלא פרטות קדושת נושא להינבא פנים בפנים בהקיץ יבקש לו כנודע.

אך יתכן במאמרנו זה, כי הלא בזה אדרבא נפלא על השאלה, כי אחרי שפסקה זוהמתן אין הכנה גדולה מזו לכולם כאחד. והוא אצלי מאמר המגיד (הגדה של פסח) אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, כי מה בצע בקריבה בהעדר התורה. אך הוא כי על ידי ההקרבה שם זכינו בהעמדה ההוא לפסוק זוהמתנו.

וזהו **ויחן שם ישראל נגד ההר** (שמות יט ב) ולא נאמר ויחנו, כי על ידי השפע הנשפע בהם אז על ידי מה שיצא הוא יתברך לקראתם והביאם שם כחתן היוצא לקראת כלה, נתאחדו. וידוע ליודעי דעת כי היות כולם מתייחסים לאחד עצם שלא יאמר בהם ויחנו רק **ויחן**, הוא על ידי הפסק הזוהמא, וזהו **מקוטרת מר**. וגם הייתה מקוטרת **לבונה** על ידי כל התורה ודקדוקיה ותרי"ג מצוותיה כלליה ופרטיה, המתייחסים **לכל אבקת רוכל**.

והוא כי אחרי מציאות הקריבה שקרבנו לפני הר סיני בכבודו ובעצמו שיצא לקראתנו, ונהי לפניו מראש חודש עד יום הששי מזדככים והולכים עד שאז פסקה זוהמתנו, וזהו **מקוטרת מר**. וגם הייתה מקוטרת **לבונה** בשפע המלבין איכותנו אחר הפסקת הזוהמא, על ידי דברך עלינו פנים בפנים, ונדבקת בנפשותינו שהם נשיקות פוך כמדובר למעלה.

וזהו אומרו **ולבונה מכל אבקת רוכל**, כי זככתנו כזכוכית לבנה על ידי שמוע כל אבקת רוכל מכל פרטי התורה. כמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה** א יג) שבכל אחת מהדברות היו שומעים כמה מצות ודינים המסתעפים מן המאמר ההוא, כי כל התורה ומצוותיה כלולים בעשרת הדברות. ולא זה בלבד, כי אם אמרו רבותינו ז"ל (שם) שהדבור עצמו היה מדבר עם כל אחד ואחד מישראל, ואומר לו כך וכך מצות יש בי, וכך וכך קלים וחמורים, וכל פרטי תורה שבעל פה שבכל דבור, עד אומרם (**ויקרא רבה** כב א) שאפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר אז בסיני. וזהו אומרו **ולבונה מכל אבקת רוכל**, כי נקטרנו בלבונה מפאת כל אבקת רוכל. ואם כן, עשה גם עתה אבי ישראל כמעשיך בימים ההם.

משיב הוא יתברך ואומר (ז) הנה מטתו שלשלמה כו', לומר להם, אל תדמו את ישראל בזמן הזה לאיכותם בימים ההם, כי הלא הנה מטתו שלשלמה הייתה אז זאת שהייתה עולה מן המדבר, כי נעשו ישראל מטה ומושב ומרכבה אל המלך שהשלום שלו. ובמה, בששים גבורים שהיו סביב לה כו', והיא ששים ריבוא של מלאכי השרת שהיו מסבבים אותם. והוא כי באומרם נעשה ונשמע, כל איש ואיש מכל ישראל נעשה בזכות מאמרו מלאך, על דרך מאמרם ז"ל (אבות ד יא) כל העושה מצווה אחת קנה לו פרקליט אחד. נמצא סך המלאכים ששים ריבוא, למספר בני ישראל שהיו אז מסבבים אל המטה ההיא שהיא כנסת ישראל, וזהו סביב לה. ופירש מהיכן היו, ואמר מגבורי ישראל, כלומר מן הגבורים הנעשים על ידי ישראל בזכותם, שהוא באומרם נעשה ונשמע.

ואחשבה שאלו הם הששים ריבוא מלאכי השרת שאמרו רבותינו ז"ל פרק רבי עקיבא (שבת פח א) שקשרו הכתרים בראשי ישראל בשעה שאמרו נעשה ונשמע, שהן הם אשר עשו בזכות אמירתן. וזה לשון המאמר:

דרש רבי סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת וקשרו שני כתרים בראש כל אחד מישראל, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת ופרקו שנים עשר כתרים לבני ישראל כו' (שמות לג ו). אמר ריש לקיש, ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירם לנו, שנאמר (ישעיהו לה י) ופדויי ה' ישובו כו' שמחה שמעולם על ראשם, עכ"ל.

והנה מאמרו בשעה שהקדימו, יראה שזכות הקדימה הייתה גורמת הכתרים, ואם כן למה היו שנים והלא הקדימה אחד הוא.

ואם מציאות העשיה והשמיעה הוא הזכות, כאומרם אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, מה זה אומרו שהקדימו, ומהראוי יאמר בשעה שאמרו נעשה ונשמע.

וגם מה ענין הכתרים האלה,

ולא עוד אלא שהוצרך הוא יתברך לאמר להם בהעוותם הורד עדיך מעליך ואדעה מה כו' (שמות לג ב), ויהי כן כאמרו (שם פסוק ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים כו', מה עיכוב היו הכתרים לתקנם שהוצרכו לפרקם.

וכן אומרו שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן, איך מתייחסים אל ענין פסוק ופדויי ה' ישובו כו',

ואם אין הכרח רק אומרו ושמחת עולם, מי הגיד לו שעל הכתרים ידבר.

אך הנה שלשה זכויות היו בידם:

אחת הקדימה עשיה לשמיעה,

שנית אומרם נעשה,

שלישית אומרם נשמע.

ועל הקדימה נבראו ששים ריבוא מלאכים, ועל הנעשה ונשמע היו הכתרים וקשרו אותם הששים ריבוא מלאכים, כמו שעל ידי הקדימה נאמרו שניהם. והעטרות תהיינה אותם שאמר רבי שמעון בן יוחאי במדרש חזית על פסוק משכני כו', וזה לשונו:

תני רבי שמעון בן יוחאי כלי זיין שנתן להם לישראל בחורב שם המפורש היה חקוק עליו, וכשחטאו במעשה העגל ניטל מהם. רבי איבו ורבנן, רבי איבו אמר מאליו היה נקלף, ורבנן אמרי מלאך היה יורד ומקלפו, ע"כ.

הנה שהעדי שניתן להם בחורב הוא כלי זיין, ושם המפורש חקוק בו, שהוא אצלי שתי מעלות וכתרים ואורות שדבקו בנפשותם. אחד להיותם בני חורין מן המלכות, שנית חירות ממלאך המוות.

והאחד יתייחס לזיין לעומת המלכויות, והשני יתייחס לשם המפורש, הוא ממקור החיים, לעומת מלאך המוות. כי על כן משה רבנו ע"ה, בבוא מלאך המוות ליטול נשמתו, הזכיר עליו שם המפורש והבריו, כמאמרם ז"ל באלה הדברים רבה (יא י). והם השני כתרים אשר על ראשם הוא נפשם, כי שם יתדבקו השני כוחות.

ועל ידי העגל ששבה זוהמתן בהם. דעת רבי איבו שמאליו נקלף, שעל ידי הזוהמא מאליו נסתלקו כוחות הקדושה, ומה גם המוות הקשורה בזוהמא. ודעת רבנן, שלהיות שאשר חטאו מתו, אשר בעדים והתראה על ידי בני לוי, עדים בלא התראה ויגוף ה', שלא בעדים והתראה השקם משה מאבק העגל ובדקם כסוטות (עבודה זרה מד א), אך הנשאים, לא דבק בהם מאום רק שלא מיחו, ולא היה כדאי בזוהמא שדבקה בהם לשיקלף מאליו זיין ועדי השני כוחות קדושה שדבקו בהם, אלא שמלאך ירד וקילפם לטובתם.

והוא, כי אילו לא פירקום בהעוותם לא הייתה להם תקומה ח"ו, כי שבה זוהמת נחש למקומה.

ועוד, לא יתוקנו להשיג האושר המקווה בגוף ונפש, עד שהמוות יפריד וימרק החומר בכור העפר ואחר יטהר כנודע. ולהציל את נפשותם מדינה של גיהנום, הוצרכו המלכויות והייסורין בעולם הזה, כי על כן בחר אברהם אבינו בהם. לכן הוצרך להעביר שני כוחות המעכבים שתי

אלה, וזה **הורד עדיך ואדעה** וארחם ביסורין שאעשה לך בהסתלקם, כי יהיו לטובתך כמדובר.

ושניהם באים כאחד בפסוק **ופדויי ה' ישובו כו'**, שהוא פדויים מהמלכיות, ונסו יגון ואנחה כי כאשר יבולע המוות ינוס היגון, כמה דאת אמר (בראשית מה לח) **ביגון שאולה**. ובהבטל שעבוד המלכיות תנוס האנחה, כמה דאת אמר (שמות ב כג) **ויאנחו בני ישראל מן העבודה**, וזהו אומרו שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירם.

והאחד שהוא **חירות מן המלכיות** הוא כנגד **נעשה**, שהוא להשלים החומר במעשה, כי החומר לבדו הוא אשר ימשלו בו המלכיות, כמה דאת אמר (ישעיהו נא כג) **ותשימי כארץ גוך**, וכאמרנו בספר **חבצלת השרון** על פסוק **ויהבו גשמהון כו'** (דניאל ג כח).

והשני, שהוא **חירות ממלאך המוות** הוא כנגד **נשמע** שהוא נוגע אל הנפש, כמה דאת אמר (ישעיהו נה ג) **שמעו ותחי נפשכם**.

ואמרו רבותינו ז"ל כן **במדרש חזית**, כי ענין פסוק אומרו **השמע עם כו' מדבר מתוך החשך** (דברים ד לג) הוא חשך מלאך המוות שהיה מנגד על השמיעה לבל יתבטל הוא מן העולם, הנה כי יתייחס ענינו אל השמיעה.

וסיים ואמר, שכשחטאו ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופרקום. והנה בתוספות (שבת פח א ד"ה ירדו) הקשו, כי הלא מידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואיך לקשרם ירדו ששים ריבוא ולפרקם מאה ועשרים ריבוא. ותרצו שזה הוא יתרון, שלא הספיקו ששים ריבוא לפרקם והוצרכו ליכפל.

ואחשבה על פי דרכנו, כי הנה ידענו מרבותינו ז"ל (אבות ד יא) כי כל מצוה שאדם עושה בורא בה מלאך. והנה אמרו רבותינו ז"ל (**שמות רבה** מב ח), שאמר הקדוש ברוך הוא למשה, הנה שתי דברות שמעו מפי ושמונה ממך, ומי יתן עברו על מה ששמעו ממך כי אם על השנים ששמעו מפי.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי כל אחד מישראל פעל ועשה שני מלאכי חבלה, על עוברם **אנכי ולא יהיה לך**. נמצאו סך הכל מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, והן הם היו אשר ירדו ופרקום. וזהו אומרו **וכיון שחטאו ירדו מאה ועשרים ריבוא כו'**, לומר כי מציאות חטאם סיבב המאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, והוא מה שכתבנו כי בחטאם אשר עשו את העגל עשו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה.

ונבא אל הענין, כי הנה ששים ריבוא שנעשו על ידי קדימת נעשה לנשמע קנו שתי מעלות טובות:

אחת שהיה להם לישראל זיין וכח לבטל מעליהם שעבוד מלכויות, שנית לבטל מלאך המוות. וזהו (ח) כלם אחוזי חרב, כי כל הששים גיבורים שהם ששים ריבוא מלאכי השרת, כלם היו אחוזין מהזיין שאמרו רבותינו ז"ל, שהוא כאשר כתבנו חרב נגד שעבוד מלכויות, שבו שם המפורש שהוא כנגד מלאך המוות.

ואמרו מלומדי מלחמה, הוא, כי הנה ראוי לדעת, אם מעת העמדתן בהר סיני זכו אל היותם בני חורין מן המלכויות ומן מלאך המוות, מה ענין אומרם ז"ל (אבות ו ב, שמות רבה מא ט) חרות על הלוחות, מה ענין הלוחות אצל מה שהיה טרם ינתנו ארבעים יום. אך הוא בלי ספק, כי כח החירות לא היה מוחלט מאז, רק היה מעותד מעתה להתקיים בעת נתינת הלוחות, שאם היו זוכים לקבל לוחות ראשונות היה להם החירות. וזה יאמר מלומדי מלחמה, כי עדיין לא היו לכחות ההם כח ללחום לעומת צרת המלכויות, רק היו מלומדי מלחמה בלבד על ידי מעמד הר סיני. והיה הלמוד מלחמה מה שאמרו ז"ל (שמות רבה כח ו) כי כל נפש ונפש שנמצאו בסיני, הנולדים ואשר עדן לא היו בעולם, קבלו כל אחד חלקו בתורה איש איש לפי בחינתו, והוא מה שמחדש כל תלמיד חכם וכל תלמיד ותיק בתורה להלחם מלחמתה של תורה כנודע, וזהו מלומדי מלחמה.

ופירש ואמר איש חרבו כו', שכל איש מהששים ריבוא מלאכים היה חרבו על ירכו שהוא הזיין, מפחד בלילות, שהם שני לילות:

ליל שעבוד מלכויות

וליל חשך המוות,

כי שניהן היה כולל כמדובר, שהיה זיין ושם המפורש חקוק בו.

(ט) אפריון עשה לו כו'. הלא אמרתי כי היו אז ישראל מטתו שלשלמה מרכבה אליו יתברך, ושמא תאמר אם כן איפה למה זה ציוויתי לעשות משכן לשכן שמי שם, והלא טוב טוב הוא יהיה משכנך בהם מבאהל, ותהי נא עימהם כאשר היית עם אבותם אברהם יצחק ויעקב, כי הן הם היו המרכבה בלי משכן.

הנני מודיעכם כי כן הוא, כי אם אפריון עשה לו המלך שלמה, שהוא המשכן לשכן שמו בו. לא מהאהל עשה עיקר, רק מעצי הלבנון הן נשמות ישראל צדיקים שבדור ההוא, שהן נצרי מטעות העולם העליון המתייחס אל הלבניות בעצם. ועל כן נקרא לבנון, על אור קדושתו העליונה מאד שמשם יצאו נשמותם. וכן דרשו ז"ל (בראשית רבה טו א) בפסוק ישבעו עצי ה' (תהלים קד טז), על אורות שבגן עדן על פסוק ויטע ה' גן בעדן וכו' (בראשית ב ח). והוא

כענין ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח), כי לא נאמר בתוכו, כלומר ועשו מקדש הוא המשכן. אך דעו, כי ושכנתי בתוכם של ישראל עצמן, שהם יהיו המשכן באמת.

והשראת השכינה לא הייתה על כל הצדיקים בשווה, כי יש יתייחסו לעמודים, ויש לריפוד שעל העמודים, ויש למעלה מהן המתייחסים למרכבה ומטה שעל הריפוד. והוא כי שלש הדרגות הם: צדיק חסיד ישר. כי גם שעל אלה מדרגה רביעית היא נאמן, לא תחשב כי איה הוא, כי לא נאמר רק על משה רבנו ע"ה כנודע מרבתינו ז"ל (בראשית רבה א טו).

והנה זה דרכו יתברך בהשרות שכינתו על חלקי הצדיקים שבדור, כי אשר המה צדיקים שהיא המדרגה התחתונה שנמשלים לעמודים, כמה דאת אמר (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם, עשה כסף שמתנהג בהם ברחמים ככסף. רפידתו שלמעלה מהם עליהם, הם החסידים מתנהג עימם בדין. אך לא בגוון אודם שהוא דין קשה, רק דין רפה כזהב. אך אשר הן מרכבו בעצם אליו יתברך, הם ישרים הרואים את הפנים, כמה דאת אמר (תהלים קמ יד) ישובו ישרים את פניך מדקדק עימם כחוט השערה בדין קשה מתייחס לאודם וזהו מרכבו ארגמן.

ושמא תאמר, אם כן תוכיותו של משכן למה זה נעשה, כי גם שנאמר שאגבן שורה גם במשכן הלא באנשים היה די כאשר באבות. לזה אמר תוכו רצוף אהבה כו', והוא מאמר ז"ל (תנחומא פקודי ב) כי כוונת המשכן הייתה למען ידעו הגויים שלא געל הוא יתברך בעמו ישראל על מעשה העגל. וזה אחשוב יאמר פה, תוכו של משכן הוא הוראה רצפת אהבה בינו יתברך ובין בני ישראל מפאת בנות ירושלים, שהם האומות כמפורש למעלה שאמרו רבתינו ז"ל (שיר השירים רבה א ו) שהיו האומות אומרים אחר מעשה העגל שהוא יתברך נהפך להם לאויב לא ירצם עוד, על כן להורות להם כי לא כן הוא כי לא עזב ה' את עמו, ציוה לעשות המשכן, וזהו מבנות ירושלים שהן האומות.

ושיעור הענין, תוכו רצוף רצפה שיכוו בה בנות ירושלים באהבת ה' את ישראל, על ידי השראת שכינתו בתוכם.

(יא) צאנה וראינה וכו'. הנה כתבנו למעלה כי בנות ירושלים הם האומות, כי כלן בני המדינות שסביב ירושלים, כי היא באמצע העולם. ועל דרך זה יקראו בנות ציון כל יושבי ירושלים אשר סביב לציון, המה כל ישראל. או יהיו בנות ציון, שלומי אמוני ישראל אשר נפשותם מלמעלה מבחינת מה שכנגד ציון, היא הנקודה האמצעית, כי ארץ ישראל היא כנגד הארץ העליונה, וזהו בנות ציון. ויאמר, הלא אמרתי לבנות ירושלים כי משכני על האנשים צדיקים ולא במשכן, כי הצדיק הוא המשכן באמת.

והנה להביא ראיה לזה, איך יד האומות מפאת איכות נפשותם משגת ענין הראיה, כי לא יעלו במקום גדולים הם ישראל, ומה גם שלומי אמונים כשלמה ודומים לו, וממנו לוקח ראיה כאשר יבוא. על כן להביא ראיה לזה, עשה הוא יתברך כהופך פניו מנגד **בנות ירושלים** לעומת השלמים בישראל הנקראים **בנות ציון**, ועשה עצמו כמדבר עם נפשותם. ואמר **צאינה** מגיוותיכן אשר אתם בם, ותעלו למעלה **וראינה** שם **במלך שלמה** בן דוד, **בעטרה וכו'** שבכלל עטרות שבראשו - כמאמרם ז"ל (ברכות יז א) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם - הן מצות אשר פעל ועשה פה, שמעטרות ומהדרות אותו שם. ותסתכלו **בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו** את בת פרעה, שהיה **ביום שמחת לבו** ביום חנוכת המזבח, ששהה עם בת פרעה עד ארבע שעות מלהתקרב שם התמיד ואז ייסרתו אמו, כמו שאמרו ז"ל (**במדבר רבה** י ד) שכפאתו על העמוד אמרה מה ברי וכו' (משלי לא ב). ואז קנה עטרה גדולה, בסבלנות וקבלת התוכחת ההוא עם כל גדולתו. ואין ספק שבזכות קבלת התוכחת ההוא, נעשה פרקליט ועטרה ככל עטרות הנעשות על ידי כל מצווה ומצווה כמדובר, שעליהן נאמר ועטרותיהן בראשיהן, נמצא כי היא תתייחס למעטרת אותו בעטרה ביום ההוא.

ולמה עשתה כן להכניעו **ביום חתונתו וביום שמחת לבו**, וכדאי בזיון לעיני הרואים. אך זה יורה כי גם שהוא יתברך ציוה לעשות המקדש המעוז שהיה מתחנך אז, לא הבית הוא העיקר, כי אם השלמים אשר בם משרה הוא יתברך שכינתו. על כן לא שתה לבה אל בושותו ביום שמחת החינוך, כי אמרה מה בצע לו יתברך בבית המקדש, אם השלם שבישראל שהבית נכון עליו, הוא עיקר השראת שכינה, מיקל את ראשו. ואיך תשרה שכינה, והלא חס וחלילה נמצא הכל מתבטל. אם כן, הרי מזה ראיה אל מאמרו יתברך לבנות ירושלים, כי **האפריזן שעשה לו** אינו מחמת המקום, רק על **עצי הלבנון** הם הצדיקים אשר בקרבם השכינה שורה, ואגבן תתפשט במקדש כמדובר.

פרק ד

א הַנָּךְ יִפְהַר רַעֲיָתִי הַנָּךְ יִפְהַר עֵינֶיךָ יוֹנִים מִבַּעַד לְצִמְתֶּךָ

שְׁעָרָךְ כְּעֶדֶר הַעֲדִים שְׁגִלְשׁוֹ מִהַר גִּלְעָד :

ב שְׁנִיךָ כְּעֶדֶר הַקְּצֻבוֹת שְׁעָלוּ מִן-הַרְחֻצָה שְׁכָלָם מִתְאַיִמוֹת וְשָׁכְלָה אֵין בָּהֶם :

ג כְּחוֹט הַשָּׁנִי שְׁפָתוֹתֶיךָ וּמִדְּבָרְךָ נֶאֱוָה כְּפֹלַח הַרְמוֹן רִקְתָּךְ מִבַּעַד לְצִמְתֶּךָ :

ד כְּמִגְדָּל דָּוִיד צִנְאָרְךָ בְּנוֹי לְתַלְפִּיזוֹת אֶלֶף הַמֶּגֶן תַּלְוִי עָלָיו כָּל שְׁלֹטֵי הַגְּבוּרִים :

ה שְׁנֵי שְׁדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאֻמִּי צְבִיָּה הַרְעִים בְּשׁוֹשָׁנִים :

ו עַד שִׁיפּוֹס הַיּוֹם וְכִסּוֹ הַצִּלְלִים אֶלֶף לִי אֶל-הַר הַמּוֹר וְאֶל-גִּבְעַת הַלְבוֹנָה :

ז כלך יפה רעיתי ומום אין בך :

ח אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים :

ט לבבתני אחתי כלה לבבתני (באחד) [באחת] מעיניך באחד ענק מצורניך :

י מה-יפו דדיך אחתי כלה מה-טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל-בשמים :

יא נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמתיך כריח לבנון :

יב גן נעול אחתי כלה גל נעול מעין חתום :

יג שלחך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם-גנרדים :

יד נרד וכרכם קנה וקנמון עם כל-עצי לבונה מר ואהללות עם כל-ראשי בשמים :

טו מעין גנים באר מים חיים ונזלים מן-לבנון :

טז עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיני יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו :

(א) **הנך יפה וכו'.** כהתיימו יתברך לדבר אל בנות ירושלים בל ידחקו את ישראל בגלות טרם יוכנו ליגאל מאליהם, והשיב אמריו למו על שאלתם הנמשכת ממאמרו יתברך. שב אל תשובת שאלת ישראל באומרם (לעיל ב יז) **סוב דמה לך דודי לצבי וכו'**, שהוא ישוב ידמה כמאז במצרים לצבי וכו' למהר הגאולה עתה כמאז, ואמר **הנך יפה וכו'.** כלומר אל תדמי בנפשך שאת עתה כהיותך ביציאת מצרים, שקראתיך בסיני **רעיתי** והיית ככלה בתוך חופתה, כי הלא **הנך יפה** כשהיית **רעיתי** בסיני במתן תורה, וגם אחר כך אחר העוותך בעגל **הנך יפה**, כי לא לך תתייחס מעשה העגל רק לערב רב. וגם שקצת מישראל טעו גם הם אחר העגל אחר העשותו, הנה הנם קלים שבעם, שעיניים להם ולא יראו באמת כי טח מראות עיניהם, אך השלמים אשר ה' קורא אותם עיני העדה (במדבר טו כד) הנה היו כיונים הבלתי ממירים בת זוגם (ע"פ **תנחומא** תצוה ה). וזהו **עיניך יונים**, שלא המירוני כיונה שלא תמיר בן זוגה.

ושמא תאמר כי גם לעושי העגל יחשבו העיניים שלהם שלא מיחו הגדולים ביד העושים, ואם כן איפה מה רבותייהו מיין שהיטבת חסדך עימהם להשרות שכינתך עליהם ולא תעשה כן עמנו גם עתה. הנה דעי לך, כי לא יאשמו על שלא מיחו ביד העושים ונאספו איש תוך אהליו, וזהו **מבעד לצמתך**, כפירוש **רש"י** שהיא השבכה והקשורים. כלומר, עם היות שדרך העיניים להיות מהשבכה ולחוץ ולא בתוכה, ו**עיניך** לא כן היו רק **מבעד לצמתך** שהוא תוך השבכה, כפירוש **רש"י**, כי נאספו תוך אהליהם ולא יצאו לישע עמם לא יאשמו בעצם. כי זה היה למה, ש**שערך כעדר העזים שגלשו** ונמרט כחן **בהר הגלעד**, הם לבן ואחיו שתקעו אהליהם בהר הגלעד וידביקו את יעקב (בראשית לא כה), והתיש שם הוא יתברך כחן באמור אליו (שם פסוק כד) **השמר לך מדבר עם יעקב מטוב וכו'**, ואלמלא כן היה עם לבבם לעקור את הכל.

כן היה **שערך**, לבבם לעקור את שונאי ישראל להכשילם ולאבד את כל המוחים בידם, כאשר עשו לחור. וזהו **שערך**, שהם הערב רב הדומים לשער, שהוא מותר ופסולת הגוף, כן הם מותר ופסולת בישראל, היו **כעדר העדים** לבן ואחיו **שגלשו מהר גלעד**. כי לבן ביקש לעקור את הכל, לולא גלה אותם שם הוא יתברך והתיש כחם, באמור אליו **השמר לך מדבר עם יעקב וכו'**. כן גם הערב רב היו מבקשים לעקור את כל הבא למחות, ועד נאמן חור כמדובר, באופן שלא היה דרך למחות, כי כל אשר יקרב למחות היה מסתכן. ובזה יתכן החילו מן העיניים קודם לשער שלמעלה מהן, כי ישבח מה שמעיקר הגוף ויגנה המותר.

(ב) שניך כעדר וכו'. עוד היו לך אז בצאתך ממצרים ארבעה שלמויות, כמו שאמר רבי אלעזר הקפר **במכילתא** (בא פרשה ה), שגדלו מאד עד שאין העולם כדאי להם.

אחד, שלא נחשדו על העריות.

שנית, שלא שינו את שמם.

שלישית, שלא שינו את לשונם.

רביעית, שלא היה בהם מגילה סוד,

כמו שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** לד ה) ששנים עשר חדש הסתירו סוד ושאלה אשה משכנתה, ולא הורגש בין המצריים.

ועל הראשונה אמר **שניך**, שהם נשי ישראל בנות מלכים פנימה כשינים תוך הפה. וגם דימה אותם לשינים שהם מעצם, כנשים שנבראו מהצלע הדומה לשן. והנה היו **כעדר הקצובות**, הם עדר הרחלים הברורות שעושין מהם כלי מילת מצמרן, שמלבישין ומשמרין אותם שלא יתלכלך צמרן מעת לידתן כפירוש **רש"י** ז"ל (כאן). כן היו (שינים) [שניך] הם הנשים שלך כמדובר, מעת לידתן נקיות מלכלוך ערווה וזימה וטומאה, כי אחת הייתה ופרסמה הכתוב (**ויקרא רבה** לב ה), **שעלו** ונתעלו במעלה **מן הרחצה** שהיו רוחצות את בעליהן תחת התפוח לעורר תאוותם, בל יגעלו בהן בעליהן וימנע זרע ישראל מן העולם ותדבק בהן טומאת מצרים (סוטה יא ב). כי על כן זכו במראות הצובאות יהיה גם כן לכיור וכו' לרחצה (שמות לח ח) לעומת מה שרחצו בעליהן (**רש"י** שם). כי בזה קנו מעלה, וזהו **שעלו מן הרחצה** כאמור.

ועל צניעותן הרב נתקיים בהן מקרא שכתוב **אשתך כגפן פוריה וכו'** (תהלים קכח ג), כפירושם ז"ל (**ילקוט** תהלים תתפא) **אשתך תהיה כגפן פוריה**, כשתהיה צנועה **בירכתי ביתך**. כן יאמר, ראה נא כי גדלה צניעותן בירכתי ביתך, כי הלא היו כלן מתאימות, כי הלא היו יולדות ששה בכרס אחד כנודע מרבתינו ז"ל (**שמות רבה** א ז).

ולא עוד, כי אם ושכולה אין בהם שלא היו יולדות וקוברות, כי אם כולם היו מתקיימים כי אפילו לא היו מפילות, כי זה יורה על היותם גדורים מן הערווה אנשים ונשים.

ועל השנית, והיא שלא שינו את שמם, אמר (ג) **כחוט השני שפתותיך**. כי למה שייחס הנשים לשינים הפנימיים, ייחס האנשים לשפתיים שחוצה להם, ואמר **כחוט השני** הוא הצבוע בתולעת שני, שטבעו כנודע שאם ששורין אותו במיץ דברים חמוצים לא ישתנה הגוון, ואין כח בדברים החמוצים לשנותו ותמיד שמו הראשון עליו. כן היו **שפתותיך** הם אנשיך. שעם הייסורין והשעבוד המתייחסים לדברים החמוצים לא נשתנה שמם בתוך המצריים רק שמותן הקודמים ודומה להן היה תמיד עליהם.

ועל השלישית שלא שינו את לשונם אמר **ומדברך (נאווה)**, שהוא הדבור היה נאווה אליך, שהוא לשון הקודש המיוחד לך. או יאמר **נאווה**, שהיה מובחר קדוש ויפה ולא מלשונות הגוי והממלכה הנמבזה המצריים.

ועל הרביעית והיא שלא היו בם מגלי סוד, אמר **כפלח הרמון** שגרעיניו תחובים בתוכו ולא יצאו או יפלו מאליון בבצוע אותו, כן היו אפילו **רקתך** רקנין שבך, שסודם וענייניהם בתוכם. וזהו **מבעד לצמתך**, שהוא תוך השבכה והקשורים שלך תוך אהליך יעקב, ולא גלו חוצה אל המצריים.

(ד) **כמגדל דוד וכו' עוד** היה לך אז זכות אחר, הוא זכות תורה, כמאמרם ז"ל (יומא כח ב) שלא פסקה ישיבה במצרים כל ימי הגלות. ואמרו רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ) ובשמות רבה (פב ה), שעל כן נראה הוא יתברך אל משה בסנה, לרמוז מה סנה גדל על מים כן ישראל זוכים על ידי זכות תורה. שכל שבט הלוי היו עוסקים תמיד בתורה, ועמרם היה ראש ישיבה, והתורה נמשלה למים, ועל ידה היו מתקיימים מאז ונעזרים ליגאל. וזהו **כמגדל דוד** היא מצודת ציון המיוחד לתורה, כמה דאת אמר (ישעיהו ב ג) כי מציון תצא תורה. כן היה **צוארך**, הוא שבט הלוי המתייחסים לצואר המיוחד לעול, כי עול תורה היה על צוארם. וגם עבודתם מתייחסת לצואר, כי רוממות אל בגרונם בשירים וזמרם.

ושמא תאמר, אם עדיין בסיני לא ניתנה תורה, לווים מנא להו. הלא הוא כי היה בנוי לתלפיות, הוא תל פיות מאדם לחנוך ומתושלח, וממתושלח לשם, ומשם לעבר, ושניהם לאבות, ומיעקב לבניו, ובניו לבניהם. וזהו **בנוי המגדל**, שהוא רמז לצואר, **לתלפיות**.

ואל יעלה על רוחך כי על שלא ניתנה תורה עדיין לישראל לא תחשב להם לימודה לזכות, כי הלא **אלף המגן תלוי עליו**. והוא כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (חגיגה יג ב, יד א) על פסוק **דבר ציוה לאלף דור** (תהלים קה ח), שהיא התורה. אלא שראה הוא יתברך שהיו עתידים להתקע"ד דור להיות רשעים, על כן שתלן בכל דור דור והם עזי פנים שבדור, ולא הניח רק וכו'. ואיך היה אפשר להתקיים העולם בלי תורה אלף דור, אלא על ידי זכות אברהם. כמו שאמרו

בשמות רבה (במדבר רבה יב יד) שעד שלא ניתנה תורה משלשה עמודים שעליהם העולם עומד, לא היה מתקיים כי אם באחד הוא גמילות חסדים של אברהם. כי גם כל האלף לא נבראו להתקיים רק בזכותו, כמאמרם ז"ל (בראשית רבה יד ו) שידמה אברהם בין דורות ההם לקורה גדולה שנסמכות עליה שתי שורות של קורות מפה ומפה, כן אברהם מקיים שני חלקי הדורות, המוקדמים לו והמאוחרים.

אמר דע איפה, כי גם שיש מגן, הוא אברהם מגן ומקיים האלף דור, דע כי אלף דור של המגן, תלוי עליו, כלומר על הצואר הנזכר, שאלמלא התורה של שבט הלוי שלא פסקה כמאמרם ז"ל (תנחומא בהעלותך ח) לא נתקיימו. וזהו תלוי עליו, שאותו האלף תלוי קיומו על עול התורה שלא פסקה, שבלעדה לא היו זוכים להתקיים כל הדורות ההם בעמוד אחד בלי תורה. נמצא שכל האלף של המגן, לא במגן לבדו היו תלויים, רק עליו הוא צוארן, לרמוז על התורה ההיא כמדובר. הנה ראינו מזה, כי זכות תורה רב גם טרם הנתנה.

והטעם, כי הצואר יכלול כל שלטי הגבורים, והוא כי שבט הלוי הנקראים צואר כלם כאחד הם שלטי הגבורים, כלם כלים בעלי קבול חצים של משא ומתן של תלמידי חכמים הלוחמים מלחמתה של תורה, שהמה הגבורים באמת, וזהו כל שלטי הגבורים שהם כשלטי הגבורים מלאים חצים. וזהו משמעות מלת כל בחול"ם, שהיא בלתי סמוכה אל מלה שאחריה, רק כאילו יאמר כלם הם שלטי הגבורים, כמה דאת אמר כל פעל ה' למענהו (משלי טז ד) כל שתה תחת רגליו (תהלים פח ז), שאינם כמלת כל שנקודתה קמ"ץ כנודע.

או יאמר אלף המגן כו', לומר הנה זכות שבטי הלוי הנקרא צואר, לא בלבד עמדה בגלות מצרים, כי אם גם בגלות בבל עמדו לישראל. כי הלא אלף המגן - הם החרש והמסגר שגלו לבבל עם יכניה מלך יהודה שהם העמידו ישיבות טרם גלות צדקיה ותורתם היא שהגינה על ישראל שעל כן קדם גלותם אחת עשרה שנה, בל יתקיים בישראל כי אבד תאבדון בהגיע מנין ונושנתם בגלות צדקיה (גיטין פח א) נמצא כי האלף ההוא היה מגן לישראל - הנה היה תלוי על שבט הלוי, כי רובם או כולם היו משבט לוי כנודע. כי כל הסנהדרין רובם או כלם הם משבט לוי, כמו שהביא הרמב"ם ז"ל בהלכות סנהדרין (ב ב), ועליהם נאמר יורו משפטיך כו'.

ומהיכן זכו לזה?

אם לא מאשר במצרים הקדימו בעסק התורה. וזהו אלף המגן תלוי עליו, הוא על הצואר הנזכר. והן כל שלטי הגבורים, והוא מאמרם ז"ל בספרי (האזינו שכא) כי הנאמר בהחרש והמסגר שהיו גבורי מלחמה (מלכים ב, כד טז), כי המה היו גבורים במלחמתה של תורה,

וזוהו **כל שליטי הגבורים**, כי אשפתות כל חצי מלחמת התורה מהם היו, בזכות מה שמאז במצרים החזיקו בתורה.

או יאמר, צואר זה כולל **כל שליטי הגבורים**, שכל ראשי ישיבות שבעולם נמשך מצואר הזה שיצא מעמרם ראש ישיבת מצרים משה שעל ידו יצאו כל ישיבות שבעולם, ועל כן לא יפלא היות כל הזכות הזה תלוי בצואר הנזכר.

(ה) **שני שדיך כו'.** גם זכות אחר היה לך אז, כי **שני שדיך** אשר מהם תנקי ותמוצי מהשפע העליון, הם **משה ואהרן**, הלא המה היו לך ממהרים את הקץ **כשני עפרים** קלי המרוצה מאד, כמאמרם ז"ל (**שמות רבה** טו ג) כי זכותם עמדה לישראל ליגאל בימים ההם.

ובזאת יבחן גודל חסידותם כי רב אחדותם ליגאל בזכותם, כי הלא היו **תאומי צביה**. והוא כי זה דרך התאמי צביה, כי נפש כל אחד קשורה בנפש אחיו, עד גדר שלא יחיה האחד כמו רגע אחרי מות אחיו, כי אם כמות זה כן מות זה לרוב דבקותם. כן היו משה ואהרן, כי עם היות אהרן מתחילה רועה ישראל ונביא להם והמוציא והמביא, עם כל זה שמח בלבו בגדולת משה. וכן משה, באומרו (**שמות ד יג**) **שלח נא ביד תשלח**, סירב בשליחות שבעה ימים לבלתי הכנס בגבול אחיו, כמאמרם ז"ל (**שמות רבה** ג טז יד) **שלח נא ביד תשלח**, ביד שדרכך לשלח הוא אהרן. וכן בשמחה רבה שמש משה שבעת ימי המלואים לחנך את אהרן לכהונה גדולה (**מדרש הגדול** במדבר ז א), עם היות שהכהונה הייתה ראויה אליו אם לא על סירב בשליחות, כמאמרם ז"ל (**זבחים קב א**) על פסוק **הנה אהרן אחיך הלוי** (**שמות ד יד**). וכן אהרן שמח במלכות משה, כי זה ניסיון והוראת חסידות גדולה. וזהו **תאומי צביה**. כלומר היו אלה **כתאומי צביה** בענין היותם **הרועים בשושנים**, הוא בהיותם רועים ומנהיגים את ישראל הנקראים **שושנים** (ע"פ **שיר השירים רבה ד יב**).

או שיעור הענין, **שני שדיך** הם משה ואהרן, היו ממהרים **כשני עפרים** לגאול את ישראל. ואם תראה שהנה משה היה מסרב שבעה ימים לבלתי לכת בשליחות, הלא הוא כי היו **כתאומי צביה** שגדול דבקותם ואחוותם, ועל כן היה מתרשל משה לאהבת אחיו, בל יצא מגדולתו שהיה עד כה בין המלך הקדוש ובין העם, כי על כן אמר **שלח נא ביד תשלח** כאמור. והראיה, כי אחרי כן כאחד היו **הרועים בשושנים**.

או יאמר **תאומי צביה**, במה שידענו כי אין הצביה יולדת רק על ידי עקיצת נחש ונפתח רחמה, כן משה ואהרן לידתם הייתה על ידי עקיצת הנחש בעצם בישראל כנודע. והוא במה שכתבנו בסיבת גלות מצרים, כי היה להתם ולהתיך זוהמת נחש להכשירם לקבל התורה ולהיכנס לארץ. ועל כן להיות להם לעזר ולהועיל, הביא הוא יתברך את משה ואהרן בימים

ההם, מחמת עקיצת נחש אשר הייתה בעם ישראל. נמצא שגרמה עקיצת נחש את לידתם על דרך הצביה. וזהו **תאומי צביה**, שאם היה מאריך לידתם הוא יתברך עד מלאות להם ארבע מאות שנה במצרים, מחמת היות בישראל דבקות הזוהמא היו שם שקועים בעבודת אלילים והיו אובדים. על כן הוא יתברך חישוב את הקץ להתחיל מיצחק הארבע מאות שנה, שיבואו משה ואהרן לעולם על פי החשבון ההוא. וזהו **תאומי צביה**, כי באו בזמן עקיצת הנחש בריח בתוקף הגלות.

ושמא תאמר, ולמה המתין הוא יתברך עד היות משה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמנים שנה, ולא מנה הארבע מאות שנה ממראת בין הבתרים, שעל הפרש שבין הזמן ההוא ללידת יצחק אמר הכתוב (שמות יב מא) **ויהי מקץ ארבע מאות שנה ושלושים שנה**, שהם השלושים שנה שממראת בין הבתרים ללידת יצחק. לזה אמר **הרועים בשושנים**, שהוא כי המתין עד יהיו **רועים בשושנים**, שהוא אחר התם מהם זוהמת נחש ונשאר שושנים כמבואר אצלנו פרשת שמות בטעם גלות מצרים שהוא כי היו כהיתוך כסף בתוך כור, שהסיגים פורשים מהכסף נקי, כן אשר הייתה עיקר הזוהמא בהם פירשו ומתו בימי החשך, והנקיים שלא נשאר בהם זוהמא הם אשר יצאו.

ומה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קמו א) ישראל שעמדו על סיני פסקה זוהמתן, הנה בספר **הזוהר** (ח"ג צז ב) העמידונו על האמת, כי היו כאשה מתקדשת מטומאתה, שאחר פיסוק הדם סופרת שבעה נקיים. כן שבעה שבועות ספרו עד מתן תורה, שאז היה גמר הטהרה, ועל כן תלו רבותינו ז"ל הדבר בעמוד ישראל על הר סיני. באופן כי לא היטהרו ליקרא **שושנים** עד היות משה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמנים שנה, וזהו **הרועים בשושנים**.

או יאמר הרועים בשושנים, והוא כי רבותינו ז"ל מדמים את השושנה לאודם ודין כנודע. וכן אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שיר השירים** תתקצב) כשושנה אדומה, על פסוק **סוגה בשושנים** (לקמן ז ג). והוא כי בהיות ישראל ראויים לרוגז ודין ואודם, הם **הרועים** ומצילים אותם, משה כמה פעמים ואהרן במחתה (במדבר יז).

או יאמר על יניקתם ממקורות עליונים, כי שניהם מדרגת נבואתם מלמעלה מכל נביא, גם שמשו גבר באחיו.

(ו) **עד שיפוח וכו'.** אומר הוא יתברך, על דבר השלמויות האלה שהיו לך במצרים מהארבעה דברים, **ושני שדיך** הם משה ואהרן, לכן אמרתי למה איחל עד תום הארבע מאות שנה, כי אם **עד שיפוח היום** של גלות מצרים, הוא קודם כלות כל גבול הגלות וניסת הצללים אשר את יושבת בצלן, הם משה ואהרן, טרם יאספו אל עמם, **אלך לי אל הר המור** הוא סיני, לעשותך

מקוטרת מר להפסיק זוהמתך, **ואל גבעת הלבונה** ללבנך בדברותי, כמפורש למעלה (ג ו) על **מקוטרת מר ולבונה**.

והנה אמרו רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (שמות רבה טו א ועיי"ש ד - ה) וב**מדרש חזית** (שיר השירים **רבה ב ח**), על פסוק **החדש הזה לכם וכו'** (שמות יב ב), שכשאמר משה לישראל החדש הזה אתם נגאלים, אמרו ישראל הלא כל מצרים מלאה מעבודת גילולים שלנו ואיך אנו נגאלים וכו'.

עוד נאמר שם, שאמרו הלא נשאר עדיין מאה ותשעים שנה מהארבע מאות, והשיב כיון שהוא חפץ בגאולתכם אינו מקפיד על חשבונותיכם וכו'.

והנה **הפתחון פה שהיה להם על הטענה השנית**, הלא הוא בל יקרה כבני אפרים, שהקדימו שלשים שנה לקץ והרגום פלשתים. על כן על שתי אלה יאמר:
על האחד (ז) כלך יפה רעיתי, גם שאר השבטים - זולת לוי - שעבדו עבודת גילולים.

ושמא תאמר כי מום העבודת גילולים בך שהיא התמיה הראשונה שאמרו על העבודת גילולים, הנה **ומום אין בך** כי אם בם, אך לא בך כי אם שמהם נדבק בך, כמדובר על **כשושנה בין החוחים וכו'** (לעיל ב ב), וכמשל רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה א לט**) על **שאני שחרחרות** (לעיל א ו) מהכושית שפחת הגבירה היפה שידיה היו מפוחמות כמדובר במקומו, שאין העבודת גילולים מתדבקת בישראל רק כשחרות מתדבק בחוץ בלבד.

או ומום אין בך, כי כבר כפרת בה על ידי קרבן פסח, כמאמרם ז"ל (**מכילתא יב כא**) משכו ידיכם מעבודת גילולים וקחו איש שה וכו' כי את השה שעבדו שחטוהו, באופן שאין פחד על היות מצרים מלאה עבודת גילולים שלכם.

ועל הטענה השנית כי לא נשלם הזמן, ותיירא פן יקרך כבני אפרים, אל תחושי כי הלא (**ח**) **אתי מלבנון** כלה. כלומר אינך יוצאת בלעדי כבני אפרים, כי אם **אתי**, כי אז לא יצא אתם ה', כי השכינה נשארה במצרים עם ישראל עד תום הזמן. והוא כמו שאמרו ז"ל **בשמות רבה** (כג ה), שמצרים נקרא לבנון. ויהיה על כי שם נתלבנו בלבנים מעונותיהם, בדם פסח ומילה מזוהמתן, כמפורש אצלנו בסיבת גלות מצרים ובענין המתים בימי החשך, וזהו **אתי מלבנון כלה**. ובהיותך **אתי מלבנון** לא יפסקו אותך בדרך, רק תבואי עד הר המור הנזכר, ולא יקרך כבני אפרים וזהו אומרו **תבואי**.

או שיעור הכתוב, מי שבא **אתי מלבנון** הוא אשר תהיה **כלה** בסיני. והנה את **אתי מלבנון תבואי**, מה שאין כן בני אפרים שבאו בלעדי.

ואשר תחושי פן אין החשבון עד תום הארבע מאות שנה שלמים, ותפקפק פן משה טועה כמנהיגן של אפרים, אל תירא, כי האם **תשורי** לחשוב **מראש אמנה**, שעל כן תחשבו לטועים שהוא ממראת בין הבתרים שנאמר שם (בראשית טו ו) **והאמין בה'**, כאשר טעו בני אפרים למנות מאז הארבע מאות שנה, וטעו בשלשים שנה שבין מראת בין הבתרים ללידת יצחק. לא כן את, רק **מראש שניר וחרמון** הוא מראש יצחק ויעקב שהוא מלידתו של יצחק וזה אומרו **מראש**. והוא מאמרם ז"ל במדרש (שיר השירים רבה ד יח):

שניר וחרמון, הם יצחק ויעקב. מה זה **השניר** שונא את הניר, כך לא נתנסה **יצחק** אלא פעם אחת בלבד. **וחרמון זה יעקב**, מה חרמון זה כל טובו נתון בזוטו, כך כהונה מיעקב ליה מיעקב מלכות מיעקב, ע"כ.

הרי כי על יצחק ויעקב ידבר, והוא לפי דרכנו. והוא כי הם הנקראים זרע אברהם, להתקיים בהם **גר יהיה זרעך** (בראשית טו יג) מעת לידת הראשון שבהם, ואין בהם טעות כלל.

ושמא תאמר, איך יתקיים בהם מספר שנות הגלות ולא נשתעבדו, לזה אמר **ממעונות אריות וכו'.** והוא כי **יצחק** היה גולה **ממעונות אריות** אבימלך ושריו, ויעקב **מהררי נמרים**, מעשו ומלבן. ולא אמר אריות, כי לא מלכים היו רק שרים.

(ט) **לבבתי אחותי כו'.** אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ד יט):

אמר הקדוש ברוך הוא לב אחד היה לכם במצרים ונתתם לי שתי לבבות. **לבבתי באחד מעיניך, בדם פסח ודם מילה.** באחד ענק מצורוניך, זה משה, המיוחד והגבור שבשבטיך, ע"כ.

וראוי לשית לב מה ראה בכתוב לדרוש כך.

ועוד מי שאין לו אלא לב אחד איך יתן שנים.

וגם היכן נתנו השנים.

ועוד אומרו באחד מעיניך דם פסח ודם מילה, אם כן איך קראם הכתוב אחד,

ומה ענין משה בדבר.

ולמה קראו גבור ומיוחד.

אמנם הנה הרשע והכישרון הם שנים שהן ארבע. והוא כי הרשע או עובד גילולים, אם יעשה חלילה בכל לבו כי את ה' השליך אחרי גוו שהוא תכלית הרשע, ההוא אין לו שום לב, כי גם יצרו הטוב משועבד לרע. אך העובד עבודת אלילים כישראל במצרים, ולבם עם ה', כענין **אם שכחנו שם אלוהינו ונפרוש וכו' (תהלים מד כא)**, שידבר על בני הגלות שבאומות שהעבידום עבודת אלילים.

והנה היה שלא מלבם, וזהו **אם שכחנו שם אלוהינו** כאשר **ונפרוש כפינו לאל זר**, הלא **אלוהים יחקר זאת** כי הוא יודע תעלומות לב. והנה העושה כן לב אחד יש לו, כי יצרו הטוב לא נאבד, כי מרגיש הוא וקיים עם ה', אך לא נאמר שאותו הלב נתן לה', כי לא נתנו עדיין לה' שלא פעל בו דבר בקום עשה, רק שיש לו במציאות לב אחד. ובעושה טוב בפועל, יש שתי חלוקות:

אחד, המתחיל לעשות מצות אך עדיין אין יצרו הרע נכנע ובטל ומשועבד לה' לגמרי, ההוא יתייחס למי שנתן לב אחד לה', הוא היצר הטוב.

אמנם מי שהכניע את היצר הרע גם כן, שגם הוא כמשועבד לה', עליו יצדק לומר שגם את היצר הרע נתן לה', כאברהם שנאמר (נחמיה ט ח) **ומצאת את לבבו נאמן לפניך**, ואמרו בירושלמי ששני יצריו מצא נאמנים לה', והוא מאמרו לבבו ולא נאמר לבו.

ונבוא אל הביאור, הוקשה לו בכתוב איך עושה פועל משם, וגם אומר **(ט) לבבתי** בשני בתי"ן. על כן פירש ואמר, לב אחד היה לכם במצרים, שהוא שהיו עובדי עבודה זרה. אך לא מלבם כי לבם שלם עם ה' היה, נמצא שהיה להם לב אחד הוא היצר הטוב אך לא נתנוהו לה', וזהו היה לכם. ואחרי כן עליהם עד קצה האחרון ונתתם לי שני לבבות, והוא כי **דם פסח ודם מילה** הם שתי עיניים, שבשתיהן הביטו אל האלוהים.

והנה בתחילה בשחטם הפסח שהחלו במצות, נתנו לב אחד הוא היצר טוב אך לא השנים. כי גם כי גדולה הייתה שכמעט מסרו עצמם, פן יתקוממו המצריים להורגם בתופסם ושחטם את אלוהיהם, עם כל זה עדיין לא נכנע יצרם הרע בעצם לשמים, עד דם מילה. וזהו **לבבתי באחד וכו'**, שמה שנתת לי השני לבבות, לא היה בכל אחד מהשתי עיניים כי אם באחד מהן בלבד. ומה הם העיניים שבאחד מהם ליבבו את הקדוש ברוך הוא, **דם פסח ודם מילה**. כי בשתי עיניים אלו החלו להביט אל האלוהים, מה שאין כן עד היום ההוא. ובאיזה משתי עיניים אלו היו נתונים לה' שתי הלבבות, לזה אמר **באחד ענק כו'** זה **משה כו'**. והוא כמו שאמרו ז"ל (**במדבר רבה** יא ג) בפסוק **הנה מטתו** (לעיל ג ז), ובפסוק **עד שהמלך** (לעיל א יב), מי מלן במצרים, רבי ברכיה אומר משה מוהל אהרן פורע כו', וזהו **באחד ענק וכו'**.

ושיעור הכתוב לפי זה, באיזו אחד מהשתי עיניך נתת לי השתי לבבות, הוא באחרון שהוא באותו שנעשה על ידי ענק אחד, הוא משה שנקרא ענק על שם גבורתו למול את כל ישראל. ומיוחד, כאשר הענק מיוחד בין שאר העם, שהוא ברית מילה, כי בדם מילה זכו ונתנו השתי לבבות. ואמר שבשבטיך, על **צורוניך** שבהם תלויים חיי עולם בצואר, כי אלמלא ישראל אין עולם, נמצאו השבטים כשנים עשר צוארי החיות.

ולפי דרכנו נאמר קרוב אל עניינם, והוא כי הנה במכילתא (בא פרשה ה) חלקו רבותינו ז"ל על איזה זכות נגאלו. יש אומרים על דם פסח ודם מילה. ורבי אלעזר הקפר אמר על ארבעה מידות:

שלא שינו את שמם,
ולא שינו את לשונם,
ולא נחשדו על לשון הרע
ולא על העריות.

והנה למעלה לתת סיבה אל הגאולה הזכיר הארבעה דברים, כמפורש מאמרו (לעיל פסוק ב) **שיניך כעדר**, וגם הזכיר (פסוק ה) שני צדיקים כמשה ואהרן ושעל ידי כן אמר הוא יתברך לגאלן, ואמר (פסוק ח) **אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי**. אמר הנה עוד שתי זכויות גדולות היו בך, שהם **דם פסח ודם מילה**.

וזהו אומרו **לבבתי וכו'**, לומר בשתי לבבות שנתת לי:

באחת נעשית אחותי,
ובשנית נעשית מקושטת ככלה.

ופירש אותם מיד ואמר, **האחת** הוא **באחד מעיניך**, שהוא באחד מהדברים המיוחדים לעיניך. והוא כי למעלה (לעיל פסוק טו) אמרנו על **עיניך יונים**, שאשר היו עיני העדה בעגל היו **כיונים**, שלא חטאו בעגל כיונים שלא ימירו בת זוגן. נמצא שדבר מיוחד לנקראים עיני ישראל הוא התרחק מעבודה זרה, כן בענין זה נתנו ישראל במצרים לב אחד להקב"ה במצווה שהתרחקו בה מעבודת אלילים היא שחיטת הפסח, כמו שאמרו (**מכילתא** בא יב כא) משכו ידיכם מעבודת אלילים **וקחו לכם צאן וכו'**, כי את הטלה שהיו עובדים קשרו בכרעי המטה ושחטוהו, ובזה נעשית **אחותי** שנפרדת מהטומאה.

והלב השני שבו נתקשטו בעדי **ככלה**, הוא **באחד ענק מצורוניך** הוא **ברית מילה**. והענין כי הלוויים הנקראים צוארים, כאמור למעלה על **כמגדל דוד צוארך** (לעיל ד), על ששירותם את ה' הוא שירם וזמרם תלוי בצואר.

הנה היו להם במצרים שתי ענקי מרגליות:

אחד תורה הכוללת מרגליות אין מספר, כמאמרם ז"ל שעמרם היה ראש ישיבה, **שני מילה** שבה שלש עשרה בריתות שנכרתו בה לאברהם (נדרים לא ב), כמאמרם ז"ל (**ספרי** זאת הברכה) על פסוק הנאמר על הלוויים, **כי שמרו אמרתך זו תורה, ובריתך זו מילה**. אמר כי **באחד ענק** משני ענקים של לוויים הנקראים **צורוניך** הוא ענק **ברית מילה**, בה נתת שתי הלבבות, וזה **באחד ענק וכו'**.

(י) **מה יפו דודיך וכו'.** אמר **מה יפו** שני **דודיך** אלה, של **דם פסח ודם מילה** הנזכרים, לעשותך **באחד אחותי ובשניה כלה** מקושטת כמדובר למעלה.

ואמר **מה טובו וכו' יובן** במה שידענו **מספר הזוהר** (ח"ג קעז ב), שהיין משל אל הנאמר בקולות, והשמן אל הנאמר בחשאי ובשתיקה. ואמר כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, והוא כי יותר חפץ בפנימיות טוב הכוונה באהבה, מן המעשה או דיבור. וזהו הנה גדל כישרונך, כי הלא **מה טובו דודיך** שחיבתני בפנימיותך, מקול דבריך. וזהו **מיין**, כי יותר חיבתני בלבך ממה שהיית מגילה בדברותיך. וזה הוא המגלים חיבת לבם, וגם אותם שלא היו מגלים בפיהם טוב רצונם במצות, רק עושים אותם בחשאי המתייחסים לשמנים ולא ליין, לא מבלי גלותם בפה נאמר כי לבם לא נכון היה, כי אם **ורח שמניך** היה ריח ניחוח לפני **מכל בשמים**.

(ט - י) **או יאמר לבבתני וכו' מה יפו דודיך וכו',** שכווננו ענין מאמרם ז"ל (שמות רבה כא ה) על **ופרעה הקריב וכו' (שמות יד י).** משל למלך שראה בתולה בת אהוביו ביד לסטים, ובקש להשיאה לעצמו ופדאה מידם. ואחר שפדאה היה לה רפיון בדבקות עמו, והוא רצה שהיא תתחיל לידבק לו והיא לא הייתה עושה כן. מה עשה, השיס עליה את הלסטים, אז צעקה אל המלך והתקרבה אליו. אז המלך הטיב לה ויקחה לו לאשה. כך המלך זה הקדוש ברוך הוא, ראה את כנסת ישראל בת אהוביו ביד מצרים, ובקש לקחתה לו לעם והוא יהיה לה לאלוהים על ידי חופת נישואי הר סיני, ופדאה. ובקש אחרי כן, שנתחיל אנחנו לידבק בו ולא היינו עושים כן אז השיס עלינו את פרעה וחילו. וכשפרעה הקריב, אז **ויצעקו בני ישראל**, ודבקו בו, וגם **ויאמינו בה' וכו' (שם לא).** ויקח אותנו וקרבתנו לפני הר סיני, והוא כחתן היוצא לקראת כלה.

וזה **יאמר לבבתני וכו',** לומר הנה מצד מציאותך שהוא מהיותך בת אהובי, הקנית בי שני לבבות. כלומר שתי מחשבות:

אחת כי תחת היותך זרה לי עובדת עבודת גילולים, תהיי **אחותי** דבקה בי כי תכפור בעבודת אלילים.

ומחשבה שנית, והוא שתהיי לי **כלה**, שאשיאך לי כחתן הנושא את הכלה, כן תהיו לי לעם ואני לכם לאלוהים.

ופירש, מה **שלבבתני** להיות **אחותי** ולהיות **כלה**, הוא היות **אחותי באחד מעיניך**. כי שתי עיניים היו לך להביט אלי, הם **דם פסח ודם מילה**, כמאמרם ז"ל (שיר השירים רבה ד כ) ששני הדמים הם שתי עיניים כנזכר לעיל. **ובאחד** שמהן נעשית **אחותי**, והוא **דם פסח** כי בו משכת ידיך מהעבודה זרה, וכפרת בה בשחיטת הטלה שהיית עובד. ומה שתהיי לי **כלה**, **באחד ענק מצורוניך**, שהוא **דם מילה** שנעשית על ידי משה שהוא מיוחד **ענק מצורוניך**, כמאמר רבותינו ז"ל כי **משה** מל אותן. וקראו **ענק מצורוניך**, להיותו כענק של מרגליות בצוארי כל ישראל, הוא משה, כי כל מרגליות התורה בו להתקשט ולהתפאר בו כל ישראל

וכל תלמיד חכם שבכל דור ודור, כי ממנו הכל שכולם תלמידיו ותלמידי תלמידיו. וזהו **באחד ענק** כי לענק מרגליות יחשב **בצורוניך**.

או שיעור הכתוב **לבבתי** על שתי המחשבות:

אחת שתהיי **אחותי**,

והשניה שתהיי **כלה** שאשיאך.

ובמה נשלמו השתי מחשבות, **באחד מעיניך**, הוא המיוחד שבשתי עיניך הוא **דם מילה**. וכל זה שחשקתי תהיי לי **כלה**, הוא בשביל אחד שהוא **ענק מצורוניך**, והוא חיות ישראל, כצואר שחיות האדם בו תלוי בשלשה האבות שהם לנו כשלש צוארים. ובחיר שבאבות הוא יעקב שמטתו שלמה (**ספרא** בחוקותי כו מב), שהוא כענק שבו מרגליות רבות, כן תלויים בו שנים עשר צדיקים, והוא מכלל הצוארים, וזהו **באחד ענק מצורוניך** והוא מאמרם ז"ל שחשק להשיאה לו להיותה בת אהוביו, שהעיקר הוא להיותם בני יעקב.

ושמא תאמרי, אם כן איפה אחר עשותנו **דם פסח ודם מילה**, איך היינו ביד פרעה כי **פרעה הקריב כו'**, עד אשר צעקנו עוד אליך, האם לא טובו בעיניך מה שנעשינו לך **אחות וכלה**. לא כן הוא, כי הלא **מה טובו דודיך אחותי כלה** כי שתי אלה עשית בחבה בעת עשייתם, **דם פסח ודם מילה**. אך לא בעצם, כי התרפית מיד. אך **מה טובו דודיך** בעצם כי חזרת ודבקת בי, הוא **מיין** שהוא מפאת הקולות שהיין משל אליהם, שהוא על ידי מה שויצעקו **בני ישראל אל ה'**, שאז נדבקו בה' אחר שהשטני בהם את הלסטים, **ויאמינו בו** על ידי כן ונכנסו עד חוטמם בים.

אך **יותר מזה** היה **ריח שמניך כו'**, והוא כי כל ישראל גם כי נכנסו בים, יותר יש להחזיק טובה לבנימין ונחשון וסיעתו. שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה לז א) ששבט בנימין הקדים ונכנס. וכשראה נחשון בן עמינדב וגדולי יהודה, לבשו קנאה וירגמו את בנימין עד שיצאו, ונכנסו הם עד שהיו המים עד חוטמם, ואמר נחשון **הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש** (תהלים סט ב). הדא הוא דכתיב (שם סח כח), **שם בנימין צעיר רודם**, אל תקרי רודם אלא רד ים כו'. והנה שני אלה **בנימין ויהודה**, ומה גם נחשון, זכו לימשח בשמן המשחה למלוך בישראל. כאשר כתבנו בביאור תהלים מהכרח הכתובים, שעל ידי זכות זה זכה למלוכה, שעל יד מה שהייתה **יהודה לקדשו** (שם קיד ב) זכה שיהיו **ישראל ממשלותיו**. וכן יתכן **בבנימין**, שעל ידי כן הקדים להמליך את שאול מבנימין קודם ליהודה, זולת ענין עמלק שהיה נאות לו כנודע.

כלל הדברים, כי גם שכל ישראל גדלה האמנתם ונכנסו בים, **בנימין ויהודה** גברו באחיהם שהקדימו. והנה הנם שורשי הענפים שנמשחו למלכים **שאול ודוד**. נמצא שהיה אז ריח

השמנים העתידיים, והם קדשו את ה' ביותר. ועליהם אמר **וריה שמניך**, הם העתידיים לימשח בשני שמנים:

שאל בשמן אפרסמון שבפך,

ודוד בשמן המשחה שבקרן.

ועלה ריחם לפני **מכל בשמים**, הם יתר ישראל. שיותר החשבתי ריח השמנים, הם **בנימין** ו**יהודה** מכל יתר השבטים, גם שגם הם בשמים מעלים ריח קדשם את ה', שהם גם כן קדשו שם שמנים ועלה ריח צדקתם לפני.

(יא) נופת תטופנה וכו'. עוד היה לך במעמד הר סיני שעל ידי כן זכית אל הכבוד ההוא, והוא כי **נופת וכו'.** והענין, כי עיקר עבודת שמים תלויה בכוונת הלב ובדבקות פנימי, בל יהיה הכישרון מן השפה ולחוץ רק תוכם כברם. ועל כן אמר, הנה כנופת הנוטפת דבש ובקרבה ועיקרה שעווה בעלת הדבקות בטבעה, כן היו **שפתותיך** נוטפות **דבש** במאמריך הנעימים, באומרך **נעשה ונשמע**, ובקרברך דבקות עצמי ולא מן השפה ולחוץ. וכל כך גדול חביבותך שעשה רושם גדול כי **דבש וחלב תחת לשונך וכו'.**

ולבוא אל הענין, נזכירה מאמרם ז"ל על זה במדרש חזית (ד כב), זה לשונו:

ורח שלמותיך וכו', כתיב (בראשית כז כז) **ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו**, אמר רבי יוחנן אין לך דבר שריחו רע וקשה יותר משטף של עזים, והוא אומר **ורח את ריח בגדיו**, אלא כשנכנס יעקב אבינו נכנס עמו ריח גן עדן, הדא דאמר ליה (שם) **ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'.** כיון שנכנס עשו נכנס עמו גיהנום וכו', הדא דאמר ליה (שם פסוק לג) **מי אפוא, מי נאפה בתנור זה, עד כאן.**

והראוי בו **לשית לב**, מה ענין **ריח שלמותיך** אצל ענין **יעקב**, אם הכוונה שעליו ידבר הכתוב על שעה שנכנס יעקב אצל אביו, אינו ענין אל כל מה שדרש במדרש ההוא בראש הפסוק כלל.

ואם הכוונה היא ש**ריח שלמותיך** הוא על **ריח גן עדן**, למה יקראנו בשם זה. **ועוד מה קושי** הוא זה, **אין לך דבר שריחו רע משטף וכו',** ויאמר נא שעל בגדי עשו החמודות נאמר.

ועוד בתשובתו כיון **שנכנס יעקב וכו',** אם כן איך יאמר **ורח את ריח בגדיו**, מה ענין גן עדן אצל בגדיו.

וגם מה ענין אומרו **הדא דאמר ליה וכו'.**

גם מה צורך לזה הביאו ענין **עשו שנכנס גיהנום עמו.**

אמנם הנה ממאמר **ספר הזוהר** (ח"א רכו ב) למדנו, כי ממעשים טובים של אדם נעשים לו שני מלבושים רוחניים, והן הם חלוקת דרבנן האמור בגמרא.

והאחד נעשה ממעשה המצות,

והשנית מכוונה של מעשה בו יתלבש הרוח בגן עדן של מטה, ושל מעלה הכוונה בו תתלבש הנשמה בגן עדן של מעלה.

וזאת תהיה כוונת רבי יוחנן לפרש, באומרו **ורח שלמותיך** כאשר יבוא בס"ד, שהוא על ריח לבושי הנשמות בגן עדן.

ועוד ראה שנית כיוונו, בהחילו לתפוס בכתוב מאומרו **ויגש וישק לו**, ולא תפס מאומרו **וירח**. והוא כי הנה בהגיש יעקב אליו **וימשש ידיו**, היה ראוי יריח בגדיו שעל גופו יותר מכאשר נשק לו, שלא על פניו היו, ואדרבא שם הייתה חוטמו יותר קרובה אל שטף העזים שבחלקת צואריו מאל בגדיו שמשכמו ולמטה, על כן אמר **שנכנס גן עדן עמו**, כלומר שלחיות בגן עדן שם היו מלבושי יעקב, ומה גם כנראה **מספר הזוהר** (ח"א קמג א) שגן עדן של מעלה נכנס עמו, שלבוא לעולם הזה צריך יצטרף בשל איכות של מטה, על כן אז **וירח את ריח בגדיו** של יעקב שהיו בגן עדן שנכנס עמו, וזהו **את ריח בגדיו**.

ולהביא ראיה אל היות אומרו **בגדיו** בגדי נפשו, וגם אל אומרו **נכנס גן עדן**, אמר הדא דאמר ליה **ראה ריח בני כריח שדה**. והוא שקשה בכתוב, איך יאמר **ריח בני**, ומהראוי יאמר ראה ריח בגדי בני. אך אין זה רק שהבגדים ובנו אחד הוא, כי בגדי נפשו הם.

ועל **הכנס גן עדן**, הביא ראיה מאומרו **כריח שדה אשר ברכו ה'**, הוא שדה של תפוחים, כי ברוך מאת ה' הוא. והכיר באיכות קדושתו הדמות בנו אל **ריח גן עדן**, כי ענין אחד הוא כמדובר.

עוד הביא ראיה מהמקביל אל יעקב, כי על מה זה **חרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד**, ומה **ענין אומרו מי אפוא**, ולא אמר מי הצד ציד כו'.

אך יורה כי ראה גיהנום, ועל כן **חרד** ואמר מי נאפה שם, ומזה נבין מקביל אליו **ביעקב**, **שנכנס גן עדן**. ומעתה גם אומרו **ורח שלמותיך**, יאמר על בגדי ישראל שבגן עדן.

ונבוא אל הענין על פי דרכנו, אמר **דבש וחלב כו' וריח כו'**. והוא כי הנה **הדבש** הוא עריבות ממש"י, **והחלב** בלתי ממש"י.

ועוד, כי **הדבש** הוא על ידי מעשה אשר תעשינה הדבורים, שאוכלות עשבים ופרחים ומניחין אותם בפיהן עד יתהפך איכותן לדבש ויקיאוהו מעיהם, אך **החלב** הוא נעשה מאליו.

ועל פי בחינותיהם אלה, יתכן יצדקו להיות נמשל אל **נעשה ונשמע**.

הדבש שהוא מתיקות ממשי ועל ידי **מעשה**, משל אל **המעשה**.

והחלב הבלתי ממשיי ושלא על ידי מעשה, אל **השמיעה**.

ואמר הוא יתברך, ראה מה עצמו מאמריך באומריך **נעשה ונשמע**, והוא במה שידענו כי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ א), כי הלא **דבש וחלב**, הם **נעשה ונשמע**, עדיין היו **תחת לשונך**, שהוא טרם תדבר, וכבר **ורח שלמותיך** הנעשות במ בגן עדן של מטה ובשל מעלה חלוקה דרבנן, כבר נתנו ריח **כריח לבנון**, הוא מקום המלוא העליון של נשמות הנקרא כך, כנודע **מספר הזוהר**, כי המחשבה טובה בטיב עוצם הדבקות והכוונה, עשתה רושם גדול למעלה.

או יאמר על דרך הקודם, **נופת תטופנה** בדבקות פנימי בנופת **שפתותיך** באומריך **נעשה ונשמע**.

ולא עוד אלא שאמרת הדבר **בכל לבבך** שהוא בשני יצריך, כי **דבש** הוא היצר הטוב שעיקרו וסופו טוב, כדבש שתחילתו פרחים ועשבים טובים וסופו דבש מתוק. וגם היצר הרע שעיקרו טומאה ורוגז, **נהפך ללבן** להיטיב, **כחלב** שעיקרו דם ונהפך לחלב לבן וטוב למאכל, וזהו **דבש וחלב תחת לשונך**, ועל ידי כן **ורח שלמותיך** בגן עדן היה **כריח לבנון** כבדרך הקודם.

(יב) **גן נעול כו'.** הנה להשקיט דאגתנו על אורך גלותנו, ותשוקת הטוב המקווה אחר גאולתנו, באומרנו **מי יתננו כימי צאתנו מארץ מצרים**, כי מיהרת להוציאנו ותנשקנו מנשיקות פיך קל מהרה אחר שבעה שבועות במעמד הר סיני, כן תשוב תעשה עמנו. על כן בא האלוהים יתברך ויתעלה שמו, ויספר לנו מגודל שלמויותינו אשר היו בנו בצאתנו ממצרים, כי על כן באה אלינו כל הטובה ההיא, מה שאין כן עתה, כאשר סיפר עד כה כמדובר.

והנה נוכל לענות אותו יתברך ולומר, הלא במצרים לא נראו במ השלמויות האלה, ואדרבה את אלוהי נכר היו עובדים, ועם כל זה הפלית חסדך עימהם. ומה גם עתה אתה אבינו שבשמים, תפליא לעשות, כי טובים אנו מהם טרם התעוררות גאולתם, כי הלא את אלוהי הגויים היו עובדים, ואם הטיבו מעלליהם **בדם פסח ומילה**, מן השמים השפעת עליהם רוח קדושה להחזיק בידם לגאלם.

על כן אומר הוא יתברך, אם ראית הטבתי חסד עימהם אל תתמה על החפץ, כי גדלה הכנתם ושלמויותיהם בכח נעולים בתוכם בקרבם, כי הנה **כגן נעול** בלתי נראים אילנותיו ופרחיו ובשמיו הטובים הייתה **אחותי כלה**, כי כן היו למו כל השלמויות האלה בכח נעולים בתוכם ובקרבם, בלתי נראים חוצה לעיני הכל, ואשר לא הופיע עליהם רוח ממרום לעוזרם לעבוד את ה' בזכות שלמויותיהם אשר אתם בקרבם, כדרכו יתברך כמאמרם ז"ל (סוכה נב

(ב) על פסוק **צופה רשע לצדיק כו' אלוהים לא יעזבנו בידו** (תהלים לז לב - לג). הלא הוא מפאת היות **הגל נעול**, והוא משמעות **גל** כמה דאת אמר (יהושע טו יט) **גולות מים** כדברי המפרשים. ויהיה, כי **הגל** ומקום השפע העליון - המשפיע רוח קדושה על אנשים לבלתי יחטאו, להראות פעולות מתייחסות לקדושת נפשותם אם צדיקים הם בלבנותם, כישראל בימים ההם ששלמותם היה כמוס אתם, כי הכל תלוי בסיוע אלוהי - היה אז סתום לסבת היות חלאת טומאה מפסקת בינם לאביהם שבשמים, שהוא מפאת הערלה.

אמנם אחרי היות **המעין חתום**, הוא ראש הגויה שהוא מעין שמשם יצאו כל זרע ישראל כאשר אז היה חתום באות ברית קודש, אזי נגלו היותם מטעות ה' להתפאר, והיו **(יג) שלחך פרדס כו'**. והוא כי הנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כי כולם צדיקים (סנהדרין צ א). והנה אמרו רבותינו ז"ל (קידושין מ ב), כי למה הצדיק דומה בעולם הזה, לאילן הנטוע במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה כו'. והענין, כי הלא שורש הנשמות כולם למעלה הוא במקום הקודש, וישתלחו פארותיו לעולם הזה שהוא מקום טומאה. וידוע **מספר הזוהר** (ח"ב קמב ב) כי כל נפש ונפש שבעולם הזה, כל אחת משלשת חלקיה הנקראים **נפש רוח נשמה**, נשאר שורש כל אחד למעלה, ואותן השורשים משלחין פארותיהן למטה. והמשולל עבירות והולך תמים אין הדבקות נפסק, באופן שעל ידי כן הם דבקים בה' וחייהם קרויים חיים (ברכות יח א), כי נפשם בחיים, חלקם שבארץ דבקה אל השורש, והשורש דבק בשכינה. הפך הרשעים, שעונותיהם מבדילים ומפסיקים, ובחייהם קרויים מתים (שם ב).

כלל הדברים, כי שורש נשמת אדם משלחת יונקותיה עד למטה להארץ, לעשות **פרי מגדים** למעלה בתורה ומעשים טובים.

ועל אלה אמר, **שלחך**, הם יונקותיך שנעשו משורשי נשמותיכם שלמעלה, עשו פה פירות חשובים, כי היו **פרדס רמונים** מלאים שלמויות ומצוות כרמון. שנגלו פה מאשר היה כמוס עימם במצרים, ארבע מדות **ודם פסח ודם מילה**, כאשר נגלה בהיכנסם תוך הים טרם יקרא כי **האמינו בה'**, ובאומרם **נעשה ונשמע** טרם יום המתן תורה, הם והטף שהיו נבחרים. וזהו **עם פרי מגדים**, הם **התינוקות**, הם שאמרו על הים זה **אלי ואנוהו**, כמאמרם ז"ל (סוטה יא ב) על **מפי עוללים ויונקים יסדת עוז וכו'** (תהלים פח ג) וגם הזקנים עם נערים בעלי תשחורת, וזהו **כפרים עם נרדים**, שהם הזקנים קרים בטבעם ככפור, כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** מו ב) על אברהם בהולידו את יצחק משנצרר דמו משביטל יצרו וכו'.

או קראם **כפרים**, על **לובן זקנם** ככפור. **ולתשחורת שחורי הזקן** קרא **נרדים**, הוא על השבולות נרד, שיש להם זקן שחור ממש כנראה בחוש, וזהו **כפרים עם נרדים**. לומר, שהעם עם הטף, שהוא **שלחך עם פרי מגדים**, היו שלמים **פרדס רמונים**, וגם זקנים עם נערים.

ומה הייתה שלמותם ובאיזה בחינה, הלא הוא **(יד) נרד וכרכם**. והוא כי בעבודת שמים לא המעשה הוא העיקר, כי אם השמחה ששמח בה ונעשה בה, כמאמרו יתברך **תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה וכו'** (דברים כח מז). והנה ידענו מרבתינו ז"ל כי הריח טוב משל אל המעשים טובים, כמאמרם ז"ל (**ויקרא רבה** ל יב) על פסוק **ולקחתם לכם כו'** (ויקרא כג מ), כי ארבעה מינים שבלולב משל אל מיני אנשים. **אתרוג** יש בו טעם וריח, לעומת אשר בם תורה ומעשים טובים. **כפות תמרים** יש בהם טעם ולא ריח, משל אל בעלי תורה ואין להם מעשים טובים. **הדס** יש בו ריח ולא טעם, משל אל בעלי מעשים טובים בלי תורה כו'.

ונבוא אל הענין, אמר כי הדור ההוא אשר קרבם הוא יתברך לסיני היו **נרד וכרכם**, שהיו בעלי ריח טוב שהוא מעשים טובים כנרד, ובשמחה ככרכם, שאין דבר משמח ככרכם כנודע, עד שמרוב השמחה מרדימים החושים, כי על כן מאכילים אותו להרוגי מלכויות בל ירגישו המותה, מרוב שמחה תפיל תרדמה. וקדשו גופם ושלשה חלקי נפשותם **נפש רוח ונשמה**, וזהו **קנה וקנמון כו'**. והוא כי הנה על ידי המצות מתקדשים החושים וגם האיברים, כי על כן נתן לנו ה' רמ"ח מצות כנגד רמ"ח איברים (מכות כג ב), כענין אשר קדשנו במצוותיו, ומאמרם ז"ל (**ילקוט** תהלים תשכג) על **כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך כו'** (תהלים לה י). גם ידוע כי אין הגוף הוא האדם רק מלבוש אליו, כמה דאת אמר (שמות ל לב) **על בשר אדם לא יסך כו'**, הנה כי לא הבשר הוא האדם, כי האדם הוא הנפש, אך החומר הוא כמלבוש או קליפה אליו. על כן באמור שקדשו ונתנו ריח טוב בחומרם המשילים לקנה המריח, שהוא מלבוש אל תוכיות האילן וקליפתו.

ולהיות שלא כל הגופים שווים באיכות, עם שהצד השווה שבהם שכולם קליפות ולבושים, יש זכים מזולתם, כענין משמת חגי זכריה ומלאכי בטלה זכוית לבנה (סוטה מח ב), שהוא בעלי גשם זך לקבל שפע נבואי. על כן על בעלי גשם זך אמר **וקנמון**, שהם לפי ערכם העלו ריח יותר יפה במעשיהם הטובים כיתרון ריח **הקנמון** על **הקנה**, עם ששניהם קליפות אילן הם, וזכנו חומריותם **עם כל עצי לבונה**, הם נפשותם שהן אילנות מהמקור העליון הנקרא לבנה. וזה בכל שלשת חלקיה נפש רוח ונשמה, וזהו אומרו מור שפירש **רבנו יעקב** ז"ל (**טור או"ח** רטז) שהוא דם שנצרר לחיה בערפה וייבש, ועל כן לנפש קרא **מור**, כי הדם הוא הנפש. **ואהלות** על הרוח המאהיל לנפש, כי גבוה שורשה ממנה. **עם כל ראשי בשמים**, הם הנשמות שהן ראשים עליהם מלמעלה.

(טו) מעין גנים כו'. הנה כאשר אין פרדס מפריח בלי מים, כן ישראל שהם **פרדס רמונים כו'**, צריך יזל מים ושפע יערה עליהם ממרום להפריחם מעשים טובים, כי בלעדי עזר משדי אין עושה טוב, כנודע מרבתינו ז"ל (סוכה נב ב) על פסוק **צופה רשע לצדיק כו'** (תהלים לז לב).

אין לך יום שאין יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו היה נופל בידו. על כן אמר, הנה יש **מעין גנים** היא השכינה, משקה ומפרנסת כל הגנים דרך כלל ישראל ואומות מ"ה. אך הוא מזון גשמי לכלכל נפשם בגופם, ולזה היה מעין מושכת מאליה מבלי היות זכויות רק לקיים עולמו, אך המזון ושפע רוחני של חיים נצחיים, כענין השפיע שפע קדושה באדם לחשוק ולעשות תורה ומצות ה' יתברך לעד ולהבין דעת עליון בתורתו, לזה לא תתייחס למעין המושכת מאליו, רק ל**באר** נובע ומימיו כנוסים בתוכו, ולא ישתה השותה מהם אם לא יטרח וידלה אותם בחבל ודלי, כי כן צריך יתחיל מעצמו לבוא ליטהר לעשות מצות ואז מסייעין אותו. וזהו **מעין גנים** המושך דבר השווה לכל הגנים, ישראל והאומות מ"ה. וגם הוא **באר** בלתי מושך מעצמו מבלי דלי, בבחינת **מים חיים**, הם מים של חיות ונצחיות. ולא מהבצר בו המים החיים, כי הלא **ונוזלים** הם **מן לבנון**, הוא מקור העליון מאד שנשמות עליונות שם.

על כן אמר הוא יתברך אז בסיני אל המעין הנזכר, היא השכינה, (**טז**) **עורי צפון** הוא כח עליון נורא המתייחס אל מידת הדין הנכלל בה כנודע (**תיקוני זוהר** ת' נ"ה דף פח פט), כי ארבע מרכבות לה:

מיכאל בדרום והוא בחינת תימן מצד החסד,

וגבריאל בצפון מצד הדין. כלומר עורי התעוררות מה על פי הדין, למצוא איזו פתח שיהיו ראויים בדין, והוא הדלי לדלות השפע. ואז **ובאי תימן**, הוא מידת החסד מידה גמורה בעצם להפליא לעשות מפאת חסד. ומה תעשה תימן? **הפיחי גני**, כי תערה עליה שפע רוח טהרה וקדושה, שעל ידי כן **יזלו בשמיו**. והוא כי המצות ומעשים טובים שהאדם עושה בעולם הזה, הן הם העולות למעלה ומתאחזים במקורי נשמתם, ומזילות משפע עליון למטה לארץ. וזהו **יזלו בשמיו**, שראשי בשמים שכתבנו למעלה, שהן הנשמות העליונות, הן על ידי המעשים טובים שבעליהן עושים מורידות שפע מלמעלה, ונמצאו דולים מה**באר מים חיים** על ידי התעוררות צפון כמדובר, והשאר מצד החסד, **ויזלו בשמיו מהנוזלים מן לבנון**.

או יאמר **עורי צפון**, לומר עורי זכות בחינת צפון, שהוא עקדת יצחק המתייחס לצפון המזבח, על דרך מאמרם ז"ל (**ויקרא רבה** ב' י'), שיכוון אדם כשאומר **צפונה לפני ה'** (**ויקרא** א' יא) על עקדת יצחק המתייחס לצפון כנודע, ויהיה לרצון גמור לפניו יתברך, ועל ידי כן **ובאי תימן** כמדובר.

על כן תשיב אמריה השכינה אליו יתברך ותאמר, **יבוא דודי לגנו** בסיני, ועל ידי כן יושפעו מאליהן **ויאכל פרי מגדיו** של דודי, הם מאמריו יתברך עשרת הדברות, שהם המגדים כי הם יעשו פירות, ויאכלם ויקבלם דודי. והוא כי על כל דיבור ודיבור שהיה יוצא מהקב"ה היו מתקדשים ומשיגים כשרון וזכויות רבות, כמו שאמרו ז"ל (**שיר השירים** רבה א' יג) שהיה

הדבור אומר לכל אחד מישראל, מקבלני את עליך כך וכך מצות יש בי כך וכך גזירה שווה כו', ועל כל דבר היה אומר הן כו'. ומה שהיה כל איש אומר הן על כל דבר ודבר, היה נעשה ממנו מלאך וכח קדושה, עד אומרם ז"ל (שם) שעל ידי זו כחן באומרם הן היו מוסיפים כח בדברותיו יתברך, שהיו עולים למעלה ונחקקים על הלוחות, שנאמר **קול ה' חוצב להבות אש**. נמצאו **מגדיו** יתברך עושים פירות, ומקבלם הוא יתברך.

פרק ה

א באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם-בשמי אכלתי יערי עם-דבשי שתיתי ייני עם-חלבי
 אכלו רעים שתו ושכרו דודים :
 ב אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק
 פתחי-לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא-טל קוצותי רסיסי לילה :
 ג פשטתי את-כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את-רגלי איככה אטנפם :
 ד דודי שלח ידו מן-החור ומעי המו עליו :
 ה קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו-מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול :
 ו פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו
 בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני :
 ז מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את-רדידי מעלי שמרי החמות :
 ח השבעתי אתכם בנות ירושלם אם-תמצאו את-דודי מה-תגידו לו שחולת אהבה אני :
 ט מה-דודך מדוד היפה בנשים מה-דודך מדוד שככה השבעתנו :
 י דודי צח ואדום דגול מרבבה :
 יא ראשו כתרם פז קוצותיו תלתלים שחרות כעורב :
 יב עיניו כיונים על-אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על-מלאת :
 יג לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר :
 יד ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים :
 טו שוקיו עמודי שש מיסדים על-אדני-פז מראהו כלבנון בחור כארזים :
 טז חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

(א) **באתי לגני וכו'**. מסיים אמריו הוא יתברך אלינו המשתוקקים תשועתו ונשיקות פיהו כימי צאתנו מארץ מצרים ואומר, הנה במעמד הר סיני ההוא שדברתי עד כה, ראה נא שלמותם אשר מצאתי אז, כי הלא **באתי לגני** ומצאתי **אחותי כלה** שהייתה משוללת זוהמת נחש (שבת קמו א) שעל כן תתייחס **לאחותי**. ומצאתיה **כלה** מקושטת מצוות, שטרם יום המתן

תורה אמרה **נעשה ונשמע** שנתעטרה מאה ועשרים ריבוא עטרות כמאמר רבי סימאי בגמרא (שבת פח א), שנים בראש כל אחד מישראל אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע.

וכל כך גדלה תשוקתם ודבקותם בי, כי **אריתי מורי עם בשמי**. והוא, כי הנה נשאר פגרים מתים, כי דבקו נפשותם בקונם כמדובר למעלה. ולא בלבד הנשמות העליונות או הרוח גם הוא, כי אם גם הנפש, וזהו **אריתי מורי** הוא הנפש, כמבואר למעלה (ד יד) על **מר ואהלות עם כל ראשי בשמים**, עם **בשמי** המיוחד הם הנשמות. ואמר שאת הכל ליקט הוא יתברך אצלו, מנפש ועד נשמה, וזהו **מורי עם בשמי** שבכללם הוא הרוח שבינתיים. וגם **אכלתי יערי**, היא דבקות הפנימי וטוב הכוונה, **עם דבשי** הנוסף משפחותם, כנפת שנוסף דבש מתוך השעוה בעלת הדבקות, כמפורש על **נופת תטופנה וכו'**, הם כחות הקדושה שנעשו מהכוונה ומהדבור.

הנה כל הטובה הזאת היה לדור ההוא, אמנם אחרי כן בעגל ובדורות שאחרי כן כעסוני, ועל כן לבלתי כלות הכל מה עשיתי, **שתיתי** אספתי ושאבתי למעלה **ייני** הוא הדין והרוגז, אך **עם חלבי**, שגם הלבניות והחסד שתיתי ושאבתי למעלה. באופן שנשארתי עתה בדורות האחרונים משוללי כליה ומשוללי טוב. לכן אומר, כי איני וותרן רק מאריך, ואשר תהיו צדיקים **אכלו רעים** מאשר אכלתי **יערי עם דבשי** תיהנו אתם גם אתם. אך אשר אינכם **רעים** רק **דודים**, שהחבה בלב אך לא רעים בפועל, שנתו מהיין והדין אשר שתיתי ושאבתי למעלה, ושכרו בתרדמת אורך שנת הגלות וייסורי הצרות, ואל תתלוננו, עד תשובו ותהיו **אחי ורעי**, אז **אדברה נא שלום בך**.

(ב) **אני ישנה ולבי ער וכו'.** **ממשל משל למלך** שעזב זה ימים את חשוקתו על עוברה מאמרו. אחר ימים או עשור, באחת הלילות והיא **ישנה** על מיטתה ולבה **ער** באהבתה אותו והדלת סגרה בעדה, והנה המלך בא לשקוד על דלתותיה באישון לילה ואפלה, ויתן את קולו ודופק, **פתחי לי אחותי רעיתי כו' קווצותי כו'.**

והיא בהיות לבה **ער**, התעוררה משנתה ואמרה לו, עם שאהבתיך מתעצלת אנכי מלמהר לקום לפתוח לך, כי הנה **פשטתי את כתנתי** היא החלוק שעל בשרי, כי הוא הנקרא כתונת כנודע, **איככה אלבשנה** עתה בטרם בקר כי מתעצלת אני, ובלי לבוש אבושה לפניך ללכת ערומה. וגם **רחצתי את רגלי בשכבי**, **איככה אטנפם** בדרך בהם על הארץ ממטתי עד פתח ביתי, כי התענגתי ואצטער.

אז הוא לעורר לבה לקום לפתוח לו, **שלח ידו מן החור** אשר בדלתה. ויהי כי ראתה את ידו, **מעיה המו עליו** באהבתה אותו ותחשוק אותו, ותקום לפתוח לו. וטרם תסיר המנעול, שתה

לבה להתעכב עד תתבסם ידיה ואצבעותיה להראות ביופיה אליו, עד שנטף המור מידיה ועבר על כפות המנעול, למען יריח טוב ריחה ותערב לפניו. והוא עודנו מיחל חוצה עד אשר תפתח והיא התמהמהה בהתבסמה, ולא זו הדרך בחר לו הוא, רק שתסיר המנעול הנועל בינו לבינה ותפתח, ואחרי כן תתבסם. על כן כאשר פתחה לו, הסתיר פניו וחמק עבר מנגד פניה, למען תצטער על הסתר פניו לעומת מה שצערנו בהסתיר פניה עד התבסמה ולא פתחה לו מיד.

ויהי כראותה כי כן, חרה לה עד מות, אך עם כל זה לא בעטה בו על עברו מלפניה, כי הלא מאז שמעה קולו באומרו פתחי לי כו' נפשה יצאה ונקשרה בנפשו, ולא נחה ולא שקטה מללכת לבקשו ולא מצאתו, ותרם קולה ותקרא אולי יעננה בדבור גם שלא ימציא עצמו אליה, ולא ענה.

והנמשל, כי דרך כל איש ישראל עם אלוהי אברהם, שעם היותם ישנים על מיטת עצלות תשובה ומעשים טובים לא יבצר מהם תשוקת לב לשוב עד ה', כי שורשם קדוש מתחת כסא הכבוד ושואג לבם לידבק בשורשם. וכמה פעמים לבם נוקפם לפעולות תשובה, ושאר שבעיסתם מרדים אותם בשנת עצלה מלקום לפעול פעולת התשובה.

והן זאת תשובת ישראל אליו יתברך על כל הכתוב למעלה מאמריו יתברך האומר אליו נשוב וישיבנו ויגאלנו וישקנו מנשיקות פיהו כמאז. וזאת נשיב אליו, אל נא תתייאש ממנו כי לא שבנו אליך עד כה, כי הנה אני ישנה במטת עצלות תשובה, עם כל זה לבי ער בתשובה לשוב ולידבק בך. והטעם, כי הלא קול דודי אשר השמיע לנפשותינו במעמד הר סיני - כמו שאמרו ז"ל (שיר השירים רבה א יג) שקול ה' שבכל דבור ודבור מן דברותיו יתברך היה מדבר עם כל אחד מישראל ואחרי כן נושקו על פיו ומתדבק בנפשו - עודנו הקול ההוא דבק בי ודופק בלבי, כי כל דבור התורה קדוש מאד דבקו בו בלתי עובר לעולם, ועל כן לבי ער.

ומה הוא הדפיקות שדופק כמדבר בי, הלא הוא פתחי לי כותל עונותיך פרוץ ופתח שער אבוא בו להשפיע ולידבק בך ואעזרך לשוב, וזהו פתחי לי שער שאבואה אליך.

או פתחי לי שער השמים אשר הוא סגור בעונותיך המבדילים. ואל תתייאש על רוב עונך פן אעזבך, כי הלא אחותי את מפאת הנפש תמשך אחרי בפותחך. וגם רעייתי, כי עד כה שותף אני בך בברייתו של עולם, כי קול ה' הדובר היא התורה שבה ברא את העולם כנודע, וישראל מקיימים אותה, באופן ששותפי את. וכן יונתי, שלא המרתני, כיונה שלא תמיר בן זוגה (שיר השירים רבה א סב), וכמה דאת אמר (תהלים מד כא) אם שכחנו שם אלוהינו כו'. תמתי, סובלת גלות וייסורין בתמימות לב בלי בעיטה, כי הן אלה הכנות גדולות לדבוק בי מיד בפותחך בל תמוט.

ועוד אומרת קול דודי - היא התורה - מהרי כי כאשר לך ארבע הכנות לדבוק בי כך מוכנת אנכי להטיב לך, **שראשי** היא ראש התורה הרוחני, הוא שורשה העליון נורא, **נמלא טל** להחיות מתיך. למה, **שקווצתי** הם כל קוץ וקוץ מאותיות התורה והלכותיה, נמלאו **רסיסי לילה**, הם הרסיסים הנעשים בעסק התורה בעולם הזה, בגלות הדומה ללילה. שהוא שעל ידם, גם אם לא נהיה כדאים מצד אשמותינו, יעשה חסד עמנו בבקר אור העתיד, כמאמר הכתוב **יומם יצוה ה' חסדו** (תהלים מב ט) בעולם הבא, בזכות מה **שבילילה שירה עמי** (שם), היא התורה שעמי שאני עוסק בה. באופן שתורתך תשים בלבי כל ההבטחות האלה, ושלא תרצה ממני רק שאפתח לו יתברך, ושאם אין אני שב בגינו יתברך אעשה בגין כל האושר העתיד לתת לי אשר הזכיר.

ועם כל זה אני מתעצלת מלקום ולשוב בתשובה ומעשים טובים. לא במרד ולא במעל, כי אם שהיצר הרע עצלה יפיל תרדמה, לאיש מפאת הנפש, ולאיש מפאת החומר. אשר הוא מפאת הנפש, הלא הוא כי יתן בלבו להשיב ולומר **(ג) פשטתי את כתנתי כו'**, והוא כי הנה כל צדיק וצדיק יש לו חלוקא דרבנן, כמדובר בגמרא (כתובות קיא ב) ובספר הזהר (ח"א סו א): **אחד של מעשה אל הרוח, ואחד של מחשבה וכוונה טובה אל הנשמה.**

והנה בהעוותי **פשטתי** אותה ללבוש בגדים צואים, **ואיככה אלבשנה**, כמה וכמה תשובות ומעשים טובים יספיקו לי לשוב ללובשה, כי מי יעצר כח להשיבה כבראשונה אחרי אשר הוטמאה בכמה וכמה עונות וחטאים, ומתי אעשה בעד כל סיג וחלאה ואקדש עצמי, כי המלאכה רבה מאד ועל כן אתעצל.

וגם על החומר תשיב אמריה ואמור תאמר, רחצתי את רגלי הם אברי רגלי הנפש, רחצתים וענגתים בתענוגות בני אדם בדרכי יצרי, **איככה אטנפם** ואסגפם בצומות ובכי ואנקה וייסורין המתייחסין אל תיקון עוותי.

והיא טענת כמה וכמה רשעים לבושי מכלול, האמונים עלי תולע ואוכלים למעדנים, כי יאמרו אליהם עד מתי תשתכרון, הסירו רוע מעלליכם ושובו אל ה' אלוהיכם, כי הלא יענו, טוב הדבר אך במה ימורק ושוטף מלאת אשמותינו, מי יתן והיה דבר נוכל עשוהו ושמענו ועשינו, אך הלא תאמר אלינו נענה בצום נפשנו ונלבש שק על בשרנו, ודמוע תדמע עינינו, וכאבלי אם נתאבל על עונותינו, מי יעצר כח לעשות כדבר הזה, כי איככה נוכל וראינו האוכלים למעדנים באבדן עצמנו ובשרנו ברעב ללחם וצמא למים, והגוף הרך והענוג אשר רחצנו וסכנו, ולבש בשרנו בגדי פשתן הדקים מענוג ומרוך, איכה נחשבהו לנבלי חרש אשר עליו שק ואפר נציע.

אשר לא נסה באלה ואשר עמד בסוד משחקים ויעלוז, איך יבכה ויתאבל ותרדנה עיניו דמעה. והאמונים עלי תולע, איך כאבלי אם יחבקו אשפתות.

והן אלה דברינו לפניו יתברך, **רחצתי את רגלי**, הם אברי אשר המה כרגלים אל הנפש, כי הנה רחצתים וענגתים **איככה אטנפם** ואסגפם, כי הגוף המורגל באהבה בתענוגים הלא כמו זר יחשבו לו סיגופי התשובה כלבוש שק ועינויים ומלקויות, כלומר שעל כן קשה עלי לפתוח לך להיחל לטיהר, רק השיבני ופתח לי ואני אמשך אחרך.

אז מה עושה הוא יתברך בראותו שאחר התעוררות לבי אשר נמשך אלי מפאת השמיעה בסיני, כי מאז נשאר בי דבקות עם קולו יתברך אשר דבר בי ותמיד נוקף ונוקש על לבי להתעורר כמדובר, ועם כל זה אני מתעצלת מלשוב, מה עושה הוא יתברך, **(ד) שולח ידו מן החור** הוא חור האזן, שנותן בלבנו לשמוע למוכיחים ומלמדי תורתו יתברך למען נשכיל. כי זה לא הוסר מעם אלוהי אברהם, כי לכולם תערב תוכחת מגולה על תיקון מעשינו הרעים, כי בזה נשתבחו ישראל שהם שומעי תוכחת, כמו שאמרו ז"ל **(ילקוט שמעוני תשפט)** על אשר הוכיחם משה רבנו ע"ה במשנה תורה. ואין הכנה ופתח אל התשובה למתעצלים בה כפתוח אוזנם למוסר, כמאמר הכתוב **(איוב לו י) ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון**.

ועל ידי כן **ומעי המו עליו**, כענין מאמרם ז"ל **(ילקוט שמעוני ישעיה תפ)** על פסוק **שמעו ותחי נפשכם** (ישעיה נה ג), הרופא מרפא מכות רבות באברים רבים על כל מכה רטיה, אבל הקדוש ברוך הוא מרפא מכות כל הגוף ברטייה אחת, באחד מכל האברים, שהוא באוזן, שעל ידי השמיעה מרפא כל האברים מהעונות שנעשו בהם, הדא הוא דכתיב **שמעו ותחי נפשכם**. וכן בכל התורה תלה כל השלמות בשמיעה, **שמע ישראל כו'** (דברים ה א), **אם שמוע תשמע כו'** (שמות טו כו), **כי תשמע לקול ה' כו'** (דברים כח ב), וכאלה אין מספר, כי מהשמיעה תבוא העשיה.

וזהו **אומרו (ה) קמתי אני לפתוח כו'**, שעל ידי השמיעה אדם קם ממיטת שינתו תרדמת משובתו, לפתוח שער השמים אשר הוא סגור בכותל ומסך עונותינו, אשר הם מבדילים בינינו לבין אלוהינו.

או יאמר (ד) דודי שלח ידו מן החור, כי הנה זה דרכו יתברך והתנהגו עמנו בני בריתו, כי כאשר נישן על מטת עצלות תשובותינו, הלא יעורר לבבנו כענין **אני ישנה ולבי ער כו'** (לעיל פסוק ב), ואם אחר כך נשוב לעצלותנו אחר ההתעוררות, אז הוא יתברך יטה ידו ויכה בנו, שמשפיע שפע רוגז בהשליט בנו אחד משרי האומות מכחישי ה', נהיה לאכול ומצאונו צרות רבות. וזהו **דודי שלח ידו**, כענין **בנטותי את ידי על מצרים** (שמות ז ה).

ואמר **מן החור**, למה שהשפע הנשפע מאתו יתברך שלא על ידי שר ומלאך, מתייחס לבוא בשער השמים כנודע. אך אשר על ידי שר, מתייחס אל שפע בא דרך חלון. כמבואר אצלנו על מאמרו יתברך לאברהם בצוותו אותו שילך לארץ ישראל, שאמר לו עד שאתה מאיר לי מן החלון, בא והאיר לי בארץ ישראל. שהוא אצלי עד שאתה מאיר לי, שאשגיח בזכותך דרך השר השורר בחוץ לארץ הנקרא חלון, שאתה מאיר לבל יעכבו השגחתי והשראתי בעולם חשך מעשה היושבים בה, בא והאיר לי בארץ ישראל שהוא דרך פתח פתוח לרוחה הוא שער השמים. הנה כי השפע הבא על ידי שר משרי האומות מ"ה, מתייחס אל דבר הבא דרך חלון או חור.

ועל הדרך הזה, כאשר יבא שפע הרוגז על ידי אחד משרי אומות העולם הקטנים, ידמה **לשליחת ידו יתברך מן החור**. אך מתייחס אל ידו יתברך, כי מאתו ובידו הרחמנית הוא לטוב לנו, ואז אנו מתעוררים מעצלות תשובתנו, ושואלים בתפילה וצעקה ובכי ואנקה וצומות ועינויים, מה שלא עשינו טרם עקיצת הצר הצורר בשליחותו יתברך רק היינו יושנים כבלתי מרגישים, כמאמרנו על מאמר ישעיה הנביא בפסוק ה' **בצר פקדון צקן לחש כו'** (ישעיה כו טז), שאומר הנה זה דרך עמך ישראל כי **בצר בלבד פקדון וטרם הצרה הם כישנים**. נמצא שאין רחמים כל כך גדולים כמוסר שאתה מייסרם, שעל ידו הם מתדבקים בך מריקים תפלות ושבים עדיך. וזה **צקן לחש כו'**, לומר כלי מריק ויוצק לחש ותפילה הוא **מוסר**. וזה **למו**, מה שאין כן האומות, שבצרתם יבעטו באשר בחרו.

ואל תתמה איך דעה חסרו לשוב עד אשר לא תבוא הרעה והצרה, כי הלא לא יבצר מהם שאם לא ישובו ייסורין יבואו עליהם, רק הוא **שכמו הרה כו' כן היינו כו' (שם)**, כי כמקרה ההרה גם הם יקרה. כי כל הרה יודעת שתביא עליה צרת לידה ותהיה כמסוכנת, ועם כל זה אין לך הרה מכל הנשים שהיו בעולם שתחיל תזעק ותתפלל לה' על צער לידה בטרם ימי לידה או טרם תבוא חבל לה, רק תחיל תזעק דווקא בחבליה, אך לא קודם לכן. כן היינו מפניך ה', שעם ידענו שתבוא חבל לנו על משובתנו, לא נקרב ונבואה בתשובה ומעשים טובים לפניך עד בוא הצרה עלינו. וזה יאמר שלמה פה באומרו **קמתי אני לפתוח לדודי כו'**, לומר עם היותי **ישנה כו'** לא שווה לי דפיקת **קול דודי** לשוב, עד **ששלח ידו** והכני, אז קמתי ממטת עצלותי לפתוח לדודי שער פתוח לרוחה בכותל העונות המבדילים. ואף כי עשיתי תשובה בפועל, אמנם שגיתי בדרך התשובה, והוא כי זה דרכנו בהחילנו לשוב, על ידי **שמע אל המוכיחים לפי הדרך הראשון**, או על ידי **הייסורין לפי השני**.

כי בתחילה נזרע אל קוצים, כי קל מהרה נשית לב לעשות מצות מעשיות ושרץ העונות עדיין בידנו, כתלונת שלמה המלך ע"ה לפי דרכנו בפסוק **מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר**

(משלי כ כה). כי זה דרך אנשים בבוא עליהם חמת המציק, לא יחפשו אחר עוונותם לתקנם ולבכות עליהם בתשובה שלמה עד הסירם מעליו לינצל מקטרוגם, רק יבקר אחר נדרים לידור להינצל. והנה כיעקב חשב עצמו בעת צרתו (שנדר בעת צרתו, בראשית כח כ), ולא דעת ולא תבונה לאמר הלא גם [כי] מיעקב למדנו לידור בעת צרה, הלא הוא היה בלי עוון, אך אנכי **תולעת ולא איש**, מה יסכון לי עשות נדרים ומצוות ואני מלאתי טומאות וחלאות.

ואסירה נא כל בדילי וסיגי אשר היסבו צרותי, מתוך בכי ותשובה שלמה וחרטה עצומה על עוון ופשע, אז ילווה אליה נדר או נדבה ומעשים טובים ותפילה, כמאמר הכתוב (ירמיהו ד ג) **נירו לכם ניר כו'**, ובפסוק **רחצו הזכו הסירו כו'** (ישעיהו א טז) ואחרי כן **למדו היטב דרשו כו'** (שם יז). כי הלא על ידי מעשיו הרעים פגם בקודש בשורש נשמתו אשר תחת כסא הכבוד, ואיך יזרע מצות על הקוצים ההם, ואיך על ידי השכינה המשפעת כל טוב תתוקן צרתו ויטב לו ותחתיו אשר נפשו משם תעמוד הבהרת עזה מרוב עונו.

זהו אומרו מוקש אדם אשר נכשל בעונו, **ילע** וישחית ויפגום **קדש** עליון, באופן שהיה ראוי יתקן שם, למען משם יושפע טוב ותיקון צרתו. והוא לא כן יעשה, רק ואחר נדרים לבקר, שמבקר ומבקש נדרים לינצל, ונהפוך הוא הדרך ישכון אור, כי יתקן אשר עיוותו בתשובה ראויה בתחילה, ואחרי כן **אחר נדרים לבקר**.

זה יאמר פה, הנה אחר **שדודי שלח ידו מן החור כו'**, **קמתי אני לפתוח לדודי כו'**, אך **ידי נטפו מור כו'**, לומר כי שמתי לבי אל מצות מעשיות, טרם הסיר רוע מעללינו מלפניו יתברך, בתשובה ותיקון מעשיו הרעים, וקרוע סגור הדלת הסוגרת שער השמים, והרוס כותל עונותינו אשר המה מבדילים בינינו לבין אלוהינו. רק נשים לב מיד אל מצות עשה, וקצת מכללותינו למודי עסק מעשה המצוות המתייחסים אל הידיים המתייחסות אל המעשה, הנה **נטפו מור**, ריח ושפע מצות מעשיות. ואשר אינם בעצם אנשי בני מעשה, רק בקלות המתייחסים אל אצבעות האומה, מר עובר שאינו קיים ריח מצות בהם כי אם עובר, להתבסס לפניו יתברך במעשים טובים. ולא זו הדרך, רק תחילה תשובה ואחר כך מעשים טובים, כמרגלא בפומיהו דרבנן תמיד תשובה ומעשים טובים (יומא פז א) כי הוא הסדר ולא יתהפך. וכן **סור מרע** ואחר כך **ועשה טוב** (תהלים לד טו), ולא כטובל ושרץ בידו.

זהו **על כפות המנעול**, והענין כי המנעול הסוגר לפני האיש מלפתוח שער במסך עונותיו המבדילים, הוא היצר הרע השוכב על מפתחי לבו כנודע מרבותינו ז"ל (ברכות סא א) לבל יפתח משם שער אשר נסגר. והכפות המקיימות את המנעול הזה בל ישמט, הם הקטגורים וכוחות הטומאה אשר בראנו בעונותינו, כי כל אחד נעשה קטגור אחד וגורר נברא כיוצא בו, כי

עבירה גוררת עבירה, ואין לך מחזיקים ומסמיכים לקיים להחזיק היצר הרע בל ימוט כאלה, ועל ידי כן **כפות המנעול** יקראו.

ומהראוי היה, כי טרם עשות עיקר ממצות מעשיות, נשמיד ונהרוג את כל המקטרגים האלה על ידי תשובה ראויה. על ידי כן, בהיכשל עוזרים ונפל עזור הוא היצר הרע, בהבטל סגירת המנעול והשמטתו ממקומו, ובהבטל הכפות המסמיכות ומקיימות אותו, ואז **ידי נטפו מר ואצבעותי כו'** במצות מעשיות. אך מה יסכון והוא **על כפות המנעול**, כי מהראוי היה יוסרו הכפות ויפול המנעול, ואז יפתח השער בנקלה כשאלת **דודי** לי **פתחי לי כו'**.

ועל ידי כן מה עושה הוא יתברך, אין צריך לומר מיד בהחילנו לעשות מצות ומעשים טובים טרם תיקון העבירות, כי אם גם אחרי כן כאשר באחרונה הרגשתי ושבתי מעוונותי (ו) **ופתחתי אני לדודי**, כי הכרתי ואדע כי על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות אשר באו עלי, כי **דודי** הוא **ששלח ידו** והכני, אחרי כן בפתחי הסתיר פניו ממני. וזהו **דודי חמק עבר** על התעצלי עד כה, כי אחר היותו דופק ומעוררני לא קמתי לפתוח עד אחרי כן כמדובר.

ויתכן כי עד כה **דודי ישלח ידו** ויכני, עד ארגיש בעקוץ אותי אקיצה מתרדמתי. ואחרי כן בהקיצתי **ופתחתי** שער במסך עוונותי, הסתיר פניו ממני לנכות עוונותי בצרות המתרגשות ובאות. ואני לא בעטתי בו חלילה לשוב מאחריו יתברך על הסתירו פניו ממני, כי הלא מאז הייתי במעמד הר סיני כל כך דבקתי בו שנפשי יצאה בדברו אלי כנודע שפרחו נשמותינו (שבת פח ב). והוא כמדובר למעלה, שמרוב תשוקה ודבקות נמשכו ודבקו בשכינה למעלה. ומה גם עתה אנו כי היינו נפשות בלי גופים כי היה הדבקות אז יותר, וזהו **נפשי יצאה בדברו**. ועל כן מרוב הדבקות שנשקע בנו מאז, נמשך שלא בעטתי ונמנעתי מלבקשו עוד, כי אם **שבקשתיהו**. ועם **שלא מצאתיהו** שהסתיר פניו, שבתי וקראתיו בתפילה ושועה ולא ענני, כי הסתיר פניו עד אקבל ייסורין ראויים לי כפי אשמותי.

(ז) **ומצאוני השומרים** הם **האומות**, **הסובבים בעיר** הוא העולם, **הכוני פצעוני** בגלות בכל מקומות אשר נידחתי שמה. ומה שיכלו לי ולא שווה לי צלם אלוהים שעל פני להטיל עליהם מורא, הוא כי **נשאו את רידי מעלי** - הוא צלם אלוהים החופף עלי - שומרי החומות, הם מלאכי חבלה הנעשים על ידי עוונותי ונקראים שומרי החומות. כמאמרם ז"ל (בפירוש רש"י) על פסוק **להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים** (בראשית ג כד), שהם מלאכי חבלה שומרי חומות גן עדן מלכנס נפש הבלתי ראויה.

או יאמר **נשאו כו'** לומר, מה **שהכוני פצעוני הסובבים בעיר** בגלויות, הוא כי **נשאו כו'**. והוא מאמרם ז"ל (שבת פח א) שבשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, ירדו ששים ריבוא מלאכי

השרת וקשרו שני כתרים בראש כל אחד ואחד מישראל, אחד כנגד נעשה, ואחד כו'. וכשחטאו, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום, שנאמר (שמות לג ו) **ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב**.

והנה כתבנו למעלה, כי היו השתי מיני עדי, שני מיני שפע מגן:

אחד להגן ממלאך המוות,

ואחד להגן מן המלכויות.

ואחרי כן מלאכי חבלה הסירו מעלינו אותו השפע והרדיד שהיה חופף עלי. והוא ככתוב אצלנו בביאור התורה כי ראה יתברך שאם לא היה מוריד אותו העדי מעלינו לא היה כח למלכויות להגלותנו והייתה מתבטלת עצת אברהם שהסגירנו למלכויות בל נאבד בגיהנום. וזהו אומרו פה **שהכוני פצעוני** הגולים אותי, הוא על כי **נשאו את רידי מעלי** שומרי החומות, הם מלאכי חבלה אשר פרקום, ונשארתי משועבד למלכויות.

וכל זה למוד נחמד ונעים לכל אשר הוא יהודי, אם יראה שאחרי שובו בתשובה יבואו עליו צרות רבות ורעות, בל יקוץ ויאמר חלילה האם זו תשובה וזהו שכרה, כי הלא יהיה על אשר איחר מלשוב, או למרק כל חלאת הנותרת, כנודע מהעונות אשר תשובה ויום הכיפורים תולין וייסורין ממרקין (יומא פו א). **או על ביטול תורה** (ברכות ה א) וכיוצא.

ואדרבא אז יאות לו לידבק יותר בקונו בחשק עצום ורב, למען יכמרו רחמיו יתברך להקל מעליו. או מי יודע אם מנסהו ה', לראות אם יקוץ בתוכחתו, ואם בתם לבב יקבלו אשריו ואשרי חלקו. והוא מאמרנו במקראי קדש אלה, כי **אחר שקמתי ופתחתי לדודי בתשובה**, עם היות **שדודי חמק עבר** כי הסתיר פניו ומצאוני רעות רבות, לא אצתי מרועה אחריו, כי בדבר הזה נפלינו מכל גויי הארץ עובדי גילולים הבועטים בהבליהם בצר להם, כמפורש עוד בכתובים הבאים בס"ד, כי ידעתי כי **לא כצורנו צורם**.

(ח) השבעתי אתכם כו'. הנה דרך הגויים עובדי גילולים, כי בעתות השלום ידבקו בהבליהם ובעת רעתם יקללו במלכם ובאלוהיהם, מה שאין כן עם אלוהי אברהם, עבדים לאלוהים חיים ומלך עולם, כי בעת צרתם ידבקו אז יותר באלוהיהם, כענין ה' **בצר פקדון כו'** (ישעיהו כח טז) כמדובר. והנה חושבים על ישראל, כי בצרות גלותם ואשר יציק להם אויבם מתפרדים מאלוהיהם ותורתם חלילה, או יקלו באהבתם אותו כדרכם וכעלילותם, מה שאינו כן כמדובר.

על כן בהועדם בויכוח השיר הקדוש הזה, הוא יתברך וישראל עמו והשרים עם אומותם, כמדובר למעלה בענין המצאת השיר הקדוש הזה. והנה אחר מאמר ישראל במעמדם (לעיל פסוק ז), כי אחרי שובי עדיו יתברך אם **בקשתיהו ולא מצאתיהו**, קראתיו בתפילה ולא ענני.

ולא עוד אלא שהכוני העובדי גילולים **פצעוני**, עם כל זה לא בעטתי חלילה אך חיבתו בקרבי. מה שאין כן בלב עובדי גילולים עלינו, כי אדרבה עולה על רוחם כי כמונו כהם, לבעוט באהבתו יתברך כאשר באה צרה עלינו על ידי האומות מ"ה.

ועל כן לברר וללבן הדבר, נעשים ישראל כמדברים אל העובדי גילולים הנקראים בנות ירושלים כמדובר למעלה (א ה), ואומרים להם **השבעתי אתכם בנות ירושלים** שתאמרו לי, אם הייתם מוצאים את **דודי מה תגידו לו** ממה שביני לבינו, כלומר האם תאמרו כי קצתי בחיי מהצרה הבאה עלי למענו, אם לאו.

ולא יענוה, כי לא ידעו מצפוני לבה. על כן היא תשיב אמריה למו ואומרת, הנה התשובה היא **שחולת אהבה אני**. והוא כי דרך כל הנחלה מחמת אהבת חשוקתו, שלא על ידי המחלה יבעט בחשוקה, כי אם אדרבא עוד הולך וחזק באהבתו עד בלי די, כן **חולת אהבה אני**, אני חולה מאשר הכוני **פצעוני** למען אהבתו, ומתחזק יותר באהבתו יתברך.

משיבים האומות מ"ה ואומרים: (ט) **מה דורך מדוד כו'**, לומר הלא גם לנו דוד כמור, כי כל אומה ולשון יש לו שר למעלה ומושפע על ידו, ונבעוט בו בעתות בצרה. ומה **דורך מדוד** כאשר היית **היפה בנשים** בזמן כשרותך עד אשר לא חטאת, שאם היית מושפעת מאתו הלא גם אנו מושפעים משרינו, ומה הוא ההפרש והיתרון (שאולי) שכל כך גדל עליך טובה אז שעל כן גם עתה תחבבו.

או **מה דורך מדוד** כעת בזמן גלותך, במה חיבבך עתה **שככה השבעתנו** באומרך **השבעתי כו' מה תגידו לו כו'**, שעל כל רעתך אז תעלוזי עמו, הפך גויי הארץ אשר תחת שריהם שיבעטו במ בעת רעתם.

משיבים ישראל ואומרים: (י) **דודי צח ואדום כו'**, לומר הנה הטוב או הפכו אשר ייטיב או ירע השר השורר על כל אומה, לא מכחו הוא רק מאתו יתברך, והשר הוא כצינור לקלח שפע הנרצה מאתו יתברך. והראיה כי לא ייטיב וירע כאחת שום אחד מהשרים, רק או טוב או רע, ואין זה רק למה שהוא שליח, ואין שליח עושה שתי שליחויות כאחת. אך הוא יתברך יעשה שתי פעולות נגדיות כאחד, כענין שקיעת המצריים והצלת ישראל רגע אחד, ושתית המצרי דם וישראלי מים במכת הדם ושניהם שותים יחד בכוס אחד, וההיקש בזה אין מספר. וזהו **דודי צח ואדום**, שמתייחס אל צחות הוא פעולת רחמים, ומתייחס אל אודם הוא דין, יהיו יחד בו יתברך.

הרי מזה תשובת שתי השאלות:

מה דודי **מדוד** בהיותי **היפה בנשים** בהשפיעו טובה, לא על ריבוי הטובה או מיעוטה הדבר תלוי, רק במי שהוא בעל הטוב שאליו ראוי לידבק, ולא במי שהוא שליח כשר השורר על כל אחד מהאומות מ"ה.

ועל השנית, שאמרו **מה דודך מדוד שככה השבעתנו** שהוא על עתות בצרה, הוא כי צרתכם על ידי השר הוא צרה בעצם, אך צרתנו על ידו יתברך היא טובה בעצם, כי הוא **צח ואדום**, שזולת היותו רחום בדין עיקרו הוא הרחמים. כי על כן יקרא **צח ואדום** ולא אדום וצח, כי העיקר הוא הרחמים, כי לא לינקם יכוון רק לנכות עוון מאהבה מסותרת.

ושמא תאמרו מי יגיד לנו שהוא יתברך **צח ואדום**, הלא הוא אותם שהורו זה באצבע, הם התינוקות שיצאו ממצרים, כמאמרם ז"ל (סוטה יא ב) על פסוק **תחת התפוח עוררתיך** (לקמן ח ה), שהיו יוצאות השדה הנשים המעוברות ויולדות שם, והייתה הארץ נבקעת, והיה הוא יתברך ממציא לכל אחד ואחד שני עוקצים, אחד מוצצין ממנו חלב ואחד דבש, שנאמר **ויניקו דבש מסלע כו'** (דברים לב יג), והיה כל תינוק רואה תמונת בחור **צח ואדום** עומד לפניו כאומן את היונק. והם הכירו את הקדוש ברוך הוא תחילה על הים, שהיו מראים באצבע ואומרים **זה אלי ואנוהו** (שמות טו ב), שהיו מכירים אותו מאז היה אומן אותם, שראוהו **צח ואדום** כמאז, ככתוב אצלנו במקומו, כי ראו בים דין ורחמים יחד שהוא **צח ואדום**, מעין מה שנראה אליהם שהיו בצער מחילות והיו מתרחמים בדבש וחלב, עם שלא יבצר שהיה נדמה לפנייהם תמונת **צח ואדום** מעין המאורע.

וזוהו אומרו פה, היותו **צח ואדום** נעיד עדים, והם אותם שהיו מראים באצבע, הם אותם הרבבה **כצמח השדה**. והוא מאמרם ז"ל (סוטה יא ב) שהיו גדילים שם, והיו באים בגדלם רבבות מהם עדרים עדרים, וכל אחד מכיר אביו ואמו, הדא הוא דכתיב (יחזקאל טז ז) **רבבה כצמח השדה נתתיך כו'**. וזהו **דגול מרבבה**, והוראה באצבעו תקרא דיגול, כמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה ב טו**) על **ודגלו עלי אהבה** (לעיל ב ד), מלך בשר ודם מי שמראה ונותן באצבע בפניו מתחייב מיתה, והקב"ה תינוק נותן אצבעו על ההזכרה ואינו נזוק, הדא הוא דכתיב **ודגלו עלי אהבה**. הרי שפירשו אומרו ודגלו על הוראה באצבע, כך אומרו **דגול מרבבה** הוא אשר היה דגול ומוראה מהרבבה באצבע. ובמה שכתבנו יצדק היות פסוק **צח ואדום** קודם לאומרו (**יא ראשו כתם פז כו'**), עם היות הראש למעלה מהפנים שבהם הצחות והאודם, והוא משבח מלמעלה למטה.

או יאמר, הלא תמהתם **מה דודי מדוד**, שעם שצרות גדולים באות עלי למענו לא זזתי מחבבו. אל תתמהו, כי הלא כל אדם רוגזו לבניות וטובה הוא לי, כי הנה הוא **צח ואדום**. כי גם עתה שמייסרני, העיקר הוא צחות ולובן ורחמים, והאודם הוא הטפל, וזהו **צח ואדום** ולא

אדום וצח. והוא כאיש שגופו ופניו לבנים ומעט אודם בכל צד מפניו, שהאודם הוא תוספת מועט על העיקר הכולל שהוא הלבן. כן תדמה את דודה ביופי הזה, לומר גם שתראו פני הראות אודם בו, דעו כי הוא **צח** בעצם, **ואדום** מתוך הצחות למראה ולא עיקרי. והוא, כי ברגע שהוא באפו, חיים ברצונו. כי מדכאנו לטובתנו להכשירנו וללבן אשמותנו, לזכותנו לחיי העולם הבא.

והראיה, מה שהיה **דגול מרבבה** כמפורש בקודם. ועל כן הקדים ענין היותו יתברך **צח ואדום** שהוא על מראה הפנים, קודם ל**ראשו כתם פז** שהוא למעלה מהפנים, למה שעיקר תשובת ישראל על סובלם הייסורין בחבה עם קונם.

ראשו כתם פז כו'. גומרת כנסת ישראל אמריה אצל האומות, שהיו תמהין על חביבותינו עמו יתברך עם היותנו מצטערים למענו בגלויות, ואומרת הלא תתמהו האומות מ"ה באמת, באמור איה תועלתכם על אשר תעבדוהו, ומה בצע כי תלכו קדורנית למענו ולקיום תורתו, ולא ייטב לכם. כי הנה דעו איפה, כי לא על טובות גשמיות של העולם הזה אני מתדבקת עמו, כי הלא ראשו היא התורה, שהיא ראש לשבעה דברים שנבראו קודם העולם (פסחים נד א), אשר אותה הראש היא שלו שהוא בראה, שעל ידה היא כל טובתנו, הלא הוא **כתם פז** שאין לבהיקותו חקר. כי הלא זהב מופז הוא זהב משובח עד מאד, ואינו פז רק מופז שיש בו מהפז, אך הפז לבדו אין ערוך אליו לחשיבותו ובהיקותו, ובשבעת מיני זהבים שמנו חכמים (יומא מד ב) לא יתחשב, כי הוא עולה על גביהם, וכמאמרם ז"ל שלא ירד לעולם אלא מעט מזער.

ואמר כי התורה, אשר על ידה נזכה ונדבק בו יתברך, היא **כתם פז**, כי לבהיקותה וספירותה אין חקר, עם היות בה מראה התלבשות וגשמיות, עיקרה וסודה דבקה בו יתברך בלתי נפרד מאיכותו כנודע, שעל ידי כן האושר הנמשך לנו על ידה כיוצא בה יהיה, כי נדבק בשורשה. ואיננו רק בעולם הבא כי שם בהתדבקותה נהיה דבקים בה' חיים חיי עולם, ועל כן בטלה קפידת צרת גלותנו בעולם הזה, כי הלא כל ישענו וכל חפץ על העולם העליון הוא שאחר מות תדבק בה הנפש, ואחר התחיה גם החומר כנודע.

ושמא תאמר מי יגיד לנו שכך הוא חין ערכה, לזה אמר **קוצותיו תלתלים**, לומר הנה מהתפשטות קוצות הלכות פשטיותה, יובן ויבחן עוצם קדושת שורשה. כי הלא על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות כי אין קצה, ואילו חיה איש אלף שנים פעמים לא יגיע עד אחד מני אלף בחכמתה, וכל יום ויום שיעסוק בה יתווספו לו בה חידושים אין מספר כמעין המתגבר. ומי לנו גדול מרבי עקיבא, ולא יכול כל ימי לימודו ללמוד מרבי אליעזר כי אם כמכחול כו' (סנהדרין סח א), או כאשר ילקק כלב מהים הגדול, וכל זה ימצא כתוב או רמוז בתורה שבכתב, ולא זה

בלבד, כי אם בכל קוץ וקוץ תלי תלים, ואין זה רק כח רוחני קדוש עד מאוד. אמור מעתה, כי שורש התורה קדוש ונורא מאוד בלתי נפרד מאתו יתברך, ועל כן תדמה אל בוראה, כי על כן גם לקווצותיה גם הם אין קצה כמדובר, כי ילמד סתום מן המפורש מקל וחומר.

ושמא תאמר, אם כן איפה למה השחירן והלבישן הוא יתברך, והנה הנם בפשטות גשמי ואינו לפי כבודה. אל יקשה בעיניך, כי הלא אם הם שחורות הם כעורב, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (כתובות מט ב, וברש"י שם ד"ה אוכמי) על **לבני עורב אשר יקראו**, כי בהיוולדם בני עורב יוצאים לבנים, ועל כן אינם מתקבלים לאביהם ואמותם, בחושבם כי לא מהם המה כי המה שחורים ובניהם לבנים, ויניחום עד יגדלו וישחרו ואז יקבלום, נמצא כי השחורות סיבת התקבלם, מה שאין כן הלבניות. כדבר הזה קרה לנו עם תורתנו, כי הלא היא אש שחורה על גבי אש לבנה (**תנחומא** בראשית א), שהוא פשט על הסוד הרוחני. והנה הדרך הסודי לא נוכל לקבלו, כי יעצרנו הגשם כי חומריים אנחנו, על כך הוצרך הוא יתברך להשחירה, היא אש שחורה דרך מלובש מוגשם, למען נוכל לקבלה.

וזוהו **שחורות כעורב**, כי מה שקוצותיו הם שחורות מלובשות, לא מהעדר ממנה רוחניות קדוש עצום מאד, רק למען נעצור כח בלבניותה לקבלה, כי בלבניותה אש לבנה לא נוכל לקבלה, כאשר העורבים לא יקבלו בניהם על לבניות עד יושחרו. ועל פי דרכו, כי כאשר בעורב גם בהיותם לבנים שלא יקבלום, לא יבצר מהיות יחס עיקרי להם עם אביהם ואמם, כן גם אנו גם האש לבנה יחס דבק מאד לה עם נפשותינו כנודע, רק שעל היותנו מלובשים בחומר כמו זר תחשב לנו עד תתלבש גם היא, כמקרה העורבים שעל היותם מלובשים מנוצה שחורה ירחיקו בניהם בהיותם לבנים, עד ילבשו שחורים גם הם ויקבלום.

(יב) עיניו כיונים כו'. לבוא אל הביאור, נקדים כי הבוגדים עזי המצח ופועלי רע משולים אל האפיקים, כמה דאת אמר **אחי בגדו כמו נחל כאפיק כו' (איוב ו טו)**, וכן הוא אומר ומזיח אפיקים רפה (שם יב כא). יראה כי אפיקים אינם כפלגי מים, כי הפלגים הם נוחים, ואפיקים הם חזקי המרוצה. וכן יראה מפסוק **כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מב ב)**, כמאמר רבותינו ז"ל, שהאיל בצמאו הולך אל האפיק, ומחוזק המרוצה לא יקרב אליו לשתות פן ישטפנו שטף עובר ותערוג.

וענין הכתוב, שגומרים מאמרם ישראל המשולים לכלה נאה וחשוקתו יתברך, הסובלת ייסורין למען אהבתו ולא תחוש, כי על כן היחלה **להשיב אמריה אל האומות האומרים אליה מה דורך מדוד כו'** שכל כך תסבלי למענו.

ותען להם דודי צח כו' ראשו כו', להורות שאינה חוששת על צרת עצמה כי לא תעשה עיקר רק מהעולם הבא, כי שם הוא העיקר.

ועל מה שיקשה עליכם לדבר ולומר, הן לו יהי כדברך יספיק זה על אודות גלותך, אך מה תאמרי על הטיבו יתברך את עוברי רצונו הצרים אותך, וזולתך בוגדים בגדו ושמנו עשתו יום יום ואין מכלים. דעו איפה כי **עיני** השגחתו יתברך הם **כיונים** מחוסרי מררה, כנודע מרבתינו ז"ל (רא"ש פרק אלו טריפות סימן א), עיני השגחתו כיונים להטיב **על אפיקי מים**, הוא על הבוגדים כאפיק נחלים. שלא יימר שדי למו בעיני השגחתו, כי אם כיונים משוללי מררה, והם בוגדים משולים לאפיקי מים כמדובר.

אל יעלה על לבכם שאין עיני הבטתו והשגחתו מלאות חכלילות דין ורוגז עליהם, רק **שרוחצות בחלב**, שרוחץ החכלילות בחלב. והוא כי כאשר החלב הוא דם אדום באמת, אלא שנהפך עינו לגוון לבן לפי מראה עיני הרואים (בכורות ו ב), כן הרחיצה אשר רוחץ החכלילות עיני השגחתו יתברך, לא בדבר שעצמותו וגוונו לבן שהוא רחמים עצמיים, רק כחלב שמראהו לבן ועצמיותו האמיתי אדום. כלומר כי כן לבניות השפע הנשפע עליהם טובה ורחמים אינו רק לפי המראה, אך עיקרו אדום כי כל טובה פה לרעתם הוא.

ושמא תאמר למה יאחר ויאריך למו כל כך, הלא הוא כי המה **עיניו** הנזכרות **יושבות** ומתעכבות **על מלאות**, שהוא עד בא מילוי הסאה, כמאמרם ז"ל (סוטה ט א) **על בסאסאה בשלחה תריבנה** (ישעיהו כז ח).

ומה שתראו שמדכא את הצדיקים השלמים ביסורין, וזהו **(יג) לחיו** הם כחותיו של דין מאתו יתברך ללעוס ולדכא במ את בני האדם בייסורין. כי לא ילעוס וידכא בהם קוצים ועשבים רעים, רק לאחר הם **כערוגות הבשם**, הם הצדיקים בעלי ריח שם טוב. ואל תתמה על החפץ, כי הלא על ידי כך נעשים **מגדלות מרקחים**, כבושם, שעל ידי היותם נדוכים במדוכה יעשו מהם רוקח מרקחת מעלים ריח טוב, יותר מאשר היו בעוד הבשמים בערוגה, כן על ידי מה שלועס ומדכא אותם הוא יתברך בייסורין הם מתכשרים ומשתבחים יותר, כהפרש שבין הבושם שבשדה אל הנדוך ונעשה מרקחת.

وهוא מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים תרנד**) על פסוק ה' **צדיק יבחן** (תהלים יא ה), הפשתני הזה כשרואה שהשפתן שלו יפה, הוא מנפצו ומכה בו ביותר, שכל מה שמכה בו הוא משתבח יותר כו'. וביארנו במקומו, שבבא ייסורין או ניסיון זולתו על הצדיק, ויצרו תוקפו להעבירו, והוא בצדקתו עורך מלחמה נגדו עד רדתו, כי מאז והלאה נכנע תחתיו יצרו הרע, עוד לא ירים ראש, וזהו **מגדלות מרקחים** כמדובר. או ימשיל אוצרות הזכויות אל **מגדלות** מלאים **מרקחים**, שמתעלים על ידי הדיכה.

או שיעור הכתוב, לחייו הלועסות ומדכאות אותנו, כי על זה הוא הויכוח עם האומות מ"ה, דעו שהוא **כערגת הבשם**, שעל ידי דיכה נעשים **מגדלות מרקחים**, כמה דאת אמר (חגיגה כו א) שידה תיבה ומגדל, שריחם מתקיים, מה שאין כן אם היו נשארים בערוגה שהיו מתייבשים ונפסדים, כן על ידי ייסורין בעולם הזה, נעשים אוצרות נשמות למעלה בעלי ריח טוב ממעשיהם הטובים אשר פעלו בעולם הזה.

ולא עוד, אלא ש**שפתותיו שושנים כו'**, והוא כי גם בדברו ברוגז לעשות כלה, ועם **שפתותיו שושנים** שהם אדומות ורוגז ודין, כמאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני שיר השירים תתקצב) על פסוק **סוגה בשושנים** (לקמן ז ג) שהוא על דם ואדם, שבאמור האשה כשושנה אדומה ראיתי מיד פורש, וזהו **סוגה בשושנים** שנסוג אחור על מראה אדם כשושנה. הנה שייחסו רבותינו ז"ל המראה אדום אל שושנים, ובזה יאמר כאשר **שפתותיו** ומאמריו הם **שושנים** ודיני רוגז, אזי הם **כנוטפות מור**, והטעם הוא שעל ידי כן הוא עובר ומוחל. והוא מאמר מהרי"ב ז"ל על פסוק **וינחם ה' על הרעה אשר דבר כו'** (שמות לב יד), שניחם ה' על הרעה, במה ניחם, במה שדבר, כי שפך את זעמו בדבור ונח וביטל המעשה על ידי הדבור. וזה יאמר **שפתותיו שושנים** הם **נוטפות מור**, שהרי על ידי כן **עובר** ואינו פוקד.

ושמא תאמר, אם הדבור ברוגז הוא במקום הפורעניות, אם כן למה לא יעדרו הייסורין לגמרי. דע איפה כי **(יד) ידיו גלילי זהב**, כי כאשר תראה ידיו פועלות דין שהם **גלילי זהב** שהוא רמז אל הדין, הוא שהם **ממולאים בתרשיש**, והוא כי התרשיש הוא אבן מסוגל לעכל, כדברי הרב **רבנו בחיי** (שמות כח טו).

והענין כאשר **ידיו גלילי זהב** פועלות דין, לא להנקם מעוברי רצונו כדרך המלך בשר ודם, רק **ממולאים** עיכול, שהוא לעכל ולהתיך ולהתם חלאת העוון. באופן שעל ידי הדבור הקשה והרוגז, הוא עובר על פשע מלפעול הרוגז, אך אחרי כן מתיך טומאת העוון לאטו. כאשר קרה בעוון העגל, שאמר **הניחה לי וכו' ואכלם כו'** (שמות לב י), ואחרי כן **וינחם כו'** (שם יד), ולא פעל הרוגז, אמנם רצה להתיך אחר כך ואמר **וביום פקדי כו'** (שם לד), שאין לך פקידה ופקידה שאין בה מעון העגל (סנהדרין קב א). והטעם הוא כאשר הוא יתברך פועל הרוגז, אין רע רק לפי מראה עיני הרואה, אך פנימיות רצונו וכוונתו אינו רק לטוב, כמאמר הכתוב (תהלים לו) **כי רגע באפו חיים ברצונו**, כי הרגע שהוא באפו לא מלבו רק חיים ברצונו וכוונתו. וזהו **מעיו עשת שן כו'**, כאשר **ידיו גלילי זהב** שפועל הדין והרוגז כמדובר, הוא מעיו ותוכיותו אינו לינקם חלילה אף בייסרו את הצדיק, רק שמה שהוא **עשת שן** שהוא לבניות, אך מעין צד ירקון, כי למה שהוא צדיק הפך לבן אך לא לגמרי.

ולמה לא ירוחם בלובן רחמים, אך הוא כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), באופן שלבניותו נוטה לירקון מה כעשת שן ועל ידי ייסורין מתלבן כספירים, וזהו אומר **מעיו וכו'** כי תוכו יתברך הוא לעשות מהעשת שן, תהיה מעולפת ספירים, שהוא לבן וספירי מאוד, כמעשה אבן ספיר שהוא לבן ובהיר. וכמאמרם ז"ל (תנחומא תשא כט) על הלוחות שהיו של סנפרינון כאשר למד רשב"י מגזירה שווה, נאמר כאן אבן ספיר (יחזקאל א כו), ונאמר להלן לוחות אבן (שמות לא יח), מה להלן ספיר כו'. ואמרו רבותינו ז"ל (איכה רבה ד י, הובא בתוס' שבת פח ב ד"ה מה), שהסנפרינון הזה מכים בה בקורנס והוא על הסדן ונבקע הסדן, והוא הנקרא בלעז דימאנטו והוא לבן וספירי מאד.

(טו) שוקיו עמודי וכו'. ושמא תאמרו, אם כדברך שה' אלוהיך ירצך, למה יקל מהלכו לרוץ ליפרד והתרחק ממך, כי יסלק שכינתו ויסתיר פניו כאשר עשה לך בחורבנך. כי לא כן הוא, כי אם **שוקיו** ומהלכיו לא קלים להתנועע ממני המה, רק **עמודי שש** כבדים. ואשר תראה שהיקל לסלק שכינתו לא כן הוא, כי לא זז בעצם רק תקועה פה, אלא שאם נסתלק מהמקדש לא נסתלק מהצדיקים ההווים מאז, כי הלא **שוקיו** ונסיעתו **מיוסדים** ותקועים **על אדני פז**, הם הצדיקים בעלי קבול מרכבת השכינה עליהם לזכות ובהירות נפשם כפז, וזהו **על אדני פז** שבכל מקום שהם נוסעים ומטלטלים בגלותם שם השכינה ושוקי מהלכיה נוסעים תקועים עליהם.

ושמא תאמרו, אם עמנו הוא יתברך למה יניחנו למרמס אותנו ואת בית קדשו, ואיה כל נפלאותיו אשר עשה לפרעה ולמצרים על אודות ישראל, כי על כן נתפקרו כמה מהאומות לומר כי הזקין חלילה.

לזה אמר, אם יעלה על לבבכם בנות ירושלים אומות העולם כאשר אמרו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ז יג) שאמר המן למלך אחשורוש, אלוהיהם של אלו אשר עשה הגדולות ונפלאות במצרים כבר הוא זקן, כי הלא גויים מרקדים בהיכלו והחריבוהו ולא מיחה בהם, והוא מאמר כולל לגויים שהיו בימים ההם. אל תחושו לזה, כי נהפוך הוא כי אשר תראה **מראהו כלבנון**, שיראה שכלו הפך לבן, שהוא משל אל הזקנה שנהפך זקנו ללבן, והוא מראה הר הלבנון כנראה בחוש שהוא לבן מהשלג המתמיד עליו תמיד משל אל לבניות קרירות ומראה זקנה, אדרבא היא הוראה כי כחו עצום מאוד, ומשם ראייה, ול**בחור** בעצם ידמה, וזהו אשר תראו **מראהו כלבנון** דעו כי אינו רק **בחור כארזים**.

והוא מאמר אנשי כנסת הגדולה מחזירי עטרה ליושנה, כי ירמיה ודניאל, אחד לא הזכיר הגבור, ואחד מהם לא הזכיר הנורא, באמור גויים מרקדים בהיכלו איה נוראותיו כו'. ובאו אנשי כנסת הגדולה, ואמרו הן הם גבורותיו הן הם נוראותיו, שעוצר כח ומתאפק לסבול לפי הזמן על אשמת עמו (יומא סט ב). נמצא שהמקום שבאו להרהר כי זקן הוא חלילה משם

הוראת בחרותו, וזהו **מראהו כלבנון**, אדרבא **בחור כארזים** הוא, כי הן הם כו'. וזה יתכן היה מראת דניאל (ז ט) **לבושיה כתלג חיור כו'**, על הוראת הלבניות. ועל זה יאמר, אשר תראו **מראהו כלבנון**, שהוא כתלג חיור, אינו רק **בחור כארזים**.

(טז) **חכו ממתקים כו'**. הלא אמרתי אליכם **בנות ירושלים**, שאיני מקפיד על צרותי בעולם הזה כי הם לטובתי, כי כל האושר אשר אקווה מדודי יתברך הוא לעולם הבא. והלא אפשר לכם תשיבוני, כי הלא תראו שאין ייעודי התורה רק דברים גשמיים, שיורה שאין למקיימי התורה זולת זה, ואם כן איפה ימשך שאנו סובלי גלות וייסורין בעולם הזה, לא יהיה לנו כל מאומה בידינו בעולם הבא, ואם כן איפה מה בצע בתשוקתנו ודבקותנו תמיד עם **דודי**. דעו איפה כי לא כן הוא, כי אם **שחכו** הדובר בי ייעודיו אינו מדבר רק דברים שהם ממתקים לנו, מה שאין כן ענייני העולם הבא, כי לא נדע להעריכו ולטעום ערבותו, כי הוא רוחני ואנחנו גשמיים **וכלו מחמדים** נחמדים בהשערה והאמנה עם שלא ידענו מציאותו כי רוחני ונעלם הוא כי עין לא ראתה.

וייחס הדבר אל עצמו יתברך באומרו וכלו ולא אמר ושכרו, הוא כי כל האושר אשר לצדיקים הלא הוא הדבק הנפש אתו יתברך, ובחינות הדבקות רבו מספור לכל אחד לפי ייחס נפשו ומעשיו, על כן אמר **וכלו** לכל אחד ואחד, בכל בחינה שיהיה הדבקות בו יתברך, הוא **מחמדים**.

וכהתימו אמר **זה דודי וזה רעי כו'**, לומר בין בהיותי כשרה והוא מתייחס **לדוד לי**, כדודים שלא בעתות ההתקרבות בלבד יקראו דודים, כי אם גם בעת החשק לקרב יקראו דודים חושקים לדבק זה בזה כמונו עמו יתברך. בין בזמן שהוא רעי שהוא בהיותנו כשרים, שאז אנו רעים ושותפים יחד כענין בזמן הבית, בכל אחד משני הזמנים האלה אין אתם רק **בנות ירושלים**, כבני הכפרים שסביבות הכרך, כמה דאת אמר יריחו ובנותיה. והוא כי נשמות האומות מ"ה הלא הן מסביבות ירושלים העליונה ולא מתוכה כמונו, ועל כן אהבתיו אנכי כי קרוב אלי מאד כמדובר.

או יאמר חכו ממתקים כו', אל יעלה על רוחכם שהוא יתברך צריך אלינו, כאשר שרי האומות שעל ידי מה שישתרר על אומתו יאושר להיות שלוחו יתברך שמשפיע על ידו, אך הוא יתברך לא יחבבנו על זה, כי הלא **חכו** הטועם טעם מעשינו הטובים, אינו שנסכון לו, כי אם צדקנו מה ניתן לו, רק הממתקים והערבות נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו ויש לו ממתקים ממעשינו. אך מה שאנו מקבלים הימנו בהדבק כל איש ישראל בו יתברך, כל אחד לפי בחינת נפשו ומעשיו הטובים הוא מחמדים, כי **כלו** בכל בחינותיו הוא **מחמדים** ולא ערבות בלבד.

ולא עוד, אלא שעל ידי היות זה **דודי** בהיותינו בגלות, ועל ידי היות זה **רעי** בשלותנו בירושלים, אתם **בנות ירושלים**, ואלמלא כן לא נתקיימתם. כי בזמן הגלות אתם קיימים להגלותנו, ובזמן השלוח תאכלו מתמצית שפע ישראל למען תהיה לנו לשוט, כמה דאת אמר (ויקרא כו יז) **ורדו בכם שונאיםכם**, ורבים כיוצא בזה. ובלעדינו הייתם מתבטלים, כי אם לא היו ישראל אין עולם ואין אומות, שלא נברא רק בשביל ישראל והתורה שיקיימו (**בראשית רבה** א ה, **רש"י** בראשית א א).

פרק ו

א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך :
 ב דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים :
 ג אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים :
 ד יפה את רעיתי כתרצה נאנה כירושלם אימה כנדגלות :
 ה הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שערך כעדר העדים שגלשו מן-הגלעד :
 ו שניך כעדר הרחלים שעלו מן-הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם :
 ז כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך :
 ח נשים המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות אין מספר :
 ט אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה
 ראיה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה :
 י מי-זאת הנשקה כמו-שחר יפה כלבנה ברה כחמה אימה כנדגלות :
 יא אל-גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים :
 יב לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי-נדיב:

משיבים האומות מ"ה ואומרות אם כן איפה שכל כך ענינו וגדולתו, ושגם לנו תועלת בהדבקו בכם, (א) **אנה הלך דודך כו' ונבקשנו עמך**, אולי יתעשת גם לנו. ולבל נאמר לא יחפוץ בכם, רק בבני בחוניו אשר שורש נפשותם מתחת כסא כבודו, על כן הקדימו ואמרו **אנה הלך כו'**, לומר הנה בזמן היותך **היפה בנשים**, אשר לא היה רק במעמד הר סיני כי פסקה זומהתך (שבת קמו א), מה שלא פסקה משום אומה, הנה אז הלך לשעיר ופארן לומר אם יקבלו התורה כמה דאת אמר (דברים לג ב) **וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן**.

וכן ידענו היות לו יתברך פניה בשתי אומות עמון ומואב (**ספרי** שם), כי מפרידה אחת שממואב הוציא את דוד, ומנעמה שמעמון הוציא את שארית דוד. וזה מאמרם, אל תרחקי

הדבר לומר שלא עזבך ה' בכל אורך הגלות הלזה באומרך שאין דומה לך באומות, כי הלא ראי זכרי **אנה הלך דודך** בהיותך **היפה בנשים**, מה שאינך כן עתה, ועם כל זה הלך אלימו שהם אדום וישמעאל. וכן זכרי **אנה פנה** הוא לעמון ומואב, אולי עתה בהעוותך שב לקרבה אליהם ועל כן שכחך, ואם כן הוא **ונבקשנו עמך**, אחר שגם עם מציאות אומות ידבק כי כמונו כמוהם.

(ב) **דודי ירד כו'.** על דרך רבותינו ז"ל בכתוב תשיב אמריה למו ואומרת, **דודי כו'.** והוא מאמרם ז"ל (שיר השירים רבה ו ח), **דודי** זה **הקדוש ברוך הוא**, **ירד לגנו** זה **העולם, לרעות בגנים** אלו **בתי כנסיות ובתי מדרשות כו', וללקוט שושנים** אם רואה צדיק מריח בו ונוטלו. שהוא ששואב כמריח בשושנה ששואב למעלה בהריחו מרוח אפו, כן שואב את נפש הצדיק אליו למעלה כנושקו, והוא מיתת נשיקה. וזו היא תשובתה אליהם, אל יעלה על רוחכם תבקשוהו עמנו, כי לו הונח היה לכם איכות לכך, הלא לא יבצר מכם מלבעוט בו, כי הלא הוא יתברך **ירד לגנו** כמדובר ונוטל הצדיק היותר חשוב, ואיני בועטת בו יתברך על המיתו את הדבק בו יתברך.

ואין צריך לומר שלא אבעוט, כי אם אדרבא (ג) **דודי לי ואני לו הרועה בשושנים** הם הצדיקים הנזכרים, שעם היותו יתברך **רועה** במ ולקטם לא אמיש דבקותי ממנו, כי אדרבא אכיר כי כאשר אדבק לדודי, ידבק בי כן הוא גם בהיותו הרועה בשושנים. כי למה שהצדיקים ידבקו בו ידבקם אליו יתברך, ואין מידה זו רק לי כנודע. אך אתם האומות לא תעצרו כח לסבול זה, כי הלא תבעטו בו בראות צדיק ורע לו לפי מראה עיניכם.

(ד) **יפה את רעיתי כו'.**

לבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (בבא בתרא קכ א) על בנות צלפחד, כי בפרשת פנחס (במדבר כז א) מונה את תרצה באחרונה, ובפרשת מסעי (שם לו יא) מונה אותה שניה. ואמרו כי בפרשת מסעי מונה אותם לפי שנותם ותרצה הוא שניה בשנים, אך בפרשת פנחס מונה אותם לפי חכמתן וצדקתן. נמצא כי גם שהצד השוה שבהן הוא כי כולם צדקניות, תרצה הייתה הקטנה בחכמה וצדקות מהן.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה מאז החל הוא יתברך לדבר בנו, **פתחי לי כו' (לעיל ה ב)** **וקמתי אני כו' ופתחתי אני לדודי וחמק עבר והסתיר פניו,** ועל ידי כן **מצאוני השומרים כו' הכוני פצעוני כו'.** אז בסבלי ייסורין, חשבו האומות מ"ה אבעט חלילה באלוהי כי על אהבתי הוכיתי, ואומר אליהם **אם תמצאו את דודי מה תגידו לו כו'** ונמשך הויכוח עד כה.

עתה בא הוא יתברך ומדבר על לב אומתו, ואומר **יפה את כו'**. כלומר אל יעלה על רוחך על אורך הגלות שכעורה את בעיני, ואל תכלמי על מה שחמקתי עברתי ואסתיר פני ממך, ובמקום שהיה להם לאומות מ"ה ליירא ממך אדרבא הכן פצעוך. כי דעי וראי, כי הנה דרך המלך לישא אשה או מחמת יחוסה או מחמת יופיה. והנה על דבר היופי הוא בנמשל בינינו לקוננו, הוא הדבקות והכישרון, **יפה את רעיתי**. אך לא בעצם, רק **כתרצה** הנמנית באחרונה מבנות צלפחד על היותה קטנה בחכמה וצדקות מאחיותיה, כן גם את, עם שטובה את אינך שלימה, ועל כן הסתרתי פני ממך, והכך פצעוך ומצאוך צרות רבות ורעות.

ובמה שכתבנו למעלה שמה **שחמק עבר** היה על שלא העבירה העבירות בתחילה, ונתעצלה ותשם לבה בתחילה על מצות מעשיות, יאמר לפי דרכנו, **יפה את**, אך כתרצה שנתעצלה להתחכם והתאשר מאחיותיה ובאה באחרונה, כן גם את התעצלת ולא פתחת, ואחרת מהסיר כפות המנעול עד בוש.

ולא שמפני כך אשוך אל האומות מ"ה, כאשר חשבו הם באומרם אליך ונבקשנו עמך (לעיל פסוק א), וגם אל תדמי בנפשך שאעזבך ואשימך תחת שר כהם גם שהארכתי גלותך, כי הלא את **נאווה כירושלים**, והוא כי **נאווה** הוא מלשון אך נאותה להם (בראשית לד כג) שהוא נאותיות והיות מקביל. לומר כי כאשר היות **ירושלים** מוכנת להיות מקבלת השפע לכל העולם ומושב אלוהים כביכול שהוא למה שהיא כנגד ירושלים של מעלה. והיא **נאווה** אל טובה, מפאת היותה נאותה אל מה שלמעלה הימנה, ככתוב אצלנו על **כעיר שחוברה לה יחדו** (תהלים קכב ג), כן את **נאווה** כמוה נאווה אלי, מקבלת אל שורשך לקבל השפע ולדבק בי בעצם.

ואל תתמה לומר, אם כן איפה למה אגרע, ותחת היות חתיתי על האומות וייראו ממני כי שם ה' נקרא עלי, אדרבא **הכוני פצעוני** ואהיה למרמס למו. דעו כי הן אמת שאת **איזמה**, שאימתך מוטלת על כל העולם, אך **כנדגלות**. והוא כי כאשר העיר או איש שעליו דגל המלך יראוהו אנשים, אך בהסיר הדגל מעליו לא. כן גם אתה, לו יהיה צלם אלוהים עליך שלם, היה חיתתך מוטלת על הבריות, אך משחת מאיש מראך ודגלו יתברך איננו בידך, על כן לא ייראוך ויכלו לך.

או יקרא דגל שלנו, אל עדיינו אשר פרקו מעל ראשינו בעגל (שבת פח א), כי מאז חל עלינו חובת גלויות כנודע, כמדובר על פסוק **נשאו את רידי מעלי** (לעיל ה, ז), לכן אל יקשה בעיניך בשלחם יד עליך כל אויבך וכל שונאיך אשר רדפוך.

וכהתימו להשיב ההכרחי, חש פן נאמר לו יתברך, הלא אמרת אלי כי **יפה** אני אך לא בעצם רק **כתרצה**, והיקלת בכשרוננו ושעל כן **הכונו פצעוני** האומות, האם בכלל זה יכנסו גם הצדיקים שהיו בנו בגלות החיל הזה והכום פצעום, כעשרה הרוגי מלוכה ודומיהם, האם תאמר שלקלות כישרונם לקו. על כן אומר הוא יתברך, אל תדמי כי מה שאמרתי יכלול השלמים הנקראים עיני העדה כמאמרם ז"ל (הוריות צ ב) על **ואם מעיני העדה כו'** (במדבר טו כד), כי הלא **(ה) הסבי עיניך** וסלקי אותם **מנגדי**, כי עליהם אמרתי **שהם** - עיניך הנזכרים השלמים, אין צריך לומר שלא היו **כתרצה** קטני הכישרון, כי אם אדרבא הם - **הרהיבוני**, שכביכול הגדילוני כמה דאת אמר (יחזקאל לח כג) והתגדלתי והתקדשתי, שעל יד המקדש שם שמים בשלמים ההם שם שמים מתגדל, וזהו **שהם הרהיבוני**, כלומר כי לא דברתי דין רק על יתר העם.

ומה שלא געלה נפשי ביתר העם, או לפחות ברשעים שבכל דור ודור, כי אם אדרבא הנני חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, הנה הטעם הוא כי הנה יש [שלשה] סוגים:

יש צדיקים גמורים,

ויש רשעים גמורים גאים ורעים וחטאים פריצי הדורות,

ויש בינוניים המון עם הארץ מחוסרי תורה ועל כן יחסר מהם שלימות.

והנה על הצדיקים **גמורים** הלא אמרתי **שהם הרהיבוני**.

ועל הרשעים גמורים אל תתמה, כי הנה **שערך**, הם הגאים כשער ופסולת ומותר הגוף, שהוא משל אל פסולת ישראל הם הגאים ורשעים עזי פנים שבדור, לא אפלא. כי הלא רוב הבנים דומים לאחי האם (בבא בתרא ק' א), וזרע ישראל הכל מיעקב, ואחי אמותינו הם בני לבן והיו עזי פנים. שעם שלא באו לעולם אלא בזכות יעקב, כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** עג יב) על **ויברך ה' אותך לרגלי** (בראשית ל ל), כי מתחילה הייתה רחל בתו רועה את הצאן כי בנים לא היו לו, ואחר כך הוא אומר **ויתן ביד בניו** (שם לה), וכן הוא אומר **וישמע את דברי בני לבן** (שם לא א). והנה ברדוף לבן להרוג את יעקב נאמר **ויעקב תקע את אחיו כו' ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד** (בראשית לא כה). והנה אחיו של יעקב הם בניו, כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** עד יג) **ורש"י** ז"ל (בראשית לא מו), וכן אומרו **ולבן תקע את אחיו** יהיו בניו. ולבן ובניו אלה בקשו לעקור את הכל (הגדה של פסח), ואין עזות גדול מזה שמציאותם היה בזכות יעקב, ובקשו להורגו לולי ה' היה עם יעקב והסיר כח לבן במראות הלילה, באומרו (**בראשית לא כד**) **השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע**. נמצא שבני לבן היו עזים ופריצים והם אחי אמותינו, ואם כן לא נפלא אל מה שלא יעדרו פריצים בכל דור, וזהו **שערך** הם פריצי העם כמדובר יש להם למי ידמו. ואל תתמה על החפץ, כי הלא הם **כעדר** אותן **עזים** הם אשר **גלשו**, שגלש הוא יתברך כחן לבל יאבדו את יעקב. והיכן היה זה ביעקב

בגלעד, כי שם נתקע אהלם, ואין אלה רק בני לבן. וזהו **שערך כעדר העזים שגלשו מן הגלעד** כי שם גלשו כמדובר, והם אחי אמותינו.

ושמא תאמר כי מה שיצאו ממך רשעים הוא על פסולת אמותן, אולי שלטו מצרים בהן כשלומית בת דברי, וכמאמרם ז"ל (**שיר השירים רבה ד כא**) שהיו אומרים אומות העולם, אפשר שעל עצמם שלטו על נשותיהם לא שלטו, ואיך יאמר הוא יתברך לבית אבותם. לכן הוצרך הוא יתברך, להטיל על כל משפחה שם יי"ה, באומרו הפלואי (במדבר כו ה) החצרוני כו' (שם ו), והוא שאמר הכתוב **שבטי יה עדות לישראל** (תהלים קכה ד).

אל תשית לבך לדבר הרע הזה חלילה, כי הלא **(ו) שניך** הם הנשים כמפורש למעלה (ד ב) בפסוק **שניך כעדר הקצובות**, הם הנשים צדקניות, **כעדר הרחלים**, שהיו **גן נעול** כמו שאמרו ז"ל (**שיר השירים רבה ז יח**) שנעלו דלתותיהן. ואפשר שזה רמז באומרו **כעדר הרחלים**, שפתחן מכוסה באליה. ומה שהיו עושות כמה כרכורין לשידדווגו בעליהן אליהם, מרחיצות אותם כו', ומציבות מראות נגד פניהם שיביטו יופיה במראות לקרב תאוותם, ומקשטות עצמן בהן, כמאמרם ז"ל (סוטה יא ב) על פסוק **תחת התפוח כו'** (לקמן ח א), אל תחשוב שלתאוות משגל היו עושות, רק לשם שמים בל יאבד זרע ישראל. והראיה, שהלא **עלו במעלה מן הרחצה**, שעל ידי רחוץ את בעליהן נעשה כיור וכנו לרחצה (**תנחומא פקודי ט**), מידה כנגד מדה, ממראות שהיו מתקשטות בהן, ואין זה רק להיותן עושות לשם שמים.

והראיה חושית לצניעותן, היא כי הלא היו **כולם מתאימות** יולדות ששה בכרס אחד (**תנחומא שמות ה**), ואין זה רק מזכות הצניעות, וכמאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני תהלים תתפא**) על **אשתך כגפן פוריה** (תהלים קכג ג) בזכות היותה **בירכתי ביתך**, בזכות הצניעות. וגם לא היו יולדות וקוברות, כי **ושכלה אין בהם**, כי כל זה ראה על הכשרות.

ועל החלוקה השלישית, הוא של **המון העם בלתי תופסי התורה**, גם אלה יש בהם על מה שיסמוכו, כי **(ז) כפלח הרמון** במצות הם **רקתך** רקני תורה, כמאמר רבותינו ז"ל (חגיגה כז א) בכתוב, אפילו רקנין שבך מלאים מצות כרמון. וגם **שאין עם הארץ חסיד**, לפחות לבם נכון עם ה', וזהו **מבעד לצמתך** שהוא כפירוש **רש"י** תוך השבכה, ויהיה משל אל פנימיות הלב, כי מהעדר הלימוד לא ירבו לעשות מצות, אך לבם נכון לעשות.

(ח) ששים המה מלכות כו'. אמרו רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה ו כג**), **ששים** המה **מלכות** אלו ששים ריבוא מבין עשרים שנה ולמעלה שיצאו ממצרים, **ושמנים פלגשים** אלו שמנים ריבוא מבין עשרים ולמטה, **ועלמות אין מספר** אלו הקטנים.

ויתכן לפי זה יאמר, שאומר הוא יתברך, הלא אמרתי כי יפה את רעיתי אך כתרצה קלת השלמות, מלבד עיניך אשר הרהיבני שקדשו שמי, ושיש בכם רשעים וגאים דומים לשער הראש. אל יעלה על רוחך כי גם כללות האומה קל ערכה לפני באופן שתתיאש מהדבקי בך, כי הלא יש בך יתרון גדול מאד על כל אומה ולשון, הלא הוא כי שורשך קדוש מאוד מאחדות הקדושה. כי הלא המה ששים ריבוא היו מעשרים שנה ומעלה, ושמונים ריבוא פחותים מבן עשרים, וקטנים אין מספר, ועם כל זה כולם נכללים לאחת. כי כל ישראל נפש אחת יקראו, להיות כל נשמותן משורש אחדות הקדושה מתחת כסא הכבוד, מה שלא היו כן האומות, כדבר שנאמר בבני עשו נפשות (בראשית לו ו) וביעקב שבעים נפש (שמות א ה).

(ט) וזהו אחת היא יונתי כו', שכל ריבוי הפרטים האלו אחת הן, ועל כן הייתה יונתי, שלא המרתני במצרים בצאתה עם שנתגדלה בגילולי מצרים, והערה למות נפשה על דבר הטלה שמשכו ושחטו לעיניהם. וזהו יונתי כיונה הבלתי ממירה בת זוגה (שיר השירים רבה א סב). וגם תמתי שהלכה אחר משה ואהרן המדברה בבצק במשאותם, ולא אמרו איה מאכלים נאותים לחולים ולזקנים ועוברים ומניקות, כמאמר רבותינו ז"ל (מכילתא בא פרשה דפסחא, יד) במה שאמר הכתוב זכרתי לך חסד נעוריך כו' לכתך אחרי במדבר (ירמיהו ב ב), וזהו תמתי.

ומזה נמשך, שבהיותה אחת בעצם בעלת אחדות בהגיעם להר סיני, כמה דאת אמר (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר ולא נאמר ויחנו (ילקוט שמעוני רמז ערה), כי מיד החלו ליטתר מזוהמתן וקנו אחדות על ידי היות שם שכינה בהר שקדמה להם, ואז נעשתה מרכבה אל השכינה שהיא אמה באמת, כמאמרנו על פסוק ואתה מרבבות קדש (דברים לג ב) שהניח מרכבות המלאכים ובא והשרה שכינתו על ישראל.

וזה יאמר, אחת היא לאמה, שעל ידי היותה אחת הייתה לאמה מרכבה אליה. וכהתם בעצם חלאת הזוהמא ביום הששי במעמד מתן תורה (שבת קמו א), שאז פסקה הזוהמא בעצם על ידי ההתערבות של הששה ימים, שעל כן זכו כלן כאחד להינבא בהקיץ ולא עצרם הגשם והעדר ההכנה, ככתוב אצלנו, כי נפסק מכולם הזוהמא להכינם להינבא. ואז אין צריך לומר שקנו דבקות עם השכינה היא אמן להיותה מרכבה אליה, כי אם גם ברה ונקיה מזוהמא הייתה, בעלת בהירות וספירות ליולדתה. כי אחר היותה מרכבה אל השכינה, על כן עוד הייתה ברה לבא אל תוך אמה, שחזרה כביכול אל קרב אמה ותהר ממנה וילדתה פעם שנית. והוא כי על ידי שמוע דברותיו יתברך יצאו כל נפשותם, ונשאבו בשכינה כמיתת נשיקה, ותבאנה אל קרבה כביכול לרוב בהירותן. ואחר כן שבה השכינה כיולדת אותן, ומתוכה החזיר הנשמות לפגרים מתים. וזהו אומר ברה היא ליולדתה, כי לא היה זה לישראל אם לא מפאת בהירות רב כנודע.

וכל כך נתפרסם גודל ערכה למעלה, **שראה בנות** הם **שרים של מעלה ויאשרה**. והוא מאמר **ספר הזוהר** פרשת בלק (ח"ג קצג א), כי שרי האומות מ"ה כולם נתנו מתנות לישראל, וכן אמרו בגמרא (שבת פט א) שאין צריך לומר מלאכים, כי אם גם מלאך המוות. וקראם **בנות** לשון נקבה, להיותם מקבלי השפע לאומותיהן. **מלכות ופלגשים** ושרים של האומות מ"ה **ויהללוה**, כמאמר רבותינו ז"ל (זבחים קטז א) שבקולות וברקים שבמתן תורה נתקבצו האומות אצל בלעם ואמרו, שמא מביא הקדוש ברוך הוא מבול לעולם, אמר להם ה' **עוז לעמו יתן** (תהלים כט יא) ואין עוז אלא תורה, ענו ואמרו ה' **יברך את עמו בשלום** (שם), וכן כמה מאמרים אין מספר שהיו האומות משבחות אז את ישראל.

(ח - ט) **עוד יתכן**, במאמר רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ו יט) **ששים המה מלכות כו'**, ששים ושמונים הם מאה וארבעים, הם שבעים אומות שיודעים כו' ושבעים שיודעים כו', הורו דעתם שעל האומות ידבר. ואפשר לפי זה יאמר, הלא אמרתי שאינך כדאי כעת לדבק בי באושר העתיד רק **כתרצה** קלת השלמות, וחלקתי חלקים בלתי שווים, בחינת **עיניך** ובחינת **שער** ובחינת **רקנים מתורה** שבך שגם בהם מצות.

אל יעלה על רוחך כי קלה את בעיני ואולי אבחר באומה זולתך, או אג על בחלק מחלקי אומתך הבלתי נאותים, כי הלא דע לך כי הצד השווה שבכל כללות חלקיך הוא, כי עלית על כל אומה ולשון באיכות קדושה ואחדות כל כללות האומה. כי הלא **ששים המה מלכות כו'**, שכל אומה יש לה שורש בשר שלה למעלה, ועל כן עולים למנין זה, **ועלמות** הן נפשותיהן אין מספר לייחדם בו, כי בכלל מספר לא יבואו כאחד, כי נפרדות הן זו מזו. אך **אחת היא כו'**, כולן נפש אחת כמדובר למעלה עד סוף הפסוק.

ומה הוא ההילול **שיהללוה עלמות ופלגשים?** הוא שאמרו (י) **מי זאת הנשקפה כמו שחר כו'**. כי בשלשה הדרגות בלבד עלתה כמתהומא דארעא ועד רום רקיעא, כי הלא במצרים כשהחלה להשקיף באמונה האמתית הייתה השקפתה בלתי ברה באמת רק **כמו שחר**. ומיד **בפסח ומילה** היה לה יופי מעשים טובים, אך **כלבנה** שלא יבצר מהיות בה פגימה, מהיכן היו אז ישראל כי גם אז בקרוב **וימרו על ים בים סוף**, ודאי זו כוחה לאלוהיה שהוא מן הפלא, כי מיד עלתה והייתה **ברה כחמה**, כי פסקה זוהמתן בהר סיני (שבת קמו א).

ולא עוד, אלא כי מיד אחרי כן הייתה **איומה כנדגלות**, שהייתה אימתה מוטלת על הבריות כמו מהנדגלות, הם ארבעה דגלי המרכבה, שאמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים ב ד) שהיו **ארבעה מחנות שכינה** במתן תורה בדגליהם, שעל כן נתאו ישראל וניתן למו. והוא מאמר רבותינו ז"ל (שם ג ה) שהיו האומות אומרים אין אלו אלא אלוהות שתשמישן באש, **עמוד אש לילה**

ועמוד ענן עולה,

ושני זקוקין דנור יוצאין מבין בדי הארון ואוכלות כל נחש שרף ועקרב, ועל כן הייתה אימת ישראל עליהם. וזהו אומרו **איומה כנדגלות**, שהייתה איומה באומרם האומות כי היו ישראל **כנדגלות**, הם ארבעה מחנות שכינה בארבע דגליות, כי היו מחנות ישראל בעיני האומות כמחנות שכינה.

וכן אני ה' אלוהיך האומר לך כי כדבריהם כן היה, כי כאשר חמדת ליעשות ארבע מחנות בארבע דגלים שאעשה מכם מרכבה, כאשר בארבע מחנות שכינה בדגליות, כן עשיתי, כי הנה הנחתי מלאכי השרת **(יא) ואל גנת אגוז ירדתי**. והוא כי הלא דמיתך **רעיתי** אל האגוז, כי בהסיר מעליה שתי קליפות נתגלו בתוכה ארבע חלקי אוכל פנימה שווים ודבקים, כן אחרי הסירך שתי קליפין כאגוז, הם שתי עורות מילה ופריעה, נגלה שלמותך וזכותך והיית לארבע מחנות כארבעה חלוקי אוכל האגוז, ואז **ירדתי** אליך ותהי לי למרכבה **(שיר השירים רבה ו כו)**.

וכל כך רב כשרונך, כי נתראתי **לראות באבי הנחל**, הוא ההפרחות הנמשכות ממימי הנחל. והוא כי במתן תורה הוריד הוא יתברך נחל שוטף שפע להריק על ישראל, וממנו הוכנו וקבלו רוח קדש ונבואה. ואפילו הדורות העתידיים קבלו נפשותם כל מה שעתיד כל נביא להינבא, וכל תלמיד חכם וכל תלמיד ותיק מה שעתיד לחדש, כמאמרם ז"ל **בשמות רבה** (מז א, ויקרא רבה כב א), וזהו **לראות באבי הנחל** איך הפריחו מחמת שפע הנחל. ומה שהיה צודק על פי ההשערה, שהיה ראוי יפריחו הם השלמים שבישראל המשולים לגפן, וזהו **ירדתי לראות** בהפרחות הנמשכות מהנחל, והיה העיקר לראות **הפרחה הגפן**.

ואחרי כן ראיתי שלא בלבד המשולים **לגפן**, כי אם גם המשולים **לרמונים**, הם הרקים שבך (חגיגה כז א) כמה דאת אמר (לעיל ד ג) **כפלח הרמון רקתך**. וזהו **הנצו הרמונים**, ולא אמר ההנצו אם היה חוזר אל אומרו לראות, אך שיעור הכתוב שעיקר היה **לראות באבי הנחל** אם **פרחה הגפן**, והנה **הנצו הרמונים** גם הם, ומה גם עתה הגפן. כי גם הרקים שבישראל ניבאו וישקם ה' **מנשיקות פיהו**, שהיא השגה גדולה עד מאד.

משיבים ישראל ואומרים (יב) לא ידעתי כו', לומר הנה לא מחכמה שהייתה בי להשגה ההיא השגתיה, כי הלא **לא ידעתי**, אך מה שאגזור אומר, הוא כי נפשי **שמתני** במעלה זו, כי מפאת היות נפשותינו מתייחסות לנפש אחת להיותן מתחת כסא הכבוד, מחמתן זכיתי לכך. כלומר, וגם עתה עדיין נפשותינו משם המה, ולמה נגרע גם עתה בדורות הגלות החיל הזה.

משיב הוא יתברך ואומר **מרכבות עמי נדיב**, לומר הלא הבחירה חופשית הייתה, כי אם לא היית נדיב בבחירתך לא היה מועיל איכות הנפש. וזהו **מרכבות עמי נדיב**, לומר עמי הוא שהיה אז נדיב, והנדיבות בחירתו הטובה לבחור בטוב, עלה במעלת היותו מרכבות אל השכינה, ואמר **מרכבות** לשון רבים, על כי אין השראת שכינה בכולם בשווה, רק בכל אחד לפי הכנתו.

פרק ז

א שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה-בך מה-תחזו בשולמית כמחלת המחנים :
 ב מה-יפו פעמך בנעלים בת-נדיב חמוקי ירכיך כמו חללים מעשה ידי אמן:
 ג שררך אגן הסהר אל-יחסר המזג בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים :
 ד שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה :
 ה צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על-שער בת-רבים א
 פך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק :
 ו ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן מלך אסור ברהטים :
 ז מה-יפית ומה-נעמת אהבה בתענוגים :
 ח זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכלות :
 ט אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו
 ויהיו-נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפרך כתפוחים :
 י וחכך כין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים :
 יא אני לדודי ועלי תשוקתו :
 יב לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים :
 יג נשכימה לכרמים נראה אם פרח הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים
 שם אתן את-דדי לך :
 יד הדודאים נתנו-ריח ועל-פתחינו כל-מגדים חדשים גם-ישנים דודי צפנתי לך:

(א) **שובי שובי כו'.** הנה כתבנו שהמצאת הויכוח הלז שבכל דברי השיר הקדוש הזה, הלא היא כאילו אדון העולם אבי ישראל עם עמו אשר בגלות החיל הזה יתווכח לעיני העמים הנקראים **בנות ירושלים**, שהוא יתברך ידבר כאשר ידבר איש אל אשת חיקו אשר הרחיקה ואהבת עולם אהבה, ויבקש ממנה תכין עצמה בתכשיטי הכישרון הראוי וישיבה לקדמותה. והיא תשיב אמריה לו ככל הכתוב למעלה, ופעם תדבר עמו יתברך ופעם אל האומות אשר אצלה. וגם הם ישיבו אמרים אליה וגם הוא יתברך להם, ככל הכתוב למעלה.

והנה בכלל ספרו יתברך שבחה, אמר כי בצאתה ממצרים נדבה לבו בכישרון גדול, עד הגיעה אל היותה מרכבה אל השכינה. כלומר, כי על כן גם עתה תשוב עדיך יתברך ויחדש טובה, כמאז אשר הייתה בגנת אגוז, שהוא משל אל ארבע מחנות כמדובר. על כן בשמוע האומות, עונות ואומרות אליה **שובי שובי השולמית כו'**, לומר אחר שכן הוא, מה לך תתעצלי מלשוב אל אלוהיך יעלך במעלות ארבע מחנות מרכבתו. ואם רב ממך ההשגה הגדולה ההיא, לאט לך, **שובי** אל מעלתך הראשונה בארבע הדרגות. והוא כי הנה ארבע מחנות שכינה לא מדרגה אחת הנה כי אם זו למעלה מזו, לכן **שובי** אל האחת ואחר כך **שובי** אל השנית, וזהו **שובי שובי**.

ואחר עלותך שתי הדרגות יצטרף היותך **השולמית**, בעלת שלימות מכל העמים כאמרו בפסוק **אחת היא יונתי** (לעיל ו ט), לעלות בנקלה אל שתי המעלות האחרות. וזהו **שובי שובי**, שהוא עד היות בך השגת היותך מרכבה בארבע בחינות מחנות שכינה, לשוב להיות מרכבה אליה כבראשונה בהר סיני, ועל ידי כן מחזה שדי תחזה כמאז. ולא בלבד את, כי אם גם אשר יתלוו אליך כמונו, וזהו **ונחזה בך**, כי נחזה במחזה השכינה אשר תחזה אתה גם אנו באמצעותך, וזהו **ונחזה בך**.

משיב הוא יתברך אליהן ואומר **מה תחזו בשולמית**, התחשבי כי בהשגתה יהיה לכם השגה כמוה בקדושה, לא כן הוא רק **כמחולת המחנים** שהוא **כמחולת** השתי מחנות של יעקב, באומרו (בראשית לב ב) **ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלוהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים**, על שתי מחנות מלאכים כמפורש אצלנו שם. ואמר הנה אתם אויבי ישראל אתם, ואינכם קרובים אל ישראל יותר מעשו אל יעקב, ועם כל זה מהשגת יעקב להיות לו שתי מחנות מלאכים מה נמשך לעשו ממנו, הלא לא היה רק הכאות וחבטות גדולות, כמאמרם ז"ל (**תנחומא** וישלח י) שאותה הלילה פגשו המחנות ההם בעשו ואנשיו, והיו אומרים לו למי אתם, והיה אומר בן יצחק, והיו מכים ופוצעים בו. חוזר ואומר של אברהם אני וחוזרים ומכים. של אחי יעקב אני היו נוחים.

וזה מאמרו יתברך פה **מה תחזו עם השולמית**, שהבי"ת תשמש במקום עם, הלא לא יהיה רק **כמחולת** ושמת **המחנים** כאשר שמחו עשו וזרעו במחנות יעקב שאדרבא הכום, וגם באומרם של אחי יעקב לא היה רק שלילת הכאות אך לא שלימות.

(ב) מה יפו פעמיו כו'.

אומר הוא יתברך, ראי נא הכנותיך לשוב עדי ושאמצא לך, שעל כן קראתיך **שולמית** כי שלימה את, ויקל עזר משדי להגיע עדך לעוזרך, כי הלא יש בך כמה סוגי שלימות אם יתעוררו לעורר את האהבה להשיבך עדי.

כי הנה ראשונה מה יפו פעמיך, כי הנה לא יבצר בכל דור סוג צדיקים יוצאים ובאים בקרב העם ללמדם איכה יעבדו את ה', כמעשה אבינו הראשון הוא אברהם יוצא ובא ממקום למקום לעשות נפשות רבות (**בראשית רבה** לט יד). **ויש זולתם** יבחרו בהכבד ושבת על פנת ירכתי ביתם, לא ימוש ספר התורה מידם ולא ילמדוה את בני ישראל.

ועל הסוג האחד אמר פעמיך, הם הצדיקים שאומנותם ללכת להישייר את העם, שעל כן פעמי ורגלי העדה יקראו, **ומה יפו אלה בנעלים**. והוא כי עליהם נאמר (תהלים צא יא) כי **מלאכיו יצוה לך כו' על כפים ישאונך**, כי על כן הולכי בדרך מצווה אין נזקין, כעת צאת ישראל ממצרים, שעל לכתם בדרך מצווה אמרו רבותינו ז"ל (**רש"י** שמות יב לז) שמרעמסס על כפים נשאום מלאכי השרת, וזהו **ואשא אתכם על כנפי נשרים** (שמות יט ד), נמצאו מלאכי השרת כנעלים אליהם, וזהו **מה יפו פעמיך בנעלים**. ובזה את תופסת אומנות אברהם אביך כי בתו אתה, וזהו **בת נדיב** (סוכה מט ב) שעל ידו עושה נפשות, כמאמר רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (לט יד).

וזה **הסוג הוא היותר חביב לפני**, כי **הסוג השני הם חמוקי ירכיך**, הם המרבים ישיבה בבית מדרשם מיוחדים לישיבה כעוגל הרכים, הן אמת שחשובים לפני **כמו** חלאי כתם אך בלבד **לחלאים מעשה ידי אמן**. והוא כי כאשר תכלית החלאים הוא לתלותם באוזן, על כן בהיעשותם על ידי אמן ולא ינתנו באוזן, הם משוללי הגעה אל התכלית. כן הלומד ולא ילמד ויישיר את העם לשום הדברים באוזניהם, ידמה לחלי כתם שלא ניתן באוזן שהיא מחוסר התכלית, וזהו **כמו חלאים** שאין בהם רק **מעשה ידי האמן** בלבד ולא נתינה באוזן, כן יחסר מאלה שם באוזני העם הישרות לימודו אשר למד, כי תכלית הלמידה הוא להישייר וללמד. כלומר ועל כן החלוקה הראשונה היא הנבחרת כי על כן שיבחו את שמואל (**שמות רבה** טז ד) עם ששתיהן כאחת טובות.

(ג) שררך כו'. גם יש בך לעוזרך זכות בעלי צדקה, כי **בצדקה תכווני** (ישעיהו נד יד). ונקרא שרר למה שלא מבלתי חפץ ה' בעניים יחסר לחמם, כי אם למען זכות את העשירים, כמאמרם ז"ל - על פסוק **חסד ואמת מן ינצרוהו** (תהלים סא ח) - בשוחר טוב ועל פי דרכם יטבו אשמותם בדלותם וכמו שכתוב אצלנו על פסוק **את העני עמך** (שמות כב כד), אלא שלמה שישראל כולם כאברים רבים בנפש אחת, וכאשר הלב יחלק מזון לאיברים ולא יקפיד

כי הם לאחדים יחשבו, כן הוא העשירי אצל עניי עמו, ככתוב אצלנו על פסוק **חיי בשרים לב מרפא כו'** (משלי יד ל). כי בני ישראל הם בעלי נפש אחת כמאמר הכתוב **שבעים נפש** (שמות א ד), על כן יחשבו גויותם כאברים של גוף אחד, ועל כן, נותן לרש ירבה ממונו, כי הוא כמשפך להריק וכפי הריקתו יריקו לו מן השמים, כמפורש אצלנו על פסוק **מתן אדם ירחיב לו כו'** (משלי יח טז).

ועל כן אמרו רבותינו ז"ל (גיטין ז א), אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, שנאמר כו'. ואפילו עני, שנאמר **ועניתיך כו'**. ועל כן קראם שרר לנותני צדקה, שהם כמשפך וצינור להריק לעניי עם, כשרר שהוא צינור להתפרנס על ידו כל האיברים, בהיות העובר בבטן המלאה אוכלים כל האברים ממה שאמו אוכלת על ידי השרר, כן יאכלו הדלים ממה שהשכינה מקבלת להשפיע על ידי עשירי עם, שהם כצינור מעין השרר. ולא יחוש פן יפגם ממונו על ידי תת ממנו צדקה, כי הלא ידמו אל **אגן הסהר**, שהוא בהיות הירח פגום עשוי עגולה **כאגן** שידוע שאל יחסר המזג, כי מעולם לא נשארה הלבנה פגומה תמיד כי אם תמלא בקרוב בודאי, כן פגימת הנותן צדקה הנעשית בממונו אל יחסר מלואו.

או **שיעור הכתוב, שרר**, הם נותני צדקה אשר בך, הם **אגן הסהר** שממונם פגום שמזונותם מצומצמים או מתפרנסים מן הצדקה, אשר על ידי היותם כשרר שנותנים **אל יחסר המזג** שהוא יתברך ירבה למו, כמאמר רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני נחום** תקסא) על וכן נגוזו ועבר (נחום א יב), על מי שמזונותיו מצומצמים, ועל עני המתפרנס מהצדקה ונותן, שמובטח לו שיפרנס אחרים משלו, וזהו **ועניתיך לא אענך עוד** (שם).

וגם לך זכות אחר להועיל ולעזר, והוא **בטנך** שהם פרי בטנך **תינוקות של בית רבן**, שהם **ערימת חטים** הוא הכרי משולל מוץ וקש, כן הם הבל בלי חטא משולל גאוה ויוהרא כמוץ שעל ראש שיבולת, ומשוללי היותם משועבדים אל קנייני העולם הזה ומאכליו כגדולים, שעל פת לחם יפשע גבר כקש - הוא קנה השיבולת - משועבד אל החיטה שעליו הוא האוכל, אך תינוקות של בית רבן לא יפנו אל קנייני החומר. וזהו **ערימת חטים** משוללי מוץ וקש, שהם משל אל שתי הבחינות. ועל ידי כן הם **סוגה בשושנים**, שמהבל פיהם המלאכים הנעשים ממנו לא יעצרום שום פניה וחטא להיותם מסובבים אליהם, כאשר לגדולים. רק הערימה הזאת שהוא משל אליהם, היא **סוגה** ומוקפת **כשושנים**, שהוא משל אל **המלאכים** כמדובר.

(ד) שני שדיך כו'. גם לך זכות תורה, כמאמר **רעיא מהימנא** ע"ה (זוהר ח"ג רעה - רעו), שאומר **עני ורוכב על חמור**, הוא שאם יהיה עניות מעשים טובים יבוא מלך המשיח על זכות תורה, כמה דאת אמר (בראשית מט יד) **יששכר חמור גרם**. והנה, התורה תכלול שני סוגים,

דרך הפשט ודרך הסוד, ועל שני סוגי המלמדים אותנו שאנו יונקים מהם כיונק מדדי אמו אמר **שני שדיך**, הם שני סוגי מלמדיך שתינק מהם, הם ימהרו קצך **כשני עפרים** קלי המרוץ.

ואל יעלה על רוחך שדרך הסוד לבדו הוא שיעמוד לך, כי הלא המה **תאמי צביה**, כי כאשר תאמי צביה נפשותם קשורות זו בזו עד שבמות האחד ימות גם השני, כן שני הסוגים הנזכרים האלה קשורים יחד זה בזה כנודע, כי גם דרך הפשט דבק ומקושר הוא עם הסוד, ועל ידי הפשט עושה רושם גם בשורש הסוד.

(ה) צוארך כמגדל כו'. עוד יש לך זכות הצדיקים הגדולים סובלי ייסורין להגן על הדור, כרבי אלעזר ברבי שמעון ורבנו הקדוש, שכשנתבשר רבי חייא ברפואת רבי, אמר אוי לכם מעוברות שבארץ ישראל, שכל ימי ייסורי רבי לא הפילה אשה ולא הייתה עצירת גשמים (עין **בראשית רבה** לג ג). ולהם יכנה בצואר, למה שהם מרימי עול עוון הדור כצואר המיוחד לעול. ואמר שהוא **כמגדל השן**, והוא בהזכיר מאמר רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** צב א), **אשרי הגבר אשר תיסרנו יה** (תהלים צד יב) ואם בא להקפיד מתורתך תלמדנו, ומה אם שן עבדו וכו' יפיל לחפשי ישלחנו, מי שייסורין על כל גופו לא כל שכן שיהיה חפשי מגיהנום.

וזו יאמר פה, כי מי שהוא צוארך סובל עול יסורין, הוא **כמגדל השן**, כי כמגדל וכחוזק שיש לשן שעל ידי הפלת הרב את שן עבדו יצא העבד לחירות, כן על ידי תפלת והכנעת איש צדיק מאנשי ישראל יצאו כל ישראל לחירות משעבוד איזו צרה המעותדת לבוא, כי כל יחידי ישראל הם לאחדים כאברי הגוף, על דרך אומרם ז"ל על פסוק **אשרי הגבר אשר תייסרנו יה כו'**, אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו, שמן התורה תלמוד קל וחומר משן ועין כו'.

גם יש לך זכות המשפט, שעל ידי המשפט העולם מתקיים, וההפך בהפכו. והוא כי בהיות המשפט כראוי, מתקיים כל מה שיגזרו על הנידון מן השמים, כי כל מה שיצא משפטו בבית דין של מעלה הוא היוצא בבית דין של מטה בהיות המשפט על הדין ועל האמת, ונמצא העולם מתנהג על פי בית דינו יתברך, כי אלוהים נצב בעדת הדיינים, והוא מעיר לעזור שיתברר האמת, באופן יוסכם למטה הסכמת בית דין של מעלה. מה שאין כן לוקחי שוחד ומטים משפט, שמהפכים משפטו יתברך ומקלקלים סדר משפטו ודינו יתברך. שאם גזר על איש חיים ומיתוהו שלא כדין, מאבדים העולם.

וההיקש בממון, מי שגזר עליו הוא יתברך רוח מאה מנה ונותנם לו, ויבאו בית דין ויטלו ממנו כולם או מקצתם ויתנו לבעל דינו שלא כדין, הם מקלקלים העולם. מה שאין כן עושי משפט כראוי שהוא יתברך יהיה אתם, כי יהיה דינם למטה מכוון אל העליון.

זה יאמר **עיניך**, הם **עיני העדה** כמה דאת אמר **ונעלם מעיני העדה**, ואם **מעיני העדה נעשתה בשגגה** (במדבר טו כד), הם גדולי ישראל סנהדריהם ודייניהם. ואמר דייניך הם ברכות בחשבון. מה הברכות כל המים אשר בהם הנראים לעיניים הם אשר היו למעלה, כן עיניך משפטיהם ודיניהם הם עצמם אשר היו למעלה, והמשפט עצמו אשר נעשה בשמים הוא הנעשה על הארץ.

ואל יעלה על רוחך כי לא יהיה זה רק בסנהדרי גדולה או קטנה, אך לא בבית דין של שלשה, כי לא יושפע בהם בכוון מה שבבית דין העליון, לזה אמר **בחשבון**. לומר צא וחשוב מלת **ברכות**, ועל פי החשבון לבך תשית לדעתי אשר כיונתי, אם לסהדרין או גם לשלשה דיינים. והוא כי ברכות עולה תרכ"ח, ותיבות דייני ישראל עולה תרכ"ה, ושלשה שהם הדיינים משלים לתרכ"ח. וזהו **בחשבון**, כי הם שלשה דייני ישראל כמנין **ברכות** כמדובר, כי גם על שלשה דיינים אמרתי.

ופן תאמר בלבבך, הלא כמה פעמים יפול מחלוקת בין הדיינים, מהם פוטרים ומהם מחייבים, מי יודע איזה כת מהם הוא אשר אלוהים הופיע עליהם שפע כיוון הדין העליון, איזה כת מהם מוכן יותר לפניו יתברך לכוון אל הדין העליון. אל תחוש, כי הלא מה שאמרתי שהוא ברכות מכוון אל מה שלמעלה הוא **בשער בת רבים**, הוא שער הזקנים הוא **בית דין**, כי מה שהוא **בת רבים** כלומר הבת של הרבים הוא על פי הרוב. ומלת בת, כמו בת עמי (ישעיהו כב ד), בת בבל (תהלים קלז ח), גדוד בת אדום, שהוא כאומרו עדת עמי, עדת בבל וכיוצא, כן יאמר **בשער** שהוא בית דין, מה שהוא **בת רבים**, היא עדת הרבים אם מזכים או מחייבים, מה שהוא דעת הרוב הוא הדבר אשר יצא מה' והיה משפטו ודינו בשמים ממעל.

ושמא תאמר, ואיך יתכן, והדין הוא כי אם יחד כולם כל הבית דין של מטה יפתחו לחובה ויאמרו על הנידון שהוא חייב מיתה, קיימא לן (סנהדרין יז א) שהוא פטור, דבעין עדה שופטת ועדה מצלת. ואיך יתכן שמה שאנו רואין אותו בפנינו שהוא חייב בדין, שעל כן כולם פתחו בחובה, שלא תהיה החובה המשפט האמתי למעלה, ואם כן איך בפטור אותו לא יצא משפט מעוקל. כי הלא דע איפה, כי מה שאתה פוטר מפני כך הוא הדין העליון באמת, כי הנה **אפך** ורוגזך שהעיניים הנזכרות הוא הבית דין מתמלאים אף ומחייבים את הנידון, הוא **כמגדל הלבנון**, הוא כמגדל הלבניות וזכות ורחמים כמגדל האמתי העליון, כאשר האף הנזכר הוא **צופה פני דמשק**. כלומר כאשר כל הבית דין צופה ומביט לחובה שהוא לעומת פני דמשק הוא חובה, כמה דאת אמר (בראשית יד טו) **עד חובה אשר משמאל לדמשק**. ושיעור הכתוב, **אפך** ורוגזך בחייבך הנדון, הוא לו לרחמים **כמגדל הלבנון** העליון שמשם הוא לו הלובן וזכות, כאשר הבית דין היה כלו **צופה פני דמשק** הוא חובה, כלומר שפתחו כולם לחובה.

(ו) ראשך עליך כו'.

לבוא אל הענין נזכירה מאמר רבותינו ז"ל בגמרא (סנהדרין צח א).

רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה יתיב אפתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי ז"ל אמר ליה אימת אתי משיח, אמר ליה זיל שייליה לדידיה. אמר ליה והיכא יתיב, אמר ליה אפתחא דרומי כו'. אמרי ליה לאימת אתי מר, אמר לי היום. למחר אשכחיה לאליהו, אמר ליה חזיתיה, אמר ליה אין כו'. ועוד אמרי ליה, לאימת אתי מר, ואמר לי היום, אמר ליה היום אם בקולו תשמעו (תהלים צה ז). ע"כ.

והנה באומרו שהוא אפתחא דרומי, פירש רש"י ז"ל שהוא בשמים נגד פתח רומי. ועדיין הלא כמו זר נחשב, למה לא בחר להסתופף בשמים לעומת ערי ארץ ישראל ולא לעומת רומי שבחוץ לארץ.

ועוד, כי הלא **רבי יהושע בן לוי** מארץ ישראל היה כי שם ביתו, וללכת עד עיר רומי היה צריך ימים רבים, ואיך יאמר **למחר אשכחיה לאליהו כו'**, שיורה כי ביום אחד הלך עד שם ולמחר סיפר את אשר קרהו עמו.

אך הנה זה יובן במאמר רבותינו ז"ל (עבודה זרה י ב), כי מערה אחת הייתה בין צפורי שהיה בו רבי, לרומי שהיה דר בו אנטונינוס, והיה הולך ללמוד עם רבי בכל יום יום ובכל לילה כמפורש בגמרא. והיעלה על לב כי מכרך גדול של רומי עד צפורי הייתה מערה מפולשת, והוא מהלך כמה חדשים והים הגדול בינתיים, ושהיה הולך ושב בכל לילה. אך הנה בעינינו ראינו עוד היום, קרוב לצפורי עיר ששמה רומי ושם היה מושב אנטונינוס, ויסב את שמה רומי כשם עיר מלכותו, והיא בקרב ארץ ישראל הארץ הקדושה, ועליה אמר כי המשיח כנגד פתחה של רומי על השמים כבודו, ושם דבר עם רבי יהושע בן לוי.

עוד למדנו מהמאמר הנזכר, כי נכון ומזומן הוא משיח צדקנו לבוא כפרי המבושל לילקט, כאומרו **היום אם בקולו תשמעו.** כי אשמותנו מפאת עצמינו הם המעכבים, ובהם הוא תלוי עד יוסרו חבל אשמותנו ויבוא אלינו, כי מצד עצמו מוכן ומזומן הוא כמדובר.

ובזה בא נבוא אל ענין הכתוב, והוא אמרת אלוה צרופה באמת, באמור הנה אמרתי לך כי לא יחסרון ממך הכנות להיעזר לשוב ולמהר את הקץ. אל יעלה על רוחך שיש עיכוב מצד מלך הוא מלך המשיח שלא נולד עדיין, או שלא הוכן עד עת קץ, כי הלא **ראשך** שהוא ראש לך, הוא **עליך** כבר בשמים, וכמאמר רש"י ז"ל על אומרם בגמרא **דיתב אפתחא דרומי,** שהוא בשמים נגד פתח רומי. וזהו אומרו **עליך,** שהוא עליך בארץ ישראל, כי אינה כרך גדול של רומי, כי אם רומי הקרובה לצפורי שמשם היה הולך אנטונינוס מרומי שקראה בשם ראש הממלכה עד צפורי דרך מערה ללמוד תורה מרבי כמדובר.

וזוהו אומרו **עליך**, לומר מי שהוא **ראשך** מוכן הוא, כי כבר הוא **עליך**, מייחל בכל עת לבוא לך, והוא ממולא מכל מיני שפע עליון ואין עיכוב מצדו. כי הוא כשיבולת חיטה שכבר נתבשלה כל צרכה, ובכל עת הוא זמן לקיטתה. וזהו **ככרמל**, כמה דאת אמר (ויקרא ב' יד) **גרש כרמל** שהוא כר מלא כמאמר רבותינו ז"ל (מנחות סו ב). **ודלת ראשך**, הוא ציצית שער של ראשך, הוא שער מלך הנקרא **ראשך**, שהוא משל אל חוטי וחבלי אשמותיך הנעשים כשערות, שבהם נאחז ונתלה מלבוא אלינו, שהם חוטי צינורות דין כנרמז בשער הלויים **בספר הזוהר** (ח"ג מח - מט), הן אמת שהוא **כארגמן**, אדומים כשנים הם חבלי אשמותנו המושכים ומעכבים אותו מלבוא, ועל כן קראו דלת כי נדלה בם מעל הארץ, כמה דאת אמר (סוכה א מד) **הדלה עליה את הגפן**, שהוא כאחוז ותפוס למעלה בציצית שערו מעוכב מלרדת.

אל תתייאש על זה, כי הלא הוא **מלך אסור ברהטים**. לומר הנה מעתה כבר הוא **מלך** אשר הומלך עליך לבוא לך, אלא שבשער הנזכר הוא **אסור ברהטים**. והוא כי נשא המשל, אל מלך שהוא קשור בחבלים דקים כשער באמבטיאות של מים, שבהמלאות האמבטיאות ויפוצו מימיהם חוצה ישורו החבלים וימוחו, ויותר המלך ממאסריו ויבוא אל היכלו. כן **המלך** המשיח הוא **אסור** וקשור **ברהטים** בשקתות המים, הם זכויות תופשי התורה ומלמדים אותה לישראל שנמשלה למים כמאמר **רעיא מהימנא** עני ורוכב על חמור שזכות ביאת משיחנו נשען ורוכב על זכות התורה, כמה דאת אמר **יששכר חמור גרם**. וזהו **אסור ברהטים** של שקתות המים, הם זכויות תורה, שכאשר יפוצו מלמעלה ימוחו השערות המעכבים ויותר מאסרו, **ובא יבוא ברנה**.

(ז) **מה יפית כו'**. אחרי אומרו יתברך כי נכון בידו יום גאולתנו, ומשיח צדקנו אשר על ראשנו ממולא שפע לבוא אלינו, ואין מחסור זולתי מיתרי אשמותינו אשר בם נאחז, עד אשר ננתק חבלנו בל יחזקו לעכבו כי נשוב מהם, בא ויאמר אל תאמר נא ישראל שעל פי הדברים האלה תאבד תקווה חלילה כי אני תולה גאולתך בתשובה, ואת מה אמולה לכתך, ואולי תחזיקי תמיד במשובתך לרוע יצרך ולא תגאלי עוד. לא כן הדבר, כי גם שלא תזכי לא תבצר גאולתך, כי אם שתהיה בצרות רבות ורעות, מה שאין כן אם אלי תשוב מאליך, שמלך יבוא לך בשמחה ובשירים, וגם אני אליך אקשר **אהבה** בך בתפנוקים ו**תענוגים**, וצר לי עליך בבוא חבל לך, וכל חפצי הוא לקשר את **האהבה בתענוגים** ולא בצרות.

וזוהו **מה יפית כו'**, והוא מאמר ז"ל (סנהדרין צח א) **זכו אחישנה לא זכו בעתה**. והוא כי הנה אם היינו מעוררים את האהבה ומתדבקים מאלינו באהבה רבה עמו יתברך וזוכים לאחישנה, שהוא בדור שכלו זכאי, לא היה צריך חבלי משיח. כי אין חבלי משיח רק על היות הדור חייב, וכדי לעורר אהבתנו עמו יתברך להשיבנו עדיו. ואם היינו זוכים לאהבו טרם עת קץ, לא תהיה האהבה אשר נקשר עמו יתברך על ידי צרות, רק על ידי אושר ושובע שמחות

ותענוגים. ואמר הוא יתברך **מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים**, כמה טוב וכמה נעים הייתה **אהבה בתענוגים** ולא בצרות וחבלי משיח, כלומר שעל כן קדמתי כמה פעמים לעוררך אלי שתשוב, למען הביא עליך את כל הטובה בתענוגים ולא בצרות.

ושמא תאמר אלי, כי הלא שבחתיך כי מכף רגל ועד ראש את כלילת יופי, כאשר החלתי **ממה יפו פעמיך** (לעיל פסוק ב) ועלית גם עלה אבר אבר משבח ואומר כל שיעור קומתך עד **ראשך עליך** (לעיל פסוק ו), שהוא לפאר ולרומם רב התפארת שבכל חלקי שלומי אמוני ישראל בכל בחינות שלימות אשר המה כוללו יפך, ואם כן איפה הלא תאמרי מה לי עוד שלימות על כל אלה, ויקום אבי שבשמים ויעשה למענם ולא יאחר.

אמנם דעי וראי כי עדיין את צריכה ליתקן ולהתקשט, כי יותר ממה שאת חפצה לינק שפע טובה וגאולה, אני חפץ להניק ולהשפיע ולהיטיב כי גואל אנכי, ומה גם בהיות בך שבח שיעור קומתך ששבחתי, אך מה אעשה **(ח) וזאת קומתך כו'**. והוא כי הנה כתבתי לך כמה שלמויות בחלקי האומה מחולקים בחלקי שיעור קומתך, מהם רמוזים **בפעמיך**, ומהם **בירכך**, ומהם **בשררך**, ומהם **בבטנך**, ומהם **בשדיך**, ומהם **בצוארך**, ומהם **בעיניך ואפך וראשך**, ועם כל זה אינך זוכה לשאחישנה ותהיה **אהבה בתענוגים**.

והטעם, כי **זאת קומתך** הכוללת כל חלקי שלמים שבך **דמתה לתמר**, אינם כל כך שלמים שיזכו להיות ממקבלי שפע פרי גודל מעשיהם הטובים בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, רק שיתייסרו בעולם הזה לנכות מעשיהם אשר לא טובים, עד הסתלקם מהעולם ויאכלו וישבעו שם במתן שכרן. וזהו **דמתה לתמר**, שעד שבעים שנה לא תגלה ותראה פרי הפרחתו, וכן המה עד שבעים שנה שהוא כל ימי שנותיהם בעולם הזה לא יזכו לפרי מעשיהם, ועל ידי כן לא תקום ולא תהיה **אהבה בתענוגים**.

ושדיך, הם הראוים תלמוד ותינק מדדיהם תורה ומעשים טובים, הם **כאשכלות**. ולא אמר כאשכלות הגפן, רק סתם חוזר אל **התמר** הנזכר, לומר שאין תוכם בעצם כברם, כי הם כאשכלות התמר שברם מתוק ותוכם גרעין קשה, והמוצץ לא יוכל למוץ רק מהחיצוניות, ובדחקו לא יקח את כל מאומה כי קשה הוא. כן הדבר במלמדי תורה ומצוות ומוסר, שאם **נופת תטופנה** שפתותם ולבם לא כן בעצם כלבב דוד ודומה לו, לא יסכנו למודיו ומוסריו אל יונקי שדי השכלתו בעצם. כי הלא זה טבע כל דבר להגיע עד מקום כיוצא במקום שממנו יצא, ועל כן החכמה ומוסר היוצאים מקירות לב משמיעם עד קירות לב מקבלם יכנסו, ואשר הוא מהחוץ ולא מהלב לא יעבור בלב השומע רק בחיצוניותו.

זהו **אומר** הנה **שדיך** הם **כאשכלות התמר** הנזכר, מתוקים מבחוץ וקשים מבפנים, ואיך תינק ותמוץ עד פנימיות לבך לאהבה את ה' על ידם בכל לבבך ובכל נפשך, ומה גם אם יכוון על שנאת חנם או קנאה ותחרות, אשר המה אלה אשר הגלונו בגלות החיל הזה ועוד ידם נטויה בין רב למעט, ואיה איפה אשר יוכל לומר זכיתי לבבי, באופן כי גם שדים כי יונקו, עם היותם מתוקים מדבש, תוכם לא יבצר מהיות קושי בצד מה, כגרעין שתוך פרי אשכלות התמר, ומעכב מלקבל הכישרון בשלמות כמדובר.

או **יאמר שדיך**, הם מלמדיך אשר שדיהם תינק, **כאשכלות** התמר שלא יהנה אדם ממנו רק מהחיצוניות ולא מהפנימי כי קשה כעץ הוא, כן מלמדיך לא ימציאו עצמם ללמדך מפנימיות ידיעתם רק מהחיצוניות, ומתקשים ללמדך הפנימיות.

(ט) והנה **אמרתי אעלה בתמר כו'**, אומר הוא יתברך, הנה אמרתי בלבי **אעלה בתמר**, הוא כל חלקי **קומתך** הנזכרת **שדמתה לתמר**, כי תהיו מרכבה אלי. ולא בלבד אל חלק הנפשות למעלה אחר סילוקם, כי אם גם אוחזה בסנסניו, הוא חלק הגופים. כמאמרם ז"ל (קידושין מ ב) צדיקים דומים בעולם הזה לאילן שנטוע במקום טהרה ונפו נוטה למקום טומאה, הנה המשילו הנפש אל האילן, והגוף לנוף, כמבואר אצלנו במקומו.

כן יאמר, מה שאמרתי בלבי הוא שגם אוחזה התפשטות אחיזה מה גם בגופים, כי בגוף ונפש אשרה שכינתי עליכם. אך מי יתן איפה ויהיו נא **שדיך כאשכלות הגפן**, ולא כאשכלות התמר שלא יהיה תוכם קשה, רק **כאשכלות הגפן** שהתירוש כנוס בתוכו והבא למוץ מוצץ כל תוכיותו, מה שאין כן עתה לכל אחד מן הדרכים.

או **יאמר**, אמרתי **אעלה** ואהיה מרכבה אל חלקי התמר, הם השלמים שבך כנזכר, ואגבם אוחזה בסנסניו הם יתר העם הבלתי מוכנים שהם כסנסני השלמים המשולים לתמר, שבחול השפע על השלמים יתפשט גם לבלתי שלמים. אך צריך **יהיו נא שדיך כו'**, כבקודם. **ורח אפך**, הם כחות הטומאה הנעשים על ידי עונותיך, שהם ריח נמשך מאף וחימת העבירות, יהיו **כתפוחים**, שיהפכו לריח טוב וקדוש מתייחסים אל שדה תפוחים. והוא שתהיה תשובתם מאהבה, באופן שתהיה גדולה תשובתם עד היעשות זדונות לזכויות, כמאמר ריש לקיש על השב מאהבה כמבואר אצלנו יפה **בחבצלת השרון**, על מאמר רבותינו ז"ל בגמרא (יומא פו ב) על שתי מימרות ריש לקיש:

האחת גדולה תשובה שזדונות נעשות כזכויות, ומקשה איני והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, ומשני כאן מאהבה כאן מיראה. כי השב מאהבה זדונות נעשות כזכויות, שהוא כמבואר אצלנו שם, שעל כל עוון ששב ממנו הוא מקיים מצות עשה ונברא מלאך ממנו, ככל מעשים טובים שאדם עושה שקונה לו פרקליט אחד. נמצא שבמקום כח

הטומאה אשר פעל ונעשה בהעוותו, מהפכו לכח קדושה בתשובתו מאהבה. וזהו **וריה אפך**, הוא העון שהוא עצמו אפך ורוגזך ליסרה אותך יהיה ריחו **כתפוחים** שיהפך לזכות להריח בו בגן עדן הוא שדה של תפוחים הם אורות זכויות ישראל.

וגם כמו שאמרתי ויהיו נא שדיך להניקך **כאשכלות הגפן כו'.** שגם פנימיותם יהיה ראוי למוץ, גם **(י) וחכך** אחפץ יהיה **כיין הטוב**, כלומר שתמוצי בחשק נמרץ. הנה השלמים הנקראים **שדיך** בהיותם **כאשכלות הגפן** באופן שלא תאמר די, שלא תהיה כמוצץ דבר שתקוץ בריבוי, רק **כיין הטוב** שיערב לחכך מרוב תשוקה, שתמוץ ולא תשבע.

או יאמר, אל יקרך בהיות **שדיך** שהם מלמדיך **כאשכלות הגפן**, שתמוץ מיין אשכלות גפנם כשותה מיין אשכלות יין המשכר שהולך דרך עקלתון, שאדם מריק אותו דרך פיו למטה ומעקש דרכו ועולה לראש ומבלבל דעתו, כן אל תפן בלימודך להעלות על ראשך חוטר גאוה ויתר פניות הבלתי טובות, רק **וחכך כיין הטוב** הבלתי משכר הוא המשומר. כי כאשר יטעם חכו ליהנות מהיין ההוא, הוא אושר המקווה על ידי עסק בתורה לשמה, לא יהיה הולך לדודי הוא התלמיד חכם דרך עקלתון, כיין המשכר העולה לראש לקנות במוחו פניות רעות נוטה מהאמת, כשכור שיחוג וינוע ביינו, כי אם למישרים, דרך ישרה שפע טוב ושלמות, משפיע לכל חלקיו נפש וגוף מראשו ועד רגליו. ולא בלבד בחייו, כי גם אחר מותו היין הטוב ההוא **דובב שפתי ישנים**, כי שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צז א), מה שאין כן אם בתורתו פנה בה אל רהבים ושטי כזב כמדובר.

או יהיה אומרו הולך לדודי כו', תשובת ישראל אליו יתברך. לומר, הלא אמרת שיהיה חכיני **כיין הטוב** לכל אחד מהדרכים הנאמרים, על כן אנו משיבים ואומרים **הולך לדודי כו'.** ויהיה הולך צווי, כמו בדברי רבותינו ז"ל הולך גט זה לאשתי (גיטין ו א) כאומר הולך, במשקל הורד עדיך (שמות לג ה). והענין, הלא אמרת **דודי לי**, שהלואי יהיה חכי מוכן לטעום ולשאוב מפנימיות ועצם התורה כערבות יין הטוב, שאדרבא ארבה ולא אסור מנקודת האמת אל פניות בלתי טובות כשכור.

ועשה נא למען שמך, והולך את אשר אמוץ מתורתך לדודי, שתשים בלבי יהיה לשם דודי למישרים, ולא לנטיה ימין ושמאל אל שום פניה. ולא יהיה כמו זר נחשב לדודי, כי הלא הוא **דובב שפתי ישנים**, הם ישני עפר ששפתותם דובבות בקבר כמאמרם ז"ל. וענינו לומר קל וחומר, מי שדובב את הדומם על ידי כח אלוהי הדבק בתורה שהשמיע הצדיק המת ההוא בסיני, לא יולך וימשוך תורתנו שנלמוד הדבקה בו יתברך על עצמו בהיותינו בחיים, שנשמת אל אשר בקרבנו חצובה מתחת כסא הכבוד יהיה בעזרנו להוליכה אל דודי למישרים.

(ח - י) עוד יתכן בהמשך הכתובים **זאת קומתך כו'**, לתת דופי במתפלספים ומניחים חיי עולם, ובילדי נכרים ישפיקו חכמות חיצוניות אשר שגא ה', בשומם עיקרי הדת נתונים נתונים תחת היקשי שכליהם ותולדות כזביהם, כי מגפן סדום שורשי עיקריהם. ומורם מהם כיוצא בהם, ישלחו פארות קציריהם ואשכלות מרורות פירותיהם ופרי פירותיהם כי מי שלח ידו בעמקה ונקה, בהדבק בידו מאומה מן החרם אשר תצודם למדחפות ויהיה לחרפות, ואחד מני אלף קדוש יאמר לו אשר נכנס בשלום ויצא בשלום (חגיגה יד ב).

והנה הרשת פרושה אשר תצוד ציד אנשי לבב ללכת אחרי החכמה זרה, הלא היא כי נופת תטופנה טעמיה והקשיה ותולדותיה וחיידודי חרש חכמת לבב אנוש, ערבים לשומעיהם בראשונה ואחריתה מרה כלענה כי כל ערבותה אינה רק בחיצוניותה, אך הבא אל תוכה יטמא, כן פני הראות חיצוניותה, כי התחלותיה טובות למראה ופנימיותה מר ממות, כמרור זה שתחילתו רך וסופו קשה.

וכמקרה אוכל פרי התמר גם הוא יקרנו, אשר אם יאכל איש ברו ותוכו יזרוק ויערב לו, אך אם יתן איש אותו כאשר הוא תוך פיו וילעוס אותו בין שניו למוץ תוכו אגב חיצוניותו, ישתברו שניו ומתלעותיו ולא יהנה לא מזה ולא מזה. כן הדבר הזה, כי התחלות חיצוניות החכמה הזרה יערבו בצד מה, אך אין תוכה כברה כי אם קשה כשאל, כענין גרעין התמרה כי קשה הוא, ואינו ככל יתר גרעיני פירות שיש אוכל בקרבו כי אם כלו עץ יבש, כן החכמה ההיא קלת האיכות ורבת המהומה, ועליה פקח עיניו שלמה בחכמתו ורוח קדשו במקראי קדש אלה באומרו **זאת קומתך כו'**. לומר הלא שבחתי כל שיעור קומתך מכף רגל ועד ראש, מפסוק **מה יפו פעמיך כו'** (לעיל ב) עד **ראשך עליך ככרמל כו'** (לעיל ו), אשר כל אבריו הם משל כל אבר ואבר אל בחינת סוג שלומי אמוני ישראל בחלקי מעשיהם הטובים, באופן שיחד כולם המה כללו יופיך.

וזוהו **זאת קומתך** שהיא הכוללת **דמתה לתמר**, כי כולם צדיקים כמה דאת אמר (תהלים צב יג) **צדיק כתמר יפרח**. אך דע אפוא, כי כאשר הנמשלים לשדיך כי תינק שהם בעלי החכמה, אם הם דומים לאשכלות התמר שהוא הפרי, כי כן יעסקו במה שחיצוניותה מתוק ותוכה קשה כפרי **אשכלות התמר**, אמרתי בלבי, **אעלה בתמר** לחול על כל חלקי סוגי אנשי מעשה הנזכרים **בקומתך שדמתה לתמר**, אך **אוחזה בסנסניו**, כי קצף חכמת הטעות ההוא אשליך על גדולי הדור כסנסנים שהם הגבוהים, אוחזה בהם מן העולם על שלא מיחו.

ושמא תאמרו כי תחת אחת משלש יתנו חלק אל הזרה ההיא.

א. כי יבינו כל ענייניה מה שאין כן התורה אלוהית, כי להיותה מאתו יתברך לא יוכל איש לעמוד על בריין של דברים, כי נעלמה מעיני כל חי.

ב. כי יאמר איש, חלילה לי לעשות עיקר ממנה, רק אבחר דרכה להריח בה לראות מה טיבה, למען יגדיל תורה ויאדיר ערכה בעיני, כי אין אור תורה ניכר אלא מתוך חושך הזרה, כי אעמיק ארחיב בה עד אגלה את נבלותה לעיני מאהביה, ואשיתה בתה עד שכל עובר עליה ישום וישרוק יניע עצמו ממנה.

ג. לטעום מחדודיה לימוד שכלי בחידודים וחריפות.

השמר פן ואל תעשה כדבר הרע הזה, כי תחת שלש אלה רגזה ארץ. כי האחד אשר תבחר ותקרב על היות הסתר דבר בתורת האמת, אל תשית לב, כי הלא אין הסתרה רק עד תיגיע בה ותעשה דדי בתוליה, כי אז יערה עליך רוח ממרום עד תמוצי מזיז כבודה, כי הלא כענבי הגפן תדמה, כי כאשר ימצא התירוש באשכול ענבים, ואין מבדיל ומונע רק הזג הדק ומכסה אותו, וכאשר ידרוך הדורך או ימוץ המוצץ בו, קליפתו יוסר ותוכו יאכל עד תומו ואין מעכב, כן הדבר הזה, כי אשר נעלם דבר זה מענייני תורת ה', אם ישים לבו לטרוח ולעמול בו בטוב שכלו, אלוהים יופיע עליו משפע תורתו ודעת קדושים ימצא.

וזו מאמר הכתוב, מה לך אל הדומה לתמר שברה מתוק ותוכה קשה שיהיו שדיך כאשכולות התמר, ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן הן חכמות התורה, כי אם תמוץ דדי תורת האמת, אני מבטיחך כי השג תשיג מיד ותמצא חכמה ותמצא בינה, כאשר ימצא התירוש באשכול, כי לא יקשה ממך מכסה העלם השגת הדבר מאשר יקשה זג הענבים לדורך או מוצץ אותם.

ואם חפצת בזרה להריח בה, טוב לך כי תריח בתורת ה' עד בואך עד מתכונתה, כי יהיה ריח אפך כתפוחים, שאגב ריח הטוב גם בו טוב טעם וגם לא יבצר ממך מאכלה שהיא הנאה לנפש, כריח התפוח שהוא דבר שהנפש נהנית ממנו וגם לגוף שהוא טוב ממש כאכילת התפוח. מה שאין כן בהריחך ריח הזרה, כי מנפש ועד בשר יכלך, כי לא תיעצר כח להימלט מבאוש צחנתה ככתוב אצלנו על פסוק **ואחריתה כו' חדה כחרב פיות** (משלי ה ד).

וגם מן **השלישית** ברוח תברח, שהיא להטעים חייך שכלך מחידודיה, כי לבונה קודם לחידודה, ושכלך תמלא חידודים ונפשך ובשרך יעשו חידודין חידודין, כי ירחיקוך מאחרי ה' ומכל דרכי תורתו, ויצר לך בעולם הזה ובעולם הבא. מה שאין כן חידודי **תורת ה' תמימה**, כי בה תכניע יצרך ותישרך להתנהג בחסידות מנפש ועד בשר, עד היות גם גופך ובשרך אחרי מותך מתענגים בתורה אשר עסקת פה, כי יהיו שפתותיך דובבות בקבר. וזהו **וחכך** אשר יטעם מהתורה שהיא **כאשכולות הגפן**, יהיה לך **כיון הטוב** הוא הקדוש הבלתי משכר, מה שאין כן יין הנכריה כי תשכר ויניע ראשך ושכלך מהאמת חלילה, כי תהיה נבוכ בעקרי הדת כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל.

ועוד תעשה לך התורה הקדושה כי יטעם חכך ממנה, כי יהיה חכך טועם **והולך לדודי למישרים**, כי תביאך דודי מה שתטעם מהתורה למישרים שהוא למידת חסידות, כמאמרם ז"ל **ועשית הישר והטוב** (דברים ו יח) זו לפניך משורת הדין. והפך הזרה, כי תרפה ידיך ממצות ה' עד שתפקר ותתמכר לעשות הרע בעיני ה'. ולא עוד כי אם **יין הטוב** של התורה גם את בשרך יענג בדשן בשכבך בקבר, וזהו **דובב שפתי ישנים** כי שפתותיו דובבות בקבר, הפך אשר **בילדי נכרים ישפיקו**, כי למעצבה ישכבון כי יסורו מאחרי ה' חלילה.

(יא) אני לדודי כו'. כשמוע כנסת ישראל את כל התשוקה העצומה אשר לה' אלוהינו, שנשוב אליו ונדבק בו יתברך, ככל הכתוב בכל מאמריו עד כה, **השיבה כמתמיה** על הדבר ותאמר **אני לדודי כו'.** לומר, אויה לי כי כל החשק הגדול אשר היה ראוי יהיה לי לידבק בו יתברך נהפך, כי אדרבא לו יתברך החשק לידבק בי יותר מאשר לי לידבק בו. וזהו **אני לדודי ועלי תשוקתו**, לומר הלא מן הפלא הוא אשר נפלאתה אהבתך לנו, כי הלא טבע החלק להשתוקק ולהדבק אחר הכל, וזרוק חוטרא לאוירא אעיקרא קאי (בראשית רבה נג טו), ואם יזרוק איש אבן למעלה תמהר תשוב אל יסודה למטה לארץ, ובהכבות הנר השלהבת עולה אל יסודה העליון הוא יסוד האש.

ולפי זה, למה שנפשותינו חלק אלוה ממעל, הנה מהראוי יהיו שואבות ושואפות ומשתוקקות אל הכל היא שכינתו יתברך, כי המה החלק והוא יתברך הכל. ותהי להפך, כי עם שאני **לדודי**, שאני חלק ממנו כי הוא הכל, עם כל זה במקום היות עליו יתברך תשוקתי, נהפוך הוא, כי **עלי היא תשוקתו**, שכל תשוקתו יתברך הוא לידבק בי, וכמאמר רבותינו ז"ל (תנחומא בחוקותי ג) משנברא העולם נתאווה הקדוש ברוך הוא שתהיה דירתו בתחתונים. ומה ערבו דבריהם, שלא אמרו שיהיה לו דירה למטה, כי אם בתחתונים. כלומר כי לא על הארץ חשק, רק באנשים כי היכל ה' המה, וזהו אומרם בתחתונים.

ואנא אלוהי אל תאשימיני על העדר תשוקתי לידבק בך ובתורתך תמיד, כי הלא טרדות עול הגלות ובקשת מזונות מעכבות בידינו מהיות כל ישענו וכל חפץ הדבק בך ובתורתך ומצוותיך, והשלך כל מילי דעלמא אחרי גווינו, ומי יתן תנסה נא ה' **(יב) ולכה דודי** לפנינו כאשר הלכת לפנינו בצאתנו ממצרים, כמה דאת אמר (שמות יג כא) **וה' הולך לפנינו יומם כו'**, נצא מבין הנכרים השדה, שנהיה משוללי עול הגליות כמאז, גם משוללי עול בקשת מזונות כי **נלינה בכפרים**, הם גרעיני המן, שהייתה בכל לילה שכבת הטל דק ככפור על הארץ. וזהו **נלינה**, שתהיה לינתנו **בכפרים** כמה דאת אמר (שם טז יד) **דק ככפור**, שיקרא לקיבוץ הגרגרים כפרים.

ואז כל חפצך נעשה, כי לא נטפל רק בחפצי שמים, מאשמורת הבקר **(יג) נשכימה לכרמים** הם **בתי כנסיות ובתי מדרשות** וישיבות הנקראים כרמים, כמאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות לג א) על נכנסו לכרם ביבנה, שהם תלמידי חכמים שהם יושבים שורות שורות ככרם.

וכל מה שנטפל, יהיה לשית לב ולחפש **אם פרח הגפן**, אם נתחדשו חידושי תורה או עסק מצות לשמוע ולעשות, וזהו **אם פרח הגפן**, אם הפריחו ישראל הנקראים גפן חידושים בתורה. וכן אם **פתח הסמדר**, הם **תינוקות של בית רבן** שהם עדיין סמדר, אם פתח ונתפקחו להגדיל בתורה להעלותם ממדרגת ידיעה אל גדולה הימנה. וכן נטפל לבקר אם **הנצו הרמונים**, הם התלמידים שחכמתם אשר למדום כנוסה בתוכם **כרמונים**, ונטפל ונראה אם הנצו דבר מתוך דברי חכמתם אשר בקרבם ברוח מבינתם.

כלל הדברים, כי **שם אתן את דודי** אשר לי בכח בקרבי, ואוציאם בפועל ואתנם **לך**, ולא לזרים אתך כאשר בהיות עלי טרדות מזון ועול מלכות כמדובר שצריך לתת חלק לזולתך, והיו דודי לך בכח ולא בפועל.

(יד) הדודאים נתנו ריח כו'. אומרת כנסת ישראל, ידענו ה' כי מה שתמנע מהדבק בנו הלא הוא על שלא פתחנו מאלינו פתח במסך העונות המבדיל בינינו לבינך, ולמה לא תשים לבך ה' אלוהינו אל כל הזכויות אשר סיגלנו כנודע, כי אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצות כרמון (חגיגה כז א), ומה גם השלמים צדיקים וחסידיים, וזכויות קדומים מקדמונינו, שכולם מעוכבים מלעמוד לנו, עד יפתח שער במסך המבדיל, מעין שכר המצות שלא תקבלנו הנפש בעלותה למעלה עד נקות כל אשמותיה תחילה כנודע, כן כל זכויותינו וזכויות אבותינו, הם כעל הפתח ממתנים להאיר לנו בהיפתח פתח אחד אשר נפתח.

והביטה עלינו בעין חמלתך, ולא יקלו כל הזכויות האלו לפניך מערך דודאי ראובן, כי הלא הדודאים של לאה נתנו ריח, שבמעט דודאים שכרה את יעקב אשר השכינה תמיד עמו ומשכה את השכינה אליה, כמאמר רבותינו ז"ל (נדה לא א) **וישכב עמה בלילה הוא** (בראשית ל טז), כמה דאת אמר (ירמיהו מ א) **והוא אסור באזיקים**, ויצא משם יששכר הנותן ריח ריבוי תורתו בעולם באשר ה' אתו. והיתכן שהדודאים קלי הערך הספיקו לתת ריח והועילה למושכך אחריה, שעל כן נתנו ריח ויצא טבעה של תורת יששכר בעולם, אנו **שעל פתחנו** אשר יפתח במסך הנזכר **כל מגדים**, הם זכויות ושרפי קדש הנעשים על ידי התורה ומצות שסגלנו למעלה בשמים, חדשים גם ישנים מקדמונינו, שבפתוח מיד הם מוכנים, האם ימעטו לפניך הדודאים ההם, שלא תעשה בגינם לקדם פנינו לפתוח השער ההוא, ולא תחל עד נפתח אנחנו, או לדבקנו בתורתך עד תושרש בנו עד שהשער ההוא יפתח לפנינו.

ענין הפתחים הנזכרים באומרו **ועל פתחינו**, יובן עם מאמרם ז"ל (מנחות כט ב) שהעולם הזה נברא בה"א שהוא דומה לאכסדרה כו'. ומאי טעמא תלי ירך דה"א, רמז לבעלי תשובה. ולעיילי מתתא, לא אסתייעה מלתא. הנה יש פתחים שנים, אחד שעל ירכיה דה"א ואחד מלמטה. ועל היות שניהם במציאות, כלל אותם ואמר **ועל פתחינו** על הדרך עצמו שכתבנו. ואמנם **המגדים** והזכויות, הם חדשים מדורותינו אלה, גם ישנים מהדורות הקודמים.

וסיימה אמריה ותאמר, **דודי צפנתי לך**. לומר, אם תעננו אלוהינו כי אין זה קל וחומר, כי לא שכירות ומציאות **הדודאים נתנו ריח** הוא מדבקותו יתברך והתורה שנמשכה ממנו, רק שזכות דבקות לאה עם יעקב הוא ולהבנות אז יותר ממנו עשתה זאת, והוא יתברך מצפוני לבה ראה ויאשרה, על דרך מעשה דרבי שמעון בן יוחאי במדרש **חזית (שיר השירים רבה א ד)** על פסוק **נגילה ונשמחה בך** (לעיל א ד), מהאשה שחשקה בבעלה לבלתי התגרש ממנו זכתה להבנות ממנו.

וזוה לשון המאמר:

מעשה בצידן באחד ששה עשר שנים עם אשתו ולא ילדה, אתון גבי רבי שמעון בן יוחאי בעיין למשתבקא דין מן דין, אמר להון: חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה, כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו בדרכיו ועשו לעצמן יום טוב וסעודה גדולה, ושכרתו יותר מדאי. כיון שנתיישרה דעתו עליו, אמר לה: בתי, ראי כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך. מה עשתה היא? לאחר שיישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם, שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא. בחצי הלילה ננער משנתיה, כיון דפג חמריה אמר לה: בתי, היכן אני נתון? אמרה ליה: בבית אבא. אמר לה: מה לי לבית אביך? ואמרה ליה: לא כך אמרת לי בערב, כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך, אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך. הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי, ועמד והתפלל עליהם ונפקדו. ללמדך מה הקדוש ברוך הוא פוקד עקרות, אף צדיקים פוקדים עקרות.

והרי דברים קל וחומר, ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו, ישראל המכחים לישועת הקדוש ברוך הוא בכל יום, ואומרים אין לנו חפץ

בעולם אלא אתה, על אחת כמה וכמה. הנה כי נשאו ז"ל קל וחומר, ומה אם על שדבקה בבעלה כך, אנו שדבקנו בהקב"ה על אחת כמה וכמה.

על כן יתכן פה כי אומרת כנסת ישראל, אם על זאת זכתה לאה על שנדבק לבה ביעקב על שהוא קרוב אל השכינה, מקל וחומר הוא שתעשה בגיני, כי הלא **דודי צפנתי לך**. אם מי שצפנה את בעלה כך, מי שצפנה אותך כמוני ממש על אחת כמה וכמה, והוא הקל וחומר עצמו שנשאו במדרש כנזכר, וזהו **דודי צפנתי לך**.

פרק ח

א מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא-יבזו לי :
 ב אנהגך אביאך אל-בית אמי תלמדני אשקך מ"ן הרקח מעסיס רמני :
 ג שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקיני :
 ד השבעתי אתכם בנות ירושלם מה-תעירו ומה-תעוררו את-האהבה עד שתחפץ :
 ה מי זאת עלה מן-המדבר מתרפקת על-דודה
 תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך :
 ו שימיני כחותם על-לִבְךָ כחותם על-זרועך
 כי-עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה :
 ז מים רבים לא יוכלו לכבות את-האהבה ונהרות לא ישטפוה
 אם-יתן איש את-כל-הון ביתו באהבה בוז יבזו לו :

(א) **מי יתנך כאח לי כו'**. הנה אמרתי (לעיל ז יב) **לכה דודי נצא השדה מבין הגלות, נלינה כו'**, ואז משוללי עול מלכות ועול דרך ארץ ושם אתן את דודי לך, שיהיה כל עסקי בתשובה ותורה ומעשים טובים. אם תאמר אלי אעשה כן מעתה בין הגלות, **מי יתנך כו'**, והוא מי יתן ואני עודני בגלות בין הנכרים ואתעוררה לשוב עדיך עד אמצאך, אם אז הייתי פורק עול מלכות מעלי ונושא עול תורה ומצות בלבד בדבקות עצום וגועל בכל עיני העולם, כנושק ומתדבק עם קוני בין הנכרים, לא יכוני ויפצעוני הגויים אשר אני בקרבם, או לפחות לא יבזו לי ואהיה ללעג בעיניהם כי אתה תקום לנקום נקמתנו, הלא הייתי עושה כן. אך יראה אני, פן על אשר זנינו מעל בעל נעורנו, לא תעמוד לנו נגדם כאשר נדבק בך, וכמאמר הכתוב הלא על כי **אין אלוהי בקרבי כו'** (דברים לא יז) גם אני יקרני. שאחר טרחי לבקשך עד אמצאך ואומר הלא על כי **אין אלוהי בקרבי** שהיא התחלת תשובה, מה כתיב בתריה (שם פסוק יח) **ואנכי הסתר אסתיר פני כו' והיה לאכול**. על כן אמרתי **לכה דודי נצא השדה** אשר אין שם עמים ביני ובינך, **שם אתן את דודי לך**.

ולהמתיק הדבר נשא משלו אל אשה גרושה מאישה ותאהבהו בלבה, ותפגשהו פעם בחוץ פעם ברחובות, ואומרת בלבה **מי יתן** והיית **אח לי** שאם **אשקך בחוץ** לא אהיה לבוז כי כן דרך האחים, ומה גם בהיות האח קטן עולל או יונק, שתשקהו אחותו לעיני הכל ואין מכלים. אך אתה בעלי ואם אשקך יבוזו לי, כי הנה דרך האיש לבלתי המציא את עצמו בפני אשתו בשווקים וברחובות כי אינו כבודו וכבודה, רק בביתו ובחומותיו.

שנית, שאם ימצאנה בחוץ לא ישקנה לעיני כל עובר, כי יהיה לו לבשת וגם לחרפה.

שלישית, שגם לא תנהגנו היא בדרך עד מחוז חפצה, רק הוא ינחנה או ילך לאשורו ויעודו לשבת יחדיו בקרב ביתם.

אך אמנה אח עם אחותו, ומה גם אם הנער נער ורך **יונק שדי אמו** כי קטן הוא, ותמצאנו **בחוץ** אחותו בת אמו, הלא לא תבוש מלנשק לו ולחבק לו **כי לא יבוזו** לה, ולהנהיגו עד בית אמה.

כן הוא יתברך, למה שהיה לנו בבחינת חתן ובעל עם אשת נעוריו, על כן נמשלנו בהעוותנו לאשה המנאפת תחת אישה בשלחה מביתו, ויצאה והייתה נעה ונדה בשוקים וברחובות. כי כן היינו מפניו יתברך כאשר שלחנו מביתו והיכלו בחוצות, הם ערים אשר ישבו שם הגויים אשר תחת שרי מעלה אשר חלק ה' להם להנהיגם, וישליטם עלינו מאז בחטאינו, ויסתר פנים ממנו על אשר זנינו תחתיו, כאשר יסתיר פניו אשר גרש את אשתו אשר מעלה בו מעל עם שהחל לשוב אפו ממנה, שאינו כבודו להראה אליה ומה גם במקום רואים.

אך אמנה אם היינו לפניו בבחינת אחות אצל אח, אשר בעברה רצונו לא תגדל חמת אחיה, עד גדר שבהתחנן אליו לא תשוב אפו ממנה, וימציא עצמו לה ויתן יד להקימה לעיני הכל, כי אשר עיוותה לו לא היה כמועלת מעל באשה.

ונבא אל ביאור הנמשל, והוא כי הנה המלך הוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואנחנו עמו בני ישראל נמשלנו לאשתו לכל דבר, כמה דאת אמר (ירמיה ב ב) **זכרתי לך כו' אהבת כלולותיך כו'**, וכמה דאת אמר (ישעיה נד ה) **כי בועליך עושיך**. וזנינו תחתיו, וישלחנו מביתו בגלות החיל הזה בחוץ לארץ תחת מלכי עמים. ועוד יד רחמנותו נטויה עלינו לרחמנו וקולו דופק בלבנו, כמפורש למעלה באומרו (לעיל ה ב) **קול דודי דופק פתחי לי אחותי כו'**. אומרת עתה כנסת ישראל, אשר הם חוץ לערי קדשו יתברך סובלי הגלות, הלא בהיותך דופק אמרת אלי **פתחי לי אחותי כו'**, באופן שיחסת עצמך לאח לי, מי יתן והיית מתייחס לי כן בעצם, וזהו **מי יתןך כאח כו'**, ולא בבחינת בעל. וגם שאין לי שדי זכויות כי תינק ותקבל כי שדי צומקים, ולא קראתני אחותי כי אם בבחינת זמן כשרותי כמדובר למעלה, מי יתן והיית

יונק שדי אמי, הם זכויות אבינו אברהם אשר נפשו לאם האומה תתייחס, כמה דאת אמר (לעיל ג ד) **אל בית אמי ואל חדר הורתי**, ולא כאשר עתה שתמה זכות אבות (שבת נה א).

או יאמר **יונק שדי אמי** על השכינה, והוא מאמר ספר הזוהר (ח"ב קנב ב) כי בהיותינו צדיקים השכינה מראה פניה כלפי מעלה, ומראה לפניו יתברך קדושת אורות זכויותינו הדבקים בה, והוא יתברך שואב ומקבל אותם. מה שאין כן בהיותנו בלתי עושים רצונו של מקום, ואין דברים טובים להראות, כי תתייחס להופכת פניה כביכול. וזהו **מי יתנך כו' יונק שדי אמי**, הם אורות מעשינו הטובים אשר תמוץ מהשכינה, שעל ידי כן תתייחס לאח לנו, כי אמנו היא באמת לקבל השפע. ואמך תתייחס בבחינת כי תמוץ ותקבל מדדי אורות זכויותינו הדבקים ומתפשטים ממנו.

וזהו אחשוב תהיה כוונת מאמר רבותינו ז"ל (**שמות רבה** נב ה) לא זו מחבבה עד שקראה אמי, שהוא בימי עשותנו רצונו יתברך, כי אז חביבותה לפניו רב מאד כי יקבל ברצון זכויות אשר תראה לפניו, ועל ידן יהיה יחס ייחוד כנודע. שאם היית לי בבחינה זו לא היית מסתיר עצמך ממני על היותי בחוץ לארץ רק **אמצאך בחוץ**, כי היית ממציא עצמך לי לעיני הגויים והממלכות אשר נדחתי שמה, באופן יכירו וידעו כי יש אלוהים דבק בישראל, ואז **אשקך** הייתי מתדבקת בך בתכלית, מקשרת נפשי בך שהיא בחינת נשיקה, כמפורש אצלנו בפסוק **ישקני מנשיקות פיהו** (לעיל א ב), והייתי פורק מעל עצמי עול דרך ארץ ועול מלכות ומתדבקת בך לילה ויום, עוסק בתשובה ומעשים טובים, כי הייתי מחזיק בך, אילו בעשותי כך היית **כאח לי**, שאין צריך לומר שלא יכוני יפצעוני הגולים אותי על הדבקי בך ופרקי מעלי עול שעבודם, כי אם **גם לא יבוזו לי** כאשר המה עושים יום יום, באומרם אלי כל היום איה אלוהיך, ומלעיגים בעשותנו חוקי התורה.

והטעם, כי הלא **לא יבוזו** ויכוננו ויפצעונו רק בראותם הסתר פניו יתברך ממנו, כמה דאת אמר (לעיל ה ו) **ודודי חמק עבר** שהוא ההסתר פנים, אז בקומי לבקשו, **הכוני פצעוני** גם אחרי שובי, כדבר שנאמר (דברים לא יח) **ואנכי הסתר אסתיר פני כו'**, וכתוב לעיל מיניה (יז) ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוהי בקרבי **מצאוני כו'**. שהוא כי אחר הכירם ישוב לגמור מירוק עוונם על היות כבעל לי וזניתי תחתיו, וזהו כי **פנה אל אלוהים אחרים** (שם יח), ועל כן שאור שבעיסה מרפה ידי עושי התשובה וישובו לכסלה. מה שאין כן אם היית **כאח לי** כמדובר, שהיית ממציא עצמך אלי בהמשך לעיניהם, ובזה לא אצטרך לשאלתי ובקשתי אשר אמרתי **לכה דודי נצא השדה כו'** לשאתן את דודי לך, כי גם בגלות עצמו הייתי עושה כן.

ולא עוד אלא שכל כך אהיה מתדבק בך שלא הייתי כנח שהיה צריך סעד לתומכו, כי אם כאבות שנאמר בהם התהלכו אבותי לפניו (**בראשית רבה** ל י, רש"י בראשית ו ט). וזהו (**ב**) **אנהגך**, שלא אצטרך תנהגני אחרך, כי אם שאתהלך לפניך, וזהו **אנהגך**.

ועוד כי לא ארפך עד **שהביאך אל בית אמי**, ולא כבראשונה. והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (**פסיקתא דרב כהנא** א) כשנברא העולם השרה שכינתו בתחתונים, חטא אדם סילק שכינתו לרקיע ראשון, כשחטאו דור אנוש לרקיע שני, כו' עד השביעי. בא אברהם והורידה כו', עד משה שהורידה מהרקיע הראשון למטה לארץ, כמאמר רבותינו ז"ל **בבראשית רבה** (יט יג). אמרה, הנה על ידי מה שתמציא עצמך לי, שעל ידי כן **אשקך** ואדבק בך כמדובר, לא יהיה כדורות ההם שכל אחד מהדורות היה מוריד רקיע אחד עד משה, כי אם גם שתהיה שכינתך ברקיעים העליונים אני **אנהגך** עד בית המקדש בעולם השפל, וזהו **אביאך אל בית אמי**, זה בית המקדש המיוחד אל השכינה. והטעם כי גדול המצווה ועושה (קידושין לא א), ועל כן מה שעשו שבעה דורות בלתי מצווים, אעשה אנכי לבדי.

ולא אירא מלשוב להתקלקל ולהיחרב בית השלישי כאשר בראשון ושני, כי הלא אתה **תלמדני**. והוא כמו שביארנו על פסוק **והאמת והשלום אהבו** (זכריה ח יט), כי הלא כמו זר נחשב יתלה כל האושר המקווה אל אמת ושלום, ולא אל כל יתר תורה ומצות. אך היא כי הלא זה פעמים נחרב בית המקדש, **אחד על ביטול תורה**, כמאמרם ז"ל (ירושלמי חגיגה ו ב) ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על ביטול תורה, והוא מאמר הכתוב (ירמיהו ט יא) **על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי כו'**, ובית שני נחרב **על שנאת חנם** (יומא ט ב). על כן באומרו **צום הרביעי כו' וצום כו' יהיה לבית ישראל כו'** (זכריה ח יט), שהוא האושר המקווה, רצונו לומר אך בזאת שתתקנו קלקולכם אשר היסב חורבן הראשון, והיא העדר תורה שנקראת אמת, והעדר שלום שהוא סיבת חורבן בית שני. ועל תיקון שניהם אמר **והאמת והשלום אהבו**, ועל ידי כן יתוקנו.

והנה אשר יעשה הוא יתברך אחר בנין השלישי במהרה בימינו לתקנו לבל נשוב לכסלה, הלא הוא מאמרו יתברך **וכל בניך למודי ה' כו'** (ישעיהו נד יג), כמפורש אצלנו שעל ידי היותנו כולנו **למודי ה'** תתקע בנו חיבת וחשק תורתו יתברך קשורה בנפשותינו על ידי נשיקות אמרי פיו אלינו, ששוב לא נרפה בשום פנים שנית, **ורב שלום בניך**. והוא כנודע כי על ידי שנפשות ישראל יש להם יחס וקשר עם התורה, על ידי כן הרב ותלמידיו העוסקים יחד בתורת ה', ומה גם בהיות לשמה, מתקשרות נפשותם זו בזו ומתאחדות אחדות וקשר נמרץ ושלומם מתרבה. ועל אחת כמה וכמה בלומדנו מפיו יתברך, שהבל מאמריו היוצא מפיו יקשרנו קשר אמיץ של קדושה נמרצת, נמצא שירבה שלומנו עד אין קץ, נמצא בזה תיקון השני דברים שעליהם נחרב הבית הזה פעמים, ועל ידי כן לא נירא מהתמוטט עוד.

זה יאמר שלמה פה בחכמתו ברוח קדשו באומרו תלמדני, שאומרת כנסת ישראל, לא אירא מלשוב לכסלה וליחרב כפעם בפעם, כי הלא אתה בעצמך תלמדני, ועל ידי כן לא אמוט כמדובר על פסוק **וכל בניך כו'.**

ואז על ידי כן יהיה לנו יתרון, שבבית **אמי** הנזכר, הוא בית המקדש, לא נקריב בו חטאות ואשמות הבאים על חטא, ולא עולות הבאות על רוע המחשבה, וגם לא אעשה עיקר מתודות ושלמים, רק מהעבודה היותר חביבה לפניך הלא היא הקטורת (**תנחומא** תצוה טו), וזהו **אשקך מיין הרקח** הוא קטורת רוקח מרקחת מעשה רוקח (שמות ל לה). ומפני שלפעמים הקטורת קרב מפאת עונות הגורמים נגף חלילה, כענין אהרן במחתה, ולא טוב הדבר יבוא על ידי כן, על כן אמר, לא נשקך **מיין הרקח** הוא הקטורת כדי להעביר יין חמר מלא מסך, הוא כח הדין המשכר ומבלבל אותנו על אשמותינו הנמשל ליין חמר, רק **מעסיס רמוני** הבלתי משכר, שהוא מפאת ערבות וחיבה פנימית, כעסיס הרמון שהוא מתוק וערב והוא כמוס תוך הרמון, שהוא רמז אל ערבות וחיבה כמוסה ופנימית.

או יאמר **מעסיס רמוני**, שלא בלבד **אשקך מהעסיס** הערב משלומי אמוני ישראל, כי אם גם מהמשולים לרמון הם הריקים שבנו, שעליהם נאמר **כפלח הרמון רקתך.**

ומה שאמרתי שלא יהיה כדי לבטל יין חמר של דין קשה כנגף וכיוצא, הוא כי בטוח אני שלא תבוא עלי צרה שאצטרך לכך בימים ההם בשובר את שיבת ציון בפעם השלישית, כי הלא (**ג**) **שמאלו תחת ראשי כו',** והוא בשום לב אל שנותו את טעמו, כי למעלה (ב ו) נאמר **תחת לראשי ופה אמר תחת ראשי כו'.**

אמנם למעלה ידבר על צרותינו בגלות, והנה השמאל הוא מידת הדין המכה בנו הוא לטוב לנו כמשענת, כמה דאת אמר (תהלים כג ד) **שבטך ומשעתנך כו',** כי שבט המוסר מאתו יתברך למשענת יחשב, שהוא סומכנו להתקיים פה ולעולם הבא בניכוי חלאת טומאת אשמותינו, אך לא יבצר מלהיות השבט מכה על ראשנו ומדכאנו.

ועל שתי הבחינות האלה אמר **שמאלו** שהוא מידת הדין הוא **תחת לראשי**, שהוא כמשענת וסמיכה לסמוך עליה ראשי, עם שלא תבצר הבחינה השנית, והיא להיות גם על הראש להכות בו, זה ענין הלמ"ד. אמנם לעתיד לא יהיה רק הבחינה האחת, שגם מידת הדין תיטיב לנו ותהיה לסמיכה תחת הראש להקימה ולא השנית, וזהו העדר הלמ"ד, וגם **ימינו תחבקני** ותסובבני להרחיקני מן החטא, באופן שלא ישמש הקטורת לסלק צרה, רק לחיבת עבודה.

(ד) **השבעתי אתכם כו'.**

ראוי לשית לב על שנותו את טעמו מהאמור למעלה (ג ה), כי שם נאמר **בצבאות או באילות השדה** ופה לא הזכירן.

וגם שנותו ממלת **אם** אל מלת **מה** באומרו **מה תעירו ומה תעוררו כו'.**

אמנם, הנה למעלה היה משביע הוא יתברך את האומות או שריהם, שהקיצין המיוחדים אל אחישנה שיש הרבה כנודע **מספר הזהר** (תז"ח קנ א), שימשלו אל **צבאות ואילות** למהירותן כמפורש למעלה, שלא יהיו סיבתם מה שיעירו ומה שיעוררו הם בהכביד עול סובלם על ישראל, רק יהיה מחמת חפץ כנסת ישראל שיתעוררו מאליהם, וזהו **בצבאות כו'.** ואומרו **אם**, שמשביעם אם יעשו כך.

אך אמנם, אחר אמור כנסת ישראל **מי יתנך כאח לי כו'** (לעיל א) לומר מי יתן שהייתי טורחת עד **אמצאך ואשקך** ואדבק בך, ולא תסתיר פניך אחר בואי ליטהר להניחני ביד המושלים בי להחזיק בצרת שעבודם, כדרכך בהסתיר פניך ממנו גם בהחילנו לשוב עד גמר המירוק, כדבר שנאמר (דברים לא יח) **ואנכי הסתר אסתיר** אחר הכירנו כי על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות, כי אם נוחילה לפניך **אמצאך בחוץ** שאחר שאתחיל ליטהר **ואמצאך**, שאם **אשקך** ואדבק בך בעצם, שאין צריך לומר שעוד לא יכונן ופצעוני, כי אם אפילו לא תשליטם עלי אפילו שיבוזו לי, ולא תרפני עד **אנהגך אביאך אל בית אמי** הוא בית המקדש, שיקבץ גלותינו עמך בהמצאך לנו ברצון גלוי לכל העמים, כי אז נדבק בך בעצם ממקום גלותנו בתשובה ומעשים טובים ולא נרפה, כי נראך נמצא אלינו, מה שאין כן על ידי הסתר פניך, שעל ידי כן ירפו ידינו חס וחלילה.

על כן הוא יתברך משיב ואומר אל האומות, השבעתי אתכם כו'. באיזה קץ שיהיה, בין המיוחדים אל אחישנה, בין אל של בעתה, כי על כן אמר סתם. ומה שאשביעכם הוא **מה תעירו כו'.** לומר שמה שתעירו **ומה שתעוררו את האהבה** על ידי ייסורי שעבודכם עליהם, שלא יהיה רק **עד שתחפץ** ותשוב אלי בחפצה, ולא אחרי החפץ כאשר היה מתחילה, שאחרי החפץ והכיר ואמור הלא על **כי אין אלוהי בקרבי מצאוני** (דברים לא יז), היה ההסתר חוזר כאומרו **ואנכי הסתר אסתיר כו'** (שם פסוק יח), וחוזר עול הגלות עליהם, אך עתה, כל **מה שתעירו כו'.** לא יהיה רק **עד שתחפץ.** והשבעה זו היא הסרת כחם. וכן נקוה מאלוהינו מרחם, שכל חבלי משיח לא יהיו רק עד נקשר אהבה בחפץ גמור עם ה' אלוהינו, ונקדש עצמנו לקדש את שמו בחפץ ואהבה, ואז נפרוק עול שעל צוארנו מעלינו.

(ה) מי זאת כו'. אומרת כנסת ישראל, ראיתי והנה בזה תקן קצת שאלותינו לבל המשיך ההסתר, אך לא להמציא עצמו לנו בעצם מעתה טרם יעירו ויעוררו הנכרים בסבלותם. על כן משיבה כנסת ישראל ואומרת, **מי זאת עולה מן המדבר,** כלומר מי הייתה, האם כל כך

הייתה שלמה כנסת ישראל שבדור ההוא ממני, שכל כך הייתה עולה במעלה עד היותה **מתרפקת על דודה**. כלומר כי בקרוב אל היותם שקועים בכל גילולי מצרים כמאמר רבותינו ז"ל (**ויקרא רבה** כג ב) הללו עובדי כו' והללו עובדי כו', קנו מעלה תכליתית.

ואין זה למו רק **מן המדבר**, על ידי היותם במדבר סיני, כמה דאת אמר (שמות יט ב) **ויחן שם ישראל כו'** לשון יחיד, כי פסקה זוהמתן (שבת קמו א) ונתאחדו, כמאמרנו על אילו קרבנו לפני הר סיני כו' (הגדה של פסח), שעל ידי כן התנבאו כולם עד גדר אומרם רצוננו לראות את מלכנו (**מכילתא** יט ט) ועלה בידם, **ופנים בפנים דבר ה' אל כל קהלם**. וזהו **מתרפקת על דודה**, מתגעגעת ומתחברת **על דודה** כבן חביב מאד שיש לו געגועין על אביו, עד שתמהו רבותינו ז"ל (**שיר השירים רבה** א ב) על אומרם רצוננו לראות את מלכנו כו' איך הודה הוא יתברך, ואמרו וכי נותנים לתינוק כל מה ששואל אלא כו'.

וזאת היא תלונת כנסת ישראל כעת **מי זאת עולה כו'**, הטובה הייתה ממני שזכתה אל ההתחברות הגדול ההוא עמו יתברך, אך אין זה לה רק **מן המדבר**, על ידי שדבקה בכך במקום משולל מעול מלכות שיצאו מבין המצרים, ומשוללי עול דרך ארץ כי אוכלי המן היו. ואם כן איפה, אחר שאומרנו (לעיל פסוק א) **מי יתנך כאח לי** אי אפשר להתקיים, הנני שבה אל שאלתי אשר הקדמתי, והיא **לכה דודי נצא השדה כו'** (לעיל ז יב), שאז נהיה גם אנו עולים במעלה מן המדבר משוללים עול מלכות ועול דרך ארץ כמאז, כי אז **אתן את דודי לך** (שם פסוק יד), שכל ישענו וכל חפץ אשר נעסוק לילה ויום לא יהיה רק על העבודה אשר נעבוד את ה' אלוהינו, ועל התורה ועבודה בתשובה שלמה ואהבה רבה מאד.

משיב הוא יתברך ואומר שמה חבלתך כו'.

ולבוא אל הביאור נשית לב אל אומרנו זה פעמים מלת שמה.

וגם אל כפל הענין, חבלתך אמך, חבלה ילדתך.

והוא שאמר הוא יתברך, אל יעלה על רוחך שבלתי שלמים יצאו ממצרים, וכל מעלתם קנו במדבר על העדר גלות וצורך ספוק צורכם, ועל כן תאמר שתעשה כן גם עתה. כי דע איפה, כי טרם צאתך ממצרים **תחת התפוח עוררתיך** והוא מאמר רבותינו ז"ל (יומא יא ב): על נשי מצרים שהיו מתעברות, וכשהגיע זמן מולדיהן הולכות לשדה ויולדות תחת התפוח, שנאמר **תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך כו'**. כיון שמכירים בהם מצרים באים להורגם, ונעשה להם נס ונבלעים בקרקע. ומביאים שוורים וחורשיו על גבן, שנאמר **על גבי חרשו כו'** (תהלים קכט ג), וכיון שמתגדלים באים עדרים כו'. וכשנגלה הקדוש ברוך הוא על הים הם הכירוהו תחלה, שנאמר **זה אלי ואנוהו** (שמות טו ב), עכ"ל.

ובזה יאמר הוא יתברך, הנה מטרם צאתך ממצרים עוררתיך להקנות בך השלמות והעליה, כי מאז היית **תחת התפוח, עוררתיך** על ידי הכנה גדולה וניסיון גדול אשר אז ניסיתיך ומצאתיך. הלא הוא כי **שמה חבלתך אמך**, שהיו יולדות בשדה ומניחות ילדיהן בהיוולדם על פני השדה, ולא היו מהרהרין אמם ואבותם, שעל ידי כן הוכנו מאז במצרים. אך מהמדבר לבדו לא באה לך טובה, כי אם אדרבא בא חבל לך, כי **(שמה חבלתך כו')** שמה חבלה ילדתך, כי שם בא להם חבל גזרת מתי מדבר שמתו כל הדור ההוא אשר הוליכוך. ועל כן נאמרה מלת **שמה** זה פעמים, אחד חוזר על אומרו **תחת התפוח** דסליק מינה, ואמר כי **שמה חבלתך אמך**, ואחד אל המדבר דפתח ביה, ואמר כי **שמה חבלה ילדתך**.

ואם כן איפה, מאמרך אשר אמרת **מי זאת עולה מן המדבר**, כי כאשר אז עלו מן המדבר על נותנם את דודיהם לך, למה שהיו משוללי גלות ומשוללי בקשת סיפוק צרכם כי מנך לא מנעת מפיהם, כן גם עתה נשוב לשאלתנו **לכה דודי נצא השדה כו'** משוללי עול מלכות ועול דרך ארץ **ושם אתן את דודי לך**, כי לא כן הוא, כי אדרבא במדבר חובלו, ולא עלו במעלה רק על ידי ההכנה שקנו מעת הגלות במצרים, כן גם אתם בהיותכם בתוך הגולה הכינו עצמכם לגאולה.

(ו) שימיני כחותם כו'. אומרת כנסת ישראל, הנה מכלל דבריך יראה שלא יבצר לנו מחבלי משיח, כי אשר שאלנו (לעיל ז יב) **לכה דודי נצא השדה** לא הסכמת כעת, וגם לא ענין **מי יתן כאח לי כו'** (לעיל פסוק א), רק שהאומות מ"ה בסבלותם יעוררונו לשוב עדך בחבלי משיח, ואשר הטבת חסדך, הוא אשר השבעת לאומות מ"ה **מה יעירו ומה יעוררו כו'** כמפורש בסמוך.

על כן אבינו שבשמים אחת שאלנו מאתך, הלא היא **שימיני כחותם כו'.** והוא כי בעת צרת החבלי משיח שימיני במחשבתך **כחותם** בדבר הנחתם. כי כאשר כל הרשמים והאותיות שבחותם ישארו רשומים בחתום גם אחר הפרד החתום מהחותם.

ועוד כי אם שהרשמים **בחותם** מהופכים ובנחתם הם ביושר כנודע, שלא היה נראה בנחתם ביושר אם לא היו מהופכים בשקיעת **החותם**, כן תשימנו בלבך שנהיה נרשמים תמיד במחשבתך, שאם שאור שבעיסתנו וחומרנו יהפכנו בצד מה, תקרב צדק מאלריך ויהיה **בלבך** ביושר כאותיות ההפוכות שבחותם שהם ביושר בנחתם, כך אהיה אני המעוות והפוך ביושר בלבך. ועל ידי מה שיהיה כן בלבך, ימשך שגם נהיה כן **על זרועך** הוא כח הדין הנטויה עלינו, באופן תכנו זרועך ברחמים.

ושמא תאמר, הלא מאז חטאתם בעגל נגזרו עליכם שני גזרות:

אחת בל יהיה לנו חירות ממלאך המוות,

שנית בל נהיה בני חורין מגלות.

ואם למה שנטעום טעם מיתה בעד הגזרת מות תתננו בחרב אויבינו בחבלי משיח ולא תשאירנו חיים, הלא עזה כמות היא אהבה אשר לנו עמך, כי לאהבתך נשים נפשנו בכפינו ותנוכה המוות תחת זה.

ואם עוד לנו אשמות ונצטרך למות על כל פנים לרדת שאולה למרק עונותינו, הנה קשה כשאול היא הקנאה, אשר ראינו כל עובדי פסל המתהללים באלילים ברומו של עולם, ואנו בני אל חי העולמים אלוהים חיים ומלך עולם סחי ומאוס תחת כפות רגלם, ותהי נא צרת קנאה זאת תחת שאול.

ואל תאמר נא אלוהינו, אם כן איפה איך נתקיימנו ולא מתנו על כל הצרה הזאת, כי הלא רשפיה של קנאה זו רשפי אש אוכלת היא באמת מנפש ועד בשר ואינו מן התימה מה שכל עצמנו איננו אוכל, כי הלא אינו מגדר האש התחתון שמכלה מה ששורף, רק שלהבת יה, הוא אש של מעלה ששורף ואינו מכלה כנודע.

או יאמר, כי הנה דרך הרשפים להיות למטה, והשלהבת עולה למעלה. ובזה יאמר, הנה קשה כשאול קנאה, רשפיה אשר למטה על הנוגע אל נשמותינו סובלי הגלות והצרה היא רשפי אש באמת, אך אינה עולה בעצם. אך השלהבת העולה בעצם היא שלהבת של שם יה, כי בעונותינו שרבו, שם הגדול ישתבח לעד כביכול אינו שלם, כי אם כנפרד חלילה אותיות י"ה מהשתים הנותרות, כאמרם ז"ל (בפירוש רש"י) על פסוק כי יד על כס יה כו' (שמות יז טז). וזהו שלהבת, שהשלהבת העולה למעלה מהרשפים הנוגעים אלינו הוא על שם יה, כי על זה מר לי מאוד והיא השלהבת העולה על כל רשפי אש צרת עצמינו, כי אנחנו מה בערך גדולת שמו יתברך לעד אמן.

ואשר אמרנו יהיה הרוגז משותף ברחמים כמדובר, לא מדאגה מדבר פן נמיר כבודנו חלילה מחמת שטף הצרים הצוררים אותנו, כמאמר רבותינו ז"ל שבחבלי משיח מכל לשונות הגויים יחזיקו בכנף כל איש יהודי לאמר ימיר כבודו, חלילה לנו מזה כי הלא מים רבים לא יוכלו כו' כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

או יאמר שימיני כחותם כו', כי הנה דרך החותם להיות רשמי החתימה שקועים בו, אך בדבר הנחתם בולטים לחוץ. אומרת כנסת ישראל, הנה אהבתנו אותך היא שקועה בלבנו אלא שאיננה מתגלית בעצם, כי גם הבלתי עובד עבודתו יתברך לא יבצר ממנו היותו אוהב את קונו יתברך בלבנו, כי אם שיעצרנו הגשם מלגלות.

אוחילה לפניך שלא תהיה כן עמנו, שנהיה בלבך שקועים, ושלא תמשיך ותגלה החוצה אהבתך אותנו רק שתשימיני כחותם על לבך, שנהיה אנחנו כחותם ולבך כנחתם, שמה ששקוע בנו יהיה בולט מלבך ויוצא חוצה, כי תהיה מתגלית אהבתך לנו לעיני הכל. ואם נהיה ראויים לקבל ייסורי חבלי משיח, נהיה גם כחותם על זרועך הנטויה עלינו לבלתי כלותנו בחבלי משיח. וזהו כחותם על זרועך, כי הלא אם חטאנו ונתחייבנו מות או שאול, ראה נא אלוהינו כי הנה לנו אחד לעומת כל אחד מאלה.

והיא כי אם נתחייבנו מות, הלא לעומתם עזה כמות היא היות לנו אהבה בלב עמך, כי אין זאת לנו כי אם בהלחם עם יצרנו בכל צרותינו עד כבוש אותו לאהבה אותך בלבנו, שהוא דבר קשה ועז כמות. ואם נתחייבנו גיהנום, הנה קשה כשאל קנאה אשר לנו בראות עובדי אלילים במעלה גדולה, ואנחנו עמך עבדים משלו בנו, נותנים נבלת עבדי ה' מאכל לעוף השמים. כי הנה קנאה זו לבדה תהיה לנו במקום שאול, כי הלא הקנאה הזאת רבה היא מאד.

וכל זה הוא באהבה אשר לי עמך, והקנאה אשר אני מקנא מהנכרים, וזו מבלי היותנו מתים על האהבה ממש, ומה גם כי הנה רשפיה של אהבה רשפי אש לי, מאהבתך ימשכו רשפים, כי ישרפנו על קדושת שמך על הרחיק עצמנו מאמונתם. זה נוחם יסתר מעיני, כי הם רשפי אש גדולים מרשפי גיהנום, כי הם רשפי אש הנמשכים משלהבת שם יה, אשר שם זה מאז באנו לעולם באנו על ידו, כמאמר רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ד כג) על שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכב ד). כי שם זה מתואר אלינו, למה שהוא עדות לישראל שזרעם קדוש ממצרים, שעל כן נאמר (במדבר כו ה) החנכי הפלואי להטיל שם יה בכל משפחה, ככתוב אצלנו במקומו. כי שם זה היה מתייחד בהולדתם, יו"ד של האיש וה"א של האשה, ואין זה רק בהיותם כשרים.

והעדות ההוא שלא נפרד מהם שם זה בהולידם יורה בלתי היות פגם בהולדתם, ועל כן שם זה דבק בכל ישראל ויקראו שבטי יה. נמצא כי רשפי הצרים וממיתים אותנו על קדוש שמו יתברך הם רשפי אש, ולו היינו כהם החרשתי, אך השלהבת העולה היא משם יה, כי אשר איכותם משם זה ששמך עליהם ישרפו באש, במה תדמה צרתי זאת שאתנחם כי בעלי איכות שם זה ישרף באש, כי אינו כבודו יתברך חלילה.

או יאמר, הנה יש רשפים נשאים למטה והשלהבת עולה למעלה, במה שנוגע אלי מצרתנו, אל נחוש שלא יעלה למעלה כי אם יהיו כרשפים הנשאים למטה, וזהו רשפיה של כנסת ישראל יהיו רשפי אש הבלתי עולות. אך מה שיהיה עולה כטבע השלהבת הוא כבוד שם יה, שהם שתי אותיות י"ה הבלתי מתחברות אל אותיות ו"ה למלא ה' עד נגאל במהרה בימינו, כי

על כבוד שמך אנו נכווים, על כן יהיו הדברים האלה מעיר לעזר, לעשות את שאלתי כי תשימנו **כחותם כו'** כמדובר.

(ז) מים רבים לא יוכלו לכבות כו'. אומרת כנסת ישראל, הלא חליתי פניך **שימני כחותם על לבר כו'**, וספרתי מגודל אהבתי אותך כי **עזה כמות אהבה כו'**. הנה ידעתי כי לא יעדרו לי צרות ומלכים מציקים אותנו, והנה אשאלה ממך תועיל לי אהבתי אותך תוך לבי, לשתחזקני באהבתי אותך בבואי לידי צרות או עקת מלכים ושרים שאעמוד בניסיון. וזהו **מים רבים לא יוכלו לכבות כו'**, כי צרות רבות הנמשלים למים רבים אשר יבואו בחבלי משיח, צריך **תשימני כחותם כו'** שיהיה שפע בולט מאתך לנגוע בלבנו ולהמשיכנו בעצם. לא מיראת איבוד האהבה כי לא נמירנה חלילה, רק לשלא יוכלו לכבותה, שלא יספיקו המים רבים לכבות את הבעירה ולהיות כאיש נדהם בלתי בוערת בו אש האהבה כראוי לעתות ההם להיות בשמחה וגיל בוערת בו אהבתו יתברך וקדש שמו יתברך ככונס לחופה, כן ירא אני פן אהיה כמתעצב וקר הלבב.

וכן **ונהרות**, הם מלכים ושרי עם ועם, **לא יהיו שישטפיה** כשטיפה והדחה, שמאימתן תהיה אהבתי בלתי נכתם בלבו, רק ככתם גוון ואודם מה שנשטף מקומה במים ויחלש אדמימותו, ולא יקדש ה' בשמחת לבב וחוזק, על כן אני צריך **שימני כו'**, למושכני ולחזקני בעצם. וכל זה הוא אשר לא אמיר כבודי חלילה, ואבטל האהבה מאימת מות יפלו עלי להשמיד להרוג אם לא אעבור, שצריך מגן עזרך, כי אם לא יעשו כן רק שירבו עלי מאד מוהר ומתן אם אעבור, בזה איני ירא להתפתות, כי בגודל אהבתי אבטח כי לא אמיר כבודי חלילה ואבטל האהבה, כי הלא **אם יתן איש מהמלכים ההם את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו**.

ח אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה-נעשה לאחותנו ביום שידבר-בה :
ט אם-חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם-דלת היא נצור עליה לוח ארז:
י אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום :
יא כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את-הכרם לנטרים איש יבא בפריו אלף כסף :
יב כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנטרים את-פריו :
יג היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני :
יד ברח דודי ודמה-לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים:

(ח) אחות לנו קטנה כו'.

הלא כמו זר נחשב, ידבר הוא יתברך עם זולתו ויאמר **אחות לנו**, שנראה שלו יתברך ולהם יש אחות כאחד.

ומה ענין אומרו **ושדים אין לה**, כי הלא אחר היותה **קטנה** עדיין אין בטבעה ששדים יהיו לה.
 ומה זו שאלה **מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה**, כי מה לעשות לה.
 ואיך העלו ארוכת תקנתה באמור **(ט) אם חומה היא נבנה כו'**,
אם היא אחות קטנה איך תהיה חומה, ואיך יבנו עליה.
ואם דלת היא, איך יצורו עליה **לוח ארז**,
 ואיך יתוקן בזה מה **ששדים אין לה**.
 ואיך יאמר **(י) אני חומה ושדי כמגדלות**, אם הם דברי האחות הנזכרת איך שדיה **כמגדלות**
 אם הוא יתברך העיד כי **השדים אין לה**,
ומהו השלום שהייתה **כמוצאת**.
 ואיך אחר דברו על ההווה שב לדבר על העבר.
 ואיך יתקשר אומרו **(יא) כרם היה כו'** ויספר שכר פריו,
האם סיפור שכירות **כרם שלמה** בא לספר.
ושאמר (יב) כרמי שלי כו', ודאי אם הוא כרמו שהוא שלו.
 ומה הוא החילוק הזה **האלף לך ומאתים כו'**, אם הכל הוא **אלף כסף** מהיכן באו **המאתים**,
 ואיך יתקשרו לזה שאר הכתובים.

אך הנה על פסוק **נעשה אדם** (בראשית א כו) ולא אמר אעשה אדם, למדנו מתוך דברי רבותינו ז"ל (תז"ח פט א) כמפורש אצלנו במקומו בס"ד, כי אחר ברוך כל העולמות, ברא בריה אשר חלק בה מכל עולם ועולם, שעל ידי זכותו בקיום התורה שהיא כנפש לעולם, יתקשרו ויתקיימו העולמות כולם בהשתלשלות השפע בכל העולמות אשר הוא כלול מהם, והוא האדם, כי הוצבר חומרו מעולם השפל עפר מן האדמה עם שאר יסודות. והנפש המתנועעת מעולם הגלגלים, הוא עולם התנועה, והרוח מעולם המלאכים, כמה דאת אמר (תהלים קד ד) **עושה מלאכיו רוחות**. והנשמה מעולם העליון.

ונבוא אל הענין, והוא כי בראות הוא יתברך שאלת כנסת ישראל שיפן אליה ברחמים להיות רחום בדין החבלי משיח, אז הוא יתברך כמדבר עם כל העולמות ארבעתם:
עולם העליון הוא עולם הנשמות,
ועולם המלאכים,
ועולם הגלגלים,
ועולם השפל,
 אשר האיש הישראלי כלול מארבעתן.

החומר מהעולם השפל,
 והנפש המתנועעת מעולם הגלגלים בעלי חיוניות ותנועות,

והרוח מעין עולם המלאכים, כמה דאת אמר עושה מלאכיו רוחות,

והנשמה מעולם העליון.

כי על כן נאמר בכתוב אצלנו **נעשה אדם**, שאומר הוא יתברך בין הכל נעשה אדם כי כל אחד מהשלשה עולמות יתן חלקו, ואף אני חלקי מתחת כנפי השכינה מעולם העליון.

ועל כן שואל לכולם ואומר, הנה **(ח) לנו אחות**, לכולנו יש אחווה וחלק בה, והנה היא קטנה בזכויות, ושדים כי תינק שפע להישען עליהם, כאשר היו משה ואהרן שדים כי יינקו יוצאי מצרים להיגאל בזכותם אין לה.

ועל כן איפה **מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה**, הוא לעת קץ כשיהיה בעתה שיעדרו הזכויות, כי אז ידובר בה על כל פנים בהיות בקצין של אחישנה שהוא בדור זכאי. או יהיה ידובר לשון קושי, כמה דאת אמר (בראשית מב ל) **דבר האיש אדוני הארץ כו'**, הוא כי ביום הקץ שלא זכו להקדים זכות בזמן שנאמר בו זכו אחישנה (סנהדרין צח א), כי אז אין ספק שידובר בה בבית דין של מעלה קושי על שלא היינו דור זכאי, שעל כן נתאחר עד עת קץ ויצטרך לחבלי משיח.

ומשיב הוא יתברך במעמד כולם ואומר, **(ט) אם חומה היא כו'**. והוא כי תמשל לעיר שיבוא עליה אויבים לכובשה, כי יקומו עליה להלחם ולהמיר כבודה. ואז אם תדמה לחומה שהיא חזקה לעומת הלוחמים עליה שיהרסוה וממקומה לא ימיש, כן תתחזק על קדושת ה' ולא תמיש מאמונתה גם כי יהרסוה, אז **נבנה עליה** שהוא על זכותה, **טירת כסף** הוא **בית המקדש**, שיבוא מלמעלה רוחני בל ימוט לעולם, כי לא ישתתף בו דין רק **כסף**, הוא תואר אל הרחמים הפשוטים.

אך **אם דלת היא**, שהיא כנגד הלוחמים עליה כדלת שעל ידי קצת הכאות קלה ליפתח או ליסוב על צירה אנה ואנה, כן היא תהיה בלתי חזקה לעומתם ולא כחומה חזקה לעומת מצחם, אז התיקון שנעשה לה יהיה **שנצור כו'**, שלא יהיו החבלי משיח חזקים בזמן מועט פן תאבד חס וחלילה, רק **נצור עליה** מלכות בלתי חזק כברזל או אבן רק **כלות**, שיהיו ייסוריו בלתי חזקים לשתוכל לסבול, אך יהיה ארוך ומתמיד זמן רב, וזהו **ארז** שיהיה ארוך כארז, שמה שהיה ראוי להיעשות בחוזק בזמן מועט יהיה באריכות לאט.

משיבים ישראל ואומרים (י) אני חומה כו', לומר איכה תאמר אלוהי כי על ששדים אין לי אם אהיה **חומה** חזק נגדם שתבנה עלי **טירת כסף**, הלא הנה **אני חומה** הייתי במצרים, ששמתי עצמי לסכנת מוות על קדוש שמו יתברך, והוא בקחת הטלה בעשור לחדש וקשרו כל אחד בכרעי מיטתו, שאז כל איש ישראל הערה למות נפשו פן יהרגו המצריים. ושימו נפשם

מנגד, כי מי יזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוהו, ככתוב אצלנו בטעם המצווה. ועם היותי כחומה היו לי גם כן **שדים כמגדלות**, הם **משה ואהרן** שדים ליינק זכות רב כמגדלים גדולים (ע"פ **שיר השירים רבה** ד יא). ועם כל זה אז **הייתי בעיניו** יתברך, לא כראויה לקבל הטוב והגאולה ההיא רק **כמוצאת שלום** דרך מציאה, כי צריך זכות רב ליגאל.

ואם כן אפוא, איך בהעדר שדים כי אינק, תאמר שעל היותי **חומה** בלבד תבנה עלי **טירת כסף**. כלומר, כי נראה ממאמריך שלא תתן יד ותקרב רב צדק מאלריך, רק תניח הכל אל כשרותי וזכותי. ולכן דואגים אנו, מאשר תניח הדבר אלינו בלבד ולא אמרת שתהיה בקרבנו, יראה חלילה כמרפה ידך ממנו וגועל בנו, כי גרשתנו מהיכלך ונטשתנו ביד אויבינו.

והפתחון פה שיש לנו לזה שיורה כי מאוס מאסתנו וגעלת בנו, הלא הוא כי **(יא) כרם היה לשלמה** מלך שהשלום שלו, הם ישראל, כי **כרם ה' צבאות בית ישראל** (ישעיהו ה ז) (**שיר השירים רבה** ח יד). והייתה **בעל המון**, שלא הייתה בחוץ לארץ הם מקומות אשר תחת שרים של מעלה הפרטיים איש על מקומו, רק במקום שהוא של **בעל המון** הוא **ארץ ישראל**, שאין שולט שם רק מי שהוא בעל כל העולם הוא ריבון כל העולם, כי אינה תחת שום שר, כי אם **ארץ אשר ה' אלוהינו דורש אותה תמיד**. והנה ראינו כי חלילה וחס יראה כי נתונים נתונים ממש נתן את הכרם לנוטרים בחוץ לארץ בגלותם נתנם לשרי מעלה, אשר לפי האמת אינם רק נוטרים, כי הוא יתברך אדון הכל הוא רק שמנה לנטור את האומות כל שר על אומתו וכדי בזיון וקצף גדול. ועל כן נגזור אומר שגעלת בנו, ומתנה נתתנו לשרים. וזה כיוונה באומרה **נתן את הכרם לשון מתנה**.

ושמא תאמר, כי הלא זה מאמר ישעיה הנביא כי **כרם ה' צבאות בית ישראל**, אך יען קוה לעשות ענבים ויעש באושים (שם פסוק ב) על כן השליכנו מלפניו באופן כי על פריו הרע נתנו לנוטרים, כמאמר ישעיה הנביא על זה, **כרם היה לידידי כו' (שם פסוק א) ויקו לעשות ענבים כו'**. זה לא יתכן, כי הלא לא גרענו מסדום כי בעבור העשרה לא היית משחיתם, ופה נבוכדנצר הגלה אל היכלו אלף חכמים וצדיקים גמורים, כמה דאת אמר (מלכים ב כד טז) **החרש והמסגר אלף**. וזהו כמתמיה, היתכן שאיש הוא נבוכדנצר, יביא עמו אל הגולה בשביל פריו של כרם שהיה באושים במקום ענבים אלף כסף, הם אלף כדאים לרחם בעבורם ככסף שהוא תואר אל מדת הרחמים, ואפילו על עצמם לא הספיק להגן, אך יורה שגעלת בנו חס וחלילה.

משיב הוא יתברך ואומר, על אמרכם **נתן את הכרם** שנתתיו מתנה, חס וחלילה רק **(יב) כרמי שלי**. ועל אמרכם שהוא ביד הנוטרים, חס וחלילה אפילו שם בחוץ לארץ הוא לפני, כי בכל מקום שגלו שכינה עימהם (מגילה כט א).

משיבים ישראל ואומרים, אם כן איפה **האלף** למה גלו, ויהיו לך שלמה שהשלום שלך, שעמך ישבו בארצך בירושלים, ולא היה לך להשליט בה את נבוכדנצר.

ושמא תאמר שהגליתם לשמירת ישראל, כמאמר רבותינו ז"ל (גיטין פח א) שהגלה הוא יתברך את יכניה והחרש והמסגר כמה שנים קודם לחורבן, לשמור את ישראל בל יתקיים במ **העדותי בכם כי אבד תאבדון כו'**, כמאמר רבותינו ז"ל שהושיבו ישיבות טרם גלות צדקיה. הלא לזה היה מספיק **המאתים**, הם מבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים (דברי הימים א, יב לג). ועדיין היו בימים ההם. כמאמר רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ד א) על **ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים** (אסתר א ג), שהם **מבני יששכר יודעי בינה לעתים** שקראם אחשורוש, והשיבו לו שילך אצל מואב, כי שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי **ובגולה לא הלך כו'** (ירמיהו מח יא). ואם בסוף גלות בבל היו, מה גם עתה קודם הגלות.

ואם כן, אם מה שהגלה הוא יתברך את יכניה והחרש והמסגר אלף היה כדי לנטור פרי הכרם בל תאבד בבבל, שיעמידו ישיבות ויקבעו לימוד התורה למען ילמדו הגולים בעת החורבן את צדקיה, למען ישמר הכרם ולא יאבד. הלא אם לכך כוונת, היה לך להניח **האלף לך שלמה** בירושלים עמך, שלא זזת מכותל מערבי (**שמות רבה** ב ב), ולמען נטירת הכרם ופריו בל יאבדו בני הגולים בלי תורה, יהיו **המאתים לנוטרים את פרו**.

משיב הוא יתברך ואומר, ראה נא איך לא עזבתך, כי הלא (**יג**) **היושבת בגנים** הם בתי כנסיות ובתי מדרשות, **חברים** הם **מלאכי השרת מקשיבים לקולך**, מקבלים תפילותיך להביאם לפני (**שיר השירים רבה** ח יח).

ושמא תאמרו אם כן מה תיחל. הלא הוא **השמעיני**, שתתכשרי עד גדר שלא יהיו ביני וביניך חברים אמצעיים, רק **השמיעני** ביני לבינך, ואז תראי בחוש אם את **כרמי שלי** או נתתיך לשרי מעלה.

משיבים ישראל ואומרים, (**יד**) **ברח דודי כו'**. לומר, הנה ידעתי כי לבך שלם עמי, ולא נטשתני גם עודני בגלות בחוץ לארץ, והדין עמך שתיחל עד שובי ערך.

אמנם הנני נוטשת צרתי ודואגת על כבוד שכינתך, כי כביכול היא עמי, כמאמר **ספר הזוהר** (ח"ב פב ב) על מראת יחזקאל **היה היה דבר ה'** (יחזקאל א ג), שהראה לו כל המרכבה בבבל למען הודיע את ישראל כי שכינה עימם ולא יתיאשו מהגאולה ואינו כבודה תהיה בחוץ לארץ.

על כן אומרת כנסת ישראל **ברח** לך **דודי**, כלומר ברח לך מחוץ לארץ מקום הגולה, ולך לך לעצמך במקום שלא חסרה שכינה משם, הוא בית המקדש שלא זזה שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב ב). גם הבחינה אשר אתנו **ברח** לך, אל הבחינה שלא זזה משם. וזהו אומרו **לך**, כלומר ברח אל עצמך כי לא זזה כח שכינה משם, וזהו אומרו **לך**.

ושמא תאמר, איך תעזבני בבורחך ואספה בין הנכרים, הנה התיקון הוא **ודמה לך לצבי**. והוא כי דרך הצבי שבמרוצת בריחתו הופך תמיד פניו לאחוריו נגד מקום נסיעתו, כן אתה בברחך **דמה לצבי** שפניו כלפי מקום נסיעתו, ויהיה פני השגחתך תמיד אלינו אל מקום נסיעתך להשגיח בנו משם.

או עשה דרך אחרת, שאם לא תדמה לצבי שתמיד הופך פניו דמה לעופר האילים בחור שבהם קלי המרוצה מאד. וזהו **או לעופר האילים**, שלא תאחר אחר ברחך מאתנו, כי אם תמהר לשוב אלינו לגאלנו.

ואנה תלך בבן, **אל הרי בשמים** בהר המוריה, שהריח נחוח אשר שם תמיד מריח. כי אדם הקריב שם, וכן נח, ואברהם עקד שם את יצחק בנו, ויעקב הקים שם מצבה, וישראל הקריבו שם כמה קרבנות והקטרות, שעדיין הריח לא נתבטל. ואם אין אנו כדאים, תריח בריח ניחוחם להשגיח בנו משם, ולא יהיה תואר גלות נאמר בך חלילה. כי נחנו מה לפני כסא כבודך שלמענו תהיה בקרב הנכרים, רק **ברח לך** אל המקום בחר לו יה והר המוריה.

תם ונשלם שבח פירוש שיר השירים

בעזר אדיר אדירים.

בנל"ך ואע"י